

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

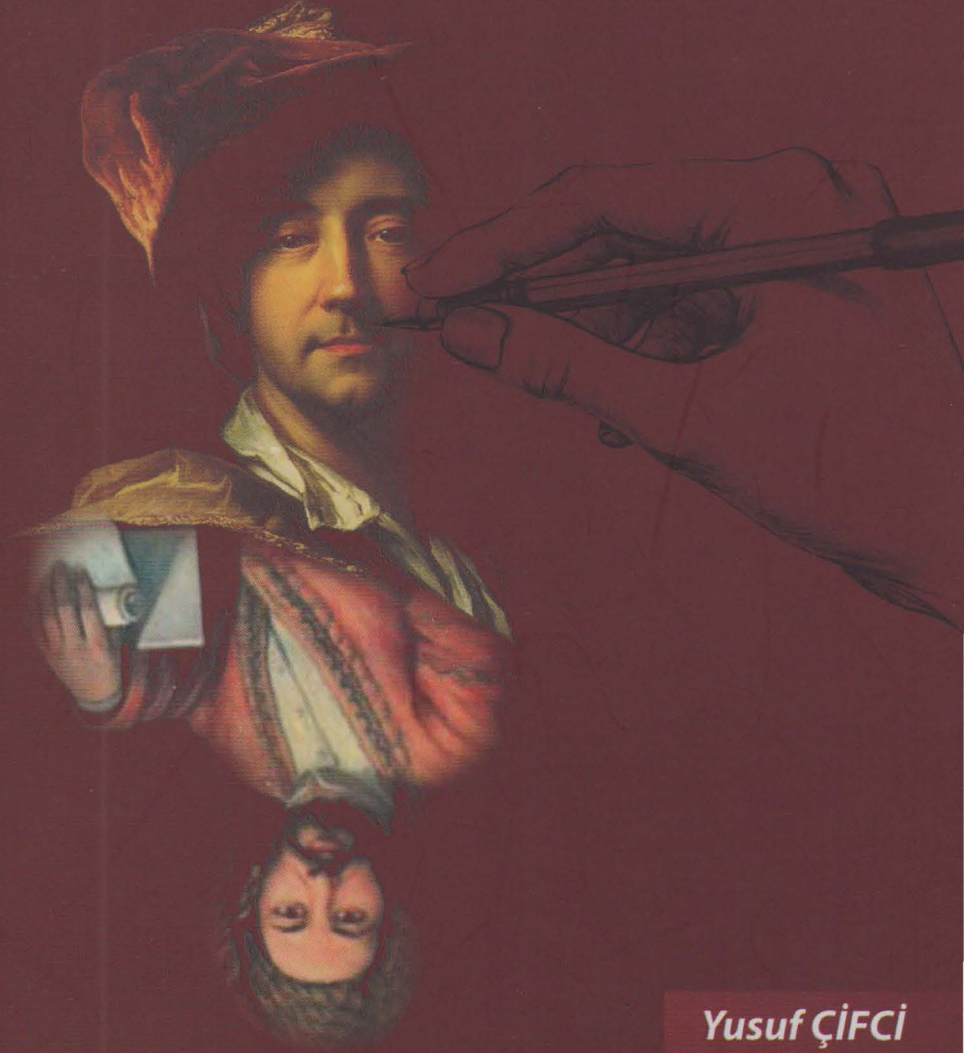
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

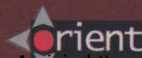
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SELF ORYANTALİZM ve TÜRKİYE'DE KÜRTLER

Yusuf ÇİFCİ

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

SELF ORYANTALİZM
ve
TÜRKİYE'DE KÜRTLER

SELF ORYANTALİZM
ve
TÜRKİYE'DE KÜRTLER

Yusuf ÇİFCİ

Yusuf ÇİFCİ

Yusuf Çİfci, 1986 tarihinde Yozgat'ın Yerköy ilçesinde doğdu. Orta öğrenimini Ankara Anadolu Tapu ve Kadastro Meslek Lisesinde yaptı. Ardından Gazi Üniversitesi Tapu ve Kadastro Meslek Yüksekokulunu bitirdi. Daha sonra ise Kafkas Üniversitesinde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun

oldu. Sakarya Üniversitesinde Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim dalındaki yüksek lisans çalışmasını "Türkiye'de Self Oryantalizmin Nesnesi Olarak Kürtler" isimli teziyle tamamladı. Çİfci, halen Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi alanında doktora çalışmalarına devam etmektedir.

SELF ORYANTALİZM ve TÜRKİYE'DE KÜRTLER

Yusuf ÇİFCİ

Orient Yayınları : 76
Siyaset : 41

© Orient Yayınları.

Bu kitabın tüm hakları saklıdır. Yayın Hakları Yusuf ÇİFCİ ve Orient Yayınları'na aittir. Kitabın hiçbir bölümü yayıncının izni olmadan fotokopi ve bilgisayar ortamında yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

1. Basım, Mart, 2013.

Yayın Yönetmeni: Üzeyir TEKİN
İç Tasarım: Yeter BAYSAL
Kapak: Ezgi ZORLU

Sertifika No: 17590

ISBN: 978-975-6124-29-1

Basım

Salmat Basım Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler / Altındağ / Ankara
Tel: (312) 341 10 20

ORİENT YAYINLARI

Bayındır 1 Sok. No:15/19
Kızılay - Çankaya/Ankara
Tel: 0-312 431 21 55
www.orientyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR/ VI

ÖNSÖZ / 1

GİRİŞ / 4

BİRİNCİ BÖLÜM

SELF ORYANTALİZM ve ORYANTALİZM / 13

A. Oryantalizm Kavramı: Özne Batı(lı) - Nesne Doğu(lu) / 13

1. Modernleş(tiril)me Öncesi Oryantalizm: Aktif Nesnelik – Pasif Öznelik / 13

2. Modernleş(tiril)me Sonrası Oryantalizm: Aktif Öznelik- Pasif Nesnelik / 17

3. Temas Bölgeleri ve Taşıyıcı Elitler / 19

a. Savaş Sırasında Oluşan Psikolojik ve Kültürel Temas Bölgeleri / 22

b. Eğitim, Ticaret, Sürgün, Esirler, Elçiler ve Eğitimcilerin Oluşturduğu Temas Bölgeleri / 24

c. Coğrafi Temas Bölgeleri / 26

B. Self Oryantalizm Kavramı: Özne Batı(lı)laş(tırıl)mış Doğu(lu) -Nesne Otantik Doğu(lu) / 27

1. Self Oryantalizm Kavramı: Tanımı ve Anlamlandırılma Dinamikleri / 27

a. Self Oryantalizm Nedir? / 27

b. Self Oryantalizm Anlamlandırılma Dinamikleri / 31

i. Bölgesel Tasvir ve Ulusal Tasvir Ayrımı / 31

ii. Kolonyalist-Post kolonyalist Tasvir / İrادی Modernist Tasvir Ayrımı / 33

2. Self Oryantalizm: Dahili - İç Ötekilik / 35

C. Self Oryantalizmin Araçları / 36

1. Self Oryantalist Paradigmayı Oluşturan Araçlar: İcatçı Araçlar / 36

a. (Birinci) Temas Bölgesi: Self Oryantalizmin Temeli / 37

b. Entelektüel Canlanma / 39

c. Kültürel Özcülük ve Toplumsal Homojenite / 42

d. Ulus Devlet: Otonomi ve Temsil / 44

2. Self Oryantalist Paradigmayı Devam Ettiren Araçlar: Sürdürücü Araçlar / 49

a. Hâkim Özün Normlaşması: Yasalar / 49

b. Popüler Güçlendiriciler: Televizyon, Sinema, Gazete ve Moda / 51

c. İkincil Temas Bölgelerinin Oluşması / 56

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SELF ORYANTALİST PARADİGMANIN İCAT SÜRECİ / 59

A. Cumhuriyet Öncesi Dönem / İlk Modernleşme Hareketleri: Oryantizm İçselleştirilirken / 59

1. Osmanlı İmparatorluğunda Temas Bölgelerinin
Oluşması / 59

a. Savaş Meydanları: Temasın İlk Eşiği / 60

b. Ticaret, Sürgünler, Esirler, Elçiler ve Eğitimcilerin
Oluşturduğu Temas Bölgeleri / 69

i. Ortak Ticaret Alanlarının Oluşturduğu Temas
Bölgeleri / 70

ii. Sürgün ve Esirlerin Oluşturduğu Temas bölgeleri / 72

iii. Elçilerin Oluşturduğu Temas Bölgeleri / 74

- Osmanlı İmparatorluğundan Batıya Giden
Elçiler / 74

- Batıdan Osmanlı İmparatorluğuna Gelen Elçiler / 77

iv. Eğitim ve Eğitimcilerin Oluşturduğu Temas
Bölgeleri / 79

c. Coğrafi Temas Bölgeleri / 82

2. Osmanlı İmparatorluğunda Entelektüel Canlanma / 85

a. Batı Merkezli Düzenlemeler ve Toplumsal Tahayyül:
Tanzimat ve Islahat Fermanı ve Arazi Kanunnamesi / 87

b. Yeni Osmanlılar / Genç Türkler / 93

c. Jön Türkler, İttihat Terakki ve II. Meşrutiyet / 97

3. Osmanlı İmparatorluğunda Kültürel Özcülük ve
Homojenite / 101

a. Kültürel Öz: Osmanlılık, Müslümanlık ve Türklük / 101

b. Ulus Devlet: Türk Devrimi ve Kemalist Oryantalizm / 105

B. Cumhuriyet Sonrası Dönem / İcat Edilen Self Oryantalist Söylem Sürdürülürken: Kürt Halkı Örneği / 107

1. Hakim Özün Normlaşması: Yapısal Düzenlemeler, Anayasalar ve Yasalar / 108

2. Birincil Dahili (İç) Öteki: Self Oryantalizmin Birincil Nesnesi Olarak Kürt Toplumsallığı / 113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİL TEMAS BÖLGELERİ / 1923 SONRASI KÜRT TOPLUMSALLIĞI İÇİNDE SELF ORYANTALİST PARADİGMANIN YENİDEN İNŞASI / 121

A. Oryantalizm İçselleştirilirken: Otantik Toplumsallık ve Kürt Modernizmi / 121

1. Cumhuriyet Öncesi Dönem (∞-1923): Otantik Kürt Toplumu / 122

2. Cumhuriyet Sonrası Dönem (1923-1938): Kürt Modernizmi ve Kürtler'de Temas Bölgelerinin Oluşması / 124

a. İsyanlar, İskânlar ve Göç Olayları: Temasın İlk Eşiği / 126

b. Cumhuriyet ve Bürokratik Ağın Oluşturduğu Temas Bölgeleri / 131

c. Eğitim Felsefesi ve Okullaşmanın Oluşturduğu Temas Bölgeleri / 134

d. Popüler Güçlendiricilerin Oluşturduğu Temas Bölgeleri / 139

e. Uluslararası Toplumun Oluşturduğu Temas Bölgeleri / 142

3. Kürtlerde Entelektüel Canlanma / 144

a. Sosyalizm ve Jönkürtlerin Ortaya Çıkışı / 147

b. Hapishanelerin İşlevi: Entelektüel Tartışmalar / 151

c. PKK (Kürdistan İşçi Partisi): Doğulu İkincil Özne 1 / 154

d. Kürt Merkezli Siyasal Partiler: Doğulu İkincil Özne 2 / 164

4. Kürtlerde Kültürel Özcülük ve Homojenite / 171

a. Kürtlerde Kültürel Öz: Aşiretçilik ve İslam, Sosyalizm ve Milliyetçilik / 171

b. Homojen Bir Ulus: Kürt Devrimi ve Öcalanist Oryantalizm / 175

5. İkincil Dahili (İç) Öteki: Self Oryantalizmin İkincil Nesnesi Olarak Otantik Kürt Toplumsallığı / 178

B. Sonradan Modernleşenler: Doğu Modernleşmeleri ve Çoğalan Ötekiler / 181

SONUÇ / 187

KAYNAKÇA / 195

KISALTMALAR

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ASALA	: Ermeni Gizli Ordusu
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
BGST	: Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu
Çev.	: Çeviren
DDKD	: Devrimci Doğu Kültür Dernekleri
DDKO	: Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEHAP	: Demokratik Halk Partisi
DEP	: Demokrasi Partisi
DP	: Demokrat Parti
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
ETA	: Bask Vatanı ve Özgürlük
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
Haz.	: Hazırlayan
HEP	: Halkın Eşitlik Partisi
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
KCK	: Kürdistan Topluluklar Birliği
KUKH	: Kürdistan Ulusal Kurtuluş Hareketi
KUM	: Kürdistan Ulusal Meclisi

MEBSGB	: Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
PİK	: Kürdistan İslam Partisi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
SDP	: Sosyalist Devrim Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TEP	: Türkiye Emek Partisi
TİKP	: Türkiye İşçi Köylü Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKDP	: Türkiye Kürdistanı Demokrasi Partisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TKSP	: Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi
TRT	: Türk Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
ÖZEP	: Özgürlük ve Eşitlik Partisi
ÖZDEP	: Özgürlük ve Demokrasi Partisi
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

Özüm,

Sana

ve onu özlerinde

vücuda getiren

Annem Zeynep Çifci

ve Babam Salih Çifci'ye

her zaman minnettardır.

ÖNSÖZ

Dünyaya gelmiş geçmiş ve insana verilmiş en büyük “nimet” düşünebilmektir. Düşünmek,insanoğlunun başına gelen sorunlara çözüm yolu bulmasında en büyük cevherdir. Dünya tarihine bakıldığında; toplumların genelde, oluşturdukları maddi-manevi eserlerle anıldıkları görülmektedir. Bu eserler, bazen insanda hayranlık uyandıran bir bina, bazen bir köprü, bazen bir takı, bazen ise bir felsefe metodu olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi literatürde yere göğe sığdıramayan ve “siyaset” kavramının temel kaynakları, onların metotları olmadan açıklanamayan Antik Yunan Medeniyeti, bu çağlardan taşan kabiliyetini düşünmesine-düşünebilmesine borçludur.

Genelde sonradan modernleşen bütün dünya toplumları, özelde ise Osmanlı toplumsal organizması merkezinde bakıldığında; sonradan modernleşen bütün toplumların 18. yüzyıldan sonra “düşünmek” eylemini bıraktıkları görülmektedir. Bu tarihten sonra “taklit”in bir felsefi metodoloji haline geldiği aşıkardır. Bu metodoloji ile hareket eden bütün aydın-elit-entelektüel-seçkin grupların “otantik” olandan uzaklaştıkları için büyük bir toplumsal sorunlar silsilesi içine girdikleri ve kendi toplumlarını da bu sorunlar içerisine çektikleri gerçektir. Bu doğrultuda ise bu “taklit” eyleminde yapılan en büyük yanlışın “tarafalı” bir felsefe

algısında yattığı ifade edilebilir. İnsanlığın ilk gününden beri maddi ve manevi olanla beraber hareket eden felsefe metodolojisinin bu taklitsel ortamda sadece “madde” temelinden okunması ise, söz konusu seçkin grupların, toplumsal otantisiteden biraz daha uzaklaşmasına sebep olmuştur.

20. yüzyılın başlarında taklit edilen öğeler içerisine giren “yönetme metotları” ve bu taklitler merkezinde “devletçik”lerin oluşması, dünyada sonu alınamayacak bilimsel tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu yeni “Avrupamerkezli” sorunlara ait yeni kavramlar ve bu yeni kavramların ortaya çıkardığı daha yeni “Avrupamerkezli” sorunlar...

Tarihin en başında duran birisine ya da bir gruba veyahut da bir topluma düşünmeyi bıraktığınızı söyleseniz: Muhtemelen “Peki ama nasıl nefes alabiliyorsunuz ya da hayatta kalmayı nasıl başatabiliyorsunuz” karşılığını alırsınız.

Düşünmeyi bırakan ve taklit etmeye başlayan toplumların ulu önderleri dünya tarihinden asla silin(e)meyecek bir tarihsel bunalım yaratacaklarının farkında mıdır bilmez. Ancak bugün onların bunu kendi çıkarları için yaptıklarının biz farkındayız sanırım. Bu doğrultuda tarihsel süreçte bizim atalarımız olarak algılanan kişilerin yaptıklarının ve şu anda bütün dünya üniversitelerinde yapıların aksine çalışmada hiç bir surette Avrupa-merkezli bir gözlük kullanılmamıştır. Demokrasi ya da İnsan hakları gibi Avrupa tarafından etiketlenen mefhumların ya da Avrupamerkezli ideolojilerin açmazlarından sakınmak adına bunlar gibi Avrupamerkezli hiçbir paradigmatik boşluğa çalışma içinde yer verilmemiştir. Özellikle kavramsal açmazlarla tanımlanmaya çalışılan “otantik olan”ın içinde bulunduğu bugünkü sorunlar zinciri, Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinden beri toplumsal aurada yankı bulan taklitlerin sonucu oluşan “Self Oryantalizm” fikriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın esas gayesi, bir toplumda bulunan beraber yaşaya-gelen “dini-kültürel-filolojik-etnik-sosyal” birliktelik ya da an-

laşmazlık noktalarının sonradan modernleşen toplumlarda özellikle aydınların toplumsal otantisiteden uzaklaşmaları neticesinde suni olarak oluşturulmuş olmasının ifade edilmesidir. Çalışmada Avrupamerkezli toplumlar ve bu toplumların "şekillendirme" aşığı "aydınlar"ıyla yarenlik eden Osmanlı toplumu aydınları ve özelde Kürt toplumsallığı aydınlarında bulunan "otantisite"ye uzaklaşma oranları merkez alınmıştır.

Türkiye'de, aydınların "toplumsal otantisite"nin farkına varmaları ve bu başkalaşmanın daha fazla kurbanlaştırıcı olmaması dileğiyle...

Yusuf ÇİFCİ

Sakarya, 2013

GİRİŞ

Bir bilim disiplini olan oryantalizmin miladı olarak 1312 Viyana Konsilinin kararları¹ gösterilmektedir (Said, 1998: 80). Öncelikle akademik bir disiplin, daha sonraları ise sırasıyla; Teoloji, Filoloji, Antropoloji, Sanat ve kültür çalışma alanı olarak ortaya çıkan Oryantalizm kavramsallaştırması, esas itibarı ile 'Doğu(lu)'yu nesneleştirmekte (şeyleştirmekte) olup, ona Batı(lı) penceresinden bir bakış, anlama, algılama ve nihayetinde ise (self oryantalizm ile beraber) şekil verip hükmetmeyi içermektedir. Bu itibarla, söylemsel olarak (Said, 1998:17; Foucault, 1999:46; Mutman, 1996:32) Doğunun kurgulanması ve özne (aktif) görevinin Batı(lı)ya, (şekillendirilecek-yönlendirilecek hükmedilecek olan) nesne (pasif) görevinin ise Doğu(lu)ya verilmesi söz konusudur.

¹ Viyana Konsilinde, Paris, Oxford, Bologne, Avignon, ve Salamanque şehirlerin de Arab, Grek, İbrani ve Süryani dillerinde eğitim yapacak bir seri kürsü kurulması karara bağlanmıştır. Bu tarihten sonra "Doğu" bir araştırma nesnesi olarak ortaya çıkmış olup, hem ontolojik ve hem de epistemolojik zıtlıklar ve üstünlükler tezlerinin alt yapısı oluşmaya başlamıştır. Diğer taraftan, oryantalizmin tarihsel çizgi üzerinde 1143 yılına kadar götürülmesi gerektiğini iddia edenler de vardır. Nitekim Rudi Paret'in Kuran-ı Kerim'in ilk Latince çevirisini bu yılda yaptığı beyan edilmektedir.

Bilgi-Söylem-İktidar ilişkisinde (Foucault, 2011) 'şey'lerin keşif mi yoksa icat mı edildiği hususunda Nietzsche ve Foucault ekseninde bir felsefi düzlemde hareket eden (Turner, 2003:18-19) ve bu bağlamda söylem geliştiren Said'e göre: Batı, önce söylem sonra işlem mekanizmasında, söylem olarak Oryantalizmi icat etmiştir. Batı'nın bu söylemini genellikle Müslüman Doğu² (özellikle orta Doğu ve Araplar) karşıtlığında geliştirdiğini savunan Said, Batıya karşı bu kavramsal kalkarı (oryantalizmi) geliştirmiştir. Ancak üzerinde pek çok tartışma yürütülen ve olumlu-olumsuz anlamlandırılmaları ve eleştirileri yapılarak, pek çok bilimsel çalışmaya konu olan oryantalizmin, modernleş(tir)me dinamikleri ile beraber: Türkiye özelinde 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılda, dünya genelinde ise, özellikle Asya'da kolonyalizm sonrası dönemlerde yankılanın daha etkili olduğu söylenebilir. Çünkü oryantalizm, "geleneksel ve modern"(Turner, 2001:130-131) olarak Doğu ve Batı'yı ikiye ayırmıştır. Bu bağlamda, geleneksel toplum içindeki (ilk) modern(leşen)ler ya da modern toplum içindeki gelenekseller (geleneksel kalanlar) olarak ikinci bir ayrımın yapılmasına da sebep olmuştur. Bu itibarla, geleneksel toplum içindeki (ilk) modernleşenler-entelektüeller-'yeni elitler'(Laroui, 1993:142) algısı³ -çalışmanın genelinde bu kavram taşı-

² Oryantalizm kavramı, Doğu ile Batı arasındaki karşıtlık üzerinde durmaktadır. Nitekim bu karşıtlığın en belirgin tarafı ise Doğudaki İslam Medeniyeti ve Batı'daki Hristiyan medeniyeti arasındaki ilişki gibi görünmektedir. Bu çerçevede oryantalizm kavramlaştırılması sayesinde, Doğu her zaman sahip oldukları ile değil, sahip olmadıkları ile resmedilmiştir. Burada sahip olunmayan şey ise kavramın ilk başlarda işaret ettiği gibi, geleneksellikten uzaklaşmaya izin veren (yani modernliğin getirilerine cevaz veren) bir dini öğretinin olmayışıdır. Bu manada; İslam'ın yaygın olarak var olduğu Orta Doğu toplumsallığı, kavramın çıkış noktası olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda Said'in Oryantalizm isimli eserinde, sadece orta Doğu bölgesi ve Müslümanlar üzerinden analiz yapmış olması, daha sonraları kimi akademik çevrelerce bir eksiklik olarak da değerlendirilmiştir.

³ Laroui'nin "yeni elit" olarak ifade ettiği toplumsal tabaka, teknik bilgidir yoksun olan Doğu'nun, Batıya kayıtsız teslim oluşu neticesinde doğmuştur. Modernleşme hareketleri, iradi modern toplumlarda modern kurumların alınıp Do-

yıcı elitler olarak kullanılmıştır- toplumsallıkları oryantalizmin diğer yüzü ile karşı karşıya getirmiştir.

Oryantalizmi, Doğu toplumlarında bir farkındalık oluşturmak ve kendi deyimiyle ‘insanlığa kendi gerçekliğini göstermek’⁴ (Said, 1998:442-443) gayesiyle kavramsallaştıran Said’in bu tezi, geleneksel toplumlar tarafından da bizzat okunmuş ve içselleştirilmiştir. Ancak ilk oryantalizm okumaları makro planda Doğu(lu)yu birincil (araştırılacak) nesne olarak konumlandırırken, oryantalizmin ikinci okumaları ise üçüncü dünya toplumlarında (şekillendirilecek) “ikinci nesne” (Yang Tong, 2005:12) olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bu ikinci nesne olgusu bizi self oryantalizm kavranuna götürmektedir. Buradan hareketle oryantalizm-self oryantalizm ilişkisi şu şekilde okunabilir: Oryantalizm, Batı icadı bir silahtır ve namlusu Doğu(lu)ya, Batı(lı) tarafından doğrultulmuştur. Self Oryantalizm ise Batı icadı silahı eline almış Batı rol modelinden beslenen Doğu(lu)nun silahıdır ve self oryantalizmin namlusu, otantik Doğu(lu)ya, bizzat Doğu(lu)nun kendisi tarafından doğrultulmuştur. Bu doğrultuda Otantik Doğu(lu) toplumsal organizmanın, her halükarda oryantalizm ya da self oryantalizm silahının namlusunun ucunda ve her iki durumunda da nesne konumunda olduğu söylenebilir.

ğu’da taklit edilmeye çalışılması ile başlamıştır. Bunların başında çoğunlukla (askeri) eğitim kurumları ve askeri yenilikler (Osmanlı Devletinde olduğu gibi) gelmektedir. Diğer yandan Batı’ya (Burada kastedilen Avrupa’dır) öğrenciler gönderilmiş ve bu öğrenciler kitaplardan öğrendikleri Batı kültürel kodlarını, kendi toplumlarına uydurmakla görevlendirilmişlerdir. Bu bağlamda orijin olarak Doğulu ancak Batı felsefi düzleminde hareket etmeye çalışan, ancak Avrupalı olmayan yeni bir aydın tipi doğmuştur. Laroui’nin bahse konu ettiği “yeni elit” kesim, çalışmanın II. bölümünde genel olarak Genç Türkler, Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, İttihat Terakki yapılanması ve daha sonraki Türk devriminin genel karakteri içerisinde değerlendirilecektir.

⁴Said, Oryantalizm eserinin sunuşunda, bu eseri eleştiren her kesime karşı; “İnsan gerçeğine böylesine uzak ve böylesine gözleri kapalı bir ilmin varlığını fark etmedim bu kitabı yazmazdım” ifadesini kullanmış ve oryantalizmin çapraşık yapısının insan gerçeğine ne kadar yabancı olduğunun altını çizmiştir.

Oryantalizm'in bir 'kültürel hegemonya' (Keyman ve diğ.,1999:18) sürecine dönüşmesi, modernleşme olgusuyla eş doğrultuda ilerlemiştir. Modern olmak için, kendi gerçekliklerinden kopa(rı)la'n bütün toplumlar, Batılılaşma (Laiklik, Modern Devlet, Kapitalizm), 'modernleşme ve çağdaşlaşma' (Yavuz, 2000:7) adı altında değişim ve dönüşüm sürecine girmişlerdir. Dünya genelinde kolonyalizm ve post-kolonyalizm sancısı olarak, Türkiye özelinde ise yeni Türkiye Cumhuriyetine geçişte ve ilk modernleşme dinamikleri olarak varsayılan hareketlerden biri (Sened-i İttifak⁵, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet, Türk Devrimi ve fikirsel canlanma olarak Yeni Osmanlılar, Jön Türkler ve İTC) modern-modernleşen/ modernleşemeyen-geleneksel dikotomisi hep var olmuştur. İşte, makro manadaki bu oryantalist dikotomi, self oryantalizasyon ile beraber ilerlemiştir ve ilerlemektedir.

Self Oryantalizm kavramsallaştırması (Kendi Kendini Oryantelize Etme), Gizli Oryantalizm, Öz Oryantalizm, İdeolojik Oryantalizm, Oto Oryantalizm, Oryantalizmin Ters Yüzü, Resmi Oryantalizm, Stratejik Oryantalizm, Neo Oryantalizm, Dâhili Oryantalizm, Modern Oryantalizm, Suça Dâhil Olan Oryantalizm, Çoğalan Oryantalizmler, İç Oryantalizm, İradi Oryantalizm, İçselleştirilmiş Oryantalizm, Yerel Oryantalizm, Osmanlı Oryantalizmi, Oryantalistleşme, Tersine Şarkiyatçılık, Mikro Oryantalizm⁶ ve Küçük Oryantalizm gibi adlarla anılmakta olup,

⁵Osmanlı İmparatorluğu ve yeni Türkiye merkezinde yapılan incelemelerde; her ne kadar ilk resmi cereyanlar olarak bu fermanlar ve toplumsal hareketler görünse de, II. Bölümde inceleneceği gibi "temas bölgesi" ekseninde yapılacak olan analizler, bu olgunun daha eskilere dayandığını kanıtlar niteliktedir.

⁶Self Oryantalizm kavramı dahilinde yapılan araştırmalar ve çeviriler içerisinde, "Mikro Oryantalizm" kavramının kullanıma rastlanılmamıştır. Ancak; makro planda oryantalizm algısının Batı'da henüz ulus devletler yokken var olması ve ilk aşamada bir bütün olarak (özellikle Müslüman) 'Doğu(lu)' yu tanımak ve algılamak üzere ortaya çıkmış olması, akabinde ise sanayi devrimi sonrasındaki modernlik anlayışından doğan güç ikilemi içerisinde, çoğalmaya başlayan ulus devletler ile beraber, sınırların belirginleşmesi ve dünyanın suni sınırlarla birbi-

makro plandaki oryantalizm olgusuna merkezi noktalarda bağlıdır. Diğer yandan Self Oryantalizm, mikro manada modern-ulus devletlerin oluşması sırasında; iradi olarak modernleştirici liderler tarafından, post-kolonyal dönemde ise modern kolonyalistler ile "temas"⁷(Pratt, 1991:33, Dirlik, 1996:1) halindeki entelektüeller tarafından kolonyalizm sonrası uygulanan stratejik bir metot olarak göze çarpmaktadır. Yani post-kolonyal intelijansiya ve post-kolonyal devlet pratiklerinde oryantalizm içselleştirilmiştir (Jouhki, 2006a:76). Bu doğrultuda modernleştirici liderler tarafından inşa edilen self oryantalizm metodu da, aynı yönde bir içselleştirme süreci sonucunda meydana gelmiştir (Morgan, 2006:9).

Makro planda Oryantalizm teziyle Doğu(lu)nun kurgulanmasında, Batı(lı) yalnız değildir. Doğunun bu manadaki kurgulanması işinde, bir o kadar da Doğu'nun kendi payı vardır⁸ (Dirlik,

rinden ayrı ulus devletlere bölünmesi durumu dahilinde, geleneksellikten henüz çıkmış Doğulu ulus devletler içerisindeki hakim öz dışındaki "diğer" toplumsal-lıklara karşı uygulanan "paradigma" için kullanılan Self Oryantalizm kavramının "Mikro Oryantalizm" adıyla kullanılmasında her hangi bir sakınca görülmemiştir. Temas bölgeleri, Türkiye örneğinde; genelde Batılı-modern devletlere sınır olan geleneksel devlet entelektüellerinin Batılı entelektüellerle etkileşim halinde oldukları eylem sahaları olarak okunabilir ya da Pratt'in tanımlamasıyla kolonyal güçlerin konumlandığı bir toplumda, bu toplumun önde gelenlerinin, bu kolonyal güçlerle etkileşim halinde oldukları "kontakt bölgeleri" olarak tanımlanabilir. Pratt'in postkolonyal dönem için yaptığı temas bölgesi kavramlaştırmasından biraz daha uzaklaşarak, temas bölgesi kavramıyla burada kastedilen; bu eylem sahalarının, modernlik öncesi geleneksel toplum önde gelenlerinin (elit-aydın-entelektüel), Batı kültürel alanı ile karşılaştıkları ilk etkileşim sahalarıdır. Bu sahalarda, kolonyalizm nesnesi toplumlarda zorunlu, kolonyalizm harici toplumlarda ise iradi olarak, Batılı ontolojik ve epistemolojik ön kabuller oluşur. Bu bakımdan kontakt ya da temas bölgesi olarak adlandırılan bu bölgelerin, modernleşme okumaları yapılırken gözden kaçırılmaması gerekmektedir. En nihayetinde, Türk modernleşme serüveninde, Self Oryantalizasyon kavramının ortaya çıkmasında, diğer bir deyişle Oryantalizmin bugünkü manasında bir güç-hegemonya ilişkisi haline gelmesinde, temas bölgeleri bir merkezîyet arz etmektedir.

⁸Arif Dirlik'in ileri sürdüğü Doğunun Doğululaştırılması kavramsallığı, esas olarak post-kolonyalizm dönemi Çin toplumsal hareketleri için kullanılmıştır. Dirlik'in temel savı, Doğu ve onun ötekileştirilmesinde, özne konumunun salt olarak

1996:1, Keyman ve diğ.,1999:14). Hatta belki John Erni'nin de dediği gibi; self Oryantalizm fenomeninin dışında Oryantalizm diye bir uygulamanın varlığı söz konusu bile değildir (Aizura, 2010:14-15). Buradan şu anlaşılmaktadır ki: Modernleşme dinamikleri sırasında oryantalizmin içselleştirilmesi durumu, bugünkü manasında oryantalizmin bir hegemonya-güç ilişkisine dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Türkiye'deki self oryantalist paradigma, bu çerçevede değerlendirildiğinde ise, durum şu şekilde ifade edilebilir: Oryantalizmin nesnesi olarak kurgulanan Doğu coğrafyasında bulunan Osmanlı İmparatorluğu (diğer bütün Doğu toplumları gibi), ilk aşamada oryantalizmin araştırma nesnesi olmuştur. Fakat bu nesne-lik sadece dilbilimsel-kültürel-dini sahalardaki araştırma-mukayese ile sınırlı kalmıştır. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu içindeki modernleşme hareketlerinin başlaması, Osmanlı'da (ve akabinde yeni Türkiye'de) self oryantalist paradigmanın inşasını başlatmıştır. Bu çerçevede, self oryantalizm kavramı, bugünkü manasındaki oryantalizmin doğuşuna sebebiyet vermiştir (Fukuzimi, 2006:2). Buradan hareketle, murisi olan Osmanlı İmparatorluğu gibi oryantalizmi içselleştirmekten kurtulamayan yeni Türkiye'de, Self Oryantalizmin nesnesi olma durumundan payını alan pek çok toplumsallıktan (icat edilen hakim öz dışında kalan; dilsel, etnik, kültürel, dini vd. unsurlardan ya da diğer bir ifade ile modern-ulus devlet halkasının dışında kalan unsurlardan) bir tanesi de Kürt toplumsallığıdır, denilebilir. Diğer yandan Self Oryantalizm olgusunun nirengi noktalarından hareket edilerek, Kürt toplumsallığını temsil iddiasıyla ortaya çıkan modern yapılanmaların (PKK vd. siyasal ve sosyal yapılanmalar) da, ikincil bir oryantalist paradigmanın oluşmasına sebep olmaları durumu söz konusudur. Bu çerçeveden hareket edilirse eğer, şu ifade Türkiye'deki Self Oryantalist

Batya ait olmadığı, bu konunun Doğulu entelektüeller tarafından Batı ile müstereken işgal edildiği üzerinde odaklanmaktadır. Dirlik, bu tezinde, post kolonyal modern-ulus devlet sınırları içerisindeki self oryantalist paradigmanın kurgulanmasında Pratt'in temas bölgesi kavramını, nirengi noktası olarak almaktadır.

paradigmayı derinleştirmektedir: Doğunun kurgulanmasında Batı tek özne olmadığı gibi (Dirlik, 1996:1), Türkiye sınırları içinde bir Doğunun kurgulanmasında kuruluş felsefesi de yalnız değildir. Bu bağlamda kuruluş felsefesine ortak olarak; modern Kürt hareketleri (PKK vd. unsurlar) ve temsil iddiasıyla ortaya çıkan modern siyasal yapılanmalar, gösterilebilir.

Self oryantalizmin sürekli çoğalarak kendi içinde yeni bir self oryantalist paradigmayı ortaya çıkarması (Bakic-Hayden, 2007:356), diğer bütün Doğu toplumlarında olduğu gibi modern Türkiye içinde de ortaya çıkmıştır. Bu durum özellikle 1960 sonrası dönemde Türkiye sınırları dahilinde yaşayan Kürt toplumsallığı içinde açıkça görülmektedir. Kürt toplumsallığını modernleştirmek adına; “sosyalist aydınlanma” fikri içinde Kürt toplumuna Rönesans ve Reform basamaklarını tırmandırmaya çalışan (Öcalan, 1992:52-56; Parmaksız, 2009:26-27) Kürt modernleştiricilerinin önderliğinde meydana gelen ikincil self oryantalist paradigma; modern Türkiye’de birincil self oryantalizasyonun nesnesi konumuna düşen Kürt toplumsallığını ikincil bir “nesnelik” konumuna sürüklemiştir.

Türk modernleşmesi ve Kürt modernleşmesi ya da Türk aydınlanması ve Kürt aydınlanmasının iki bağlı süreç olarak incelendiği bu çalışmada self oryantalizm kavramıyla süreçler arasındaki benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda her iki modernleşme süreçlerinin birbirine tam olarak örtüşmese de; çok önemli benzerlikler taşıdığı kesinlikle ifade edilebilir. Çalışmada nirengi noktası olarak alınan kendi toplumuna Batılı gözlüklerle bakan (Jacka, 2004:7) ve kendi toplumunu “modern” olana dönüştürmeye çalışan “taşıyıcı elit” tiplemesi ise, her iki toplumsallık arasındaki temel benzerlik olarak gösterilebilir.

Oryantalizmin teorisyonu olan Said’in, yaşamı boyunca Oryantalizme yönelik olumlu ve olumsuz kritiklere cevap vermeye çalıştığı bilinmektedir. En nihayetinde ise “paradigma kurucu” (Bulut, 2004:7; Keyman ve diğ., 1999:17) niteliğindeki bu yapıtıyla o, bu paradigmanın nesnel değil eleştirel bir bilim dalı ola-

rak görülmesini ve Doğu ve Batı arasındaki bu ayrımı ortadan kaldırmasını dilemiştir (Said, 1995:442-443; Bulut, 2004:180). Said ölüm döşeğindeyken, Türkiye'den ziyaretine giden bir doktora öğrencisine: "Lütfen artık benim yazdıklarımı (yani oryantalizmi) okumayın, gidin kendinizi okuyun " demiştir (Mardin, 2007:9-10). Hülâsa, Said'in bu söylemi, mevcut paradigmanın içselleştirildiğinin farkına vardığı ve bir vasiyet babında, özcü bütün ayrımları reddederek bütün kültürlerin okunmasını salık verdiği manasında anlaşılabilir.⁹

Oryantalizm kavramının modernleşme, kolonyalizm/post-kolonyalizm, kültürel temas bölgeleri ve globalizm eksenindeki okumalarının, Doğu toplumlarını ikinci bir oryantalist paradigmaya sevk ettiği ve bu durumun nihayetinde self oryantalist paradigmayı ortaya çıkardığı ya da aslında oryantalizm kavramının bugünkü manada mevcudiyetini modernleşme ve onun enstrümanlarıyla çapraşık bir şekilde birbirine bağlı olan self oryantalist paradigmaya borçlu olduğu ve bugünkü oryantalizmi self oryantalizmin yarattığı gibi girift önermelerden hareket ederek, Türkiye'de self oryantalizmin nesnelerinden bir tanesi olan "Kürt" toplumsallığını inceleyecek olan bu çalışmanın, (Saidvari bir şekilde) hiçbir surette nesnel bir yorum olarak algılanmamasını, eleştirel bir çalışma olarak sadece ve sadece mevcut özsel ayrımlara karşı bir reddiye olarak okunmasını ve nihayetinde ise Said'in vasiyeti olarak görülmesini temenni ederim.

⁹Her ne kadar böyle bir önermede bulunulduysa da, self oryantalist paradigma hususunda, Said'in bu açığı öngörememiş olması dolayısıyla, Alexander Etkind'in bir eleştirisi vardır. Etkind, "Akademik bir ön kabul ve politik bir uygulama olarak oryantalizm tanımlanırken; Edward Said, onun değişken bir perspektif, maske ve kendi kendini temsil olarak görülme ihtimalini gözden kaçırmıştır." ifadesini beyan etmiştir. Bu bağlamda Etkind, yerlilerin pasifliğini abartan ve yerli insanlara amaçlarına ulaşabilmeleri için oryantalist tezleri kullanma ve sahiplenme için yer vermeyen Said'in çalışmasını eleştirmektedir.

SELF ORYANTALİZM ve ORYANTALİZM

Heu patior telis vulnera facta meis! (Heyhat! Kendi oklarımdan aldığım yaralarım sızlıyor.) Ovidius, Heroides II.

(Montaigne, 2010:171)

A.Oryantalizm Kavramı: Özne Batı(lı) - Nesne Doğu(lu)

Oryantalizm kavramının ortaya çıktığı andan itibaren bir "öznel" ve "nesnel" durumunu meydana getirdiği bilinmektedir. Ancak oryantalizm literatüründeki yaygın kanaatin aksine, bu "öznel" ve "nesnel" durumlarının oluşmasında ve anlam değişikliğine uğramasında, "modernleşme"nin ayrı bir yerinin olduğu ifade edilmelidir. Çünkü oryantalizm, modernleşme ile beraber hegemonik bir dil kazanmıştır. Bu anlamda oryantalizm olgusunu modernleşme öncesi ve modernleşme sonrası olarak incelemek, "self oryantalizm"nin karakteristik yapısını anlamada biraz daha yardımcı olacaktır.

1.Modernleş(tiril)me Öncesi Oryantalizm: Aktif Nesnelik-Pasif Öznelik

Oryantalizm, entelektüel iktidarı konu alan bir bilimdir. (Said,1998:66) Oryantalizmi bu manada bilimsel bir teori olarak ele alan ve inceleyen ve Oryantalizm kavramıyla beraber anılan

kişi ise Edward Said'dir. Ancak Said'den daha önceleri (yaklaşık 15 sene önce) 1963'te Anouar Abdel Malek "Şarkiyatçılık Krizde" isimli makalesinde Said'in Oryantalizm'i ile eş düzeyde sinyaller vermiştir¹⁰ (Wallerstein, 2010:46-47).

Said'e göre oryantalizm: "Doğu'nun meselelerini bir sınıf, bir mahkeme, bir hapisane, bir el kitabı açısından ele alan, analiz eden, inceleyen, yargılayan, gözeten ve yöneten bir Doğu bilimidir." (Said, 1998: 65) Bir bilim olarak oryantalizm; sanat, estetik, siyaset, felsefe, sosyoloji ve hemen hemen toplumun bütün değer-norm ve kurumlarına sızmış bir hastalık görünümündedir. Bu hastalık Doğu ve Batı arasında var olduğu iddia edilen 'ontolojik ayrımlarla' İslam ve Hristiyanlık karşıtlığında algılanmaktadır (Süphandağı, 2004:23-28). Diğer yandan oryantalizm Batı'nın öteki olarak işaretlediği Doğu ile beraber ters yönde gidişini ifade etmektedir. Nitekim Batılı'nın kafasındaki Doğulu: 'Yürümeden diz çökmeyi, konuşmadan itaat etmeyi öğrenir.' (Hölderlin, 1965:110) Şüphesiz bu ifadeler oryantalist felsefeyi açıklamaktadır. Ancak böyle bir tanımlama ile oryantalizmin çapraşık karakterini analiz etmek çok da kolay görünmemektedir. Bu bağlamda; Said'in Oryantalizm eseriyle eş doğrultuda;

¹⁰Abdel Malek'in iddiasına göre, Şarkiyatçılar sonsalsal düzeyde bir araştırma nesnesi olarak "Şark" adı altında soyut bir varlık oluşturmışlardır. Tematik düzeyde ise bu nesnenin özcü bir kavrayışını benimsemişlerdir. Abdel'in bu iki öncüle saldırısı, bugün bize neredeyse tamamen sıradan gelse de, zamanında entelektüel ve siyasi açıdan radikal sayılmıştır. Abdel'e göre bu tipoloji, incelenen "nesne"yi bir ötekine dönüştürmekte, inceleyen özne ise bu öteki ile ilişkisinde ona aşkın bir konuma gelmektedir. Buna göre, bir homo Sinicus, homo Africanus, homo Arabicus vardır, bir de normal insan diye anlaşılan, Antik Yunan'dan bu yana gelen tarihsel dönemin Avrupalı insanı vardır. Abdel'in bu varsayımları her ne kadar doğru olsa da, self oryantalizm mantığının bu çözümlemede bir birim dahi olsa önde gittiği ve modernite-modernleşme öncesi Abdel'in işaret ettiği "inceleme nesnesi" olan Doğu'nun aslında (hayranlık uyandıran) aktif bir nesne olduğu ve modernleş(tiril)meden sonra pasif bir nesne konumuna geçtiği gözden kaçırılmamalıdır.

“modernleşme”¹¹ öncesi ve modernleşme sonrası”¹² (Said, 1995:39) olarak, bu çalışmada Oryantalizmin ikiye ayrılmasının nedeni; Batı toplumlarının yaşamış oldukları “modern” lik ve Batı dışı toplumlarının yaşamış oldukları “modernleş(tir)me” ikileminde oryantalizmin bir anlam kaymasına uğramış olmasıdır. Burada kastedilen modernleşme öncesi Doğu(lu)nun, henüz bir “iktidar söyleminin nesnesi”ne (Foucault, 2011:58-59) dönüştürülmemiş olan akademik ve bilimsel bir çerçeve içerisinde (hayranlıkla) inceleme nesnesi olarak ele alınan kavram olduğudur. Nitekim ilk aşamada Doğu(lu) ile uğraşan filozof, akademisyen, düşünür, filolog ya da tam anlamıyla oryantalist, birkaç Doğu dilini bilen ve Batıda saygıya mazhar bir kişilik olarak gösterilen genellikle din adamlarıdır. Said’in söylemiyle de: Nereden bakılırsa bakılsın 18. yüzyılın ortalarına kadar¹³ tüm oryantalistler İncil Bilgini, Sami Dilleri Uzmanı, İslam yahut Cizvitlerin açtığı yoldan giden Çin Bilimleri araştırmacısı üstün kişilerdir (Said, 1995:80-81; Abdülmelik, 2007:44).

“Oryantalizm” in birinci anlamı ya da asıl anlamı Doğu bilimi, “oryantalist”in asıl anlamı ise Doğu bilginidir (Demir ve Acar, 1992:274; Ayverdi, 2005:2403; Özkan, 1982:1630). Bu anlamda Said dahil olmak üzere oryantalizm üzerinde çalışanların ve fikir üre-

¹¹Burada modernleşme olgusundan kasıt, Batı’daki rönesans ve reform hareketleri ile beraber başlayıp sanayi devrimiyle devam eden ve Alman felsefi hareketleri ile düşünsel boyutlarında derinlik kazanan; sosyal, psikolojik, iktisadi, ekonomik ve kültürel olarak total bir yaşam şeklinin oluşmasıdır.

¹²Said, Oryantalizm isimli eserinde modern oryantalizm kavramını sürekli kullanmış ve modernleşme ekseninde yaptığı analizlerde modernleşme öncesi oryantalizmin henüz hegemonik bir karakter taşımadığını da beyan etmiştir. Bununla birlikte Said’in eserinde modernizm öncesi ve modernizm sonrası oryantalizm gibi kesin bir ayrım görülmemektedir. Ancak o, modern oryantalizmin gerçekten enine boyuna araştırılması gerektiğini ifade etmiştir.

¹³Said’in Oryantalizm isimli eserinde zamanlama olarak 18. yüzyılın özellikle ikinci yarısının modern oryantalizme konu olarak gösterilmesi, bu çalışmada oryantalizmde anlam kayması olarak nitelendirilen durumun modernleşme ile oryantalizmin kesiştiği zamansal dilime isabet etmesi açısından çok önemlidir.

terlerin oryantalizmi başlıca üç ana kola ayırdıkları görülmektedir (Said, 1995; Hoff, 2009:11; Bulut, 2010). Bunları I. Akademik Bakış, II. Doğuyu ele alan enstitüler ve III. Aynımcılığa dayanan Doğu/Batı düşünce sitili olarak sıralamak mümkündür (Hoff, 2009:11). Buradan hareketle ilk iki kolun aslında (üçüncü) aynımcılığa dayanan düşünce sitilinin oluşmasındaki temel etken olduğu gözlemlenebilir. Nitekim akademik bir bakış olarak ortaya çıkan oryantalizm olgusu, bu fikirlerin kurumlaşması ile Doğu enstitülerine dönüşmüş olup, modernleş(tiril)me sonrasında ise oryantalizm bugünkü anlamını almış ve anlam kaymasını yaşamıştır.

Said, modern oryantalizm dediği kavramı Napolyon'un 1798 Mısır seferi ile beraber başlatmaktadır (Said, 1995:67). Bu bağlamda, bundan önce (klasik-geleneksel) oryantalizm, anlam kaymasına uğramamış bir vaziyette, Doğu bilginlerinin oluşturmuş oldukları akademik bir disiplin olarak göze çarpmaktadır. Nitekim ilk olarak Kuran-ı Kerim'in Latince çevrisinin yapılması (1143) ya da (1312) Viyana Konsili kararları¹⁴ (Söz konusu kararlar içinde Batı'daki eğitim kurumları içerisinde Doğu dilleri ve edebiyatları hakkında araştırma-eğitim-öğretim yapan kürsülerin kurulması kararı da mevcuttur) ilk oryantalist eylemler olarak addedilmektedir. Düşünce yapısı ve felsefi sistemi henüz Doğudan özsel olarak çok farklı olmayan Batı, işte bu olaylardan sonra, Doğuyu bir araştırma nesnesi olarak ele almaya başlamış ve ilk "nesne"lik ortamı akademik ve bilimsel olarak oluşmuş bulunmaktadır. Burada söz konusu olan; her ne kadar Doğu(lu) bir araştırma ve inceleme nesnesi olarak ortaya çıkmış olsa bile, Doğu(lu)nun aktif nesne konumunda olmasıdır.¹⁵ Çünkü ilk ya-

¹⁴Kimi kaynaklarda geleneksel oryantalizmin başlangıç tarihi olarak 1245 Viyana Konsili kararları geçmektedir. Nitekim Enver Abdülmelik'e göre geleneksel oryantalizmin kuruluş kararının verildiği 1245' te toplanan Viyana Konsilinde ve Universitas Magistrarum et Sclorum Parisensium'da bulunan ilk Doğu dilleri kürsüsünden, II. Dünya savaşına kadar konuyla ilgili sayısız araştırma yapılmıştır.

¹⁵Burada Doğunun bir araştırma ve inceleme nesnesi olarak ortaya çıkışındaki zamansal sürecin başında, bu "nesne" lik durumunun oryantalizmin bugünkü an-

pılan çevirilerde ya da incelemelerde Batı'da sosyal bilimler ve sanatla uğraşan pek çok kişinin Doğuya karşı bir hayranlık duyduğu bilinmektedir¹⁶ (Said, 1995; Ortaylı, 2010:33-34).

2. Modernleş(tiril)me Sonrası Oryantalizm:Aktif Öznellik-Pasif Nesnellik

Modernite nedir? Nerede tam olarak cereyan etmeye başlamıştır? Modernleşme nedir? Batı dışı toplumların modernleşmeden anladıkları / yanlış anladıkları ve uygulamaya koydukları değerler-kurumlar-sistemler nelerdir? İradî/baskıcı/sonradan modernleşme projeleri başarılı olmuş mudur? Bütün bu sorulara, Batı dışı bütün toplumlar için ve dahi Batının kendisi için farklı farklı cevaplar verilebilir (Al-Azmeh, 2003:11). Çünkü nasıl ki her birey farklı bir algılama düzenine sahiptir, her toplumsal ortam da yine farklı bir algılama ve anımsama (Connerton, 1992:14-26) düzenine sahip bulunmaktadır. Bu manada, öncelikle modernite ve modernleşme kavramlarının, her toplum için tek bir anlam ifade etmediğinin altını çizmek gerekmektedir (Al-Azmeh, 2003:11).

Modernite, Batının kendi içsel dünyasında dış etkenlerle etkileşime girmeden geçirdiği bir serüvendir, diğer bir ifade ile "modernite Batının kendi ürünüdür." (Çetin, 2007:67) Modernleşme ise, Batı dışı toplumların Batıdaki gelişim ve kalkınma düzeyini yakalamak için Batının yaşamış olduğu serüveni, kendi toplumlarında üretme ve yaşatma çabasıdır. Batı dışı toplumların

lamındaki "yönlendirmek", "yönetmek" ve "hükmetmek" gibi eylemlerin nesnesi olmaktan ziyade, anlamak ve olumlu anlamda bir etkileşim yaratmak adına yapıldığı kastedilmektedir.

¹⁶Batı, modernitesini henüz gerçekleştirmemişken, dünya tarih sahnesinde başat aktör rolünü Doğudaki toplumsallıkların ve devlet yönetimlerinin oynadığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda bu çalışmaya mesnet edinilen (bakiyesi Türkiye olan) Osmanlı Devleti, bu ifadeye verilebilecek örneklerden bir tanesini teşkil etmektedir. Nitekim Machiavelli'in Prens(Hükümdar) isimli eserini zamanın Osmanlı padişahu (Kanuni) Sultan Süleyman'a sunmak istemesi de, hayranlık olarak ifade edilen olgunun bir göstergesi olarak görülebilir.

modernleşmeden anladıkları ve uygulamaya koydukları değerlerin kendi toplumlarına yabancı olması (Laroui, 1993:141-142; Sarı, 1991:41; Benda, 2011:40-41; Çetin, 2009:18-19; Dirlik,1999:168-169; Doğan, 1978:69) durumu burada kilit önemi hazırdır. Nitekim bu yabancılık, oryantalizmin, daha doğrusu self oryantalizmin ontolojik tabanını oluşturmaktadır.

Moderniteyi; Rönesans ve reform hareketleri, aydınlanma, akıl dünyası, rasyonellik, İngiliz Sanayi Devrimi, Fransız siyasi devrimi ve Alman felsefi devrimi olarak ele almak mümkündür. İşte bütün bu zihinsel-eylemsel faaliyetlerin ekseninde oryantalizm kavramının “yeniden konumlandırıldığı” düşüncesi, bu çalışma için bir nirengi noktası değerindedir. Nitekim Oryantalizm kavramı, Batı modernitesi sonrasında ve Batı modernitesi eksenine (iradi/baskıcı/sömürgeci olarak) girmeye çalışan toplumsallıkların içinde bulunduğu modernleşme dalgası sonrasında tekrar değerlendirildiğinde; modernite-modernleşme öncesindeki oryantalizm olgusundan çok farklı bir olgu ile karşılaşmaktadır.

Modernitenin başlangıcı olarak gösterilen Rönesans ve reform hareketlerinin beraberinde gelen aydınlanma ve akıl dünyası varsayımları ve de bunların beraberinde getirmiş oldukları siyasal-teknik-felsefi cereyanlar, Batıdaki içsel değişimi meydana getirmiştir. Şüphesiz bu değişim, daha önce aktif nesneler olarak (önceki başlık altında) değerlendirilen durumda değişiklik yaratmış ve Doğu ve Batı arasındaki aktiflik ve pasiflik karakterini değiştirmiştir. Nitekim daha önce “araştırma nesnesi” olarak ele alınan Doğu toplumsallıkları, eldeki yüklü araştırma verileriyle beraber mukayese ve üstünlük tescili için hazır bir vaziyette bulunmaktadırlar. Ancak bu üstünlük tescilinin yapılabilmesi için, öncelikle Doğu(lu)nun buna inanması ve kabul etmesi gerekmektedir.

Modernleşme ile oryantalizm kesişmesinde analiz için kullanılması gereken kilit unsur, modernleşmenin Batı dışı toplumlara geçişinde rol alan “taşıyıcı kişiler”dir (elitlerdir). Yani üstünlük algısını ilk kabul eden kişilerdir. Bu bağlamda, dünyanın Batılılaşma

gayretlerinin (Latouche, 1993:25) beraberinde getirdiği yapısal-kurumsal-siyasal modernleşme (Huntington ve Dominguez, 1995: 14-15) çabaları, bu taşıyıcı elitler aracılığıyla ilerlemiştir ve ilerlemektedir. Bu ilerlemede başı çeken kendi toplumlarından *bir birim zaman önce modernleşmiş* kişilerin (İrادی modernleşme çabalarında; geleneksel toplumlardaki önde gelen bürokratik askeri ve siyasal elitler, sömürgeci güçler tarafından modernleş(tiril)en toplumlarda ise; sömürgeci koloni ile yakın ilişkiler ağında bulunan yine bir grup varlıklı kişiler) kullandığı söylemler ve bu söylem merkezinde oluşturmuş oldukları (ya da oluşturmaya çalıştıkları) yeni “modern” toplumsallıkta oryantalizmden self oryantalizme geçiş başlamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken; oryantalizmin sözlük anlamından bir hegemonya söylemine dönüşmesindeki ana etkenin Batı olmadığıdır (Dirlik, 1996:1). Nitekim self oryantalizm olduğu anda ya da diğer bir deyişle bu taşıyıcı elitler kendi değerlerinin Batının değerlerinden daha değersiz olduğuna inandıkları ve bu manada politika üretmeye çalıştıkları anda oryantalizmin hegemonik karakteri ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, “temas bölgeleri” (Pratt, 1991:33) kavramsallaştırması, söz konusu “taşıyıcı elitler” in kendi değerlerinden şüpheye düşmeleri ve Batılı değerlerle kendi değerlerini mukayese etmeye başlamaları açısından büyük bir önem arz etmektedir.

3. Temas Bölgeleri¹⁷ ve Taşıyıcı Elitler

Temas bölgesi kavramsallaştırmasını yapan Pratt’ e göre Temas Bölgesi: “İnsanların coğrafi ve tarihsel olarak yaygın bir şekilde

¹⁷Temas Bölgesi kavramsallaştırması, temel taşları itibarı ile Pratt’in kavramsallaştırmasıdır. Fakat bu çalışmanın örneklemini Osmanlı İmparatorluğu ve onun gölgesinde yeni Türkiye Cumhuriyeti olduğu için ve ikinci bölümde bu kavram üzerinden Osmanlı İmparatorluğundaki modernleşme algısı ve bu algı ekseninde inşa edildiği ileri sürülen self oryantalist paradigmanın analizi için, kavramın temel anlamından ayrılmadan Osmanlı toplumu merkezli yeni bir sistematik getirilmiştir. Bu manada, üç başlık altında sistematize edilmeye çalışılan temas bölgesi kavramsallaştırılması, şekil ile ifadelendirilmeye çalışılmıştır. (Şekil-1, Şekil-2 ve Şekil-3)

bağlantıya geçtikleri ve süre giden ilişkiler oluşturdıkları, genelde baskı ve tehdit durumlarını ve radikal eşitsizlik ve zorlu anlaşmazlıkları içeren bölgedir.” (Chiang, 2004:40; Pratt, 1991:36) Temas bölgeleri, (Osmanlı da dahil olmak üzere) genelde Batılı-modern devletlere sınır olan geleneksel devlet entelektüellerinin, coğrafi yakınlık münasebetiyle ya da eğitim, ticaret, sürgün, esirler, elçiler ve eğitimciler yoluyla veyahut da savaş meydanlarında alınan yenilgilerin ertesinde yapılan savaş felsefesi-teknik donanım-hücum taktiği gibi üstünlük muhasebeleri neticesinde, Batılı kültürle, taşıyıcı elitlerin (yerli önder-elit-aydın-seçkin) etkileşim halinde oldukları eylem sahaları olarak adlandırılabilirler. Diğer yandan Pratt’in tanımlamasıyla temas bölgeleri, kolonyal güçlerin konumlandığı bir toplumda, bu toplumun önde gelenlerinin kolonyal güçlerle etkileşim halinde oldukları “kontakt bölgeleri” dirler (Dirlik, 1996:1; Pratt, 1991:33-40).

Temas bölgesi kavramsallaştırmasının derinleştirilmesinde Antonio Gramsci’nin ‘tarihsel blok’ (Gramsci, 2008:255) kavramı da etkilidir. Ancak Gramsci’nin ekonomik gözlüğünden değil de, bir bütün olarak modernizm gözlüğünden tarihsel blok kavramı, temas bölgesi kavramsallaştırılması olmadan salt olarak açıklayıcı olmayabilir. Nitekim tarihsel blok kavramının temel itici unsuru temas bölgeleridir. Bu bağlamda temas bölgelerinin varlığı tarihsel bloğu oluşturacak ve III. Dünya toplumlarında üst yapısal modern devrimler gerçekleşecektir. Bu durumda kendi toplumlarıyla organik bağ duygusundan yoksun ahlak bekçileri ve kendi Doğulu toplumlarına, Batılı gözlüklerle bakan ve karar veren aydınlar ortaya çıkacaktır (Jacka, 2004:7). Nitekim Gramsci’nin ‘Organik Bunalım’ (Portelli, 1982:127) olarak ifade ettiği tezin, temelde temas bölgesi ve onun çerçevelendirdiği ‘self oryantalizasyon’ stratejisinin bir bunalımı olduğunu söylemek de mümkün gibi görünmektedir.

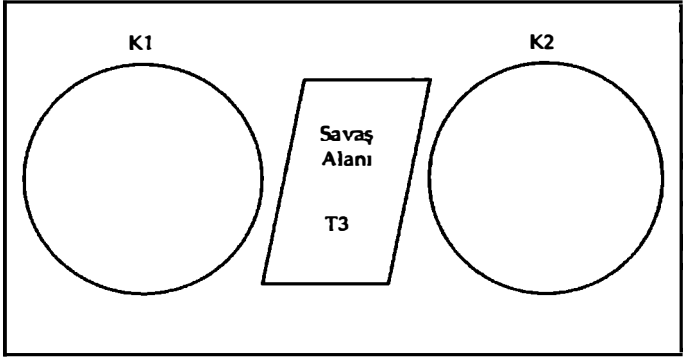
Pratt’in post kolonyal dönem için yaptığı temas bölgesi kavramsallaştırmasından ve Gramsci’nin tarihsel blok kavramsallaştırmasından biraz daha uzaklaşarak, temas bölgesi kavramıyla

burada kastedilen; bu eylem sahalarının, modernlik öncesi geleneksel toplum önde gelenlerinin (elit-aydın-entelektüel) yani taşıyıcı elitlerin, Batılı kültür alanıyla ilk etkileşim sahaları olduklarıdır. Bu sahalarda, kolonyalizm nesnesi toplumlarında zorunlu, kolonyalizm harici toplumlarında ise iradi olarak, Batılı ontolojik ve epistemolojik ön kabuller oluşmaktadır. Bu bakımdan kontak ya da temas bölgesi olarak adlandırılan bu bölgelerin, modernleşme okumaları yapılırken gözden kaçırılmaması gerekmektedir. En nihayetinde, Türk modernleşme serüveninde, Self Oryantalizasyon kavramının ortaya çıkmasında, diğer bir deyişle Oryantalizmin bugünkü manasında bir güç-hegemonya ilişkisi haline gelmesinde, temas bölgeleri bir merkezîyet arz etmektedir. Hülâsa, temas bölgeleri (modern) değişimin tahakküm bölgesidirler (C. Alves ve diğ., 2005:26).

Temas bölgeleri fiziki olarak coğrafi bir saha, bir sınır bölgesi, bir ticari Pazar (liman gibi), bir okul, bir ordu ve insanların ortak ilişkiler geliştirdikleri her hangi bir yer olabilir. Temas bölgesi oluşturan aktörler ise genelde iki kültürün karşılaştıkları bu fiziki alanlarda bulunan ve orijin olarak Batılı ya da Doğulu her nereli olursa olsun, düşünce olarak Batı tipolojisini benimsemiş olan ve bu düşünce yapısını felsefi sisteminde ve bütün uygulamalarda merkezi eksene koymak isteyen aydın / entelektüel olabilir.

Temas bölgeleri kısaca şu üç başlık altında toplanabilir:

a. Savaş Sırasında Oluşan Psikolojik ve Kültürel Temas Bölgeleri

Şekil-1

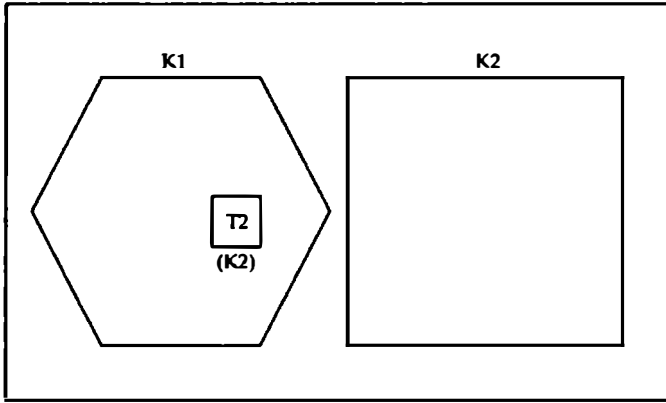
Savaş sırasında oluşan temas bölgelerinde¹⁸ Şekil-1’ de görüldüğü gibi K1 (Kültür 1) ve K2 (Kültür 2)’ nin T3 (Temas Bölgesi 3) kültürel temas bölgesinde, -burada kastedilen savaş meydanlarıdır- etkileşime girmeleridir. Savaş meydanlarının temas bölgesi olarak değerlendirilmesi ilk bakışta biraz karmaşık gelebilir. Ancak kültürlerin çıkış (geçiş) noktasının silah olduğu unutulmamalıdır (Dinçer, 1988:42). Özellikle Batı modernitesi sonrasında, Doğudaki devletlerle, Batıdaki devletlerarasında çıkan savaşlarda, Doğulu devletlerin yenilmeye başlaması –ya da ilk ye-

¹⁸Savaş bölgeleri, ilk şüphenin olduğu alanlar olarak değerlendirilebilir. II. Bölümde inceleneceği gibi; Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde ilk yenilgi olarak değerlendirilen ve tarih yazıcıları tarafından; “Duraklama Dönemi” ni bitiren ve “Gerileme Dönemi” ni başlatan antlaşma olarak değerlendirilen, Zenta Savaşı sonrasında imzalanan Karlofça Antlaşması, bu manada kayda değerdir. Nitekim bu savaş ve ertesindeki antlaşmadan sonra mukayese ve değer yargılama işinin başlamış olması muhtemeldir. Ancak entelektüel toplumsal bellekte ilk şüphenin oluşmasında İnebahtı (Lepanto) deniz muharebesindeki yenilgi ile başlayan sürecin, Karlofça’ya varan süreçteki psikolojik etkisi unutulmamalıdır.

nilgi denilebilir- aslında Doğulu devletleri psikolojik olarak Doğu-Batı mukayesesi yapmaya itmiştir. İşte tam da bu ortamda, güçlü bir temas bölgesi oluşabilir. Nitekim savaştan sonra Doğu-daki devletin yenilmesi, Batılı devletlerin nasıl olup da bu kadar farklı teknik donanımına sahip olduğunu ve galip geldiğini anlama çabası içerisinde, muzaffer devletin askeri-siyasi-felsefi metodunu öğrenmeye ve taklit etmeye iter (İbn Haldun, 2009:28-42). Çünkü savaşı salt bir maddi çerçeve içerisinde değerlendirmek gerekmektedir: “Savaş düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir (Clausewitz, 1999:20). Bu bağlamda karşı iradenin kabul/red edildiği ve ilk şüphenin¹⁹ oluştuğu yerler olmaları dolayısıyla savaş meydanları, kültürel temasın oluşması bakımından çok önemlidir. Bu doğrultuda savaş sırasında oluşan ilk şüphenin, temas bölgelerinin oluşmasındaki temel etken olduğu söylenebilir.

¹⁹Nurettin Topçu ‘hareket’ eyleminin temellendirilmesi hususunda yaptığı analizlerde, bu temele ‘şüphe’ ve ‘endişe’ olgularını koymaktadır. Bu bağlamda çalışmada ‘self oryantalist’ paradigmanın kurumsallaşmasında, temel itici unsur olarak bu olguların alınmasında Topçu’nun bu fikirlerinin de mesnet alındığı bilinmelidir.

b. Eğitim, Ticaret, Sürgün, Esirler, Elçiler ve Eğitimcilerin Oluşturduğu Temas Bölgeleri

Şekil-2

Bu Temas Bölgelerinde, şekil 2' de görüldüğü gibi K2 (Kültür 2) kültürel alanından eğitim, ticaret, gezi, sürgün, esir, elçilik görevi gibi nedenlerden bir ya da birkaç tanesinden dolayı, kendi toplumundan ayrılan ve yine Şekil-2' de görüldüğü gibi, K1 (Kültür 1) kültürel alanı içerisinde her hangi bir yerde²⁰ konumlan(dırıl)an kişi ya da grupların dini, ideolojik ya da ulusal bir topluluk olarak bu alanda bulunmaları dolayısıyla, K1(Kültür 1) kültürel alanındaki toplumsallıkla etkileşim meydana gelir. Bu temas bölgesi, geleneksel toplumun iradi olarak modernleşme hattına girmesi ve bu bağlamda hareket etmeye başlamasından sonra ya da kolonyalizm nesnesi olan toplumlarda kolonyal güçlerin ilgili toplumda mevzilenmesinden sonra oluşabilir.

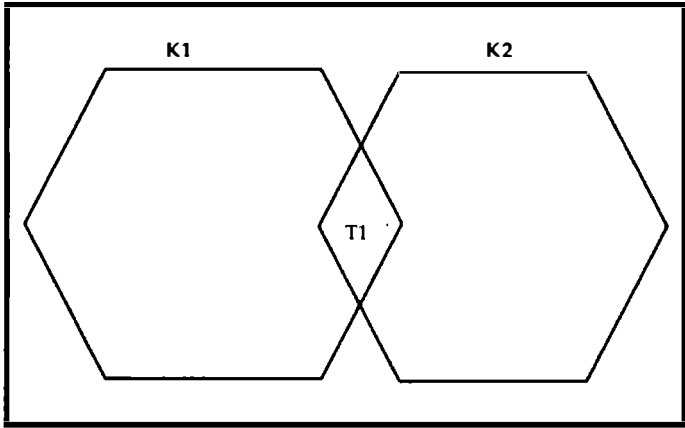
²⁰Bu temas bölgeleri, genellikle ülkelerin başkentlerinde ya da toplumsal sirkülasyonun daha fazla olduğu bölgelerinde cereyan etmektedir. Nitekim bu temas bölgesi bağlamında Osmanlı İmparatorluğu düşünüldüğünde verilecek en güzel örnek İstanbul gibi görünmektedir.

Eğitim başlığı altında incelenecek olan temas bölgeleri, Batıya (genelde) askeri eğitim amacıyla öğrenci gönderilmesi, ya da Batıdan özel olarak getirilen veyahut da (özellikle 18. yüzyıl iç çatışmalarından) sürgün edilen komutanların, Doğudaki devletlerin ordusunda eğitmen olarak çalışmaları neticesinde oluşabilir. Diğer yandan ticaret başlığı altında, genel mahiyette de olsa Batı ile Doğu arasındaki ortak ticari kullanım alanları (yollar-limanlar-denizler) da, bir temas bölgesi mahiyetinde değerlendirilebilir.

Son olarak elçiler sıkı bir temas bölgesi oluşturucu aktörü olup, hem diplomatik olarak bulundukları ülkenin iç-dış işleyişinde etkili olabilmişler hem de modernleş(tir)me hareketlerinde etkin roller oynamışlardır. Bu bağlamda, Doğulu geleneksel bir toplumda görev yapan Batılı bir ülkenin elçisi, bulunduğu ülkede etki alanı yüksek bir temas bölgesi oluşturabilir.²¹ Buna ek olarak Batılı bir ülkede görev yapan Doğulu elçi ise kendi ülkesine döndüğünde, görev yapmış olduğu toplumdan edindiği kültürel kodlarla kendi ülkesinin kültürünü mukayeseye gidip bir temas bölgesi oluşturabilir.

²¹II. Bölümde inceleneceği gibi, Osmanlı'nın ilk ıslahat çabaları askeri yönden olmuştur. Bu ıslahatların kanuni düzenlemeye tabi tutulmasının miladı olarak bu alanda çalışanların pek çoğu tarafından Tanzimat Fermanı örnek olarak gösterilmektedir. Ancak akabindeki Islahat Fermanı da azınlıkların mal, can ve namus güvenliği konularını içermesi bakımından çok önemlidir. Her iki ferman da devlet geleneği içerisinde köklü değişiklikler yaratmıştır. Bu bakımdan özellikle Tanzimat Fermanının oluşmasında ve yayınlanmasında; zamanın İstanbul Büyükelçisi Lord Stratford Canning'in güçlü bir etkisi olduğunda tüm Tarih yazıcıları hemfikirler.

c. Coğrafi Temas Bölgeleri

Şekil-3

Coğrafi temas bölgeleri, Şekil:3 'de görüldüğü üzere K1(Kültür 1) kültürel alanı ile sınır olan K2 (Kültür 2) kültürel alanı sınırında oluşan T1 (Temas Bölgesi 1) gibi eylem alanlarıdır. Bu temas bölgesinde söz konusu olan, eylem alanlarının her iki kültüre de yakın olması sebebiyle etki alanının daha yüksek olmasıdır. Bu bağlamda, çalışmada incelenen modernite ve enstürümanlarının (yerli entelektüeller-elitler-seçkinler) taşıyıcı elitler tarafından içselleştirilmesi durumu burada daha çabuk gerçekleşecektir. Çünkü bu durumda kültürel bilginin elde edilmesi ve yayılması hem daha hızlı ve etkili hem de daha istikrarlı olacaktır. Nitekim bu temas bölgesinde, taşıyıcı elitlerin Batılı toplumdaki iletişimlerinde geribildirim daha çabuk olacak, bu sayede bilginin geçişi kontrolsüz ve daha hızlı bir şekilde sağlanacaktır.²²

²²Osmanlı İmparatorluğu açısından bakıldığında; coğrafi temas bölgesi olarak gösterilebilecek alan Rumeli bölgesi olarak görünmektedir. Nitekim II. Bölümde inceleneceği gibi, Osmanlı İmparatorluğunun Batı ile coğrafi olarak hudut komşusu olduğu bu toprak parçası üzerinde bulunan toplumsal ilişkiler, Batı merkezli milliyetçilik cereyanından ilk etkilenen kesim olmuşlardır.

B. Self Oryantalizm Kavramı: Özne Batı(lı)laş(tırıl)mış Doğu(lu) - Nesne Otantik Doğu(lu)

Self Oryantalizm, Doğu toplumlarında modernleşme ile beraber ortaya çıkan bir olgudur. Ancak self oryantalizm kavramı ile modernleşme arasındaki ilişkinin çok çapraşık bir karakterinin olduğu ifade edilebilir. Çünkü self oryantalizm, modernizme hakimdir. Doğulu bir toplumun yerel önderleri ya da elitleri Batı(lı)laş(tırıl)tığı anda o toplumda bulunan diğer otantik toplumsallıklar nesne konumuna düşmektedir. Bu anlamda self oryantalizmin tanımı ve anlamlandırılma dinamiklerinin anlaşılabilmesi için bütün Doğu toplumlarının tarihsel serüvenlerinin incelenmesi gerekmektedir.

1. Self Oryantalizm Kavramı: Tanımı ve Anlamlandırılma Dinamikleri

a. Self Oryantalizm Nedir?

Self Oryantalizm (Iwabuchi,1994; Dirlik, 1996:1; Bukh, 2010:35; Durna, 2004:263) kavramsallaştırması (Kendi Kendini Oryantelize Etme), Gizli Oryantalizm(Said, 1998:275: Kahraman, 2002:159), Öz Oryantalizm (Kahraman,2010b:270-271; Kahraman, 2010a:48; Pelek, 2011:191), İdeolojik Oryantalizm (Kubota, 1999:19), Oto Oryantalizm (Golden, 2009:9; Uluç, 2009:203), Oryantalizmin Ters Yüzü (Dirlik, 1999:169) , Resmi Oryantalizm (Ruskola, 2002:197), Stratejik Oryantalizm (Scherer, 1998:1) Neo Oryantalizm (Berger ve diğ., 1997), Dâhili Oryantalizm (Balmain, 2008:26), Modern Oryantalizm (Scherer, 1998:1-4), Suça Dâhil Olan Oryantalizm (Balmain, 2008:26), Çoğalan Oryantalizmler (Bakic-Hayden, 2007:356), İç Oryantalizm (Lary, 2006:12; Jouhki, 2006a:76), İradi Oryantalizm (Shirong Lu, 2008:175), Yerel Oryantalizm (Tlostanova, 2008:6), İçselleştirilmiş Oryantalizm (Kah-

raman, 2002:159; Lary, 2006:12), Osmanlı Oryantalizmi (Makdisi, 2007:271), Oryantalistleşme (Yavuz, 2002:213), Tersine Şarkiyatçılık (Boroujerdi, 2001:35-38), Mikro Oryantalizm²³ ve Küçük Oryantalizm (Scherer, 1998:4-5) gibi adlarla anılmakta olup, makro plandaki oryantalizm olgusuna merkezi noktalarda bağlıdır. Ancak buradaki bağlılık, oryantalizmin değil, self oryantalizmin hâkimiyetinde gibi görünmektedir. Çünkü self oryantalizm, hegemonik oryantalizmin sahneye konulmasına neden olmaktadır (Fukuzimi, 2006:2).

Oryantalizm genellikle devletler ve geniş kültürler arasındaki ilişkileri tanımlamak için kullanılır. Fakat o aynı zamanda kendi kendini daha içeride de sahneler (Lary, 2006:11). Bu bağlamda self oryantalizmi ifadelendirirken Oryantalist literatürdeki sıralamaya ters olarak şu şekilde bir sıralama yapmak mümkündür: Akademik Oryantalizm- Özne Batı(lı) / İnceleme nesnesi Doğu(lu), Self oryantalizm -Özne Batı(lı)laş(tırıl)mış Doğu(lu) - Nesne Otantik Doğu(lu), Oryantalizm – Özne Batı(lı) / Nesne (yine) Otantik Doğu(lu). Bu sıralama tarih yazımı içerisinde her ne kadar böyle değerlendirilmese de, self oryantalizmin bir modernleşme metodu olarak iradi olarak taşıyıcı elitler tarafından kullanılması, bu sıralamayı mümkün kılabilir.

Self oryantalizm kavramı, tarihsel süreç içerisinde ilk olarak 1927 yılında “Antonio Chuffat Latour” tarafından “Apunte histo-

²³Self Oryantalizm kavramı dahilinde yapılan araştırmalar ve çeviriler içerisinde, “Mikro Oryantalizm” kavramının kullanımına rastlanılmamıştır. Ancak; makro planda oryantalizm algısının Batı’da henüz ulus devletler yokken var olması ve ilk aşamada bir bütün olarak (özellikle Müslüman) ‘Doğu(lu)’ yu tanımak ve algılamak üzere ortaya çıkmış olması, akabinde ise sanayi devrimi sonrasındaki modernlik anlayışından doğan güç ikilemi içerisinde çoğalmaya başlayan ulus devletler ile beraber, sınırların belirginleşmesi ve dünyanın suni sınırlarla birbirinden ayrı ulus devletlere bölünmesi durumu dahilinde, geleneksellikten henüz çıkmış Doğulu ulus devletler içerisindeki hakim öz dışındaki “diğer” toplumsal-liklara karşı uygulanan “paradigma” için kullanılan Self Oryantalizm kavramının “Mikro Oryantalizm” adıyla kullanılmasında her hangi bir sakınca görülmemiştir.

rico de las chinas en Cuba" isimli çalışmasında Çin topluluğunun temsili hususunda değerlendirilmiştir (Lopez, 2008:227). Self Oryantalizm kelime anlamı itibarı ile "kendi kendini Doğululaştırmaktır". (Durna, 2004:263) Bu manada bakıldığında, öncelikle "kendi"(öz) de bir Batılı canlanmanın olması gerekmektedir. Bu canlanmayı ilk gerçekleştirenler, daha önce de ifade edildiği gibi ilk modernleşenler (yeni elitler-aydınlar-intelijensiya-entelektüeller), kavramın öznelik görevini eline alacak olan Batı(lı)laş(tırıl)mış Doğu(lu) olarak ifade edilen kesimdir. Bu kesimin varlığı, self oryantalizmin hayatiyeti ve hegemonik oryantalizmin doğuşu için çok önemlidir. Bu kesim, iradi modern toplumlarda ya da kolonyalizm nesnesi toplumlarda "temasın eşiğinde" (Chiang, 2004:40) meydana çıkmaktadır. Bu bağlamda self oryantalizm şu şekilde ifade edilebilir: "Self oryantalizm, Batılı değerler sistemi içinde, Batıya göre "kendi" ni açıklayarak temsil ederek kendi kültürünün temsiliyi çarpıtmaktır."(Golden, 2009:19) Buna ek olarak: Doğulu birinin (burada asıl olarak kastedilen "taşıyıcı elitler" denilen kesimdir) kendi Doğulu kültürel imgelem ve referanslarını, Batılı hermenötik çember vasıtasıyla yorumlaması, self oryantalizmi oluşturur" (Golden, 2009:18-19) ifadesi de kayda değerdir. Hülasa self oryantalizmin bu şekildeki tanımlamalarından hareketle; "Oryantalizmin Doğu kurgusunda asıl özne Batı(lı) değil bizatihi Doğu(lu)nun kendisidir" (Dirlik, 1996:1; Chiang, 2004:40) önermesi ise, self oryantalist paradigmanın III. Dünya toplumsallıklarındaki mevcut ontolojik temelini açıklamaktadır.

Oryantalizme atfedilen işaretleme ya da yönetme-hükmetme-yönlendirme eylemleri ve öznelik-nesnelik konumlandırmasında 'self oryantalizmin hegemonyası, oryantalist hegemonyayı doğurmuştur.' (Dirlik, 1996:23) Nitekim kolonyalizm nesnesi toplumlardaki ya da iradi modern toplumlardaki taşıyıcı elitlerin Batıcılık-modernlik enfeksiyonuna tutulmuş oldukları ve bu ma-

nada self oryantalizme bu enfeksiyonun²⁴ sebep olduğu söylenebilir (Jouhki, 2006a:76). Bu açıdan bakıldığında: Modernleş(tir)me sonrasında oluşan ve dünya genelinde algılandığı anlamıyla oryantalizm felsefesi, aslında self oryantalizmdir, denilebilir. Nitekim bu doğrultuda self oryantalizm haricinde bir oryantalist fenomenin olmadığı bile tartışılmaktadır (Aizura, 2010:15). Hülasa self oryantalizm şu şekilde çerçevelendirilebilir: "Oryantalizmin modernleş(tiril)me dinamikleri yoluyla içselleştirilen bir ürünü olan self oryantalizm, oryantalizmin bütün risklerini taşımaktadır ve bu sebepten dolayı genellemeleri içselleştiren, onlara (onların argümanlarıyla) karşı koyan veya onları yeniden üreten hileli bir uğraştır." (Leshkovich ve Jones, 2003:285)

Self oryantalizm algısı, oryantalizm ile zaten bağlı olan Avro-Amerikan gözlemcilerin beklentilerine göre kendi dünyalarına adapte olmaya çalışan Doğu Asya'da meydana çıkmıştır (Golden, 2009:9). Ancak çıkış noktası her ne kadar Doğu Asya merkezli olsa da, Self oryantalizm varlığını "modern" paradigmaya borçlu olduğundan dolayıdır ki; modernleş(tiril)meye çalış(ıl)an diğer Batı dışı toplumlara doğru genişletilebilir. Bu bağlamda self oryantalizmi anlamlandırmak için "modern" paradigma merkezli olarak iki farklı tasvir yapılabilir.

²⁴Jouhki burada söz konusu olan çözümlemesini Hindistan toplumu için yapmıştır. Ona göre self oryantalizm, Hindistan'daki post-kolonyal bilimde en problematik mesele haline gelmiştir. Oryantalist alışkanlıklar ve kategoriler hala devam etmektedir ve bir yerli Hintli için Hindistan'ı çağ dışı tezlere gönderme yapmadan resmetmek oldukça zordur. Jouhki'ye göre; Hint kamusal yaşamı kolonyal zamanlarda (burada temas bölgesi kavramı unutulmamalıdır) oryantalizm enfeksiyonuna kapılmıştır.

b. Self Oryantalizmin Anlamlandırılma Dinamikleri

i. Bölgesel Tasvir / Ulusal Tasvir²⁵ Ayırımı

Self oryantalizm, bölgesel olarak Asya'da bulunan fakat modern teknolojiyi ve onun getirmiş olduğu enstrümanları, diğer Asya ülkelerinden daha önce yakalamış olan Japonya'nın bölgedeki diğer ülkelerle arasındaki ilişki okunurken bir metodoloji olarak alınabilir (Iwabuchi, 1994). Nitekim Japonya'nın bu durumu²⁶ gelişmemiş Asya'daki gelişmiş Batılı ülke (Altundağ, 2009:5; Iwabuchi, 1994) tiplmesiyle meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan hem bölgesel anlamda hem de ulusal anlamda self oryantalizasyonun gerçekleşebilmesi de muhtemeldir. Bu bağlamda bir bütün olarak Asya'da Japonya'nın konumu bütün Doğuya karşı bir self oryantalizasyon iken, Japonya'nın kendi içindeki kimi hala Doğulu (geleneksel) kalmış gruplara²⁷ yaptığı da self oryantalizasyondur (Annet, 2011:245). Buna ek olarak yine modern paradigma içerisinde Batıda bulunan bir ülkenin diğer Batılı ülkelerden daha az "modernlik" algısına sahip olduğu için self oryantalist tezin nesnesi olması muhtemeldir. Nitekim Yugoslavya için "Sürekli Çoğalan Oryantalizmler" (Bakic-Hayden,

²⁵Bölgesel ve ulusal tasvir ayrımında; Osmanlı İmparatorluğu değerlendirildiğinde girift bir durum ortaya çıkmaktadır. Nitekim II. Bölümde de inceleneceği gibi modernleştirici merkez olarak İstanbul ele alındığında bölgesel bir analiz yapılabilecekken, yeni Türkiye örneğine bakıldığında tamamıyla bir ulusal tasvir içerisinde değerlendirme yapmak gerekmektedir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu merkezinde "kolonyalist tasvir" kesinlikle söz konusu olmamıştır. Ancak kimi araştırmacılar tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun bu durumu "self kolonizasyon" (kendi kendini sömürgeleştirme) olarak değerlendirilmektedir.

²⁶Self oryantalizmin bölgesel tasviri içinde değerlendirilen Japonya'nın bu durumu, bazı kaynaklarda 'tekno oryantalizm' olarak da değerlendirilmektedir.

²⁷Japonya'da Self oryantalizmin ulusal tasviri içinde değerlendirilecek olan kesim Ainu'lardır. Nitekim Ainular, Japon ulusal ruhu olarak sloganlaştırılan Wakon Yasai ya da Nihonjinron söylemlerinin içine giremeyen farklı bir etnik kimliğe sahip olan bir toplumsal organizmadır. Bu bağlamda hakim özün oluşturmuş olduğu halkanın içine dahil ol(a)mayan Ainular self oryantalizmin ulusal tasviri içinde değerlendirilebilir.

2007:356) kavramsallaştırmasıyla bu durum, Bakic-Hayden tarafından irdelenmiştir. Bu modelde Asya, Doğu Avrupa'dan daha "Doğu" ya da daha "Öteki" dir. Doğu Avrupa'nın kendi içinde bu değerlendirme işi en "Doğulu" olarak algılanan Balkanlarla yeniden üretilir; Balkanlar içinde de benzer şekilde hiyerarşiler kurulur (Bakic-Hayden, 2007:356-357). Bu bağlamda self oryantalist enfeksiyon her hangi bir toplumda ortaya çıktığında; sürekli bir "yeni öteki" yaratacaktır. Nitekim oryantalizmi müzik-kültürel alanda inceleyen Cheng, bu durumu "Mise en Abyme" (sonsuzluğa düşüş) kavramsallığı ile açıklamaktadır (Cheng, 2009: 52). Bu varsayıma göre, self oryantalizm enfeksiyonu, ortaya çıktığı andan itibaren sürekli yeni denek toplumlar ve şahıslar bulacak ve kendiliğinden kendi ötekisini yaratacak ve yansımaları sürekli devam edecektir (Cheng, 2009:52-53).

Self oryantalizm kavramının ulusal tasvir içinde ortaya çıkması, bölgesel tasvirden daha baskın niteliktedir. Çünkü "modern" paradigmanın belki de en hızlı yayılan düşüncesi ulusal uyanış fikri olmuştur. Bu bağlamda, kolonyalizm ve kolonyalizm sonrası (temas bölgesi elitleri tarafından) kurulan devletlerde ya da kurucu bir (taşıyıcı elit) kadro tarafından kurulan devletlerde, "ulusal tasvir" dışında hareket eden, homojen bilince "dil-din-ırk-kültür-inanış" ve kısacası hayat felsefesi olarak aykırı ya da ters düşen bütün toplumsal organizmalar, self oryantalist mantığın nesneleri olmuşlardır.

Doğulu toplumların Batılı tasvirleri ve prototip olarak Batı tarzını alışkanlık haline getirmeye çalışmaları, Doğulu pek çok devletin genel politikası haline gelmiştir. Çin (Dirlik,1996:7; Bven ve Kjellgren, 2002:25), Japonya(Tann, 2010:20; Hui ve Chun, 2000:10), Hindistan (Jouhki, 2006b:7), Rusya (Tlostanova, 2008:6), Küba(Scherer, 1998:5), Tayland(Aizura, 2010:14), Singapur(Obendorf, 2006:73; Asian Research Centre, 2005:8; Hill,2000:178), Kore (Jouhki, 2008:254), Malta (Grixti, 2006:113), ve Türkiye (Durna, 2004:263; Kahraman,2010b:270; Kahraman,

2010a:48; Kahraman, 2002:184) de bu politikaları yürüten devletler ve toplumsallıklar arasındadır.

ii. Kolonyalist-Post kolonyalist Tasvir / İradi Modernist²⁸ Tasvir Ayrımı

Globalizm ya da küreselleşme olarak adlandırılan süreç pek çok araştırmacı ve bilim adamı tarafından olumlu olarak değerlendirilse de - nitekim hukuki alanda globalizm söyleminin genelde insan hakları ve demokrasiyi yaygınlaştırdığı- ekonomik olarak globalizm söyleminin refahı yükselttiği-siyasal olarak ise globalizm anlayışının siyasal istikrarı beraberinde getirdiği ileri sürülmektedir (Aydın, 2002:12-13). - Bu olgunun en olumsuz yanı; kültürel tahrip, “içi boşaltılmış değerler” (Maalouf, 2010:140) ve eş zamanlı olarak akla gelebilecek her şeyi küresel bir hale getirmesi ve tektipleştirmesidir (Latouche, 1993). Bu doğrultuda ‘global fonksiyonların yöntemi, ‘Batılı olmayan kültürlerle Batı kültürü olarak adlandırılan kültürün özel bir kısmını empoze etmektir’ denilebilir (Yang Tong, 2005:12).

Kolonyalizm ve kolonyalizm sonrasında ya da iradi olarak moderniteye eklemelenme çabaları sonucunda oluşan self kolonizasyon (kendi kendini sömürgeleştirme) durumu (Tütüncü, 2007:44) ve globalleşen veyahut da “global modernite” (Dirlik, 2006:61) eksenine giren dünya toplumlarının genel sorunsallarından bir tanesi olarak görünen oryantalizm – self oryantalizm durumu, kolonyalizmi ve moderniteyi işaret etmektedir. Nitekim kolonyalizm olmadan oryantalizmin başsız teorik bir hayvan gö-

²⁸Kolonyalist ve iradi modernist tasvir aynında Osmanlı İmparatorluğu ve yeni Türkiye’ye bakıldığında; kimi araştırmacılar ve bilim adamları tarafından Osmanlı İmparatorluğu kendi kendini sömürgeleştirme anlamında değerlendiriliyor ise de; II. Bölümde inceleneceği gibi, hem Osmanlı İmparatorluğu ve hem de yeni Türkiye, iradi modernist tasvir içinde değerlendirilmelidir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu içinde ve yeni Türkiye’de gerçekleşen modernleşme hareketlerinin hepsi iradi olarak ortaya çıkmışlardır.

rünümünde olduğu söylenmektedir. İşte buradaki en önemli husus oryantalizmin post kolonyal intelijensiya ve post kolonyal devlet pratiklerinde içselleştirilmiş olmasıdır (Jouhki, 2006a:76). Buradan hareketle şöyle söylenebilir: Oryantalist teorinin başını self oryantalizasyon uygulamaları çekmektedir. Hülasa ‘Bu teorik hayvanı evcilleştirebilmek ya da zararlarını yok etmek için; self oryantalist felsefenin öncelikle *varlığının kabul edilmesi*, sonrasında ise değiştirilmesi ya da ortadan kaldırılması gerekmektedir.’

Dirlik’in global modernite olarak resmettiği algı dünyası: Avrupa-merkezcilik-sonrası moderniteyi gösteren; moderniteden miras alınan zaman ve mekan kavramlarını bulamaç haline getiren bir duruma gönderme yapmaktadır (Dirlik, 2006:61). Bu duruma göre, Dirlik’in işaret ettiği bulamaç halindeki zaman mekan algısını biraz olsun gidermek için; oryantalizm ve dolayısıyla self oryantalizm kavramlarını anlamlandırırken; kolonyalizm ve iradi modernlik ayrımının yapılması uygun görülmüştür. Bu bağlamda self oryantalizmin en yaygın olarak iki farklı senaryoyla ortaya çıktığı görülmektedir: Birinci senaryoda: “Kolonyalizmin uyanışı içerisinde kültürel kendi kendini tanımlama, Batılı kültürel hegemonyaya karşı koyma yoluyla hissedilen başlıca Doğulu niteliklerin devlet merkezli şeyleşmesine neden olması”, İkinci senaryoda ise: “Batılı ve ulus aşırı sermayenin hala kolonyalist bakış veya metropoliten bakış tarafından yönetilmesi ve kontrol edilmesinin cezbedici olması” hali vardır (Obendorf, 2006:73). Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi senaryolardan bir tanesi iradi-modernist self oryantalizmi işaret ederken, diğeri ise kolonyalist self oryantalizmi işaret etmektedir.

Self oryantalist paradigmanın derecelendirilmesi yapılırsa eğer; iradi modern toplumlarda meydana çıkan self oryantalist metodun, kolonyalist self oryantalist metottan daha “kurbanlaştırıcı” (Tak ve Lai, 2007:6) -burada kastedilen acı vericidir- olduğu söylenebilir. Nitekim self oryantalist felsefe kimliksizleştirme ya da evrensel kimlikle otantik kimliğin yer değiştirmesi (Obendorf, 2006:73) olarak düşünülürse, iradi modelde bunun

daha baskın olduğu görülecektir. Çünkü kolonyalist tasvir içerisinde temas bölgeleri zorunlu bir şekilde oluşurken ve taşıyıcı elit denilen kesimin varlığı da yine zorunlu bir şekilde meydana çıkarken, iradi modernist tasvirde; hem temas bölgeleri ve hem de taşıyıcı elitler iradi olarak gün yüzüne çıkmaktadırlar.

2. Self Oryantalizm: Dahili - İç Ötekilik

Öteki inşası aslında bir "self" (kendinin) in inşasıdır. Yarı "Ne öteki dışarıdadır ne de self içeridedir." Kimliğin inşası "kend-i"(self) ile ötekinin ilişkisi olarak tanımlanabilir. Ancak o vakit orada bir öteki oluşur. Kimlik inşası sürecinde "kendilik" ötekine karşı baskın, hâkim ve üstün olarak ortaya çıkar. Kendilik kuralları, normları inşa eder. Bu bağlamda merkez güçlüdür, madem ki öteki çevreyi oluşturur dolayısıyla öteki daha az güçlü bir pozisyonda bulunur ve normlardan ayrılma uzaklaşma meydana gelir. (Kocatepe, 2005:27) Bununla beraber ötekinin işaretlenmesi, bir çıkar durumunu da beraberinde getirmektedir. Nitekim self oryantalizasyon ekseninde Asya ülkeleri ve Batı arasındaki ilişkiye bakıldığında; birinin kendi bölgesi hakkındaki öteki hakkında konuşmasının sıklıkla self çıkarı gerçekleştirme anlayışı içinde sonuçlandığı görülecektir (Nihei, 20??:91).

Akademik bir 'nesne'likten, bir güç söyleminin nesnesine dönüşen Doğu(lu)nun bu nesneleştirme işini yalnız başına yürüttüğünün söylenmesi, self oryantalizasyon metodunun temel çıkış noktasıdır. Bu bağlamda dâhili ötekilik (Iwabuchi, 2004:95; Çapar, 2006:412-430) olarak adlandırılan kavramın ortaya çıkması, "kendin" (self) de yaratılan başkalaşma ile beraber meydana gelmektedir. Bu manada (self-öz) 'kend-i' değerlerinin yanlış temsili ve günlük kültürel dönüşüm (Dirlik, 1999:168-169), dâhili-iç ötekilik mefhumunu ortaya çıkarmaktadır.

(Dâhili) İç ötekiliğin (Bunnel, 2004:303) oluşması durumunu, modernleş(tiril)menin paradokslarından bir tanesi olarak almak ve temas bölgesinde oluşan ontolojik ve epistemolojik kabullerle oluşturulan tarihe zıt kültürlerin (Dirlik, 1999:168) olumsuz so-

nuçları olarak görmek, self oryantalist mantığın yarattığı sonuçların görülmesini sağlayabilir. Bu self oryantalist mantık, temas halindeki taşıyıcı elitlerin edinmiş olduğu “Avrupa-merkezci öznellik” (Dirlik,1998:261) hastalığı sayesinde, tarihin inkârını beraberinde getirecek ve nihayetinde yaratmış olduğu taşıyıcı elitlerin, yeni elitlere dönüşmesiyle, Güney Doğu Asya ve Doğu’daki mevcut imtiyaz ve güç hiyerarşilerini meşrulaştırmaya hizmet edecek (Palat, 2000:118-119) ve bu güç hiyerarşisi içinde sürekli bir dâhili öteki üretecektir.²⁹ En nihayetinde ise ortaya çıkan bu (dâhili) iç ötekilik, self oryantalizm kavramını meydana getirecektir (Lin, 2010:38).

C.Self Oryantalizmin Araçları

Taklit bir doktrin olarak Self oryantalizmin ortaya çıkabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için bazı araçlara ihtiyacı vardır. Bu araçlar self oryantalizmin ilgili toplumda içselleştirilmesinde temel alınacak nirengi noktalarıdır. Modernizmle beraber ortaya çıkan bu araçların ayrıntılı analizi self oryantalizmin ilgili toplumsallıklarda ortaya çıkış sürecini ve modernizmle olan karmaşık bağlantısını ortaya koyacaktır.

1. Self Oryantalist Paradigmayı Oluşturan Araçlar: İcatçı Araçlar

Self oryantalizmi ortaya çıkaran araçlar tasnif edilirken “icat” kavramı özellikle kullanılmıştır. Çünkü Doğulu herhangi bir toplumda self oryantalist algı oluşmadan söz konusu icatçı araç-

²⁹Osmanlı İmparatorluğu ve yeni Türkiye cumhuriyeti merkezinde II. ve III. Bölümde inceleneyeceği gibi; İmparatorluk içinde şekillenen ve onun varisi Türkiye’ye de sirayet eden self oryantalist paradigmanın yaratmış olduğu iç-ötekilik, daha sonra (self oryantalizasyona tabi tutulan) iç-ötekiliğe konu olan pek çok toplumsal organizmadan biri olan Kürt toplumu içinde tekrar canlanmıştır. Bu bağlamda Kürt toplumunu temsil iddiasıyla ortaya çıkan hareketler ve siyasal yapılanmalar, bu iç ötekiliğin yaratıcısı konumundadırlar.

lardan bazılarının (millet gibi) o toplumda zaten var olduğuna dair bir takım önermelere tezat olarak, taşıyıcı elitlerin mucitliğini yaptıkları self oryantalizmin araçları için "keşif etmek" eylemi yerine "icat etmek" eylemi daha yerindedir.

Self oryantalist paradigmayı ortaya çıkaran ve "icatçı" araçlar olarak kavramsallaştırılan araçlar, genel itibari ile "Avrupa" dışında bulunan toplumların modernleşme hattına girmeleri ile beraber belirmektedir. Bu bağlamda self oryantalizmin mucidi olan temas bölgesi elitleri, self oryantalizmin icatçı araçlarının da temel iticisi konumundadırlar. Sonradan modernleşme hattına giren toplumsallıklarda temas bölgeleri ile beraber başlayan self oryantalizasyon süreci, ulus devletin oluşturulması (icadı) ile sonlanmakta ve bu süreç içinde self oryantalist paradigmayı canlandıracak icatçı araçlar çorap söküğü gibi birbirlerini izlemektedir.

a. (Birinci) Temas Bölgesi: Self Oryantalizmin Temeli

Self oryantalist paradigmanın temelinde yatan ya da diğer bir deyişle bu paradigmayı icat eden araçlardan bir tanesi olan birincil temas bölgeleri olarak nitelendirilen olgu, varlığını bizatihi modernite ve modernleş(tir)me ikilemine borçludur.³⁰ Çünkü temas bölgelerinde 'sirkülasyon halinde' (Dirlik, 1996:1) olan taşı-

³⁰Şüphesiz ki; modernite ve modernleşme öncesinde, özellikle İslamiyet'in Doğu ve öncelikle Doğu toplumlarında yayılması sonucunda; Batı Hristiyanlığı ve Doğu Müslümanlığı karşılıklı temas bölgeleri oluşturmuşlar ve zaman zaman etkileşim içine girmişlerdir. Ancak bu etkileşim içinde bir işaretleme mefhumu söz konusu değildir. Nitekim İbn-i Haldun yazılarında, zamanın Batılı toplumlarındaki hayatını "temizlikten yoksun olma - kir/pis içinde yaşama" gibi günlük yaşama ait eylemlerle değerlendirmiştir. Ancak İbn-i Haldun, bu durumu, 'Söz konusu toplumdaki bireylerin bir zamana-yere ait oldukları ya da bir dine mensup oldukları veyahut da her hangi bir "şeye(dil-renk-vs.)" sahip oldukları için yaşıyorlar' şeklinde yorumlamamıştır. Ancak modernite-modernleşme ikilemi, "işaretleme" mantığı beraberinde getirmiştir. Bu anlamda modernleşmeden sonra, günlük yaşama ait olgular ya da siyasal-kültürel-felsefi-teknik eylemler "daha modern olma" ya da "daha az modern olma" şeklinde işaretlenmiş ve bu eylemlere norm yüklemeye başlanmıştır.

yıcı elitlerin, kendi toplumlarından *'bir birim zaman önce modernleşme'* eksenine girmeleri, modern *'değer-norm-kurum'* ları kendi toplumsal *'değer-norm-kurum'* larıyla mukayese etmeleri ve nihayetinde modern-Batılı *'değer-norm-kurum'* ların daha üstün olduklarına inanmaları durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Siyasal-toplumsal-kültürel ve de günlük yaşama ait Doğu-Batı mukayesesı; ilk şüphe³¹, ilk hayranlık ve ilk özentı, temas bölgelerinde başlamaktadır. Bu anlamda baskıcı ya da iradi olarak modernleşme dalgasına tutulan geleneksel toplumların ve devlet yönetimlerinin hepsinde, dikkatli incelendiğinde temas bölgelerinin varlığı ve dolayısıyla self oryantalist paradigma sezilebilir.

Temsili bir pratik olarak self oryantalizm, zaman zaman birini ya da birilerini ayrıcalıklı kılmaktadır (Stiffler, 2010:90). İşte bu ayrıcalık tanınan ya da ayrıcalıklı olduklarına inanan kesim, self oryantalizmi icat eden temas bölgelerinde oluşmaktadır. Bu bağlamda self oryantalist paradigmanın temas bölgesinde oluşan elitler tarafından içselleştirilmesi ve *'modern'* liğe giden yolda *"bir retorik olarak"* (Stiffler, 2010:98) kullanılması söz konusu olmaktadır.³² Nitekim bu önermeden hareketle *'Bu mantelitenin*

³¹Osmanlı toplumu ve akabinde yeni Türkiye merkezinde, II. Bölümde incelenecek olan self oryantalizmin temeline, (zaman çizgisi üzerinde) tarihsel süreç içerisinde bir nokta tarih tayin etmek hem çalışmanın metodolojisi açısından uygun olmayacak ve hem de toplumsal diramükleri deterministik bir şekilde incelemeye sebep olabilecektir. Bu bağlamda özde Osmanlı tarihi ve onu takiben yeni Türkiye'de, temas bölgesi için verilebilecek pek çok örnek bulunmaktadır. Ancak savaş sırasında-ilk yenilgiyle beraber oluşan psikolojik temas bölgesi olarak II. Viyana Savaşı kayda değer görünmektedir. Bu doğrultuda bu savaştan sonra ilk şüphe ve mukayese mantığının cereyan ettiği yorumu yapılabilir. Ancak entelektüel toplumsal bellekte ilk şüphenin oluşmasında İnebahtı (Lepanto) deniz muharebesindeki yenilgi ile başlayan sürecin, Karlofça'ya varan süreçteki psikolojik etkisi unutulmamalı ve Osmanlı toplumu açısından temas bölgesi olarak savaş meydanlarının etkisi İnebahtı ve Zenta arasındaki süreçte aranmalıdır.

³²Stiffler, self oryantalist paradigmayı Arap toplumu merkezinde Orta Doğudaki Araplar ve Amerika'daki Araplar ikileminde kullanmaktadır. Ona göre, Amerika'daki Arapların pek çoğu Arapça bile bilmemelerine rağmen kendilerini Orta

Edward Said'in ileri sürdüğü gibi sadece Avrupa-Amerikan modernitesindeki bir problemin ve Avrupalıların (sözde) Asya inşası içerisindeki Oryantalizm kurgusunun bir sonucu değil, self oryantalizmin bir sonucu olduğu' söylenebilir (Yang Tong, 2005:12).

Değişimin tahakküm bölgeleri (C. Alves ve diğ., 2005:26) ve self oryantalizmin temeli olarak temas bölgelerinde oluşan entelektüel yapı içerisinde, ontolojik olarak Doğulu olsa da, epistemolojik olarak Batılı hissetmeye çalışan taşıyıcı elitlerin bu aşamadaki iddialarından bir tanesi 'alternatif modernite' (Martinez, 2008:14) varsayımdır. Şüphesiz ki hiçbir taşıyıcı elit, kendisinin kendi toplumuna oryantalizm uyguladığını ya da kendi toplumuna yabancılaştığını kabul etmeyecektir. Ancak "ironik olarak Doğudaki bu eylemler bir alternatif modernite geliştirememiş ve yalnızca Avrupa-merkezli hegemonyanın ya da global sermayenin hegemonyasını pekiştirmişler" (Dirlik, 1996:1) ve "Avrupa'nın zaten geride bıraktığı gelişme basamaklarını" takip etmişlerdir (Tai, 2009:40). Buradan hareketle self oryantalizmin temeli olarak temas bölgelerinin, Batı-tipi aydın ürettiği ve hiçbir suretle Batıya karşı alternatif bir aydın duruş meydana getiremediği söylenebilir.

En nihayetinde, temas bölgelerindeki entelektüel aurada oluşan 'Batı tipi' elitlerin meydana getirdiği 'tarihsel blok' ülke içinde bir entelektüel canlanma meydana getirecek ve bu canlanma self oryantalizmin kurucu unsurlarından birini oluşturacaktır.

b. Entelektüel Canlanma

Oryantalizm entelektüel bir emperyalizmdir (Dirlik, 1996:1). Ancak emperyal anlayış her ne kadar Avrupa merkezli olsa da, uygulayıcısı salt olarak Avrupa(lı) değildir. Bu bağlamda self oryantalist paradigma ekseninde bu durum incelendiğinde; bura-

Doğu'dakilerden daha Arap hissetmekte ve kültürel mirası zapt etmek adına self oryantalist paradigma merkezli hareket etmektedirler.

daki uygulayıcı, temas bölgelerindeki entelektüel dirilişte payı bulunan taşıyıcı elitler olarak görünmektedir. Nitekim ‘temasın yapısına yerleştirilmiş uyanış, kültürlerarası yankı bilimselliğin mekânında’ (Cheng, 2009: 52) ilk kez taşıyıcı elitlerde meydana gelmiştir. Buradan hareketle; temas bölgesinde temellenen self oryantalist paradigmanın ikinci icatçı unsuru olarak “entelektüel canlanma” gösterilebilir. Burada entelektüel canlanmadan kastedilen; ilk değer-norm-kurum mukayesesinin ve taşıyıcılığının yapılmasıdır. Entelektüel canlanma³³ eylemini, temas bölgelerindeki elitlerin değer-norm-kurum taşıyıcılığına başlamadan önce, kendi kendilerine sormuş oldukları: “Ülkem için yanlış olan nedir?” (Jacka, 2004:7) sorusu başlatmaktadır.³⁴ Nitekim hem iradi modernist tasvir içerisinde bulunan toplumlarda hem de kolonyalist tasvir³⁵ içinde bulunan toplumlarda ‘Entelektüeller bu soruya can havliyle cevap aramaya koyulmuşlar ve ulusun liderleri ve ahlak bekçileri olarak kendilerine biçtikleri yeniden canlandırılmış rollerin peşinde koşmuşlardır.’ (Jacka, 2004:7) Şüphesiz

³³II. Bölümde incelenecek olan Osmanlı toplumu ve yeni Türkiye merkezinde entelektüel canlanmaya örnek olarak Tarih yazıcılarının pek çoğu tarafından Tanzimat ve akabindeki Islahat ve Meşrutiyet çabaları gösterilse de; Niyazi Berkes bu entelektüel canlanmaya, Huguenot göçünü göstermektedir. Fransa’daki mezhep çatışmasından kaçan Protestan Huguenot topluluğunun Lale Devri sırasında Osmanlı İmparatorluğu’na geldiği ve Eflak ve Boğdan’a yerleşmek için padişahın izin istediği bilinmektedir. Avrupa’da askeri yönleriyle ünlü bu topluluğun başındaki isim olan Rochefort, Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında yaşamalarının kabul edilmesi halinde, Bab-ı Ali hizmetinde bir fen kıtası kurmayı ve asker yetiştirmeyi taahhüt etmiştir. Huguenot’ların bu eylemi ifa etmedikleri bilirse de, daha sonra Nizam-ı Cedit ordusunun kurulmasında onların verdiği layihalardan yararlandığı bilinmektedir.

³⁴Jacka bu makalesinde Çin toplum merkezli temas bölgesindeki taşıyıcı elitlerin “Çin için yanlış olan nedir?” sorusunu sordukları ve bu soruya cevap aradıkları üzerinde durmuştur. Ancak çalışmada esas olarak hem kolonyalist tasvir içindeki toplumlar hem de iradi modern toplumlar incelendiği için; soru genel anlamda “Ülkem için yanlış olan nedir?” olarak sorulmuştur.

³⁵İradi Modernist ve Kolonyalist tasvir ayrımı için I. Bölüm II. Kısma bakınız.

bunun arkasından ise, Batı merkezli değerlerin ve kurumların alınması ve bu anlamda politika oluşturulması gelecektir.

Temas bölgelerinde oluşan entelektüel canlanmanın en önemli tarafı 'modern kurumların sıcak enerjisini açığa çıkarmak, şahsiyeti ve kişiselliği düzenlemek ve yeniden biçimlendirmek' (Yu, 2008:13) olarak görünmektedir. Bu bağlamda entelektüel olarak ortaya çıkan bu enerji, 'oryantalist anlayışların ve genellemelerin mevzilenmesinde, inşasında ve tanımlanmasında' önemli bir rol oynamaktadır.' (Obendorf, 2006:73) Nihayetinde self oryantalist paradigmayı ortaya çıkaran bu entelektüel canlanma, kolektif bir imgelem yaratmak adına mantıksal araç olarak kullanılmıştır (Yan, 2010:78).

Entelektüel canlanmada en önemli öge, 'bir değer hiyerarşisinin' (Palat, 2000:118) oluşmaya başlaması ve Batılı değerlerin üstünlüğünün kabul edilmesidir. Entelektüel canlanma sırasında, 'taşıyıcı elitler' olarak adlandırılan kesimler, 'Batı'da yaratılan entelektüel araçları benimserler.' (Nihei, 20??:91), Burada 'entelektüel canlanma' içinde bulunan aydın, "Batının hegemonyasını kabul etmiş ve Batı gücüne gönüllü olarak teslim olmuş Doğulu özneyi"³⁶ (Etkind, 2007:625) teşkil etmektedir. Bu doğrultuda toplumsal otantisitenin gerçeklerini yansıtmayan politikalar üretilir ve entelektüel canlanmada rol oynayan 'taşıyıcı elit' olarak isimlendirilen kesim her halükarda ayrıcalıklı bir özne konumuna gelir. Burada dikkat edilmesi gereken husus; bu kesimin Batı-merkezli değerleri 'bir ideoloji olarak' (Yue, 2006:21; Kubota, 1999:19) kullanmasıdır.³⁷

Entelektüel canlanma³⁸ dinamiğinde bir diğer önemli unsur olarak (self) oryantalist paradigmanın 'işaretleme' mefhumunun

³⁶Doğulu ve Batılı özne kavramsallaştırılması için I. Bölüm II. Kısma bakınız.

³⁷Self oryantalizmin tanımlaması yapılırken 'ideolojik oryantalizm' olarak da adlandırıldığı daha önce ifade edilmiştir.

³⁸Entelektüel canlanma, esas olarak geleneksellikten modernliğe geçişi ifade etmektedir. Bu bağlamda geleneksel bir sosyal-kültürel-kurumsal hayat içerisinde

ortaya çıkması gösterilebilir. Bu mefhum, toplumsal otantisitenin gerçeklerinden menkul Batılı değerlerin hangi toplumsal tabaka tarafından ne kadar içselleştirilmiş olduğu ve ilgili toplumdaki kurumsallaşmaların Batılı epistemolojiye ne kadar uygun olduğu gibi soruları beraberinde getirerek, toplumsal sorunsalların Batılı epistemoloji ile çözülmeye çalışılması fikrini ortaya çıkarır. Bu fikir ise en nihayetinde self oryantalist paradigmanın sacayaklarından bir tanesini oluşturacak ve Batı tipi kültürel öz ve homojenite varsayımlarının ortaya çıkmasında etkili olacaktır.

c. Kültürel Özcülük ve Toplumsal Homojenite

Self oryantalist paradigmayı icat eden araçlardan bir tanesi olan kültürel öz ve homojenite varsayımları, diğer araçlar gibi modernleş(tir)me orijininin hareket etmektedir. Bu bağlamda 'kültürel öz' varsayımı da, özsel olarak Doğuya ait olan toplumlarda birtakım paradoksları beraberinde getirmektedir. Nitekim kültürel özcülük her ne kadar ilk aşamada homojeniteyi sağlasa da, daha sonraları oryantalizmin tarihsel varsayımlarını içselleştirerek Batılı ideolojik hegemonyayı pekiştirecektir³⁹ (Dirlik, 1996:23).

yaşayan taşıyıcı elit kesimin modernleşme doğrultusunda atmış olduğu ilk adım, büyük önem arz etmektedir. Bu durum, oryantalizm – self oryantalizm ayrımı dahilinde düşünmeyen ve oryantalizmi bir bütün olarak Batı menşei olarak gören pek çok tarih yazıcısı tarafından göz ardı edilmiştir. Nitekim bu yönde düşünmeyenler, geleneksellikten modernliğe geçişte hem toplumsal yaşamda hem de siyasal yaşamda bir güç kaybedişinin söz konusu olduğunu beyan etmektedirler. Ancak Dirlik bu durumu, kaybedilmiş güç değil de, modernleşme ile beraber ortaya çıkan ve çalışmada taşıyıcı elit olarak ifade edilen kişilerin 'yeni kazanılmış güçleri' olarak yorumlamaktadır.

³⁹Batı menşeli 'kültürel öz' bilinci, taşıyıcı elitlerin eline düştüğünde son halini bulana kadar pek çok şekil değiştirebilir. Nitekim sonradan-modernleşme ekserine iradi olarak giren toplumlarda öncelikle geleneksel-yönetimsel yapıyı muhafaza dairesi içerisinde kültürel bir öz mefhumu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Daha sonraları bir çatı-kimlik olarak geleneksel kimlik korumaya çalışılmış, en nihayetinde ise ulusal bilinç etnik köken üzerinden tanımlanmıştır. Bu doğrultuda II. Bölümde de inceleneceği üzere; Osmanlı Devletinde öncelikle reformlar ve ıslahatlar

Kültürel özcülüğün meydana çıktığı bütün toplumlarda tek tip bir yaşam halkası oluşturulmakta ve diğer bütün farklılıkları da bu halka içine dâhil etmek gayesiyle hareket edilmektedir. Burada nokta-i esas, bu halkanın Avrupa-merkezli olarak oluşturulmuş olmasıdır. Diğer yandan Avrupa-merkezli olan bu halka, ilgili toplum içerisindeki yalnızca bir toplumsallığın kökenini-tarihini, yalnızca bir toplumsallığın ismini, o toplumdaki dini öğretilerden yalnızca bir tanesini ve yine o toplumda en fazla konuşulan ortak dili homojenleştirici bir araç olarak ihtiva edecektir. Böylelikle halka içerisine dâhil olan değerlerin oluşturduğu bir 'hâkim öz' (Tann, 2010:20), icat edilecektir. Bu hâkim öz varsayımı, kendi dini-etnik-filolojik kimliklerini terk etmek istemeyen alt-ikincil toplumsallıkları ise kimliksizliğe⁴⁰ sürükleyecektir (Altundağ, 2009:5; Iwabuchi, 1994). Bu arada kalma durumu, self oryantalizmin yaratmış olduğu kimliksel bunalımlar olarak değerlendirilebilir.

Kültürel özcülük ve homojenite varsayımları, 'farklı toplumlar içinde bulunan farklı kültürel değerler gerçeğini radikal bir şekilde reddetmiştir.' (Yang Tong, 2005:12) Bu doğrultuda farklılıkların bastırılması iç hegemonyanın oluşturulması için zorunlu görülürken, aynı zamanda self oryantalizm algısı meydana getirilmektedir. Tek bir etnik köken, tek bir tarih, tek bir dil, tek bir dini inanç her ne kadar homojenleştirici gibi görünse de, bütün bunlar self oryantalizasyon paradigmasının vazgeçilmez unsurları arasında bulunmaktadır. Bu bağlamda kültürel özcülük ve

yapılmaya başlanmış, daha sonraları Osmanlılık bilinci üzerinden politika üretilmeye çalışılmış ve en nihayetinde ise ulusal bir anlayış ortaya çıkmıştır.

⁴⁰Kendisi de orijin olarak bir Japon olan Iwabuchi, Japon self oryantalizmini irdelediği çalışmasında kimliksizlik hususunda şunları ifade etmektedir: " Bir Japon olarak ben; kimliksiz bir ekonomik süper güç olarak Japonya fikrini kesinlikle kabul etmemekteyim. Japonya paraya ve teknolojiye sahiptir fakat dünyada bir kültürel etkinliğe sahip değildir. Japonya'nın ekonomik gücü ne mahiyette olursa olsun, Japonya kültürel ve psikolojik olarak Batı'nın egemenliği altındadır."

homojenite hayalleri nihayetinde kültürleri objeler olarak kurmaktadır (Yan, 2010:44).

Kültürel özcülük ve homojenite iddiaları, en nihayetinde ulus devlet-otonomi-temsili kavramlarının oluşması için bir altlık teşkil edecek ve self oryantalist paradigmayı tescil aşamasına getirecektir.

d. Ulus Devlet: Otonomi ve Temsil

III. Dünya ülkelerince benimsenen Batı merkezli milliyetçilik⁴¹ anlayışı, self oryantalist paradigmanın icadına son şeklini vermiş ve tescile hazır bir hale getirmiştir. Nitekim III. Dünya ülkelelerinde; öncelikle temas bölgelerinde taşıyıcı elitlerin içselleştirdikleri Batılı değerler, ardından gelen Batı-tipi entelektüel canlanma, sonrasında kültürel öz metaforunun ortaya çıkması ve nihayetinde siyasal-sosyal-ekonomik ilerleme ve kalkınma için zorunlu görülen ulus, ulusal ottonomi ve temsil tezleri ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda iradi modernist tasvir içerisinde olan toplumlarda milliyetçi ideolojiler, kolonyalist tasvir⁴² içerisinde olan toplumlarda ise melez milliyetçilikler (Anderson, 2000:2) meydana gelmiştir.⁴³ Bu bağlamda milliyetçi ideoloji, “ulus dev-

⁴¹18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başında ünü dünyayı saran Napolyon Bonaparte’yi ve onunla anılacak olan milliyetçilik dalgasını temsil eden; Bonaparte’nin şaha kalkmış at üstündeki resmi ya da bir grup ceset üzerinde elinde bayrakla ayakta durmaya çalışan kişinin resmi, ulus, millet ya da etnik kökenin toplumların belleğindeki sanatsal imgelemine çok iyi bir şekilde göstermektedir. Nitekim Bonaparte’nin resminde atının bir uçuşuma doğru çıkmaya çalıştığı, diğer resimde ise ayakta durmaya çalışan kişinin ayağının altındaki onlarca cesede umarsızca bastığı görülecektir. Bu iki resimden hareketle, self oryantalist paradigmanın vereceği sancılar önceden kestirilebilir.

⁴²İradi modernist tasvir ve kolonyalist-post kolonyalist tasvir ayrımı için I. Bölüm II. Kısma bakınız.

⁴³Kolonyalist tasvir içinde değerlendirilen toplumlarda ortaya çıkan milliyetçilikler hakkında Anderson, melez milliyetçilikler varsayımını ortaya atmıştır. Diğer yandan kolonyalist güçler tarafından ilgili toplumlarda ortaya çıkacak milliyetçi ideolojinin oluşma durumunu ‘kuluçka yöntemi’ milliyetçilik anlayışı olarak değerlendiren tarih yazıcıları ve teorisyenler de vardır. Bu minvalde oluşan milli-

letin moral bağı" (Şahin, 2009:133) olarak kaçınılmaz bir şekilde kabul görmüştür.

Self oryantalist paradigmanın icat sürecinde rol oynayan diğer araçlar gibi, ulus devlet de modernleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim modernleşmenin toplumsal-yönet-sel manada getirdiği en büyük değişiklik olarak ulus devlet olgusu gösterilmektedir (Şahin, 2009:133; Yılmaz, 1996:22; Coşkun, 1997:175). Bu anlamda ulus devlet olgusunun, bizatihi olarak 'taşıyıcı elit' kesimin almış olduğu kararlar zincirinin son ve en büyük halkası olduğu söylenebilir.

Ulus devlet oluşumunda III. Dünya ülkelerinde farklı farklı cereyanlar olsa da; hepsi de hemen hemen aynı süreci takip etmişlerdir. Diğer bir deyişle aslında self oryantalist girişim, ulus devlet anlatılarını bir uçtan diğer uca oluşturmak için bütünleşmiş bir bileşendir (Yan, 2010:44). Nitekim Ulus devlet sürecinde öncelikle geleneksel geçmişin bir bütün olarak reddi, antropolojik olarak bir köken arayışı (Houston, 2009:20), topluma ismi verilen ulusun edebiyat ve sanat eserleri ile kutsanması⁴⁴, ulus devlet ile vatandaşları arasında moral bir bağ kurulması, ilgili ulusun dünya üzerinde her hangi bir özelliğinden dolayı yegâne olarak temsil edilmesi, aidiyet hissinin oluşturulması için mitolojik destekler ve son olarak taşıyıcı elitlerin toplum için neyin yanlış ya da neyin doğru olduğuna karar verecek kurucu kadroya dönüşmesi gibi pek çok olay meydana gelmiştir.

yetçilik anlayışını Bhabba, bilinç dışı bir uyuşum süreci olarak değerlendirmiş ve şu ifadeleri beyan etmiştir. "Bu durum, total bir kimlik saptama noktasına geri dönmek için genellemenin eksenı etrafında dönen öznelere olarak (burada kastedilen taşıyıcı elitlerdir) kolonicilerin bakışına geri dönüşü ifade etmektedir."

⁴⁴Bu kutsanma durumu II. Bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir. Ancak kısaca yeni Türkiye'deki kutsanma durumuna verilebilecek en iyi örnek; Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve Antropolojik olarak Sümerlere kadar götürülen bir kültürel mirasın yalnızca Türk milletine ait olduğuna dair genel varsayımlardır.

Yukarıda sayılan olaylara; Japonya ve Hindistan için benzer örnekler⁴⁵ verilebilir. Japonya örneği incelendiğinde; ulusun emsalsizliğine dair çok büyük bir edebi-sosyal-kültürel anlatı olan Nihonjinron söylemi ya da 'Wakon Yasai Ruhü' (Shirong Lu, 2008:175) görülecektir. Nitekim bu tezlerin söylemsel olarak bir hâkim öz yaratma çabası içerisinde olduğu ve 'Japonya'nın sadece dünyanın geri kalanından farklı olduğunu değil, aynı zamanda Japonya'nın olağanüstü olduğunu ispatlama gayesi taşıdığı' bilinmektedir (Balmain, 2008:26). Ancak self oryantalist paradigma gözlüğünden incelendiğinde bu tezler, 'Japonların grupçuluk veya ideolojik homojenite yapılanmaları ile Japon milliyetçiliğini yükselterek geniş Japon kurumlarını ve Japon hükümetinin çıkarlarını olanaklı kılmak için varlığına' işaret ederler (Yamaguchi, 2004: 24-25). Diğer yandan bu tezlerin toplum içindeki heterojeniteyi bastırmak ve hâkim sınıf sosyal değerlerini yüceltmek için yapıldığı görülecektir (Tann, 2010:20). En nihayetinde ise; Japonya'da self oryantalist paradigma, ulus devlet anlatısıyla beraber taşıyıcı elitler tarafından oluşturulmuş olan 'Avrupa merkezli' (Amin, 2007:11) sosyal-yapısal-kurumsal yaşamın idamesi, diğer bir deyişle statükonun korunması için kullanılmıştır. Bu bağlamda Japonya'da ortaya çıkan 'Japonluk' stratejisinin self oryantalist paradigma ile beraber ulusal çıkarları maksimize ettiği ve bireyciliği minimize ettiği de ifade edilebilir (Hasegawa ve Hirose, 2005:246).

⁴⁵Self oryantalist paradigmanın ortaya çıktığı toplumlara verilebilecek örnekler; Japonya, Hindistan ve Türkiye ile sınırlı değildir. Nitekim self oryantalizm metodolojisi ile III. Dünya ülkelerinin toplumsal-siyasal-felsefi cereyanlarını açıklamaya çalışılması hususunda, modernleş(tir)me eylemine özne/nesne olan ya da kolonyalizm nesnesi olan toplumların hemen hemen hepsinde bir örnek görülmesi muhtemeldir. Bu bağlamda Çin, Tayland, Kore, Küba, Rusya ve Yugoslavya da self oryantalist paradigmanın mevcut olduğu yerler arasında gösterilebilir.

Ulus Devlet ve Milliyetçilik ekseninde Hindistan örneğine bakıldığında; 'Bhagavad Gita'⁴⁶ nın bir bütün olarak Hindistan'ın birleştirici ve kutsal metni olarak görülmesi ve Hindu Rönesansı ve Hindistan milliyetçiliğinin inşasında kullanılması dikkate değerdir (Jouhki, 2006a:76). Diğer taraftan Hindistan'da ulusal öz kimliği harekete geçirmek için bu metnin kullanılması, (self oryantalist gözlükle incelendiğinde) farklılık ve bölünme hakkındaki oryantalist fikirleri canlandırarak Hindistan'daki kamusal yaşam kurumlarını enfekte etmeye götürdüğünü söylemek mümkündür (Jouhki, 2006b:7). Bu bağlamda Japonya ile eş doğrultuda; self oryantalist mantığın icatçı araçlarının diğer bütün Doğulu toplumlarda olduğu gibi Hindistan için de bir gerçeklik arz ettiği söylenebilir.⁴⁷

Ulus devlet ve self oryantalizm kavramlarına; 'Ulus devlet self oryantalizmi tescillemiştir' önermesiyle yaklaşılabileceği gibi, 'Self oryantalizm, ulus devlet anlatılarını pekiştirmek için bir strateji'⁴⁸ olarak kullanılmıştır' önermesi ile de yaklaşılabılır. Bu doğrultuda stratejik olarak kullanılan self oryantalizm, hâkim öz dışında kalan 'yerli halkları kendi kültürlerinden soyup onları uygarlaştırmak misyonu ile hareket etmeye başlayabilir.' (Lary,

⁴⁶Bhagavad Gita, Hintlilerin kutsal destanlarından olan Mohabharata'nın içinde yer alan kutsal metindir. Türkçede 'En yüce olanın/Tanrının şarkısı' anlamına gelmektedir. Bu metin Hindu olanlar ve hatta Doğu felsefesine ilgi duyanlarca bir başyapıt olarak değerlendirilmektedir.

⁴⁷Bhatnagar, Hindistan oryantalizmini (self oryantalizmini), göçmenler, yerliler ve yerli entelektüelleri içeren üç açılı yerleşik aldatıcı bir çatışma olarak gören Frantz Fanon'nun yazılarına başvurarak yorumlamaktadır. Bu bağlamda Hindistan'da self oryantalist metodoloji, yerel oryantalizm olarak görselleşmektedir. Bu üç açılı model merkezinde; II. ve III bölümlerde ayrıntılı olarak inceleneceği gibi: Osmanlı ve yeni Türkiye Cumhuriyeti değerlendirildiğinde; üçgenin ilk köşesinde yerli entelektüeller (taşıyıcı elitler), ikinci köşesinde etnik azınlıklar, üçüncü köşesinde ise icat edilen dini hakim öz dışında kalan diğer bir deyişle İslam'ın Sünni yorumu dışında kalan toplumsal organizmalar konumlandırılabilir.

⁴⁸I. Bölüm II. Kısımda bahsedildiği gibi; self oryantalizmin farklı tezahürlerinden doğan isimlendirmelerinden bir tanesinin de stratejik oryantalizm olduğu unutulmamalıdır.

2006:12) Bu bağlamda ulus devletin başarısı, icat edilen hâkim öz halkası içerisine dâhil edilemeyen diğer (dinsel-etnik-filolojik) toplumsal organizmaların varlığı ile ters orantılıdır. Nitekim parçacı bir bakış açısı ile mercek altına alındığında ekonomik kalkınma, ilerleme ve siyasal istikrar açısından ulus devletin muhtemem bir yapısalılık olduğu ve her duruma ve koşula uygunluk göstererek sürekli kendini yenilediği ve yeniden yapılandığı söylenebilir (Şahin, 2009). Ancak toplumsal organizmaya bütüncül bir bakış açısı ile bakıldığında; ulus devletin toplumsal bellekteki self oryantalizmi tescillediği, ulus devlet inşasından sonra kamusal yaşamı düzenleyen anayasa ve yasalarla ve de toplumsal yaşamdaki hâkim öğelerin televizyon-sinema-moda gibi popüler güçlendiricilerle sürekli yinelenmesiyle devam ettirildiği açık ve net bir şekilde görülebilir. En nihayetinde ise; 20. yüzyılda özellikle III. Dünya devletlerinin temel sorunsalı haline gelen ulusal halka içerisine dâhil ol(a)mayan / edil(e)meyen farklı etnik-dini-kültürel grupların⁴⁹ güttükleri ‘mikro milliyetçilik’⁵⁰ (Örs, 2009:344) fikri, bu manada self oryantalist paradigmanın sonuçlarına örnek olarak gösterilebilir.

⁴⁹Burada kastedilen gruplar; Hakim öz dışında kalan ve özellikle milliyetçi dalga-
nın yayılmasından sonra ortaya (siyasal bir kimlik işareti olarak) çıkan ve bütün
yazınsal eserlerde ‘azınlık’ olarak adlandırılan gruplardır.

⁵⁰Self oryantalizmin ortaya çıktığından beri bir sonsuzluğa düşüş halinde oldu-
ğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çalışmanın III. Bölümünde de inceleneceği
gibi; bu sonsuzluğa düşüş esnasında, hakim öz içerisine dahil edil(e)meyen otan-
tik organizmaları temsil iddiasıyla ortaya çıkan pek çok yapılanmanın, Türkiye’de
yeni bir self oryantalist algının yaratılmasına hamilik ettiği söylenebilir. Nitekim
Türkiye örneğinde ikinci kere self oryantalizmin nesnesi olma durumundan pa-
yını alan Kürt toplumsallığı, hem çalışmanın örnekleme olması açısından ve hem
de self oryantalizm kavramının derinleşmesi açısından oldukça önemlidir.

2. Self Oryantalist Paradigmayı Devam Ettiren Araçlar: Sürdürücü Araçlar⁵¹

a. Hâkim Özün Normlaşması: Yasalar

Hukukun oryantalist bir algıya sahip olması (Ruskola, 2002:197), pek çok farklı enstürümanlarla açıklanabilir. Ancak hukukun oryantalistleşmesi hususunu geç-modernleşen toplumlarda dört aşama ile açıklamak daha kapsayıcı olacaktır.

1. Aşama: Hukukun oryantalistleşmesi,sonradan modernleşen toplumların hemen hemen hepsinde; Batılı değerlerin toplumsal-siyasal-yönetmel ve dolayısıyla hukuksal platformlarda merkezi konuma oturtulmasından kaynaklanmaktadır. Pek tabi bir kural olan toplumsal değerlerin normlaşması ve akabinde kurumlaşması durumu (Digeçligil, 2006:31-33), III. Dünya devletlerinde farklı bir yörüngede ilerlemiştir. Hem tek ulus, hem tek dil, hem de tek dini öğreti üzerinden ilerleyen Batı merkezli milliyetçi paradigmanın Doğu toplumlarında bir değer haline ge(tiri)lmesi, bunun akabinde bu değere göre kurumların oluşturulması "hukukun oryantalistleşmesine" (Gözyayın, 2002:286-297) ve dolayısıyla self oryantalizmin devamına katkıda bulunmuştur.

2. Aşama: Hukukun oryantalistleşmesinde ikinci aşama, pek çok Doğu toplumunda yasa ve anayasaların üst-yapısal bir değişiklik ile direk Batıdaki devletlerden kopyalanıp alınmasıdır.⁵² Bu

⁵¹Self oryantalist paradigmayı devam ettiren araçlar, hem kolonyalist tasvir içindeki ülkelerde hem de iradi modernist tasvir içindeki ülkelerde aynı düzlemde ilerlemiştir. Bu nedenden dolayıdır ki bu araçlar açıklanırken böyle bir ayrıma gidilmemiştir.

⁵²III. Dünya devletlerinin modernleşmelerinde; oryantalist varsayımların aslında kendileri tarafından üretildiğine ve söz konusu hukuki oryantalizmin nasıl oluştuğuna dair Türkiye'de verilecek en güzel örnek Uğur Mumcu'nun şu ifadeleri olacaktır: Türk vatandaşı; İsviçre medeni kanununa göre evlenen, İtalyan ceza yasasına göre cezalandırılan, Alman Ceza Muhakemeleri Usulü yasasına göre yargılanan, Fransız idare hukukuna göre idare edilen ve İslam hukukuna göre gömülen kişidir.

duruma Türkiye, Japonya ve Çin örnek olarak gösterilebilir. Bu manada yapılan değişiklikler de self oryantalizmin devamlılığını sağlamıştır.

3. Aşama: Hukukun oryantalistleşmesinde üçüncü aşama ise, modern bir ulus devlet kuran ve Batılı değerleri merkezi olarak kabul eden toplumdaki 'taşıyıcı elitler' in; 'hâkim öz' mefhumunun meşruiyetini sağlamak, geri dönüşün imkânsızlığını bilişsel sistemlere işlemek ve henüz icat edilmiş değerler hiyerarşisini ilelebet kılmak için 'kendi (geleneksel) geçmişlerini kanunsuz olarak nitelendirmeleridir.' (Ruskola, 2002:197)

4. Aşama: Self oryantalist paradigmanın devamlılığını sağlayan dördüncü ve son aşama ise, hâkim öz ve homojenite varsayımlarının son durağı olan ulus devletlerin toplumsal anlamdaki sınırlarını çizen anayasaların 'hâkim öz halkası' içindeki bireylerin hak ve özgürlüklerini korurken, hâkim öz dışındaki birey ve grupların hak ve özgürlüklerini korumak şöyle dursun, onları tanımadıkları ve hatta pek çok toplumda asimilasyona/entegrasyona tabi tuttıkları gerçeğidir. Bu doğrultuda hukuksal anlamda yasaların anayasaya aykırı olması düşünülemediğinden yapılan bütün yasalarda ve güdülen bütün politikalarda bu oryantalist algının varlığı sezilebilir.⁵³

Bütün bunlara ek olarak Çin örneğinde hukuki-yasal oryantalizmin uygulamalarını inceleyen Ruskola, Hong Kong'daki yasal uygulamaları ve uygulayıcı kurumları 'yasal oryantalizmin

⁵³III. Bölümde inceleneceği gibi; yeni Türkiye Cumhuriyeti merkezinde self oryantalizmin devam ettirici unsurlarından bir tanesi olan hukuki-yasal oryantalizmin varlığı, diğer bir deyişle 'hakim öz' normlarının hem sivil toplumda hem de kamusal alanda homojen bir örgütlenmeye gitmeleri durumu, pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Nitekim etnik bir kimliği barındıran 'Türklük' etnik bir aidiyet hissi olarak ve İslam'ın Sünni yorumu dini bir aidiyet hissi olarak ve de ulus devlet mantığının beraberinde getirdiği tüm anlamlarıyla homojen kültürün total bir aidiyet hissi olarak benimsenilmeye çalışılması; etnik bir karşıtlık olarak Türkiye'de mevcut olan 'Kürt' sorununu ve dini bir karşıtlık olarak 'Alevilik-Bektaşilik' sorununu meydana getirmiştir.

maddi iradeleri' olarak değerlendirmiştir. Ona göre; etik olarak bu oryantalizmin sakıncası ise, Çin Hukuku çatısı altında yaşayan Çinlilere yasal-özne olarak hukukun inşasında hiçbir rolün verilmemesidir (Ruskola, 2002:227). Bu anlamda ulus devlet ile tescillenen self oryantalizmi devam ettiren bu dört aşamanın en büyük sonuçlarından bir tanesi ise ikincil temas bölgelerinin⁵⁴ oluşmasına neden olmaları ve ulus içindeki farklı etnik-dini-sosyal-kültürel grupların kendi toplumsallıklarını temsil iddiasıyla ortaya çıkarak, ikinci bir taşıyıcı elit ve ikincil bir self oryantalist dalgaının ortaya çıkmasına sebebiyet vermeleridir. Burada bahsedilen ikincil temas bölgelerinin oluşmasında en önemli katkı ise, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan kitle iletişim araçları ve bu araçların kullanımının yaygınlaşması ve de popüler kültür araçlarının yalnızca 'hâkim öz' merkezli kültürel üretim ve tüketime devam etmeleridir.

b. Popüler Güçlendiriciler: Televizyon, Sinema, Gazete ve Moda

Oryantalizmin özellikle sanat alanında (Wing Yi, 2007:102-103) pek çok argüman ürettiği ve bu argümanlarını da self oryantalizm ile beraber, III. Dünya ülkelerinin zımni icazeti neticesinde meşrulaştırdığı söylenebilir. Bu bağlamda; III. Dünya ülkelerinde Avrupa merkezli Doğulu öznelere diğer bir deyişle, taşıyıcı elitlerin⁵⁵ kendi toplumlarında meydana getirmiş oldukları 'ikincil nesne' (Yang Tong, 2005:12) olgusu, self oryantalizasyonu kurumsallaştıran bir metodoloji olarak ifade edilebilir. Bu kurum-sallaştırmadan sonra mevcut self oryantalist paradigmayı devam ettiren araçlardan bir tanesi ise, popüler güçlendiriciler olarak resmedilen televizyon, sinema ve moda gibi araçlardır. Bu araçların özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde yaygın bir kullanım

⁵⁴İkincil Temas Bölgeleri kavramsallaştırılması bir sonraki başlık altında incelenecektir.

⁵⁵Taşıyıcı elit kavramsallaştırılması için I. Bölüm I. Kısma bakınız.

alanı bulması, self oryantalist algının katlanarak devam etmesine neden olmuştur.

‘Hâkim Öz’ olarak nitelendirilen, ulusal gücü total manada etnik-dini-kültürel olarak elinde bulunduran söz konusu (siyasi-ekonomik-mali-sosyal-kültürel-bürokratik vd.) yapının kurumsal anlamda toplumun bütün dallarına ulaşması, mevcut popüler kültürün bu manada şekillenmesine sebep teşkil etmektedir. Bu bağlamda, III. Dünya ülkeleri olarak ifade edilen sonradan modernleş(tir)me eksenine giren toplumlarda modern devrimlerle kurumsallaşan self oryantalist metodolojinin devamını sağlayan televizyon, sinema ve moda gibi popüler araçların varlığı, somut bir gerçeklik olarak görünmektedir. Bu araçlarla hâkim öz dışındaki dil-din-ırk gibi farklılıklar hâkim özün pekişmesi adına pragmatistçe kullanılmışlardır.

Bu doğrultuda self oryantalizmi devam ettiren sinema, televizyon, gazete ve moda için şunlar söylenebilir.

Self Oryantalizm ve Sinema-Televizyon-Gazete: Self oryantalizm metodolojisinin özellikle uzak Doğu ülkelerinde mevcut animasyon ve çizgi filmlerinde hâkim kültür ve alt kültürün inşa edildiği (Fukuzimi, 2006:1) bir ortamda ortaya çıktığı ve pekiştirildiği söylenebilir. Bu doğrultuda hâkim kültürün görsel olarak sahnede (sinema filmi, televizyon programları: haberler, reklamlar, gösteri programları, vd.) devleştirilmesi, diğer kültürlerin ise ‘sanatsal manipülasyonları’⁵⁶ (Fukuzimi, 2006:2) bu

⁵⁶Makro manadaki sinema filmlerinde diğer bir deyişle Hollywood filmlerinde Doğu kültürü ve özellikle Arap kültürü örnekleminde Müslümanların kültürel şeyleştirme eylemine nesne oldukları bilinmektedir. Ancak bu durum çalışmanın I. Bölümünün ilk kısmında incelendiği gibi; modernleşme cereyanında kalan III. Dünya toplumlarının ya da geleneksel toplumların taşıyıcı elitlerinin temas bölgelerinde değer-norm-kurum mukayesesi yapmaları ve Batılı değerler merkezinde bir değersel-kurumsal-yapısal düzenlemeye gitmeleri neticesinde, Batılı değerlerin kendi otantik değerlerinden daha üstün olduklarına inanmaları ve bu durumu ulusal modernlik ağı ile tescillemeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Diğer yandan icat edilen ‘Hakim Öz’ dışında kalan toplumsallıkların popüler araçlar

durumu gerçekleştirmede kullanılan yöntemler arasındadır. Diğer yandan bu gibi görsel araçlarda 'Hâkim Öz'ün pekişmesi için; hâkim öz dışında kalan diğer etnik-dini-kültürel grupların temsilinde haddinden fazla ritüel ve kostümün kullanılması (Neveling ve Wergin, 2007:4; Tasker, 2011:437), geleneğin abartılı bir şekilde dramatize edilmesi (Yan, 2010:159) ve 'stilize edilmiş gerçekliklerle hikâyenin yürütülmesi' (Kıraç, 2000:13) ile self oryantalist imajın sürdürülmesi söz konusu olmaktadır.⁵⁷ Nitekim 'hâkim öz' ekseninde kurgulanan bu sinematik ve tiyatral tasvirler özcüleştirilmiş görüntüler olarak da adlandırılmaktadır (Leshkowich ve Jones, 2003:285). Hülâsa sinema ve televizyon gibi popüler araçlarla izlenenlerin 'görüntülerin politik oyunları' olarak isimlendirebileceği gibi (Yu, 2008:13), radyo ve diğer araçlarla dinlenenleri 'seslerin politik oyunları', gazete yazıları da 'harflerin politik oyunları' olarak isimlendirilebilir. Bu bağlamda henüz görsel medyanın yaygınlaşmadığı ilk yıllarda özellikle gazete ve dergi gibi yazınsal medyanın (Altun, 2011:142), sonraları radyo gibi işitsel medyanın ve en nihayetinde ise görsel medyanın politik bir bakış açısı olarak self oryantalist paradigmayı kullandığı ve harflerin, seslerin ve görüntülerin politizasyonunu üstlendiği söylenebilir. Nitekim popüler kültüre ait bir araç olan sinemadaki değişen algılamaları ve algı açılarını irdeleyen Slavoj Žizek: 'Nesnenin ancak belli bir açıdan yani arzusun desteklediği açıdan bakıldığında görülebileceğini' ifade etmektedir. Bu bakımdan popüler kültür araçlarının hâkim öz dışında kalan öğelere 'yamuk baktıkları' (Žizek, 2010:27) söylenebilir. En niha-

olan televizyon, sinema ve moda gibi araçlarla 'öteki' olarak sürekli sunulmaları ve temsil edilmelerinin mevcut olan self oryantalist paradigmayı pekiştirdiği ve derinleştirdiği söylenebilir.

⁵⁷Türkiye örneğinde; Sinema filmlerindeki 'hakim öz' algısı merkezinde, bu algının kullandığı yöntemlerden olan 'aşırı bir şekilde dramatize etme' ve 'sanatsal manipülasyona uğratma' fiillerinin nesnelerinden bir tanesi olan Kürt toplumsallığının durumu ve self oryantalizm metodunun nesnesi olma durumunun nasıl derinleştirildiği III. Bölümde incelenecektir.

yetinde bu yamuk bakışın, yamuk bir algılama düzenini oluşturduğu ve self oryantalist paradigmayı şiddetle sürdürdüğü ifade edilebilir.

Self Oryantalizm ve Moda: Moda kelime anlamı itibarıyla zaten 'modern' kelimesi ile aynı kökenlidir (Cevizci, 2002:715). Diğer yandan self oryantalizmin popüler bir sürdürücüsü olarak 'moda', geleneksellikten modernliğe geçişte; yeni kazanılmış gücün esas (!) sahibi olan taşıyıcı elitlerin ortak ritüeli olarak kullanılagelmıştır. Nitekim 'hâkim öz' adına icat edilen bu ritüeller zincirinden biri olan moda, özellikle geleneksel ya da modern olanı işaretleme kriteri olarak ortaya çıkmaktadır. Geleneksel olana ait olan her hangi bir kıyafet (pantolon-şalvar-etek-blüz-ayakkabı-pabuç), takı ya da saç/bıyık şekli söz konusu işaretlemede özellikle kullanılmaktadır. Bu anlamda her hangi bir kültürel kıyafetin-saç/bıyık şeklinin özellikle sinematik tasvirlerde self oryantalizasyona uğratıldığında "hâkim özün özne pozisyonuna bir gönderme yapıldığı net bir şekilde anlaşılabilir." (Leshkovich ve Jones, 2003:282)

Çağdaş Asya modası self oryantalizasyona bulaştığını reddetmektedir (Hockx ve Strauss, 2005:73). Ancak etnik-dini-kültürel azınlıkların ekonomik gelişme, tarih ve vatanseverlik sembolleri arasında nasıl temsil edildiğine bakıldığında; bu reddedişin çok da yerinde olmadığı görülecektir. Çünkü etnik azınlıklar, gelişimin alt düzeyinde ilkel olarak resmedilmekte ve etnik kıyafetlere bürünmüş olarak sergilenmektedirler (Breidenbach, 2004:624). Çin blüzü (Leshkovich ve Jones, 2003:282), Japon Gaijin elbisesi (Lu ve Mi, 2009:202), Hindistan baharatları⁵⁸ (Khusku-

⁵⁸Self oryantalist paradigmanın sürdürücü araçları incelenirken Besin metaforları da moda içerisinde değerlendirilmiştir. Çünkü Doğuda mevcut beslenme alışkanlıkları ve kullanılan baharatlar (özellikle acı) ticari nedenlerden dolayı sosyal olarak marjinalize olmuş grupların bilinçli mistifikasyonu olarak self oryantalizm teşebbüsü olarak değerlendirilebilir. Nitekim özellikle Doğuya ait ilkel olmakla suçlanan kimi yemeklerin sinematik tasviri, bu self oryantalist paradigma için nesne

Lahiri ve Rao, 2008:1), Türkiye için düşünüldüğünde ise Kürt puşisi ya da şalvarı veyahut da İslamcı kesimin giymiş olduğu sarık, takke ve mes self oryantalizasyonda kullanılan geleneksel öğelere örnek olarak gösterilebilirler.

Moda ile 'markalı bir ötekilik' (Lu ve Mi, 2009:202) yaratılmaktadır. Nitekim self oryantalizmi devam ettiren televizyon, sinema ya da moda gibi araçlar bir yandan kültürel uzlaşma çağrısı yaparken diğer yandan kültürel erotikleşme mefhumunu ve bir eksiklik durumunu ortaya çıkarmakta ve de self oryantalizmi körüklemektedirler (Burman, 2007:193). Bu bağlamda yerellik, etnisite ve sınıf temelindeki hakim farklılıklar içinde (Leshkovich ve Jones, 2003:285) self oryantalist paradigma moda ile (halen) devam ettirilmekte ve de moda hakim sınıf değerlerine işaret etmektedir (Simmel, 2009:42-43).

Sonuçta; self oryantalizmin sürdürücü araçları olarak ifade edilen; hâkim öze ait yasalar, televizyon, sinema ve moda gibi araçların sosyal bir rahatlatma görevi üstlendiği zannedilmektedir. Hâlbuki self oryantalizm stratejisi rahatlatmaktan ziyade baskıcı ve engelleyici bir nitelik taşımaktadır (Yan, 2010:159). Bu doğrultuda bu baskı ve engelleyici tescil, tadil ve temdid politikaları; bir ikinci temas bölgesini meydana getirmiş ve ulus içindeki farklı dinsel-ırksal-kültürel anlayışları sivrilmiştir. Nitekim ulus içindeki farklı dinsel-ırksal-kültürel grupları temsil iddiasıyla ortaya çıkan pek çok yapılanma, bu manada özellikle Türkiye örneğinde ikincil bir self oryantalist paradigmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

olarak kullanılmaktadır. Bu durum kimi tarih yazıcıları tarafından gıda oryantalizmi olarak da betimlenmektedir.

c. İkincil Temas Bölgelerinin Oluşması

Temas bölgelerinin self oryantalizmi kurumsallaştırmada ilk adım olmalarının yanında, bir diğer olumsuz yanları ikincil olarak bir temas bölgesi oluşmasına neden olmalarıdır. Burada bahse konu olan ikincil temas bölgeleri, temas bölgelerinin genel karakteristikleriyle⁵⁹ tam anlamıyla örtüşmese de kavramın ifade ettiği anlamsallık bakımından bir bütünleşmeden söz edilebilir. Nitekim Batılı-modern değerlerle kurumsallaşmış ve modern-Batılı-ulus devlet merkezinde örgütlenmiş pek çok toplumda; taşıyıcı elit kesim ile kendisini özdeşleştiren ancak birinci olarak oluşan 'hâkim öz' e karşı duran, otantisitesinden menkul, farklı etnik-dini-kültürel grupları temsil iddiasıyla çeşitli yapılanmalar ortaya çıkabilir. Nitekim bu gibi yapılanmaların temel çıkış noktası, başka bir 'hâkim öz' halkası kurmaktır. Kendilerini otantik olarak ifade eden bu yapılanmaların oluşturmak istedikleri 'hâkim öz' çemberi içerisine kendi içlerindeki farklılıkları dâhil etmemeleri bu manada dikkate değerdir. Bu doğrultuda şu önerme bu konuyu daha iyi izah edebilir: 'Doğu(lu)nun orjinalitesini ortaya çıkarmaya çalışanlar bile Doğu(lu)yu mistifike etmektedirler.' (Univeresity of Havai, 2004:43)

Self Oryantalist tezin en önemli yanı hâkim öz dışındaki birey, grup ve toplulukları belirli bir müddet sonra aşağılık duygusuna yöneltmesidir (Shühade, 2009:889). Bu bağlamda ilk temas bölgelerinin oluşması ve ilk taşıyıcı elitlerin ortaya çıkmasından sonraki süreçlerde sürekli bir 'iki uçlu şeyleştirme' durumu ortaya çıkabilir. Nitekim öncelikle ilk 'hâkim öz' e karşı duyulan yabancılık ya da duyulamayan aidiyet hissi, ikinci hâkim öz içinde de geçerli olabilir. Bu durum, yeni self oryantalist paradigmaların ortaya çıkmasına neden olabilir ve sürekli bir 'iç öte-

⁵⁹Çalışmada III. Dünya toplumlarının modernleş(tir)me dinamiklerini açıklamada orijin olarak kullanılan Temas Bölgelerinin, oluşma ortamları ve genel karakteristik yapıları için I. Bölüm III. Kısma bakınız.

kilik' (Bunnel, 2004:303) mefhumu doğurabilir. Buna ek olarak, ilgili toplum içindeki otantik farklı organizmalar birincil kurum-sallaşmış hâkim öz ile ikincil 'hâkim öz' iddiacıları ve iddiaları arasında kalmaktadırlar. Bu durum da 'iki uçlu şeyleştirme' sözünü doğrulamaktadır.

Self oryantalizm bilinçli bir şekilde yapılmaktadır (Tian, 2008:55). Nitekim kendi kendini temsil iddiasıyla ortaya çıkan III. Dünya devletlerindeki modern devrimlerin sadece kurucu (taşıyıcı elit) kadronun karar verdiği 'hâkim öz' ün temsili olarak çarpıtılması ve diğer etnik-dini-kültürel grupların dışarıda bırakılmasının bilinçsiz bir şekilde yapılmış olması olanaksız görünmektedir. Bu manada ilk temas bölgelerindeki taşıyıcı elitler tarafından sürekli dillendirilen 'alternatif modernite' varsayımı, ikinci temas bölgelerindeki taşıyıcı elitler tarafından 'alternatif-otantik-hâkim öz' varsayımına dönüşmektedir. Bu doğrultuda, tüm Doğu toplumları için birinci temas bölgelerinin ürünü olan modern-ulusal devrimler üzerinden ortalama yetmiş beş yıl geçmiş olmasına rağmen alternatif bir modernite üretemedikleri tarih yazıcıları tarafından sürekli kritik edilmekte ve yinelenmektedir. Nitekim ilk temas bölgelerinde söylemleştirilen alternatif modernite varsayımları 'hâkim öz'ün çıkarlarını korumak için kullanılmış (Yamaguchi, 2004: 24-25) ise, ikincil bir temas hali ve ikincil bir 'hâkim öz' tezi, yeni çıkar ortamları yaratmak ve onları muhafaza etmek⁶⁰ için kullanılabilir.

Hem sonradan modernleşmiş hem de Batı'nın merkezi konumundaki pek çok toplumda icat edilen ve icadının devamı için pek çok uygulamaya konu olan self oryantalist paradigmanın ikincil bir self oryantalist paradigmaya giden yolda kullanmış olduğu argümanlar birbirleriyle eş doğrultudadır. Bu manada

⁶⁰Yeni Türkiye içerisinde üretilen ikinci self oryantalist tezin hangi amaçlarla kullanıldığı, ikincil hakim öz iddialarının hangi sonuçları doğurduğu ve otantik Kürt toplumsallığının bu uygulamalardan nasıl etkilendiği hususu III. Bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

Bakic-Hayden'in 'Sürekli Çoğalan Oryantalizmler'(Bakic-Hayden, 2007:356) mefhumunda ifade ettiği gibi; moderniteden sonra kurgulanan değerler hiyerarşisi ve Doğunun bu hiyerarşileri zımnen benimsemesi ve içselleştirmeye çalışması, en Batılı ABD'den Yugoslavya'ya doğru basamaklar halinde bir değer hiyerarşisi oluşturmaktadır. Nitekim bu değer basamakları Japonya'da Kuzey ve Güney olarak ortaya çıkmakta Türkiye örneğine bakıldığında ise yine Doğu'dan Batı'ya tırmanan bir değerler hiyerarşisi olarak görülmektedir.⁶¹

Yeni Türkiye örneğinde, ikincil temas bölgelerini analiz etmek ve varlığını kanıtlayabilmek için öncelikle ilk temas bölgelerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu manada Türkiye'de self oryantalist paradigmanın ortaya çıkış sürecini, Osmanlı Devlet'inin ilk modernleşme dinamiklerini ve ilk temas bölgelerini ve bu temas bölgelerinde uyanan ilk şüpheyi, ilk mukayese isteğini, ilk aşağılık duygusunu, ilk değer yargılamasını ve ikamesini ifade ederek açıklamak gerekmektedir.

⁶¹Değerlerin hiyerarşik olarak sunulması ve temsil edilmesi ulus-devlet yapılanmalarında mevcut 'hakim öz' ün kurgulanmasında büyük bir önem arz etmektedir. Nitekim yeni Türkiye Cumhuriyetinde kurgulanmaya çalışılan 'Türk' kimliği ve ona atfedilen 'hakim öz' ve buna mukabil olarak oluşturulmaya çalışılan değerler hiyerarşisi algısı, İstanbul merkezinde; İstanbul'dan Kars'a kadar bir değerler basamağı oluşturmuş ve Self oryantalizmin icat sürecinde meydana getirilen bu kurgu, self oryantalizmi devam ettiren araçlar tarafından da devam ettirilmiştir. Nitekim devletin uygulamış olduğu kamu politikalarında; mal ve hizmetlerin sunumunda, adalet ve sağlık gibi kolektif uygulamaların gönderilmesinde 1923 sonrası istatistiksel veriler incelendiğinde; bu durum bariz bir şekilde görülmektedir. Sosyo-psikolojik olarak da genel algı şudur: İstanbul Ankara'dan, Ankara Sivas'tan, Sivas ise Kars'tan daha 'iyi'dir. Bu manada yeni Türkiye'de kurgulanmak istenen 'öz' İstanbul merkezinde yayılmıştır denilebilir. Hilmi Yavuz bu durumu: "Nişantaşı'ndaki İspanyol, Ümraniye'deki Kızıldereli" olarak ifade etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SELF ORYANTALİST PARADİGMANIN İCAT SÜRECİ

Milletin doymaz benliği, kendi arsız tıkınması yüzünden şiddetle patlayacak. Dünyayı yemeği yapmış çünkü, yalıyor çiğniyor onu ve lokma lokma yutuyor, şiştikçe şişiyor. Alçakça ziyafetinin tam ortasında, ummadığı ilahi ok, azametinin yüreğini delip geçinceye dek."

(Tagore, 1999:92)

A. Cumhuriyet Öncesi Dönem / İlk Modernleşme Hareketleri: Oryantalizm İçselleştirilirken

1. Osmanlı İmparatorluğunda Temas Bölgelerinin Oluşması

(Modern) Değişimin tahakküm ettiği temas bölgeleri⁶² (C. Alves ve diğ., 2005:26), sonradan modernleşen bütün toplumlarda olduğu gibi, Osmanlı toplumunda da modernleşme hareketleri esnasında self oryantalist paradigmanın icadında çıkış noktası olarak alınabilir. Bu bakımdan 'Entelektüel toplumsal bellekte ilk şüphenin oluşması, savaş meydanlarında özellikle yenilgilerden sonra meydana gelmiştir' denilebilir. Nitekim bir toplum, kendi varlığını tehlikede gördüğü durumlarda, düşmanın silahını

⁶²Temas bölgeleri kavramsallaştırılması için I. Bölüm III. Kısma bakınız.

almakta tereddüt etmez ve böylelikle kültür unsurlarının alıntısında bir hiyerarşi (basamaklaşma) ortaya çıkmış olur (İnalcık, 2009a: 293). Bu manada Osmanlı İmparatorluğundaki ilk ıslahat hareketlerinde özellikle savaş taktiği ve teknik donanımın Batıdan ithali, bu kültürel basamaklaşma durumunu ortaya çıkarmıştır. Ancak kültürel basamaklaşmanın oluşmasına giden süreç, genel olarak savaş meydanlarında alınan ilk yenilgiden sonraki zaman diliminde aranabilir. Bu doğrultuda Batı karşısında Osmanlı'nın temel hareket noktasını oluşturan 'Biz bu orduların karşısında neden yenildik' sorusuna (Armağan, 2011:20) dayanarak savaş meydanları temasın ilk eşiği olarak değerlendirilebilir.

a. Savaş Meydanları: Temasın İlk Eşiği

Osmanlı kültürel etkileşim alanında mevcut değişim ve dönüşümlerin nokta bir tarihten başladığı iddiası, doğru bir önerme değildir. Nitekim tarih dün ile bugün arasındaki diyalogdan ibaret görünmektedir ve bugün tümüyle, ancak geçmişin ışığında anlaşılabilir (Carr, 2008:64). Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğunun toplumsal değişim ve dönüşümünde ilk şüphenin entelektüel toplumsal bellekte yer ettiği savaş meydanlarının oluşturduğu 'temas bölgeleri', Osmanlı İmparatorluğunu 1683 Viyana⁶³ bozgununa götüren süreçte aranabilir. Böylelikle süreklilik ve değişim ilkelerinin karşılıklı etkileşiminin bir ürünü olan 'tarih' (Car ve Fontana, 1992:19), nesnellik ve yanlılık enfeksiyonundan az da olsa korunmuş olabilir.

Pek çok tarih yazıcısına göre; 'Osmanlı İmparatorluğu, İnebahtı Deniz Muharebesinden Viyana yenilgisine kadar olan süre içerisinde gerileme sürecine girmiştir.' Gerilemede kullanılan temel parametre ise askeri teknoloji, nüfus artışı ve mali kriz olarak betimlenmektedir (Grant, 2007:195-197). Ancak bu süreci bir

⁶³Araştırılan bütün kaynaklarda, hemen hemen bütün tarih yazıcıları tarafından ilk etkileşim ve ilk yenilgi olarak 1683 Viyana Kara Muharebesi ve bunu tescilleyen Karlofça Antlaşması gösterilmektedir.

gerileme döneminden ziyade; imparatorluğun özellikle de entelektüel aurada bulunanların kendilerini ve Batı(lı)yı tanımladığı 'öz' yargılama süreci olarak tanımlamak, self oryantalizmin icadı açısından daha anlamlı görünmektedir.

Osmanlı toplumsal ve entelektüel tabanında, temas bölgesi olarak savaş meydanları konusunda pek çok örnek bulunabilir. Ancak tarihsel seyir içerisinde hem yönetici kesimde hem de halkta şok etkisi yaratan temas bölgelerinin Osmanlı İmparatorluğu içinde aşağıdaki beş savaşta ortaya çıktığından ve hissettirdiği etkinin günden güne çoğaldığından söz edilebilir.

Batı modernitesinin ilk cereyanları olarak varsayılan Rönesans hareketlerinin başlangıcı olarak XV. ve XVI. yüzyıllar gösterilmektedir. Bu anlamda Rönesans hareketlerinin başlaması 1500' lü yıllara⁶⁴ tekabül etmektedir (McNeil, 2005:491; Kont Dö Gobino, 1931; Davies, 2006:513-514). Batı'daki bu yeniden diriliş sırasında, Batı karşısındaki büyük Osmanlı İmparatorluğunu 'yenmek' arzusu, Batılı pek çok devletin genel hayali olarak yaşamıştır. Bu bağlamda Rönesans eylemlerinden yaklaşık çeyrek asır sonrasında meydana gelen, II. Selim hükümdarlığı sırasındaki Kıbrıs'ın fethinden⁶⁵ sonra cereyan eden Sıngın Donanma savaşı olarak da bilinen (Çelebi, 2008:13) 6 Ekim 1571 İnebahtı Deniz Muharebesinde, yaklaşık 200 Türk gemisinin Venedik do-

⁶⁴1550'li yıllara kadar Batı'daki bilimsel tabanda pek çok büyük olay yaşanmıştır. Nitekim 1492'de Christophe Colombe, Hindistan'ı ararken yeni bir kıta bulmuş ve 1502'de Macellan Pasifik'i dolaşmıştır. Bu anlamda Rönesans gerçek anlamda bir yeniden dirilişin habercisi ve tescili olarak ortaya çıkmıştır.

⁶⁵Kıbrıs'ın fethine karşı Sokollu Mehmed Paşa ön yargıyla bakmıştır. Nitekim bu fetih sırasında Avrupa'da yeni bir Haçlı ittifakının gerçekleşeceğini düşünmektedir. Nihayetinde Sokollu Mehmed Paşa'nın varsayımları gerçekleşmiş ve Papa V. Pius'un önderliğinde İspanya, Venedik ve Malta beraber hareket etme kararı almışlardır. Ancak Kıbrıs'ın fethine ve Kıbrıs Beylerbeyliği'nin oluşumuna engel olamayan bu beraberlik, fetih ile adeta şok olmuştur. Nihayetinde fetih önlenemese de 1571 İnebahtı Deniz Muharebesi Batı dünyası için yeni bir umut doğurmuştur.

nanması tarafından yok edilmesi ve pek çok Osmanlı komutan ve askerlerinin rehin alınması (Jorga, 2005a:137) dolayısıyla; İnebahtı Deniz Muhaberesi, 'ilk psikolojik etki ve ilk şüphe' muharriki olarak değerlendirilebilir. Nitekim Osmanlı'da korku ve şüphe uyandıran savaşın Avrupa'da bir bayram havası yaşattığı⁶⁶ ve bu muharebenin Avrupa'da, Türklerin sonu olarak kutlandığı bilinmektedir (İnalçık, 2009b:47).

1571 İnebahtı Deniz Muharebesiyle beraber, Batı dünyası Osmanlı İmparatorluğu'nun bileğini bükemese bile, sakalını kesmiştir⁶⁷ (Uzunçarşılı, 1973:23; Hammer, 2005:135). Ancak durum pek de böyle görünmemektedir. Nitekim Muharebenin 'sıngın'⁶⁸ adıyla anılması da, Osmanlıların yenilginin sıkıntısını ağır bir şekilde hissettiklerini göstermektedir (Jörgensen ve diğ., 2011:218). Bu bağlamda yenilgiden sonra, başta padişah olmak üzere tüm halkın camilere doluşup donanma için dua etmeleri (Mantran, 1995:96) bu durumu kanıtlamaktadır.⁶⁹ Batı toplumunda böylesine büyük umutlar doğmasına neden olan bu muharebenin (Jorga, 2005a:232) Osmanlı toplumundaki yankısı ise, çarpışmadan sonraki entelektüel ve toplumsal mülahazadaki ilk 'şok etkisi' olarak değerlendirilebilir. Devlet mahfelerinde derin

⁶⁶Hristiyan Dünyası bu zaferden sonra gelecekte Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayanlar dahil olmak üzere, bütün Hristiyanların ayaklanacağını ve Osmanlı'daki toplam 40 binden fazla Hristiyan'ın bu ayaklanmada Pera'daki Hristiyanlarla beraber başı çekeceklerini umut etmekteydiler.

⁶⁷Sokollu Mehmed Paşa'nın bu sözleri ve donanmanın kısa bir süre içerisinde ayağa kaldırılmasıyla ilgili Uluç Ali Paşa'ya, "Bütün donanmanın demirlerini gümüşten, halatlarını ibrişimden, yelkenlerini atlastan yapabiliriz, hangi geminin malzemesi yetişmezse gel benden al" ifadesi gerçekten kayda değerdir. Ancak bu ifadeler, Osmanlı'nın bu savaşta yenildiğı gerçeğini değiştirmemektedir.

⁶⁸Sıngın kelimesi Türkçe -sın-mak kökünden gelmektedir. Kelime halk ağzında; gözü korkmuş, sirilmiş kimse anlamlarını ihtiva etmektedir.

⁶⁹Yenilgi haberinin İstanbul'a ve padişaha ne zaman geldiğı hakkında tam bir fikir birliğine varılmış değildir. Ancak yenilgi haberini Edirne'de alan Sultan Selim'in hemen İstanbul'a döndüğü, üç gün üç gece uyumadığı ve halkı sakinleştirmek için İstanbul sokaklarına çıkıp dolaştığı, tarih yazıcıları tarafından kaydedilmiştir.

bir tesir uyandıran İnebahtı savaşı (Emir, 1931:63), Batı modernleşmesi esnasında ilk büyük yenilgi olduğu için Osmanlı toplumunda ve özellikle entelektüel aurada 'şüphe' bırakmıştır ve en nihayetinde self oryantalizmin icatçı aracı olarak ilk temas bölgesi olarak okunabilir.

İnebahtı'dan sonra Haçova Meydan Muharebesi, bir savaş alanı ve 'temas bölgesi' olarak Osmanlı toplumsal ve entelektüel arenasında oldukça önemli bir savaştır. Bu savaş yenilgi ile sonuçlanmamıştır ancak 'zafer çok zor sağlanmıştır' (Kısakürekler, 2011:133). Diğer yandan Haçova Muharebesinin bir diğer önemli yanı, bu savaşta Batı dünyasının ateş gücü üstünlüğünün kesin olarak kanıtlanmış olmasıdır (Agoston, 2003:144).

Haçova Meydan Muharebesinde, Sultan III. Mehmed daha muharebe başlamadan geri çekilmeyi düşünmüştür (Jorga, 2005a:273). Muharebe esnasında savaştan çekilmek isteyen padişahı gerçekten çekildi zanneden Hıristiyanlar ise zafer sarhoşluğuna kapılmışlar ve yağma yapmaya başlamışlardır. Ancak Osmanlı Sultanı III. Mehmed Han çekilme kararından vazgeçmiştir. Padişahı dönüş yolunda zanneden Hıristiyan askerleri, padişahın çadırına kadar gelmişler fakat padişahın hizmetlileri tarafından püskürtülmüşlerdir (Hamit ve Muhsin, 1930:165-167). Nitekim bu savaşta padişah hizmetlilerinin özellikle aşçıların çarpışmaları bir efsane haline gelmiş ve aşçıların düşman askerlerinden savaşarak aldıkları miğferler, sefer dönüşü Topkapı sarayında matbah kapısının üzerine zaferin bir emaresi olarak çivilenmiştir (Mehmet Tahir Efendi, 1975:37).

Haçova Meydan Muharebesinde aşçıların ve padişah hizmetlilerinin zafere olan bu katkısı, sefer dönüşü takdir edilse de; sefer esnasında savaş yerini terk eden yeniçeriler toplumsal ortamda daha büyük bir etki bırakmıştır. Nitekim padişahı korumakla görevli yeniçeriler bile padişahı yalnız bırakmışlardır (Uzunçarşılı, 1988). Bu durum üzerine savaştan kaçanlar ve savaşa hiç katılmayanları tespit etmek üzere bir yoklama yapılmış ve bu konuda suçlu bulunanların mal ve mülklerine el konulmuş

ve cezalandırılmışlardır (Griswold, 2000:16). En nihayetinde bu olaylar dizgisi, İnebahtı'da edinilen ilk şüphenin yerleşmeye başlamasına neden olmuş ve değer mukayesesi yapılmasına doğru gidişte, entelektüel tabandaki ivmeyi arttırmıştır.

Haçova Muharebesinden sonra Lehistan seferi, Osmanlı Pa-yitahtı tarafından verdiği yükümlülükleri⁷⁰ yerine getirmeyen Leh'lere karşı düzenlenmiş olup (Shaw, 1994:264-265) savaş kati bir zaferle olmasa da, başarı ile sonuçlanmıştır. 6 Ekim 1621 yılında yeni bir barış antlaşması imzalanmış ve Hotin Osmanlı topraklarına katılmıştır. Burada savaşın neticesinden daha önemli olan ise, savaşın ardından Sultan II. Osman'ın Yeniçeri Ocağının etkinliğini kırmak için, Anadolu'dan getireceği milis bir kuvvetle yeniçeri ocağının yerini değiştirmek istemesi olmuştur (Shaw, 1994:266). Sefer esnasında gerek soğuk hava şartları dolayısıyla, gerekse Leh'lerle Kazakların işbirliği içerisinde olduklarını düşünerek yeniçerilerin pek çoğu sefer yerinden ayrılmışlardır⁷¹ (Uzunçarşılı, 1973:23). Nitekim kuruluşundan beri geleneksel savaş yöntemlerini en iyi şekilde uygulayan yeniçeriler, 17. yüzyılda savaş meydanlarında modern Batılı orduların karşısında beceriksizlikleri, hatta korkaklıkları ile dikkat çekmişlerdir (Kın-

⁷⁰Leh'lerin temel görevi sayılabilecek görevleri arasında; Osmanlı topraklarına akın eden ve buradan Karadeniz'e çıkmaya çalışan Kazak'lara engel olmak ve ni-zamı sağlamak gibi görevler bulunmaktadır. Ancak pek çok kez Leh'ler bu görevlerini yerine getirmemiş, Kazak'ların Osmanlı topraklarına akın etmesine göz yumulmuş, bu sırada Kazak akıncılar Osmanlı topraklarındaki halka zulmetmiş ve bu yolla Karadeniz'e çıkmaya çalışmışlardır ve en nihayetinde savaş haline mecbur kalmışlardır.

⁷¹Tarih yazıcıları bu konuda hemfikir değildirler. Bir kısmına göre; padişahın sefer esnasında yeniçerilere karşı sert tavırları, yeniçerilerin 'rüşü kalmadı' gibi bir önermeyle yoklama yapması ve nişan talimleri sırasında 'hademe-i hassa'sından birkaç kişiyi hedef olarak kullanması ve vurarak öldürmesi, bir kısmına göre ise; yeniçerilerin sefer şartlarından ve özellikle Leh'lerle Kazak'ların işbirliği yapıp Osmanlı ordusundan daha kuvvetli bir orduya sahip olduklarını düşünmeleri, Sultan II. Osman ile yeniçeri ocağı arasında krize neden olmuş ve nihayetinde çıkan bir ayaklanma ile ilk kez bir Osmanlı Sultanı öldürülmüştür.

ross, 2009:289). Lehistan seferinde de, savaş meydanında yenice-
rilerin bu gevşekliği, savaşın tam bir zaferle sonuçlanmaması du-
rumunu ortaya çıkarmış (Aksun, 1994:51-56; Peçevi, 1969:460-
465), bunun üzerine yenice- ocağına karşı sert tavırlar takınan
Sultan II. Osman, yenice- ocağı tarafından tahttan indirilmiş ve
yerine I. Mustafa getirilmiştir (Finkel, 2007:179-181; Afyoncu ve
diğ., 2010:68-71; Evliya Çelebi, 2011:179-180).

Lehistan seferi, Osmanlı İmparatorluğu ve Batı arasında bir
başka temas bölgesini teşkil etmektedir ve bu anlamda şüphelerin
artmasında ve değer-norm mukayesesi yapılmasına doğru gidişte
büyük bir önem arz etmektedir. Nitekim yıllardır devam eden sa-
vaşlardan sonra ilk kez II. Osman'ın planladığı iddia edilen askeri
ve yönetsel reformların bu seferden sonra söz konusu olması, te-
mas bölgelerinin genel karakterine uymakla birlikte, değişim dü-
şüncesini zorunlu kılmıştır.⁷² II. Osman'ın bu değişime karar ver-
miş olması, sefer esnasında yapılan taarruzların Leh askerlerine
karşı çoğu kez başarı kazanamaması ve yenice- rilerin genel olarak
'gevşek davranışları' (Aksun, 1994:51-56) ve de en nihayetinde
mutlak bir zaferle seferden dönülememesi, temas bölgesi olarak
Lehistan seferini çok önemli kılmaktadır. Bu anlamda II. Viyana
yenilgisine doğru gidişte Lehistan seferinin entelektüel mülahaza-
yı biraz daha karıştırmış olması muhtemeldir.

⁷²Bu dönemde yapılması planlanan değişim ve dönüşüm faaliyetlerinin, genel an-
lamda bir Batı – Doğu üstlük ya da astlık derecelendirilmesinden ziyade, salt bir
kurum olarak Yenice-ri Ocağı'nın Osmanlı devlet yapısı içindeki ayrıcalıklı konu-
munu ve aşırılıklarını kırmak için yapıldığı da, tarih yazıcıları tarafından dile geti-
rilmektedir. Ancak Yenice-ri Ocağı'nın değiştirilmesindeki asıl amacın, Batı tipi bir
askeri örgütlenmeye sahip olma arzusu olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan
Osmanlı toplumsal dönüşümünü salt olarak Yenice-ri Ocağı ve kurumlar ekse-
ninde incelemek, temas bölgelerinin ve kültürel basamaklaşma olgusunun gözden
kaçırılmasına neden olabilir. Nihayetinde bu çalışmada konu edilen self oryanta-
lizmin icatçı araçlarından olan temas bölgelerinde, asıl değerlendirilmesi gereken
değişim arzusunun tetikleyen temel faktörler zinciridir.

Lehistan seferinden sonra bir temas bölgesi olarak Girit seferi de çok önemlidir. Çünkü 17. yüzyılda gerilemeye başlayan Osmanlı Deniz seferleri sırasında cereyan eden Girit seferi, Osmanlı Donanmasının 17. yüzyıldaki en büyük harekâtı sayılmaktadır. Bu sefer yaklaşık 25 yıl sürmüştür (Faroqı, 2006:555) ve dolayısıyla Osmanlı kronolojisinde ve toplumsal düşününde çok önemli bir iz bırakmıştır. Önceki yıllarda kudretini ve zenginliğini kaybetmişti düşünölen Venedik'in kısa sürede dize geleceğı umulurken, savaş beklenmedik bir şekilde gelişmiş ve ancak 1669'da sonuçlanabilmiştir. Osmanlı Devletini zaman zaman zor duruma düşüren ve tam 25 yıl süren Girit savaşı, Osmanlı deniz gücünün Avrupa denizciliğine göre ne kadar *geri kalmış*⁷³ olduğunu ortaya çıkarmıştır (Kunt, 1995:31).

Girit, toprak kaybedilen Viyana yenilgisine giden ve dolayısıyla İmparatorluğu temasın eşiğine getiren yolda, son büyük sefer gibi görünmektedir. Nitekim bu seferin uzun yıllar sürmesi, hem iktisadi dengeyi bozmuş, hem de toplumsal alanda daha önceki üç savaş meydanında edinilen şüphenin yerleşmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda sefer esnasında Venedik donanmasının Çanakkale boğazını ablukaya almasının ve Osmanlı Donanmasını ciddi bir yenilgiye uğratmasının, İstanbul'da büyük bir paniğe yol açtığı, bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Mantran, 2011:295; Hammer, 2005:530-531).

Kıbrıs seferi, İnebahtı gibi bir hezimete sonuç doğurmasına rağmen, yaklaşık 3 sene içerisinde tamamlanmış ve savaş kaza-

⁷³Batı henüz oluşum aşamasındayken Rönesans ve Reform hareketlerinden 30 Yıl savaşları yani Din savaşlarına kadar (1450-1648) hep bir iç çatışma halindedir. Nitekim Protestan-Katolik gibi bir ayrım dolayısıyla ortaya çıkan savaşların, Batıyı silah ve teknik manada üstün kıldığı bir gerçektir. Batılıların kendi kendileriyle savaşırken savaş teknik ve taktiklerini öğrenmeleri ise, oldukça ironik görünmektedir. Bu anlarda 1645 yılında başlayan Girit seferinin çok uzun sürmesi, 1648 yılında biten ve yaklaşık 30 yıl süren Din savaşlarında Venediklilerin savaş donanımlarını geliştirmelerine de bağlanabilir.

nulmuştur. Ancak Kıbrıs'tan daha küçük bir ada olan Girit'in⁷⁴ fet-hi yaklaşık 25 sene sürmüş ve bu savaş sırasında, hem maddi hem de manevi olarak Batı ile temas halinde olan İmparatorluk 'öz' yargılama durumuna biraz daha yaklaşmıştır. Bu anlamda Girit savaş meydanı da, Osmanlı toplumsal düşününü basamak basamak etkileyen temas bölgelerinden bir tanesi olarak değişimin nüvelerinin atıldığı yerlerden bir tanesini teşkil etmiştir.

Son önemli temas bölgesi olarak II. Viyana Kuşatması gösterilebilir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu için II. Viyana Kuşatması pek çok açıdan bir ilki teşkil etmektedir. Bunlardan en önemlisi ise, II. Viyana yenilgisinin İnebahtı-1571, Haçova-1596, Lehistan-1621, Girit-1645 seferlerinde oluşan toplumsal psikolojik şüphe ve entelektüel auradaki Batılı canlanmanın/çöküntünün son iticisi olmasıdır. Bu bağlamda bir savaş alanı olarak II. Viyana Kuşatması 'temas bölgesi' kavramı açısından çok büyük bir öneme sahiptir.

Viyana kuşatmasının hezimetle sonuçlanması, tarihe Osmanlı'nın çöküşünü başlatan savaş olarak geçmiştir. Viyana'da dağıtılan Osmanlı ordusu, tarihin dönüm noktalarından birine tanıklık etmiş ve tarih yazıcıları Osmanlı ordusunun böyle bir yenilgiyi daha önce hiç yaşamadığını kaydetmişlerdir⁷⁵ (Palmer, 1997:15; Quataert, 2003:75; Kreutel, 1998:102-106). Bu seferin ardından Budin kaybedilmiş ve 1684 yılında ilk kez Venedikliler Osmanlı İmparatorluğuna *savaş ilan* etmişler-

⁷⁴Girit'in coğrafi olarak Lefka Ori, İdi ve Dikti gibi yüksek dağların çevrelediği bir ada olması göz önünde bulundurulsa bile, Girit seferinin 25 yıl sürmesi, gerçekten düşündürücüdür. Nitekim tarihsel seyir içerisinde bakıldığında; 1571 İnebahtı yenilgisinden sonra yapılan pek çok savaşta, Girit Savaşı'nda olduğu gibi muharebe sürelerinin uzadığı görülmektedir. Bu durum genel olarak Osmanlı'nın savaş meydanında edindiği şüphe ile doğru orantılı olarak değerlendirilebilir.

⁷⁵Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşısı Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğünde belirtildiği gibi; sadrazamdan kuşatmadan vazgeçmesi pek çok kez istendi ise de, sadrazam bu karara hiç olumlu bakmamıştır. Ancak onun bireysel ihtiraslarına dayanarak yenilgi alınmış olması, iddia edilse de toplumsal anlamda yaşanacak değişim ve dönüşümün önüne geçilememiştir.

dir. Venediklilerin Macaristan'ın büyük bir bölümünü işgal etmelerinin ardından ise, Macaristan büsbütün kaybedilmiş ve bunun ardından Sultan IV. Mehmed'in yerine Sultan II. Süleyman tahta geçmiştir (Kütükoğlu, 1994: 271-272; Kınross, 2009:345-347; Yılmaz, 1999:404-405). Sultan II. Süleyman'dan ve IV. Mehmed'in diğer kardeşi II. Ahmed'in kısa saltanatından sonra, oğlu II. Mustafa tahta çıkmış ve 1697'de Sultan II. Mustafa'nın bizzat komuta ettiği Osmanlı Ordusu, Zenta Muharebesinde büyük bir bozguna uğramıştır (Faroqhi, 2006:561). Bu anlamda Zenta savaşı, Osmanlı İmparatorluğunun temas bölgesi olarak savaş alanlarında edindiği 'son şüphe' ya da İnebahtı'dan beridir edinilen şüphenin kurumsallaşması şeklinde yorumlanabilir.

Zenta savaşından sonra Karlofça Antlaşması, Hırvatistan'da Tuna'nın sağ kıyısındaki Karlowitz'de yapılmıştır (Kınross, 2009:355). Antlaşma ile beraber Osmanlı İmparatorluğunun toprak kaybetmesi⁷⁶, bu olaydan en büyük sonuç olarak çıkarılmaktadır. Ancak bu savaş, 'Osmanlı'nın Avrupa'daki konumunun önemsizleşmesine ve Avrupa'ya giderek artan bağımlılığına' (Kınross, 2009:355) ve İmparatorluğun bir değişim alanı olan temas bölgesi eşiğinden geçmesine sebep olmuştur. Nitekim savaştan sonra, toplumun her alanında değişiklikler yapılmaya başlanmıştır⁷⁷ (Ortaylı, 2008b:8-9). Bu bakımdan bu durum, daha büyük bir sonuç gibi görünmektedir. Diğer yandan bu anlaşmadan sonra Osmanlı İmparatorluğu, hem haricindeki devletler için

⁷⁶Karlofça Barış antlaşması ile; Erdel ve Banat'ın dışında tüm Macaristan, Alman Kayser'e, Mora, Ayamavra, Klis, Sing, Cidut ve Gabella ile Arnautluk'ta Kastelnova ve Risano Venedik'e verilmiş ve Venedik Zenta için vergi ödemekten kurtulmuştur. Lehistan ise, Kamaniçe ile birlikte Podolya ve Ukrayna sınır hatlarını geri almıştır.

⁷⁷Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus; İkinci Viyana yenilgisinin yaratmış olduğu ve 'ilk şüphe' olarak adlandırılan sosyal ve kültürel etkinin, İmparatorluğu bundan sonraki başlıklar altında incelenecek olan ticaret, sürgünler, esirler, elçiler ve eğitimcilerin oluşturduğu temas bölgeleri ile coğrafi temas bölgelerine doğru sürüklenmiş olmasıdır.

yenilebilir hem de Balkan halkları için parçalanabilir⁷⁸ bir hal almıştır (Ortaylı, 2005a:69). En nihayetinde ise, II. Viyana yenilgisiyle Zenta savaşı arasındaki süreçte; temas bölgesi olarak savaş alanları, genel hatlarıyla Osmanlı İmparatorluğu için temel görevlerini yerine getirmişler, toplumsal mülahazadaki Batı'ya dair 'kuşku', 'şok' ve 'özentî' eylemlerini ortaya çıkarmışlardır. Bu aşamada ise, temas bölgesi olarak savaş meydanları yerlerini; ticaret, sürgün, esir, elçi ve eğitimcilerin oluşturduğu temas alanlarına bırakmışlardır.

b. Ticaret, Sürgünler, Esirler, Elçiler ve Eğitimcilerin Oluşturduğu Temas Bölgeleri

Ticaret, Sürgünler, Esirler, Elçiler ve Eğitimcilerin Oluşturduğu Temas Bölgeleri, genel anlamda savaş meydanları olarak temas bölgelerinin, ilgili toplumu 'öz' yargılama durumuna getirmesinden, diğer bir deyişle toplumu temasın eşiğine getirmesinden sonraki süreçte meydana gelmektedir. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu açısından da, bu temas bölgelerinin önemli olduğu söylenebilir. Nitekim İmparatorluk Viyana yenilgisi ve ardından gelen Karlofça anlaşması ile beraber, temasın eşiğine gelmiş ve entelektüel aurada uyanan 'ilk şüphe' bu başlık altında incelenecek olan temas bölgeleri sayesinde pekişmiş, nihayetinde ise coğrafi temas bölgelerine doğru gidişin (milliyetçi parçalanmaların) yolu açılmıştır. En nihayetinde ise, bu esnada cereyan eden Batı merkezli 'ıslahat' hareketleriyle beraber self oryantalizmin icadına doğru gidilmiştir.

Karlofça antlaşmasından sonra 1703 yılı Ağustos ayında II. Mustafa, padişahlık makamını kardeşi III. Ahmet yaranına terk etmiştir (Mantran, 2011:336-337). III. Ahmet'in bu saltanatı, 1703-

⁷⁸(Coğrafi temas bölgeleri başlığı altında inceleneceği gibi) İlk milliyetçi dalgalanmalar, Balkanlardan başlamıştır. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğunu parçalamaya sürecine götüren olaylar zinciri aslında II. Viyana yenilgisinin Osmanlı toplumsal mülahazasında yarattığı etkiye (şoka) dayandırılabilir.

1718 ilk saltanat seneleri ve 1718-1730 Lale Devri olarak isimlendirilmektedir (Ünal, 2001:36; Bilge, 1966:95-97). III. Ahmet'in Lale devri sırasındaki saltanatı, İmparatorluğun 'Batı' ile sürekli temas içinde olduğu bir döneme geçişinde, diğer bir ifade ile etkin temasında ilk adım olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu dönemde; hem toplumsal anlamda, hem de entelektüel anlamda 'merak yerini ilgisizliğe, yaratıcı deha taklitçiliğe, hırs ise yerini var olanla yetinmeye bırakmıştır.' (Roux, 2007:370) Bu dönemde mevcut alışkanlıklar değişmeye başlamış⁷⁹, özellikle güzel sanatlar, mimari ve diğer alanlarda, Batı (özellikle Fransa) tarzı bir metot izlenmeye başlanmıştır (Andıç ve Andıç, 2006:53-60; Işıközlü, 1973:524-525; Ortaylı, 2007a:85-86). Kısacası Lale devri olarak adlandırılan bu dönem, yüzyıl sonra Tanzimat dönemi olarak ortaya çıkacak olan Osmanlı (entelektüel) düşünce uyanışının⁸⁰ da, başlangıcı olmuştur (Shaw, 1994:320). Bu anlamda, Osmanlı'daki söz konusu düşünce uyanışı altında yatan diğer 'temas bölgeleri', ortak ticaret alanlarının oluşturduğu temas bölgeleri ile devam ettirilebilir.

i. Ortak Ticaret Alanlarının Oluşturduğu Temas Bölgeleri

Osmanlı kültürel alanı ile Batı kültürel alanının kesiştiği temas bölgelerinden bir tanesi, ortak kullanımda olan ve ticaret yapılan çarşı, pazar ve liman gibi kamusal yerlerdir. Temas bölgesi olarak ticaret alanlarında; 'Kapitülasyonlarla beraber Galata, İzmir, Selanik Beyrut gibi özellikle liman şehirlerine Batılı tüccar gruplar yerleşmiş ve Levantenler, aracı Rum, Yahudi ve Ermeniler bu

⁷⁹Alışkanlıkların değişiminde Lale devrine ait olan bir gazetedeki şu ifadeler kayda değerdir: "Bu günlerde kahve bir mertebeye vardı ki döğülmüş üç yüz dirhem ki vakıyyedir sekiz kuruşa çıkub arın dahi ismi mevcut cismi na mevcut kabilinden olmağın leblebi nohut kuru kestane bulgur badem bunun emsali şeylerden naçar kahve yapub halk eğlenmekte."

⁸⁰Bir sonraki bölümde incelenecek olan ve self oryantalizmin icatçı unsurları arasında temas bölgelerinden sonra gelen 'entelektüel canlanma' kavramlaştırması burada ifade edilen Osmanlı düşünce uyanışıyla eş anlamları ihtiva etmektedir.

yerlerde etkin roller oynamışlardır' (İnalcık, 2009c:428). Bu anlamda İslam'ın ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer dinlere saygılı tavrına dayanarak, Galata'da bir İtalyan kültür merkezinin kurulduğu bilinmektedir. Başlangıçta İtalyanlar ardından Fransız, İngiliz ve Felemenkler buraya yerleşmişler ve Galata kısa zamanda kentin ticari işlerinin yürütüldüğü yüreği haline gelmiştir (Goffman, 2004:202-205).

1600-1800 yılları arasında Osmanlı ticaret hacmi gittikçe küçülmüştür (Issawi, 2004:165). Nitekim 19. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı dışı açık bir ticari pazar haline gelmiş ve bu manada özellikle Galata, İzmir, Selanik ve Bursa gibi liman şehirlerinde yoğun bir etkileşim başlamıştır. Bu etkileşimde İzmir ve Selanik pazarlarında artan Avrupa etkisi göze çarpmaktadır⁸¹ (McGowan, 2004:858-859). Örneğin bu etkileşimin yaşandığı Galata ve Beyoğlu, 19. yüzyılda İtalyan işçi ve işsiz sınıfın göç ettiği yerler olmuştur. Bu bağlamda Galata'nın Pera'ya dönüşmesi süreci (Ortaylı, 2007b:162-163), temas bölgelerinin genel karakteri açısından oldukça önemlidir. 18. yüzyıla dek Galata bölgesi, sur dışına çıkmamış ancak 18. yüzyıla beraber buradaki elçiliklerin etrafında gayri Müslim azınlıklar yoğunlaşmışlar ve 1808-1839 yılları arasında Galata, İmparatorluğun odak noktası haline gelmiştir (Akın, 1998:12). Diğer taraftan İzmir de, İmparatorluk ile Batı ekonomileri arasındaki bir diğer temas noktasını teşkil etmektedir. Bu minvalde özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda İzmir Avrupalı kolonilerin yerleştiği ve yaşadığı büyük bir temas alanı halindedir (Symnelis, 2003:211). En nihayetinde Pera'nın bu yükselişi ve İzmir, Bursa, Selanik ve Beyrut gibi yörelerin bu durumu, temas bölgeleri olarak bu alanların etkisini gözler önüne sermektedir.

⁸¹18. ve 19. yüzyıllarda İzmir Limarında giderek artan oranda ticaret yapanlar öncelikle Hollandalılar ve Fransızlar olmuşlardır. Nitekim 1756'ya gelindiğinde İzmir'e uğrayan ve ticaret yapan gemilerin yaklaşık % 60'ının Fransızların olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan, bu yıllarda Selanik pazarı için de aynı durumun varlığı söz konusu olmuştur.

Ortak ticaret alanlarının oluşturduğu temas bölgelerinin, kapitülasyonlardan önce yüksek yoğunluklu bir etkileşim sahası oluşturdukları söylenemez. Ancak tek taraflı verilen 'kapitülasyon' tavizleriyle yukarıda bahsi geçen Galata, İzmir, Bursa, Selanik ve Beyrut gibi ticaret merkezlerinde, Avrupalı kolonilerin oluşması ve bu ticaret merkezlerini elinde bulunduran özellikle gayri Müslim Osmanlı tüccarlarının Avrupa devletlerinin himayesine girmesi, Osmanlı toplumunda bir yabancılaşma meydana getirmiştir (Kazgan, 2004:15-16). Nitekim bu sürecin sonunda bu yerlerde etkin bir ticari oligarşinin oluştuğu bilinmektedir. Bu anlamda temas bölgesi olarak ortak kullanımında olan ticari alanların, özellikle Tanzimat'a giden süreçte ve Tanzimat sonrası ortaya çıkacak olan entelektüel canlanmada gerçekten etkili oldukları söylenebilir.

ii. Sürgün ve Esirlerin Oluşturduğu Temas bölgeleri

Osmanlı'ya Batıdan gelen sürgünler ve savaş meydanlarında alınan esirlerin de, temas bölgesi oluşturmadaki etkileri yadsınmaz. Nitekim esirlerden İmparatorluğun yönetici kademesi, özellikle sanatsal konularda yararlanmış, 17. ve 18. yüzyıllarda, Batı'daki iç çatışmadan kaçan ya da sürülen askerlerden ise, askeri reformlar, bu reformların uygulanması ve yine sanatsal ve mimari konularda yararlanılmıştır.

Lale devri öncesinde 1715 yılında 'sürgün'lerin oluşturduğu ilk temas eylemi, Katolik / Protestan çatışmasından kaçan Huguenot'ların Osmanlı İmparatorluğuna sığınma talebi ve bu talebin karşılığında, Bab-ı Ali hizmetinde bir fen subaylığı örgütünü kurmayı taahhüt etmeleriyle başlamıştır. Huguenotlar'ın bu isteği en nihayetinde reddedilmiş ise de, bu son bir karar gibi görünmemektedir (Berkes, 2010:46-47). Nitekim daha sonra III. Selim tarafından kurulacak olan Nizam-ı Cedit ordusunun temel taşlarının, bir Huguenot subayı olan Rochefort tarafından atıldığı bilinmektedir (Hayta ve Ünal, 2003:61).

Huguenot'ların yanı sıra, 1831 yılında Polonya İhtilalinden ve 1840'lı yıllardaki Macar ayaklanmasından sonra da pek çok mül-

teci, asker, general ve politikacı Osmanlı Devletine sığınmıştır⁸² (Ortaylı, 2008a:228). Diğer yandan Tanzimat'ın ilan edildiği yılda da Temeşvar yenilgisi ve Görgei'nin Ruslara teslim olmasından sonra, Macarların yanında Polonyalılar ve İtalyanlar kitleler halinde Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmaya başlamışlardır (Nazır, 2006:38-39). Nitekim bu sıralarda mevcut olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanına karşı sıkı bir askeri örgütlenme ve disiplin elde etmek için, bu kişilerden yararlanıldığı bilinmektedir. Bunlardan en önemlisi ise, Bab-ı Ali hizmetine alındığında Rusya ve Prusya tarafından protesto edilen general Chrzanowski Wojcieh'tir (Ortaylı, 2008a:230). Osmanlı İmparatorluğunda bunlardan ziyade temas bölgesi oluşturmuş pek çok kaçak sürgün ya da esir bulunmuş olsa da, Huguneotlar ve Macaristan⁸³ - Polonya sürgünleri, yüksek yoğunluklu temas bölgeleri oluşturmaları açısından en önemlileri olarak değerlendirilebilirler. Nitekim bunlar, sadece sany ve askeri alanlardaki değişim konularında etkili olmamışlar, aynı zamanda yapılan evliliklerle toplumsal yaşayagelişte de büyük etki bırakmışlardır (Ortaylı, 2008a; Karpata, 2011:191-192).

⁸²17. yüzyıldan beri Batı'daki kimi hareketlenmeler ve neticesinde gerçekleşen eylemlerden kaçan ya da sürgün edilen kişi, grup ya da toplulukların Osmanlı Devleti içerisinde mülteci olarak bulundukları, bunlardan bir kısmının ülkesine geri döndükleri, bir kısmının ise Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kalıp İmparatorluğun hizmetine girdikleri bilinmektedir. Nitekim 1840'lerden sonra Macaristan'da meydana gelen olaylardan kaçan (bir sonraki bölümde entelektüel canlanma başlığı altında inceleneceği gibi) asker, subay ya da bürokratların bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunda cereyan eden özellikle Tanzimat ve Islahat Fermanlarının uygulanmasındaki rolleri, gerçekten kayda değerdir.

⁸³Polonya ve Macaristan'daki ayaklanmalara katıldıkları için sürgün edilen ve Osmanlı'ya sürgün olarak gelen bu mültecilerden 'Polonyalı Hayreddin' ve asıl adı 'Constantin Borzchi' olan Mustafa Celalettin Paşa ile aslen Macar olup Müslüman olduktan sonra 'Ömer Naili Paşa' adını alan bu kişilerin 'Galatasaray Lisesi' nin kuruluşunda önemli rol oynadıkları bilinmektedir.

iii. Elçilerin Oluşturduğu Temas Bölgeleri

Osmanlı toplumsal organizması dahilinde Batılı (entelektüel) düşünce uyanışının ortaya çıkmasına büyük bir ivme kazandıran ve yüksek yoğunluklu bir kültürel temas sağlayan bir diğer temas bölgesi ise, Elçilerin oluşturduğu temas bölgeleridir. Elçilerin Osmanlı'nın en muhteşem devrini yaşadığı 16. ve 17. yüzyılda etkin birer temas bölgesi oluşturduğu söylenemez. Ancak özellikle Lale Devrinden sonra Osmanlı ile Batı arasında başlayan Elçi göndermelerin Osmanlı'daki "Avrupamerkezli" değişimi ve self oryantalist algının yerleşmesini kolaylaştırdığı ifade edilebilir.

- Osmanlı İmparatorluğundan Batıya Giden Elçiler

Osmanlı İmparatorluğundan Batıya giden sefirler, geleneksel hallerini korumakla birlikte, Batıda yaşanan değişimlerin parıltısından gözlerini alamamışlardır. Buna ek olarak dikkatlerini ilk çeken Avrupa'da kadının konumu, eğlence, yemek kültürü, sanat ve mimari konular gibi genellikle görsel konular olmuştur (Korkut, 2007:152-153). Osmanlı İmparatorluğunda, özellikle Batı Avrupa'ya elçiler⁸⁴ Lale devrinde Nevşehir'li Damat İbrahim Paşa tarafından gönderilmiştir. Bu bağlamda Damat İbrahim Paşa, Avrupa ile dost geçinip yakın temas halinde olmayı mesnet edinmiştir (Uzunçarşılı, 1982:170). Damat İbrahim Paşa, 1719'da Viyana'ya, 1720-21'de Paris'e ve 1722-23'de Moskova'ya temsilciler yollamış (Palmer, 1997:37), bu sayede Lale devrinde Osmanlılar ile Batılılar ve özellikle Fransızlar arasında olağanüstü bir yakınlık (temas bölgesi) oluşmuştur (Altınay, 2010:46-47).

⁸⁴Damat İbrahim Paşa'nın Yirmisekiz Çelebi Mehmed'i Paris'e sefir olarak atamasından önce ilk olarak 1665 yılında Kara Mehmed Paşa, 1688'de Zülfikar Paşa, 1711'de Seyfullah Ağa ve 1720'de İbrahim Paşa Viyana'ya sefir olarak atanmışlardır. Ancak Osmanlı tarafından tayin edilen sefirlerin hepsini kronoloji sırasına göre incelemek yerine temas bölgesi oluşturmaları açısından incelenmesi çalışmanın temeli açısından daha önemli görülmüştür.

Lale devrine damgasını vuran ve temas bölgesi oluşturan bir aktör olarak Paris sefiri Yirmisekiz Mehmed Çelebi⁸⁵ ve sefareti boyunca yanından ayrılmayan oğlu Yirmisekiz Çelebizade Sait Efendi gösterilebilir. Bu dönemde Yirmisekiz Mehmed Çelebi ve oğlu Yirmisekiz Çelebizade Said Efendi '*bir birim önce modernleşen taşıyıcı elit*' olarak Batı merkezli uygulamalar zincirinde başı çekmişlerdir. Nitekim Yirmisekiz Mehmed Çelebi'den önce Batı kültür ve medeniyetine hayranlığı, hiçbir Osmanlı'nın onun gibi duymayıp ve ifade etmediği bile söylenmektedir (İnalçık, 2009c:426-427; Ülken, 2005:25-26). Bu anlamda Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Viyana dönüşünde yazdığı sefaretname incelendiğinde bu hayranlığın izleri açık ve net bir şekilde görülebilir⁸⁶ (Çelebi, 2010:19-31).

Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin ve oğlunun temas bölgesinde bulunması ve taşıyıcı bir elit olarak değerlendirilmesine örnek olarak; Damat İbrahim Paşa'nın padişahın eğlenmesi için inşa ettirdiği sarayın Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Paris'ten getirdiği çizimlere göre yapılması ve matbaanın kurulmasında Yirmisekiz Çelebizade Said Bey'in rolü gösterilebilir (Shaw, 1994:318). Diğer yandan bu dönemde Yirmisekiz Çelebizade Said Efendi'nin getirdiği koltuk ve iskemlelerin divanların yerini alması, Batılı ressamların ücretle resim yapmaya başlaması ve 'pantolon' giyme alışkanlığının onun vasıtasıyla Osmanlı toplumuna girmiş olması

⁸⁵Yirmisekiz Mehmed Çelebi, "Yirmisekiz" adını Yeniçeri Ocağının 28. Ortasında yaptığı idari görevlerden almıştır. Pasorofça antlaşması heyetinde, Avrupalı diplomatların dikkatini çektiği ve onların üzerinde büyük bir etki yarattığı için, Paris'e sefir olarak gönderilmiştir.

⁸⁶Yirmisekiz Mehmed Çelebi bu sefaretnamesinde; özellikle Fransız halkının kadınlara karşı tutumunu, saray ve diğer mimari yapıların ihtişamı, bir sanat eseri olarak operanın görünümünü tanımlamakta ve tıp, sanayi ve astronomi gibi pozitif bilimler alanında gördüğü teknik donanım ve kurumsallıktan bahsetmektedir. Bu anlamda astronomi konusunda gördüğü alet ve donanım hakkında Yirmisekiz Çelebi'nin şu ifadeleri kayda değerdir: "Ve daha nice görülmedik yıldızlara müteallik aletler seyir ve temaşa eyledük ki, yıldızlar ilminden biraz haberi olan adam, bu aletler ile kısa zamanda üstad olabilir."

(Shaw, 1994:320-321), bu manada değerlendirilecek eylemler arasındadır.

Yirmisekiz Mehmed Çelebi'den III. Selim devrine kadar pek çok Osmanlı elçisi Batı'da görev yapmıştır. Ancak hiçbirisi III. Selim'in ordudaki ıslahat çabalarının fikri hazırlığı için Avusturya ile barış imzalandıktan hemen sonra Viyana'ya gönderdiği Ebubekir Ratıb Efendi kadar yüksek yoğunluklu bir temas bölgesi oluşturamamışlardır. Nitekim Ebubekir Ratıb Efendi'nin yaptığı gözlemlere göre; Avrupa'ya yetişebilmek için bir dizi ıslahat yapmak gerekmektedir (Unat, 1992:157-159). Bu dönemden sonra yapılan ıslahatlarda 'Başta askeri alanda olmak üzere mali, idari, mesleki, diplomatik ve siyasi alanlarda Ratıb Efendi'nin etkisini görmek açıkça mümkündür' (Hayta ve Ünal, 2003:70). Bu bağlamda Nizam-ı Cedit için III. Selim'e sunulan 18 tane layihaya bakıldığında (Irmak ve Çağlar, 1973:397-402; Çağman, 2010) genel olarak bu layihaları verenlerin de entelektüel aurada oldukları düşünülürse; hemen hemen hepsinin birer temas bölgesi çıktısı olduğu söylenebilir. Nitekim hemen hepsinde Batı merkezli ıslahat gereksinimlerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

III. Selim'i tahtından eden Kabakçı İsyanından sonra, II. Mahmud tarafından Avrupa'ya elçi olarak gönderilenlerin de, İmparatorluk ile Batı arasında yüksek yoğunluklu bir temas bölgesi oluşturdukları söylenebilir. Nitekim Avrupa'ya gönderilen bu elçiler arasında, Osmanlı'da daha sonra ortaya çıkacak olan entelektüel canlanmada etkin rol oynayan Mustafa Reşit Paşa da vardır. Bu sıralarda Mustafa Reşit Paşa Viyana ve Londra'ya, Damat Ahmet Fethi Viyana'ya, Kamil Paşa Berlin'e gönderilmişler ve Osmanlı Devletinde yapılması gereken ıslahatlara dair sürekli layihalar göndermişlerdir (Hayta ve Ünal, 2003:106).

19. yüzyıldan sonra padişahlar, elçileri özellikle ıslahatların fikirsel tabanı olarak değerlendirmişler ve bunların yanında bu elçiler, Batı'dan eğitimci ithalinde ve Batı'ya gönderilen öğrencilerin işleriyle ilgilenilmesinde büyük rol oynamışlardır (Kuran, 2004a:12-18). ıslahatların fikirsel arka planında bulunan Mustafa

Reşid'in Londra sefaretı sırasında edindiği intibalarını yazdığı ve padişaha sunduğu layiha bu duruma bir örnek teşkil edebilir.⁸⁷ (Kaynar, 1985:84-85; Aliye, 1995:50)

- Batıdan Osmanlı İmparatorluğuna Gelen Elçiler

Özellikle Lale devrinde yaygınlaşan elçi gönderme tek taraflı olmamış, Batılı ülkelerden de İstanbul'a Ferriol, de Zallor, de Bonnac, Andrezel gibi elçiler gelmişlerdir. Ancak 19. yüzyılın başına kadar, Batı'daki ülkelerden Osmanlı İmparatorluğuna gelen elçilerin genel manada çok yüksek yoğunlukta bir temas bölgesi oluşturdukları söylenemez. Çünkü 1710'lu yıllara kadar elçilikler, sadece göstermelik bir konumdadırlar⁸⁸ (Mantran, 1991:138-139). Bu bağlamda, özellikle Lale Devrinden sonra elçiliklerin ve bu elçiliklerde çalışanların yüksek yoğunluklu bir temas bölgesi oluşturdukları söylenebilir.

18. asrın ikinci yarısında, özellikle askeri eğitim anlamındaki ıslahatlarda etkili olan ve Mühendishane-i Berr-i Hümayun ve Mühendishane-i Bahri Humayün'un kurulmasına yardımcı olan Fransa Devleti ve Fransa'nın Osmanlı Devleti nezdinde gayri resmi temsilcisi olan Descorches ve 1796'da beraberinde iki fırkateyn uzmanla gelen elçi Dubayet (Kuran, 2004b:52-53) temas bölgesi oluşturmaları açısından önemlidirler. Bununla birlikte

⁸⁷Mustafa Reşid'in bu layihası, Londra ve Avusturya temaslarında bulunduğu gezi ve sefirliklerinde Londra'da Palmerston ve Avusturya'da Metternich ile yaptığı mülakatlardan ve edindiği intibalardan oluşmaktadır. Mustafa Reşid'in bu layihada iltizamın kaldırılması ve yerli sanayinin kurulması gibi daha sonra Tanzimat'ın temel maddelerini oluşturacak ilkelerden söz ettiği bilinmektedir.

⁸⁸Bu önermeyi destekler nitelikte Fransız Tarih yazarı Fernand Grenard, XVII. yüzyıl Avrupa'sının kudretli hükümdarlarından biri olan Fransa Kralı XIV. Louis hakkında şunları söylemiştir: "Güneş-Kral, Mukaddes Peder'i münakaşa götürür bazı imtiyazlara boyun eğdirmekle iftihar ederken, İstanbul'daki elçisinin halife tarafından hapsedilip, sopa ile dövülmesine göz yumuyordu." Bu anlamda 17. yüzyılda bile Batı'dan Osmanlı'ya gelen elçilerin bir temas bölgesi oluşturmadıkları söylenebilir.

Fransa'nın 18. yüzyıldaki etkisi, sadece ıslahatlar ile sınırlı olmamıştır, nitekim 1768 yılında Rusların Fransa'nın hasmı olan İngiltere ile ittifakı üzerine Fransa elçisi, Osmanlı hükümetini Ruslara karşı harbe teşvik etmiş ve bunda başarılı olmuştur (Uzunçarşılı, 1982:451).

'Batı'dan gelen elçilerin temas bölgesi oluşturdukları asıl zaman ise, II. Mahmud döneminde başlanmıştır' denilebilir. Bu anlamda en önemli elçi olarak henüz 22 yaşındayken 1808 yılında İstanbul'a gelen İngiliz elçisi Stratford Canning gösterilebilir. Nitekim yüzyılın ortalarına gelindiğinde Canning Bab-ı Ali'nin en iyi tanıdığı 'Büyükelçi' ünvanını almıştır (Palmer, 1997:87). Buna ek olarak bir müddet sonra İngiliz Dışişleri tarafından Canning'e yardımcı olarak atanan ve onun halefi gözüyle bakılan Wellington da, temas bölgesi oluşturucu bir aktör olarak değerlendirilebilir (Bailey, 2006:218).

Batı'dan Osmanlı İmparatorluğuna elçi olarak gelen ve temas bölgesi oluşturan en büyük aktörün Canning olduğu iddiası, Canning'in Türkiye hatıraları incelendiğinde görülecektir. Nitekim Canning'in Tanzimat'ın ilanında tek aktör olduğu ve Tanzimat Fermanını Gülhane parkında okuyan Mustafa Reşid'i Londra sefaretı esnasında, onun yetiştirdiği bile söylenmektedir (Kocabaş, 1993:32). Mustafa Reşid üzerindeki Canning'in etkisi bu kadar olmasa bile, Canning'in günlüğündeki şu ibare dikkate değerdir: "Paşa, bu işe nereden başlanması gerektiğini sordu. Ta baştan diye cevap verdim. Nasıl baştan? diye sorusunu tekrarladı. Tabi can ve mal emniyetinden dedim. Şeref ve haysiyetin de emniyet altına alınması gerekmez mi? diye sordu. Şüphesiz... dedim." (Canning, 1959:119) Bunu destekleyecek bir önerme olarak; 1839 yılında II. Mahmud'un ölümü ve Abdülmecid'in tahta çıkması dolayısıyla Mustafa Reşid'in İngiliz hükümetinden, İmparatorluğun durumunu görüşmek üzere bir mülakat istemiş olması (Mardin, 2006:111; Kaynar, 1985:148-149), ileri sürülebilir.

Nihai olarak, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında İmparatorlukta cereyan eden olayların salt olarak İngiliz sefirliği ya da

Fransız sefirliği ekseninde değerlendirilmesi yanıltıcı olabilir. Nitekim bu soruya şöyle yanıt verilebilir: “19. Yüzyılın ikinci yarısındaki olaylarda hem bütün elçilikler etkilidir, hem de hiçbirisinin etkisi yoktur.” (Ortaylı, 2005b:278) Buna ek olarak bu değişimin anlaşılabilmesi için ‘temas bölgesi’ oluşturan bütün alanların dikkate alınması gerektiği ileri sürülebilir.

iv. Eğitim ve Eğitimcilerin Oluşturduğu Temas Bölgeleri

Osmanlı modernleşmesinin devlet ve toplum hayatına asıl yansıdığı alan hiç şüphesiz ki eğitimidir (Ortaylı, 2011a:143). Bu anlamda ‘modernlik’ ekseninde, Lale devrinin her anlamda bir temas bölgesi yarattığı açık ve net bir şekilde ifade edilebilir. Nitekim bu dönemde eğitim, ticaret, sürgün ve de en önemlisi elçiler ve eğitimciler anlamında büyük bir ıslahat çabası görülmektedir. Örneğin bu çaba eğitiminin bir bölümünü İtalya’da yapan Aleksandros Mavrokordhato gibi saray başçevirmenleri ya da Dimitri Kantemir gibi Levanten kişiler aracılığıyla bile kendisini göstermektedir (Mantran, 2011:340).

Lale devrinde eğitim alanında, İbrahim Müteferrika’nın “Fenn-i Muharebe ve Ta’lim-i Asker” hakkındaki risalesinin dikkate alınması ve 300 kişiye modern usulle talimler yaptırılması ve de ‘İbrahim Müteferrika’nın basın sanatını Osmanlı’ya getirmiş olması’ (Mardin, 2004:10-11) kayda değer gelişmelerdendir. Diğer yandan eğitim anlamında temas bölgesi oluşturan önemli bir aktör olarak ‘Uzun yıllar Osmanlı ordusuna hizmet eden Comte De Bonneval (Humbaracı Ahmed Paşa)’ (Hayta ve Ünal, 2003:29) gösterilebilir. Comte de Bonneval⁸⁹, önemli bir temas

⁸⁹ Comte de Bonneval’in etkisi yüksek bir temas bölgesi oluşturuca aktör olduğu önermesi şu hususlara dayanarak doğrulanabilir. Osmanlı İmparatorluğuna ilk defa yabancı bir ülkeden bir uzman getirilerek bilgisine başvurulmuştur. Diğer bütün Batı’dan her hangi bir yolla gelen/getirilen temas bölgesi oluşturuca aktörlerde olduğu gibi, Bonneval da toplumsal manada özellikle tutucu ve gelenekçi

bölgesi oluşturuşu aktör olarak, Lale devrini sona erdiren Patrona Halil isyanından sonra saltanat makamına oturan Sultan Mahmud zamanında genel olarak orduda ve özel olarak bombacılar (humbaracılar) kısmında reform yapmak üzere getirilmiş ve 1734'de topçuluk için modern teknisyenler yetiştirmek üzere bir mühendishane (hendeshane) okulu kurmuş (Mantran, 2011:343) ve bu okullarda Batılı uzmanlar dersler vermişlerdir. Bu manada Bonneval'in bütün reformları, önemli bir temas bölgesi oluşturuşu aktör konumunda değerlendirilebilir.

Bonneval'den sonra Osmanlı İmparatorluğunda reformdan sorumlu olacak ve bu çalışmaları yürütecek diğeri bir aktör ise, bir Macar subayı iken Fransa'nın hizmetine giren ve daha sonra Türkiye'ye gelen Baron de Tott⁹⁰'dur (Mantran, 2011:345). Baron de Tott, Osmanlı İmparatorluğuna 1768'de reformlar gerçekleştirmek amacıyla gelmiştir (Ahmad, 2007:27). Padişah III. Mustafa onun vasıtasıyla yeni gemiler inşa ettirmiş ancak onun yaptığı işler yerleşmeden Rusya ile savaş başlamıştır (Uzunçarşılı, 1982:170).

Baron de Tott ile başlanan Batı tarzı ıslahatlar, Kaynarca antlaşmasına (1774) kadar devam etmiştir. Bu sıralarda Avrupalı tarzda kurulan mühendishane mektebinde; Baron de Tott, İngiliz Campbell Mustafa ve De Kermorvan adında bir Fransızın ders verdiği bilinmektedir (Uzunçarşılı, 1982:480; Palmer, 1997:53-56). Bunların yanında Fransa'dan getirilen Obert ve Granper adında iki topçu çavuşunun İstanbul'da kurulan bu okullarda eğitimlik yaptıkları ifade edilmektedir (Uzunçarşılı, 1982:481).

çevrelerin ağır eleştirilerine maruz kalmış ve nihayetinde bu eleştirileri hafifletmek amacıyla dinini değiştirmiş ve müslüman olmuştur.

⁹⁰Bonneval'in Osmanlı toplumunda uyandırdığı etki, onun Müslüman olması ile biraz olsun hafiflemişti. Ancak yine de halktan tepki alınmaktaydı. Bu manada dışarıdan getirilen uzmanlarda 'Müslüman olma' geleneği Baron de Tott ile yıkılmış oldu. Nitekim Tott'dan sonra özellikle askeri eğitim manasında pek çok kişi eğitimci olarak Osmanlı ordusunda yer almıştır.

Eğitim alanında temas bölgesi oluşturduğu söylenebilecek bir diğer önemli eylem ise, Halil Hamid Paşa sadrazamlığı sırasında Fransa ve Prusya'dan getirilen subaylar nezaretinde Mühendishane mektebinin açılması olabilir. Mühendishane mektebinin ardından De Laffite Klave ve Monive adlı iki istihkam uzmanı getirilmiş ve bir de İstihkam Mektebi açılmıştır (Uzunçarşılı, 1982:483). Nitekim 1773'lerde özellikle De Laffite ve Monive adlı Fransız uzmanların bu okullarda ders verdiği beyan edilmektedir (Hayta ve Ünal, 2003:61).

III. Selim dönemi ordu ve bahriyede yabancı uzmanlardan⁹¹ en fazla yararlanılan dönem olmuştur (Noyan, 1980:20). Nitekim Muhendishane-i Berri-i Humayun, Hasköyde Humbaracılar Kışlasının yanında 1795'de kurulmuş ve burada Avrupa usulüne uygun eğitim verilmiştir (Hayta ve Ünal, 2003:77; Gencer, 2001:44-45). Kabakçı Mustafa isyanıyla tahtından edilen III. Selim'den sonra ise, eğitim alanında artık yeni bir kapı açılmıştır. Nitekim yoğun gayretleriyle Yeniçeri Ocağını kapatan II. Mahmud, eğitim alanında da pek çok Batı merkezli düzenleme yapmıştır. Bunlardan en önemlisi, Askeri Tıp Okulunun⁹² açılması olmuştur. Nitekim bu açılan okullarda da, yoğunluklu olarak Avrupa'dan gelen hocalar ders vermişler, 1839 yılına gelindiğinde ise Tıp Okulunun başına Avusturyalı Doktor Ambroise

⁹¹Sultan III. Selim bu dönemde özellikle Fransız askerlerinden yardım almıştır. Nitekim III. Selim ile Fransa kralı XVI. Louis arasındaki bir yazışmada, III. Selim'in askeri uzman isteyen mektubu üzerine XVI. Louis şöyle bir karşılık vermiştir: "Konstantinopol'deki Müslüman topçu subaylarına savaş sanatları için gösteriler yapmaları ve örnekler vermeleri konusunda ekipler yollamış bulunuyoruz ve onları orada gerekli görüldükleri sürece tutma kararındayız."

⁹²II. Mahmud döneminde açılan bu Askeri Tıp Okulu'nun Osmanlı entelektüel uyanışı olarak bir sonraki bölümde incelenecek olan entelektüel mülâhazadaki değişimde kilit rolü oynadığı söylenebilir. Nitekim Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler arasında özellikle Batı merkezli Pozitivist algıya sahip pek çok kişinin burada yetişmiş olması eğitim manasında temas bölgesi olarak bu okulu gerçekten önemli kılmaktadır. (Abdullah Cevdet bu duruma verilecek en büyük örneklerden bir tanesidir.)

Bernard getirilmiş ve okulun adı 'Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane' olarak değiştirilmiştir (Hayta ve Ünal, 2003:110).

Eğitim anlamında temas bölgesi oluşturan durumlardan diğer bir tanesi de, Batı'ya öğrenci göndermelerin başlamasıdır. Bu anlamda, Tanzimat'ın ilanından önce sınırlı sayıda da olsa Batı'ya öğrenci gönderildiği bilinmektedir.⁹³ 1834'de başlayan öğrenci göndermeler, 1838'e gelindiğinde artmış ve eğitim amacıyla Batı'ya gönderilen toplam öğrenci sayısı 26'yı bulmuştur (Moreau, 2010:58). Ancak Tanzimat'tan sonra artık eğitim manasında Batı'ya sürekli öğrenci göndermeler başlamıştır (Şişman, 2004:2-3). Bu manada 'taşkıncı elit' olarak kavramlaştırılan kesimin varlığı ve entelektüel canlanmaya doğru gidişi, Tanzimat ve onun tasavvur ettiği toplumsal yaşayagelişte aramak daha doğru gibi görünmektedir.

1789 Fransız İhtilalinin sonuçlarından bir tanesi olan 'milliyetçilik' fikri, hem bir temas bölgesi oluşturuca aktör, hem de diğer temas bölgelerinin bir ürünü sayılabilir. Nitekim Batı Avrupa ile sınır komşusu olan Osmanlı topraklarında yaşayan halkların 'milliyetçi' fikirleri, *öncelikle benimsemeleri*, coğrafi temas hattında bulunmaları ile açıklanabilir. Nihayetinde ise temas bölgesi oluşturan 'milliyetçilik fikri', Osmanlı birliğinin bozulmasındaki büyük etkenlerden bir tanesi olarak görülebilir. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğu için coğrafi temas bölgeleri, 'temas bölgesi' olarak nihai eylem alanları olarak ifade edilebilirler.

c. Coğrafi Temas Bölgeleri

Bir ulusu fikirler oluşturmaktadır (Lybyer, 2000:11). Bu manada 1789 Fransız İhtilalinde doğan Milliyetçilik fikri, Osmanlı İmparatorluğunda coğrafi temas bölgeleri için bir milat olarak göster-

⁹³Osmanlı'dan Batı'ya öğrenci gönderilmesi ve Batı'dan uzman ithali hususunda Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı sultanlarından önce davrandığı söylenebilir. Nitekim Osmanlı'nın bu konuda Kavalalı Mehmed Ali'yi takliden uygulamalara başladığı tarih yazıcıları tarafından onaylanmaktadır.

rilebilir. Nitekim Fransız İhtilalinden sonra, Osmanlı saltanatı hakikatte bir krallıklar, prenslikler ve cumhuriyetler yığırı haline gelmiştir ve bunları uzun bir alışkanlıkla Kur-an birliğinden başka bir arada tutan şey yoktur (Moltke, 1960:35). Bu bağlamda 'Fransız İhtilalinden sonra toplumları bir arada tutan moral bağ olan din, yerini 'millet' fikrine bırakmıştır.

Milliyetçi akımlarla parçalanan tek imparatorluk Osmanlı İmparatorluğu değildir. Ancak Osmanlı İmparatorluğunda durum diğerlerinden daha aktif ve silahlı eylemler şeklinde olmuştur. Nitekim 1804 Sırp ayaklanması, 1821-24 Yunan ayaklanması (Ortaylı, 2002:23; Davidson, 2004:120; Todorova, 2003:166-169), 1821-22 Romen ayaklanması, 1834 Bulgar ayaklanması (Karpas 2004:89-123) bu duruma verilebilecek örnekler arasındadır.

1804 yılındaki Sırbistan isyanlarının nihayetinde birtakım imtiyazlar verilmesi, Osmanlı İmparatorluğunda milliyetçilik düşüncesinin kesin olarak iş alanına girdiğini göstermektedir (Kartal, 1995a:106). Bu tarihten sonra Romenler, Yunanlar, Sırlar, Bulgarlar ve Arnavutlar (Jelavich, 2006:196-210), Osmanlı'nın Batı ile coğrafi temasta bulunduğu yerlerde bulunmaları dolayısıyla, milliyetçilik akımlarının ilk cereyan ettiği milletleri teşkil etmişlerdir (Kocabaş, 1990:108-110). Dikkat edileceği gibi, Osmanlı içindeki uluslardan Batı Avrupa sınırındakiler, Osmanlı'nın kendi milli uyanışından bile daha evvel milliyetçilik nosyonunu benimsemişlerdir. Bu manada Osmanlı çatısı altındaki diğer etnik unsurlardan önce, Osmanlı'nın Batı sınır hattında, milliyetçi cereyanların ortaya çıkması, bir temas bölgesi olarak coğrafi temas bölgelerinin altını çizmektedir.

Temas bölgelerinde cereyan eden olayların kesin çizgilerle birbirinden ayrılması söz konusu olamaz. Nitekim, temas bölgelerinin kavranabilmesi için hem birbirlerinden ayrı hem de bütürleşik olarak düşünülmesi gerekmektedir. Bu anlamda ortak

kullanımda olan ticari alanların oluşturduğu temas bölgelerinin, Osmanlı'nın Balkanlarındaki ulusların canlanmasında⁹⁴ büyük bir etkisinin olduğu (Ortaylı, 2005a:69), coğrafi temas bölgeleri ile ticaret alanı olarak temas bölgelerini bütünleşik olarak düşünülmesini gerektirebilir. Diğer yandan savaş alanı olarak temas bölgelerinin en sonuncusu olan II. Viyana bozgunu, Batı ülkelerindeki Osmanlı imajını kırdığı kadar, Osmanlı'nın özellikle Balkan halklarındaki 'Osmanlı Birliği' imajını da kırmıştır. Bu bağlamda savaş alanı olarak temas bölgeleri ile coğrafi temas bölgelerini de bütünleşik olarak düşünmek gerekebilir. Bununla beraber sürgün olarak Osmanlı'ya sığınma talebinde bulunan Huguenotların fenni askeri taburu oluşturmadaki katkıları, hem sürgünlerin oluşturduğu temas bölgeleri, hem de eğitimcilerin oluşturduğu temas bölgeleri olarak nitelendirilebilir. Nihai olarak Osmanlı toplumsallığında; self oryantalizmin icatçı araçları olan fiziksel olarak temas bölgelerini ve temas bölgesi oluşturucu aktörleri; hem ayrı ayrı kendi içerisinde, hem de bir bütünsel yapı içinde düşünmek ve sorgulamak, self oryantalizmin kurumsallaşmasının anlaşılmasında daha etkili olabilir.

Osmanlı Devletini 'öz yargılama' durumuna getiren temas bölgelerinin Tanzimat'la birlikte entelektüel temas görevlerini yerine getirdikleri ve 'entelektüel canlanma' olgusunu fitilledikleri söylenebilir. Diğer bir deyişle Tanzimat'ın bir milat kabul edilmesinden ziyade, 'temas bölgesi' olarak eylem alanlarının, toplumsal anlamda özellikle entelektüel aurada Tanzimat'a ka-

⁹⁴1683 II. Viyana bozgunundan sonra özellikle Batı Avrupa'daki devletlere verilen kapitülasyonların etkisiyle Osmanlı'nın Batı Avrupa için adeta bir pazar haline gelmiş olması, ortak kullanımdaki ticari alanların etkisini arttırmıştır. Bu manada 1789 Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan millet ve milliyetçilik fikirlerinin bu gibi temas bölgelerinde özellikle Batı Avrupalıların etkisiyle yayıldığı ve Osmanlı toplumunun enfekte edildiği bilinmektedir. Bu anlamda II. Viyana yenilgisinin ortaya çıkarmış olduğu tabloda; özellikle bu yenilgiden sonra Osmanlı'nın Balkanlarda asayiş sağlamada zorluk çektiği göz önünde bulundurulursa; aslında 'ilk şüphe' nin balkan yarımadasından başlayarak hareket ettiği de söylenebilir.

darki süreçte görevlerini yerine getirdikleri ve bu anlamda entelektüel canlanmaya giden kapıyı araladıkları ifade edilebilir.

2. Osmanlı İmparatorluğunda Entelektüel Canlanma⁹⁵

Osmanlı İmparatorluğunun en uzun yüzyılı olarak 19. yüzyıl gösterilmekte bunun açıklaması ise, değişim ve dönüşüm parametreleri ile yapılmaktadır (Akyol ve Ortaylı, 2010:103). Ancak 19. yüzyılı bu kadar uzun yapan etkenin temas bölgesi parametresiyle açıklanması konuyu biraz daha derinleştirebilir. Nitekim 16. 17. ve 18 yüzyıllarda temas bölgesi olarak savaş meydanları, eğitim, ticaret, eğitimci, elçi, esir ve sürgünlerin ve de coğrafi sınır hatlarının oluşturduğu eylem alanları birer birer kendilerini hissettirmeye başlamışlardır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise, bu temas bölgeleri, karakteristik yapılarına uygun olarak sosyal psikolojideki etkilerini en üst safhada hissettirmişler ve en nihayetinde değişimi tahakküm ettirmişlerdir. Sonuç olarak, '19. yüzyılı en uzun yüzyıl yapan, İmparatorluğun yaklaşık üç asırdır sürekli bir temas halinde olması ve artık fiziki olarak temas bölgelerinin ve temas bölgesi oluşturan aktörlerin çoğalması, bu manada temas bölgelerinin çıktısı olarak yeni düzenlemelerin yapılmaya başlanmasıdır' denilebilir.

Batı Modernitesi sonrasında, Batılı ve Batı dışı toplumların arasında temas bölgelerinin ortaya çıkmasının akabinde, temas bölgelerinde oluşan "ilk şüphe" nin kurumsallaşması süreci yaşanmaktadır. Bu süreç içerisinde sonradan modernleşen toplumların 'taşıyıcı elitleri'⁹⁶ tarafından Batı tipi değişim zorunlu

⁹⁵Entelektüel Canlanma kavramsallaştırılması için I. Bölüm III. Kısma bakınız.

⁹⁶Çalışmanın genelinde 'taşıyıcı elitler' olarak kavramsallaştırılan, Türkiye'nin dönünde ve bugününde temel sorunsal olarak bulunduğu inanılan 'aydın', 'elit' ya da 'entelektüel' sorunlarına Cemil Meriç'in "Aydın efendisinin ilaçlarını çalıp içen ahmak uşak" ifadesi ile yaklaşıldığında, özel olarak Türkiye'de ve genel olarak tüm III. Dünya ülkelerinde 'self oryantalizasyon' sürecinin doğru bir felsefi düzlemde değerlendirilmesi ve anlaşılması biraz daha kolaylaşabilir. Nitekim temas bölgelerinde 'toplumsal değerlerin' basamaklaşmasında ilk etkiyi yaratan,

bir metot olarak görülmekte ve uygulanmaktadır. Bu anlamda, 'Osmanlı İmparatorluğu içinde cereyan eden üç farklı temas bölgesi, Osmanlı 'taşıyıcı elit' lerini ortaya çıkarmıştır' denilebilir. Nihai manada entelektüel canlanmanın devindiricisi olan bu toplumsal tabakanın Osmanlı İmparatorluğu içinde farklı farklı tasvirleri yapılsa da, genel olarak Tanzimat Fermanıyla beraber ortaya çıkan entelektüel hareketliliğin destekçisi, takipçisi, tadilcisi ve geliştiricisi olarak adlandırılabilirler. Bununla beraber temas bölgelerinden sonra self oryantalizmin diğer icatçı unsuru olan entelektüel canlanmanın Osmanlı'daki tasviri, süreç içerisinde Tanzimatçılar ve Genç Osmanlılar ile beraber başlatılıp, Jön Türkler-İttihat Terakki ve Cumhuriyet ile devam ettirilebilir. Bu bağlamda İmparatorlukta cereyan eden Batı tipi fermanların varlığı da bu entelektüel uyanışın birer göstergesi olarak görülebilirler.

entelektüel şüpheden beri aslında 'Osmanlı' ve 'yeni Türkiye' entelektüellerinin (ya da aydınlarının) 'Batı değerleri' ilacıru, Batı(lı)'yı bir efendi gibi görerek sürekli kullandığı (içtiği) söylenebilir.

a. Batı Merkezli Düzenlemeler⁹⁷ ve Toplumsal Tahayyül: Tanzimat ve Islahat Fermanları ve Arazi Kanunnamesi

'Tanzimat', bazen Batılılaşmada bir mihenk taşı, bazense İmparatorluktaki hakim Müslüman kitle ile tabi Hristiyan kavimler arasındaki münasebetlerin bir safhası olarak düşünülmektedir (İnalçık, 2006:13). Diğer yandan kimilerine göre aynı Tanzimat Avrupa baskısı ve iradesi neticesinde meydana gelmiştir ve tamamıyla Hristiyan dünyasının ürünüdür (Karal, 2006:66), kimilerine göre ise Tanzimat ile Mustafa Reşid ayrılmaz bir bütündür ve Tanzimat Fermanı tamamıyla onun karakterinde şekillenmiştir (Abadan, 2006:41). Kimilerine göre de, Osmanlı'da Tanzimat olarak adlandırılan bu ferman, bir 'legislation' yani kanunlaşma, yasama faaliyetidir (Ortaylı, 2011b:138). Bununla birlikte Tanzimat'ın özellikle Hristiyan tebaya karşı öngördüğü can ve mal güvenliği, Batı dünyasında özellikle Fransız basınında 'Bir Hristiyan zaferi' olarak görülürken (Türkdoğan, 2005:426), Osmanlı'da fermanı okuyan Mustafa Reşid'i kâfirlikle (gavurlukla)⁹⁸ suçlayanlar ve 'İmparatorluğun başına ne geldiyse zaten

⁹⁷Osmanlı İmparatorluğunda bu değişim ve dönüşümler esnasında pek çok farklı görüş beyan edilmiştir. Bunlardan bir grup zaten bu değişiklikte rol oynayan taşıyıcı elitlerdir. Bir diğer grup ise değişimi tasvip etmeyen ancak bunu sadece kendi çıkarlarını gözeterek düşünenlerdir. İşte tam da bu toplumsal çatalda 'ilmiye' sınıfının durduğu yeri tayin etmek çok da zor değildir. Nitekim yeni eğitim kurumları bir yandan gelişirken medreselerin mumu gittikçe zayıflamış ve buradan yetişenlerin özellikle liyakat haricinde torpil ve rüşvetle işe girmeleri ve yükselmeleri söz konusu olmuştur. Zaten temasın eşiğinde olan Osmanlı toplumunda mevcut değişiklik ve dönüşümlerin öz 'değer-norm-kurum' lara uymaması hem bu değişiklikleri uygulayanları taşıyıcı elit olarak resmederken, değişikliklere uymak istemeyenlerin ise toplumsal çatalda duracakları yeri kanıtlamalarına neden olmuştur. Bütün bunlara rağmen, Ortaylı'nın da ifade ettiği gibi: "Türk Batılılaşması, medresenin dışında ve ona rağmen mühendislik, baytarlık gibi tamamıyla tıbbiyeye, askeri ihtiyaçlara yönelik laik eğitim dallarını içermektedir ve cerrahi hassaten tıbbın içinde çok mutena yerini korumaktadır."

⁹⁸Tanzimat'ın halk arasında ne şekilde anlaşıldığını göstermek için Abdurrahman Şeref şu fıkrayı anlatır: "Galata'da Voydova karakolunda kudemadan bir tabur ağası var imiş. Hristiyan ahali ara sıra bir Müslümanı yakalayıp karakola götürür

Hristiyan adetlerini kabul etmekten geldi' diye söylenenler de olmuştur (Karal, 2006:66 ; Yurdaydın, 2009:315).

Temas bölgelerinde oluşan entelektüel canlanmanın en önemli tarafı olan 'modern kurumların sıcak enerjisini açığa çıkarmak, şahsiyeti ve kişiselliği düzenlemek ve yeniden biçimlendirmek' (Yu, 2008:13) gibi eylemler, Tanzimat'tan daha önce yapıldıysa da Tanzimat'la beraber hızlanmış ve toplumsal ortamda yaygınlaşmıştır. Bu anlamda Tanzimat Fermanını Gülhane Parkında okuyan ve Fermanın hazırlanmasında bizzat etkili olan Mustafa Reşid (Kaynar, 1985:84-85), Osmanlı entelektüel uyanışının simgelerinden bir tanesi olarak, 'modern kurumların enerjisi ile düzenleme yapan' bir kişi olarak gösterilebilir. Nitekim 'taşıyıcı elit' kavramsallaştırılmasına uygun olarak Mustafa Reşid'in 'İmparatorlukta yeni bir aydın tipi olarak ortaya çıktığı' (Kaplan, 2006:335; Eryılmaz, 2006:129) söylenmektedir.⁹⁹

Entelektüel canlanmada en önemli öge, 'bir değer hiyerarşisinin' (Palat, 2000:118) oluşmasıdır. Bu anlamda Tanzimat'ın toplumsal kabule ulaşp ulaşmadığı şöyle dursun, özellikle Batılı epistemolojiye göre 'mali, iktisadi, adli, siyasi, hukuki, edebi, mimari, sanatsal, sosyal, ve kültürel alanlarda' (Ortaylı, 2005b) ve diğer bir deyişle toplumsal yaşayagelişteki bütün 'değer-norm-kurum' lar çekirdeğinde bir etki yarattığı (ya da yeni bir 'değer-norm-kurum' çekirdeği oluşturmaya çalıştığı) tarih yazıcıları tarafından kaydedilmiş bir gerçektir. En nihayetinde ise toplumsal değerler çekirdeğinde yaratılan etkinin ters tepmesi ve hala da ters tepiyor olması gayet doğal görünmektedir.¹⁰⁰ Çünkü Batılı-

ve bana gâvur dedi diye mücazatını istemiş. Tabur ağası 'Ay oğul anlatamadık mı? Şimdi gâvura gâvur denmeyecek. 'Söyleye söyleye dilimizde tüy bitti' diye kabahatliyi tekdir ve tevbih edermiş."

⁹⁹Burada Mustafa Reşid'in Tanzimat'ın ilanından hemen önce Londra sefirliğinde bulunması 'taşıyıcı elit' olarak becinlenmesine dayanak teşkil edebilir.

¹⁰⁰Burada 'değer-norm-kurum' çekirdeği kavramından, bir toplumun bütün katmanlarında geçerli olan geleneklerle bezelenmiş kültürel kodlar bütünü kastedilmektedir. Nitekim I. Bölüm III. Kısımda açıklanan hakim kültürel öz varsayımı-

laşma adı altında verilen yenilikler oryantalizm ruhuna uygun bir şekilde sunulmuş ve alıcı kültür bu sunuşa hiçbir zaman hazır bulunmamıştır¹⁰¹ (Türkdoğan, 1991:147). Bu doğrultuda 1858-Arazi Kanunnamesinin Tanzimat ve Islahat'ın taşraya yayılması için düzenlendiği, tarih yazıcıları tarafından iddia edilse de (Ortaylı, 2005b:250) başarılı olduğu söylenemez.

Osmanlı İmparatorluğunda, Tanzimat'la beraber 'entelektüel uyanış anlamında' self oryantalizmin kurumsallaşmasına etki eden üç farklı unsurdan bahsedilebilir. Bunlardan ilki; Tanzimat'la beraber, kendi toplumunu Batılı hermenötik çembere göre sorgulamayı ve düzenlemeyi düşünen yeni 'Doğulu (ikincil) özne'¹⁰² (Golden, 2009:19) nin ortaya çıkması ve yaptığı bütün yeniliklerde artık Avrupamerkezci bir düşünsel metot izlemesidir. İkincisi ise, izlenen 'Batı merkezli' uygulamaların, bugünkü Türkiye içerisinde yaşandığı tek yerin İstanbul¹⁰³ olmasıdır. Nitekim bu dönemdeki kültürel yeniliklerin sadece küçük bir yazar, fo-

nun geleneksellikten modernliğe geçişte süzgeçten geçirildiği ve kimi değerlerin, normların veya kurumların veyahut da antropolojik kültürel yaşamların bu hakim kültürel öz içerisine dahil edilmediği hususu, Osmanlı İmparatorluğu içinde bu entelektüel uyanışla beraber gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğundaki bu durum 'Hakim Kültürel Öz: Osmanlılık, Müslümanlık ve Türklük' başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

¹⁰¹Yeniliklerin oryantalizm ruhuna uygun bir şekilde sunulmuş olmasından kasıt 'self oryantalizmin' kurucu unsuru olarak entelektüel uyanışın beraberinde getirdiği 'Batı merkezli' uygulamalardır.

¹⁰²Bir sonraki başlık altında incelenecek olan 'Yeni Osmanlılar' ve 'Jön Türkler' gruplarının, yeni Doğulu 'ikincil özne' olarak değerlendirilmesi söz konusu kavramı biraz daha anlaşılır kılabilir.

¹⁰³Fransız mimarisine göre saraylar İstanbul'da yapılmış, Fransız Edebiyatından çeviriler burada okunmuş, yeni şiir akımları burada başlamış, kadınlı erkekli sohbetler ve toplantılar burada yapılmaya başlanmış, moda kavramı ilk burada dillerde dolaşmaya başlamış ve kısacası Tanzimat'ın getirdiği toplumsal faaliyetler ilk burada şekillenmiştir. Bu bağlamda entelektüel uyanışın İstanbul merkezli tatbik edildiği söylenebilir. Bu entelektüel uyanışta, her hangi bir ya da birkaç temas bölgesinin tesirinde kalan özellikle devlet ricali ve onların aileleri bu duruma öncülük teşkil etmişlerdir.

toğrafçı, tiyatrocı veya eleştirmene hitap ettiği bilinmektedir (Faroklu, 1995:266-267). Bu anlamda İstanbul, Tanzimat döneminde bir 'elit' ya da 'entelektüel aura' görünümündedir. Yani Bab-ı Ali ve İstanbul'un önde gelenleri bu yeniliklerin hepsinin içselleştirilmesinde ya da reddedilmesinde tek aktör gibi görünmektedirler. Buna karşın Tanzimat, taşrada sadece ekonomik ve yönetsel manada tezahür etmiş ve bu değişikliklerden; örneğin iltizamın kaldırılarak yerine muhassıllık örgütünün kurulması, birçok direnişi beraberinde getirmiştir¹⁰⁴ (Uzun, 2002:15-34). Üçüncü ve son olarak ise daha sonra Türk devrimi ile özdeşleşecek olan Fransız tarzı 'Laiklik' anlayışının ilk yansımalarının Tanzimat'la beraber toplumsal ortama nüfuz etmeye başlamasıdır (Öztuna, 1988:50-51; Georjon, 2009a:13; Mardin, 1997:211-212; Zürcher, 2010:100; Somel, 2010:215). Nitekim self oryantalist mantığın kurguladığı 'dini olarak hakim öz'¹⁰⁵ (Müslümanlığın suni yorumu) dışındaki dini varlıkların oryantalize edilmesi durumu tarihsel olarak Tanzimat'la beraber başlatılabilir.¹⁰⁶

¹⁰⁴Tanzimat'ın ilanından sonra herkesin zenginliğinin yeniden tespit edilerek ona göre vergi tarh ettirileceği ve bu anlamda tahakkuk edecek verginin artacağı taşradaki ileri gelenlerin işine gelmemiştir. Bu minvalde öncelikle Tanzimat'ın ilanından hoşnut gibi görünseler de, gizli gizli halkı kıskırtmışlar ve tahrir işlemlerine muhalefet etmişlerdir. Nitekim Tanzimat'ın öngördüğü adil vergi düzenine Çarşamba, Kıbrıs, Yozgat, Tokat, Ayaş, Burdur ve Denizli'de direnişler yaşanmış olup; en ağır direniş ise Niş'te ortaya çıkmış ve bilançosu diğerlerine göre daha ağır olmuştur. Nihayetinde ise Tanzimat'ın öngörmüş olduğu 'muhassıllık' örgütlenmesinin ve beraberinde getirdiği merkezîyetçi reformların başarılı olmadığı tarih yazıcıları tarafından kabul edilmektedir. Bu anlamda nihai noktayı Yeni Osmanlılar ve Jön Türklerle devam eden ve Türkiye Cumhuriyetini kuran Kemalist Devrim Felsefesi koymuştur.

¹⁰⁵Hakim Öz kavramsallaştırılması için I. Bölüm III. Kısma bakınız.

¹⁰⁶Çalışmanın genelinde derinlikli olarak incelenmese de, self oryantalizmin icadında II. aşamayı oluşturan entelektüel canlanmaların ortaya çıkarmaya başladığı 'hakim kültürel öz' varsayımının 'dini-kültürel-ırksal-sosyal' olarak var olduğunu işaret ettiği öz içerisinde bulunmayan 'toplumsallık'ların oryantalize edildiği bilinmektedir. Bu anlamda, Yeni Türkiye'de 'hakim dini öz' dışında bulunduğu için self oryantalize edilen varlıkların başında 'Alevi-Bektaşî' geleneği gösterilebilir.

Tanzimat dönemi Osmanlı Entelektüel uyanışının, Islahat Fermanıyla beraber devam ettiği söylenebilir. Özellikle bu dönemde, Avrupa'ya eğitime gönderilen öğrencilerin yavaş yavaş dönmeye başlaması (Şişman, 2004:93-158) ve Batı tarzı eğitim veren kurumların gelişmesi ve mezun vermesi artık Osmanlı entelektüel uyanışını şaha kaldırmaya başlamıştır.¹⁰⁷ Bu bağlamda 1856 Islahat Fermanı, Tanzimat'ın boş bıraktığı yerleri doldurmak adına, Hristiyan tebanın haklarına karşı bir teminat görünümündedir. Nitekim halkın eşitliği, kanun önünde eşitlik, müsaderecinin kaldırılması ve özellikle Hristiyan ve Müslüman halklar arasındaki hakim-tabi ayrımının kaldırılması, Islahat Fermanının genel içeriğini oluşturmaktadır (Engelhardt, 1999:137-139).

Tanzimat ve Islahat Fermanlarının Hristiyan tebaya tanıdıkları bu eşitlikçi ortam, İmparatorluktaki kimi daha fazla eşitlik ve demokrasi isteyenleri (Jorga, 2005c:431; Erer, 1966:33) / İmparatorluktaki kimi daha radikal bir İslam yorumu (ve İslam'ın hakim din olmasını) isteyenleri (İğdemir, 1937:38) rahatsız ettiği için Kuleli Vakası meydana gelmiştir.¹⁰⁸ Buradan da anlaşılabacağı gibi, Sultan Abdülmecid zamanında meydana gelen Kuleli Vakasının, her iki nedensellik bağı içinde de 'Batı merkezli' uygulamalar zincirinin, Osmanlı toplumundaki pozitif ya da negatif bir ürünü olduğu söylenebilir. Nitekim negatif bir yorumla İslami

¹⁰⁷Son dönem Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki genelde bütün kurumlarda, özelde ise orduda mektepli-alaylı ayrımı gerçekten bu durumun en bariz göstergelerinden bir tanesidir.

¹⁰⁸Kuleli Vakası, Sultan Abdülmecid'e bir grup muhalefet tarafından düzenlenen suikast girişimidir. Bu suikast sadece fikirde kalmış, eylem haline dönüşmeden ilgililer gözüaltına alınmışlar ve sürgüne gönderilmişlerdir. Buraya kadar tarih yazıcıları bu konuda hem fikirdirler. Ancak Kuleli Vakasının nedensellik bağı ile açıklanmasında tarih yazıcıları arasında bir mutabakat söz konusu değildir. Nitekim bir grup tarih yazıcısı konuyu; 'parlamento ve demokrasi aşığı bir zümrenin Abdülmecid'i tahttan indirip meşruti bir sistem kurmak istemesi' nedeniyle açıklarken, diğer bir grup tarih yazıcısı konuyu; 'İslam ve şariat hükümlerinin tehlikede olduğunu söyleyen bir grubun İslami düzeni tekrar sağlamak istemesi' nedeniyle açıklamaktadır.

öğretinin tehdit altında olduğunu düşünenler, pozitif bir yorumla ise Tanzimat'ın yetmeyeceğini ve meşrutiyetin artık bir zorunluluk olduğunu düşünenler ortaya çıkmışlardır.

Tanzimat Fermanına kadar olan bütün Batılı düzenlemeler gibi Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Arazi Kanunnamesi ve diğer bütün alt değişiklikler de birer 'temas bölgesi' çıktısı olarak değerlendirilebilirler. Nitekim Fermanların yayınlanmasında ve diğer düzenlemelerin yapılmasında; savaş alanı olarak temas bölgelerinin, elçi olarak Mustafa Reşid ve Canning'in oluşturduğu temas bölgelerinin, eğitim olarak Batıya gönderilen öğrencilerin ve Batı tarzı açılan okullardan mezun olan öğrencilerin oluşturduğu temas bölgelerinin, sürgün olarak özellikle Macaristan olaylarından sürülen ya da kaçan mülteci subayların oluşturduğu temas bölgelerinin, ortak ticaret alanı olarak Pera'nın ya da İzmir'in oluşturduğu temas bölgelerinin, coğrafi olarak da özellikle 'Tanzimat sırasında cereyan eden Balkan halklarının milliyetçi dalgalanmalarının' (İnalçık, 1992:9-11) oluşturduğu temas bölgelerinin toplam manadaki etkisi görülebilir. Ancak Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ondan önce yapılan değişikliklerden tek farkı şu ifade ile açıklanabilir: "Tanzimat'la birlikte, Batı düşünce sisteminin bütünü ile temas edilmiştir.¹⁰⁹ İmparatorluk, askerlik ve teknik alanlarda Avrupa'nın üstünlüğünü kabul ettiği kadar, haklar alanında, eğitim alanında ve edebiyat ile sanat alanında da artık Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmiştir." (Kara, 1999:37)

Entelektüel uyanış içinde filizlenen 'self oryantalizm' algısının oluşmasında, kendi toplumunu Batılı hermenötik pencereden okumaya çalışan, ya da kendi toplumunun değerleriyle Avrupalı merkezli değerleri mukayese eden Osmanlı İmparatorluğunun yeni seçkinleri / yeni aydınları diğer bir deyişle 'taşıyıcı elitler' başat aktör konumundadırlar. Bu anlamda Tanzimat ve Islahat

¹⁰⁹Kara'nın bu ifadesi, Tanzimat'la beraber bütün temas bölgelerinin görevlerini yerine getirip 'entelektüel canlanmayı' devindirdikleri şeklindeki önermeyi destekler niteliktedir.

Fermanları, toplumsal bellekteki "yenilik" duygusunu arttırdıkları kadar, "eskiyi muhafaza" duygusunu da arttırmışlardır. Nitekim Tanzimat ve Islahat uygulamalarına pek çok sosyal direnişin olduğu bilinmektedir. Bunlara ek olarak 'yenilik' orijininin hareket eden 'Yeni Osmanlılar'ın ortaya çıkışı da, bu fermanlara bir tepki olarak görülmektedir (Yazıcı, 2002:43-44; Kongar, 1994:69).

b. Yeni Osmanlılar / Genç Türkler

Kuleli Vakasının üzerinden henüz kısa bir zaman geçmişken¹¹⁰, Yeni Osmanlılar (İttifak-ı Hamiyyet¹¹¹) Cemiyetinin temelleri, 1865 yılı Haziran'ının bir pazar günü Belgrad ormanında bir piknik sırasında, bir aydın¹¹² grup tarafından atılmıştır¹¹³ (Yazıcı, 2002:59; Göçmen, 1995:60). Bu grup içinde bulunanlardan çoğunun İmparatorlukta açılan Batılı eğitim kurumlarında yetiştiği ya da İmparatorluğun Tanzimat döneminde eğitim için Avrupa'ya

¹¹⁰Kimi tarih yazıcıları, Kuleli vakası ile Yeni Osmanlılar arasında bir bağın olduğunu ileri sürmekte ve Yeni Osmanlıların Kuleli Vakasını gerçekleştiren Fedailer Cemiyeti'nin bir devamı olduğunu söylemektedirler.

¹¹¹İttifak-ı Hamiyyet'ten Genç Osmanlılar Cemiyetine geçişte örgütün programında bir değişiklik olmadığı için 'İttifak-ı Hamiyyet ve Genç Osmanlılar' cemiyeti beraber kullanılmıştır.

¹¹²Bu tasvirdeki bireylerin Osmanlı toplumunda genelde alim sıfatı ile nitelendirildiği bilinmektedir. Ancak İngilizce "intellectual" karşısından esinlenilerek oluşturulmuş olan bu sıfatın, Osmanlı İmparatorluğunda tam karşısı yok gibi görünmektedir. Nitekim 'intellectual' kelimesinin sözlük karşılığı; 'bilgi işçisi' dir. Bu manada Osmanlı'daki 'münevver', 'aydın' ve 'alim' kavramlarıyla tam olarak aynı değerleri taşımayan bir 'entelektüel' kavramıyla karşılaşılmaktadır. Bu bağlamda 'entelektüel' kavramı 'aydınlanma' ve 'akıl dünyası' ya da Nietzsche'nin 'Tanrı öldü' önermesiyle açıklanırsa; sözcüğün (Felsefenin Temel İlkelerinden hareket edilirse-George Politzer) Pozitivist bir yorumla maddenin salt olarak 'görünür' yanını ele aldığı söylenebilir. Nihayetinde Osmanlı 'Entelektüel Canlanma' hareketindeki 'taşıyıcı elitlerin' Batı Pozitivizminin etkisinde kalmaları ve bu minvalde hareket etmeleri 'entelektüel' kelimesinin orijin olarak kullanılmasında çalışmaya esas teşkil etmiştir.

¹¹³Gizli olarak kurulan bu cemiyetin ilk toplantısına katılanlar arasında; Kayazade Reşat, Menapirzade Nuri, Sağır Ahmet Beyzade Mehmet ve Namık Kemal gibi isimler mevcuttur.

gönderdiği kişilerden oldukları (Davison, 2005:181-182) bilinmektedir. Bu minvalde bu aydın grubun 'temas bölgesi' ürünü olarak ortaya çıktıkları söylenebilir. Nitekim Yeni Osmanlılar Cemiyetinin, diğer Osmanlı tebasından ve 'aydın'ından farklı bir yerde durdukları ve Yeni Osmanlılar'ın, 'İmparatorluğun içinde bulunduğu değişim rüzgarının birinci neslini oluşturdukları' (Kara, 1995b: 300) söylenmektedir.

'Yeni Osmanlılar' örgütü, daha çok Genç Türkler diye adlandırılmıştır ve içlerinden bir bölümü, kendi gruplarını tanımlamak için zaman zaman Fransızca 'Jön Türk' terimini kullanmışlardır¹¹⁴ (Davison, 2005:180). Ancak Jön Türkler ile Genç Osmanlılar'ın arasında bir ardıllık ilişkisi olduğunda tarih yazıcıları hem fikir değildirler. Bu anlamda aralarında bir ardıllık olmasa bile, Jön Türk örgütü için, kökeni 1860'lara kadar giden bir örgüt olmak 'kalıcılık-geçerlilik' anlamında daha olumlayıcı gibi görünmektedir (Mardin, 2005:33-34).

Meşrutî monarşiyi amaçlayan ilk Osmanlı örgütü olarak değerlendirilen (Sencer, 1974:16) temas bölgesi elitleri olarak Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleri, entelektüel canlanma eylemini başlatan: "Ülkem için yanlış olan nedir?"¹¹⁵ (Jacka, 2004:7) sorusunu 'ilk soranlar' olarak değerlendirilebilirler. Bu bağlamda Yeni Osmanlılar, taşıyıcı bir elit grubun öncüsü olarak bu soruya 'ted-

¹¹⁴Yeni Osmanlıların kendilerine zaman zaman 'Jön Türk' demelerinin sebepleri arasında: yabancı dil olarak (Tanzimat sonrası yaygınlaşmıştır) Fransızca bilmeleri ve üyelerinin bir kısmının Paris'te faaliyet göstermesi (saklanması) ve de Avrupa Basını'nın (özellikle Fransızların) onları 'Jeune Turquie' olarak adlandırması sayılabilir.

¹¹⁵Ülkem için yanlış olan nedir? sorusuna, Tanzimatçılar 'Osmanlılık' bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi ile karşılık vermeye çalışırken, Yeni Osmanlılar kısa bir süre içerisinde İslamcı Vatanseverlik ile karşılık vermeye çalışmışlardır. Ancak Fransız İhtilali'nin ve ardı ardına gelen Osmanlı-Rus savaşları neticesinde Jön Türkler süreç içerisinde millî kimlik ile bu soruya yanıt vermişlerdir. Bu anlamda sırasıyla Osmanlılık- İslamcılık ve Milliyetçilik İmparatorluğu kurtarmaya çalışanların, temel düşünsel parametreleri haline gelmiştir.

rici Batılılaşma" cevabını vermişlerdir."¹¹⁶ (Kızılçelik, 2005:47) Nitekim Yeni Osmanlıların en büyük amaçları, Osmanlı İmparatorluğunda bir Meclis-i Meşveret'in kurulmasını sağlayarak siyasi iktidarın paylaşılmasını kurumsallaştırmak ve en nihayetinde bir kuvvetler ayrımı sağlamaktır (Mardin, 2005:33-34).

Yeni Osmanlıları ortaya çıkaran nedenlerin en belirginleri; memleketin geleceğine dair tartışmaların yapıldığı paşa konakları, basın faaliyetlerinin kullanılmaya başlanması, mason locaları, mültecilerin rolü (Yazıcı, 2002:49-53) ve Tercüme Odası'ndan yetişenlerin çoğalması (Göçmen, 1995:66) ve daha sonra Jön Türkler ve İttihat Terakki'ye entelektüel temel teşkil edecek olan fikirde ve sanatta Batıya dönük eğitilmiş bütün gençlerin Şinasi¹¹⁷ etrafında toplanmaları (Tevfik, 2006:55; Mardin, 2002:44) olarak sıralanabilir. Toplam olarak ise, İmparatorluğun geleceği hakkındaki 'entelektüel şüphe' Yeni Osmanlıları meydana getiren en büyük neden olarak gösterilebilir. Nitekim buradan yola çıkarak Osmanlı 'entelektüel canlanma' sırun Yeni Osmanlılarda biraz daha belirginleştiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda Amerikalı misyoner Van Lennep'in 1864'de Genç Osmanlılar hakkında günlüğüne düştüğü şu not kayda değerdir: "Esas olarak Avrupa'da eğitim görmüş genç insanlardan oluşan, 'Genç Türkiye' adı verilebilecek, amaçları ve çabaları idari sistemin bütün dallarında genel ve radikal bir reformu uygulamaya koymak

¹¹⁶Yeni Osmanlılardan Jön Türklere evrilen bu edebi ve felsefi harekette Yeni Osmanlılar ile Jön Türkler aynı düzlemde gibi görünseler de; aralarında 'öz'sel bir ayrımın olduğunu iddia edenler de mevcuttur. Nitekim Yeni Osmanlıların İslahat hareketlerinde Avrupa'nın taklit edilmesine karşı çıktıkları ve demokrasiyi şeriatla aradıkları da söylenmektedir. Bu anlamda Ortaylı'nın Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler arasındaki ayrım için ifade ettiği şu önerme kayda değerdir: "Tanzimat adamı ile Jön Türkler arasındaki büyük fark, ikincilerin ısrarlı toplum mühendisleri olmalarıdır."

¹¹⁷Şinasi'nin edebi manada hem Yeni Osmanlılar hem de Jön Türklere temel teşkil edecek fıkırsel düzlemi oluşturduğu bilinmektedir. Nitekim Şinasi'nin Meşrutiyet hakkındaki bir kasidesinde geçen şu dizeler bu durumu doğrulamaktadır: "Bir ıtk-nâmedir inşânâ senin kânunun, Bildirir haddini Sultan'a senin kânunun."

olan bir parti var... Onlar, Kuran'ın medeni kanununun artık insanlığın gereklerine uyum sağlamadığını, din ile devletin özdeşleştirilmemesi gerektiğini, Devletin Avrupa modeline dayanarak bütünüyle yenilenmesi ve yeniden oluşturulması gerektiğini iddia ediyorlar" (Davison, 2005:181-182)

Yeni Osmanlılar, on bir buçuk yıl mücadelesini verdikleri (Bu süre zarfında pek çoğu sürgün edilmiş, idama mahkûm edilmiş ve hapsedilmiş) yeniliklere, 1876 yılında Sultan Abdülaziz ve V. Murat'ın halledilmesinden sonra tahta (şartlı) gelen II. Abdülhamid tarafından ilan edilen 'meşrutiyet' ile kavuşmuşlardır (Yazıcı, 2002:87-89). Ancak anayasanın üzerinde değişiklik yapılan 7. ve 113. maddeleri (Kili ve Gözübüyük, 2006:92-96) dolayısıyla, Yeni Osmanlıların pek çoğu sürgüne gönderilmiş fakat sürgünde de basın yoluyla 'meşrutiyet' eksenli yazılar yazmışlardır. Nitekim Mithat Paşa azledilmiş ve sürgüne gönderilmiş, Namık Kemal hapsedilmiş, Ziya Paşa ise Suriye Valiliğine tayin edilmiştir (Yazıcı, 2002:89).

Entelektüel canlanmayı bir birim daha ileri götüren ve 'Batı tipi İtalyan Carbonari Teşkilatı'nın¹¹⁸ yapılanmasına benzer bir düzlemde örgütlenen Yeni Osmanlılar Cemiyeti (Tevfik, 2006:71), Sultan II. Abdülhamid'in 93 Harbini bahane ederek Meclis-i Mebusan-ı askıya almasıyla (Babacan, 2005:1) dağılmıştır. Böylelikle I. Jön Türk hareketi sona ermiş ve siyasal baskı hâkimiyetini ilan etmiştir (Tunaya, 2001:14-16). Ancak I. Meşrutiyet'in ardından dağılan Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerini her an Paris ya da Londra sokaklarında görmek mümkün görün-

¹¹⁸ Yeni Osmanlılar Cemiyeti örgütlenmesi fikrinin atıldığı piknikte, Ayetullah Bey'in yanında İtalyan Carbonari İnkılâp teşkilatına ait iki önemli eseri getirdiği ve diğer arkadaşları ile burada istişare ettikleri bilinmektedir. Diğer taraftan, Yeni Osmanlılar Cemiyeti kurulduğunda Carbonari teşkilatı ile bire bir aynı bir yapıya sahip olsa da, daha sonra gerek bireylerin gerekse yönetim metodu ve coğrafyanın farklı olması dolayısıyla birtakım değişiklikler yapıldığı bilinmektedir. Nitekim Carbonari Teşkilatında her 19 kişinin başında bir sorumlu bulunurken, Yeni Osmanlılar Cemiyetinde her 6 kişiye bir sorumlu atandığı görülmektedir.

mektedir. Bu bağlamda 'Hareket 'edebi/düşünsel' alanda devam etmiş ve 'İttihat Terakki' örgütünün kuruluşuna kadar ona felsefi bir düzlem oluşturmuştur' denilebilir. Nitekim İttihat Terakki kurulmadan önce Yeni Osmanlıların önderlerinden Namık Kemal'in 'Vatan yahut Silistre' adlı eserinin, askeri okul öğrencileri arasında oldukça popüler hale geldiği ve kopyalarının gizli gizli dağıtıldığı (Ramsaur, 2004:20) bilinmektedir.

c. Jön Türkler, İttihat Terakki ve II. Meşrutiyet

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışından sonra İmparatorluk içinde artarak birtakım cemiyetler ve komiteler¹¹⁹ kurulmaya başlanmıştır (Mehmed Selahaddin Bey, 1989:19). Bu anlamda kurulan en önemli cemiyetlerden ikisi; daha sonra birleşip İttihat ve Terakki Cemiyetini oluşturacak olan Terakki ve İttihad Cemiyeti (1889) ile Osmanlı Hürriyet Cemiyetidir (1906) (Babacan, 2005:2-3). 1877 yılında Meşrutiyet'in askıya alınmasına karşı yurtiçi ve yurtdışında ortaya çıkan muhalif bireysel ve toplumsal hareketlerin (Babacan, 2005:1) oluşturduğu bu cemiyetlerden Terakki ve İttihad Cemiyeti, 1889 yılında İmparatorluk bünyesinde bulunan Askeri Tıp Akademisi içinde, İbrahim Temo tarafından kurulmuştur (İbrahim Temo, 1939:15-17). Cemiyet, Askeri Tıbbiye'de kurulduktan sonra kısa süre içinde Hukuk, Bahriye ve Mülkiye Mektebine¹²⁰ ve yurt dışına yayılmıştır. Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin kuruluşunda; İbrahim Temo ile beraber İshak Sukuti,

¹¹⁹ İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar İmparatorluk içerisinde kurulan cemiyetlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: "Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Üsküdar Cemiyeti, Aziz Bey Komitesi, Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Teşebbüsü Şahsi ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti, Osmanlı İttihat ve İnkılâp Cemiyeti, Cemiyeti İnkılabiye, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, ve Fedakarani Millet Cemiyeti."

¹²⁰ Cemiyetin kuruluşunun ardından geçen dört yıl içerisinde hiçbir faaliyet göstermediği, Cemiyet fikrinin Mülkiye Mektebi'ne girmesi ve burada yaygınlaşmasıyla Cemiyet kural ve sisteminin ve programının oluştuğu söylenmektedir. Bu anlamda İttihad Terakki'nin Mülkiye Mektebinde yayılması örgütün güçlenmesinde temel etken olarak görülebilir.

Abdullah Cevdet, Bakülü Ali, Kafkasyalı Mehmet Reşit ve Doktor Nazım'ın bulunduğu bilinmektedir ¹²¹(Sorgun, 2003:13-14; Leskovikli Mehmed Rauf, 1991:19-28).

1897 yılına gelindiğinde Jön Türk hareketi pek çok koldan sürdürülmeye başlamıştır. Nitekim Ahmet Rıza ¹²² Paris'te Meşveret gazetesini yayınlamaya başlamış (Kalkan, 2008:25), aynı anda Mizancı Murat olarak bilinen Kafkas göçmeni Murat ise Mısır'a kaçarak daha önce İstanbul'da yayınladığı Mizan dergisini Mısır'da çıkarmaya başlamıştır. Nitekim bunlar gibi pek çok gazete, dergi ve mecmuanın Jön Türkler lehinde yayın yaptığı bilinmektedir.

Terakki ve İttihad, İstanbul'da son yüz yıl içinde kurulan Mülkiye, Askeri Tıbbiye, Bahriye gibi okullardan ya da yurt dışına eğitime gönderilen öğrencilerden (temas bölgesi elitlerinden) oluşan küçük bir örgütken, 1900'lerin başında, yurt dışında pek çok yerde yayın yapan bir örgütlenme haline gelmiştir. 1889 ile 1906 yılları arasında Terakki ve İttihad, İmparatorluk içinde giderek bir efsane haline gelmiş ve olaylar Sultan II. Abdülhamid'e suikast girişimine kadar ilerlemiştir (Gündoğdu, 2007:7-10). En nihayetinde ise, Manastır'da Ferik Şemsi Paşa maiyetindeki askerlerin telgrafhane çıkışında İttihat Terakki Cemiyetinden Atıf Kamçil tarafından 8 Temmuz 1908'de vurularak öldürülmesiyle (Tansu, 1960:59-60), toplumsal anlamda tansiyon iyice artmış ve 24 Temmuz 1908'de hürriyet ilan edilmiştir¹²³ (Tunaya, 2004:4).

¹²¹ Osmanlı İmparatorluğunda 'Avrupamerkezli' bir ideolojinin kurumsallaşmasında Terakki ve İttihad'ı kuran bu kadronun payı oldukça büyüktür. Bunlardan özellikle Abdullah Cevdet ve Paris'te Jön Türklerin bir nevi basın kolu olan Ahmed Rıza'nın 'pozitivizm'i gerçekten benimsedikleri bilinmektedir.

¹²² Ahmet Rıza'nın babası, 1877'de toplanan ilk Osmanlı Mebusları arasında yer almış, kendisi ise Bursa Maarif Müdürlüğü yapmıştır.

¹²³ II. Meşrutiyet'in ilanında başat aktörün kim olduğu sorusu, tarih yazıcıları arasında muhalefet çıkmasına neden olmaktadır. Nitekim Akşin, II. Meşrutiyet'i Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin ilan ettiğini ve bu cemiyet haricinde herhangi bir

Fikirselsel anlamda Jön Türklere bakıldığında: Jön Türklerin 1902 ve 1907 yıllarında Paris'te yaptıkları kongrede genel olarak Osmanlı aydınlarının iki farklı fikir etrafında ilerledikleri görülmektedir (Tütengil, 1954:25-28). Bunlardan ilki Prens Sabahaddin'in önderliğindeki adem-i merkezîyetçi blok, ikincisi ise merkezîyetçi bloktur. (Nitekim her ikisinin de Avrupamerkezli bir yapısalılık olduğu iddia edilebilir) Her iki kongrede de yoğun tartışmalar yapıldıysa da "Ülkem için yanlış olan nedir?" sorusuna¹²⁴ merkezîyetçi blok taşıyıcı elitlerinin verdiği yanıt daha makbul gelmiştir. Kendilerini evrim içindeki bir Osmanlı milletin temsilcileri ve bir değişim aracı olarak gören İttihatçılar (Ahmad, 1999:196)'ın yaptığı 1908 Jön Türk Devrimi ile beraber, 'entelektüel canlanma' olarak ifade edilen dönemin doruğuna ulaşılmış ve yarım bir 'Avrupamerkezli ideoloji' iktidarı gündeme gelmiştir. Bu ideolojinin daha sonra self oryantalizasyonun kurumsallaşmasına neden olan belirgin üç tarafı ise; Milliyetçilik, Laiklik ve Ulus Devlet olarak sıralanabilir.¹²⁵ Bu doğrultuda, İttihat Terakki Parti programı 1908 Ağustosunda hazırlanırken eğitimin Türkçe yapılması esas unsuru oluşturmuş (Çelik, 2004:118) ve 'dini' olarak Tanzimat'tan beri devam eden 'Laiklik' algısı Jön Türklerde daha baskın hale gelmiştir. Nitekim Jön Türklerin pozitifizmden çok etkilendikleri ve Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesinde 'İslam'ı sorumlu tuttukları ve de Ziya Gökalp'in İtti-

Jön Türk örgütlenmesinin (İttihat Terakki ya da diğerlerinin) hürriyetin ilarında etkili olmadığını ifade etmektedir.

¹²⁴ 20. Yüzyılın başında Prens Sabahattin'in "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir ve İzahlar" adlı kitabı bu manada verilebilecek en güzel örneklerden bir tanesini teşkil etmektedir.

¹²⁵ Milliyetçilik ve Laiklik Türkiye'deki Ulus Devlet halkasının ve oluşturulmaya çalışılan 'hakim kültürel öz'ün temel direklerini oluşturmaktadır. Bu anlamda Jön Türklerin faaliyetlerine bakıldığında (1908-1918) savaş döneminde kapütilyonları tek taraflı feshederek 'milli burjuvazi' yaratmaya çalıştıkları, Araplar üzerindeki (merkezi) baskıyı artırarak yazışmaların Türkçe yapılmasında ısrarcı olmaları ve parti programında orta öğretimde 'Türkçe' kullanılmasını zorunlu şart koştukları görülecektir.

had Terakki'nin ideoloğu olduğu bilinmektedir (Georgon, 2009a:14-19). En nihayetinde 1908 Jön Türk Devrimi, İmparatorluğun değişik unsurlarını birbirlerine bağlayan son bağı koparmış ve artık beraberlik anlayışı sona ermiş, istibdadı yıkmak gayesi etrafında toplananlar kendi gayelerini gerçekleştirme üzerine eğilmişler ve karşılıklı düşman durumuna geçmişlerdir (Turan, 1969:25).

1908-18 yılları arasında (altı aylık istisna) İttihad ve Terakki Cemiyeti iktidarda kalmış ancak bu on yıla yakın bir süre içerisinde 'Meşrutiyet' temeline tamamen ters bir yönetim metodu izlenmiş ve tek parti rejimi yaklaşık on yıl devam etmiştir (Tunaya, 2004:22-25). Bu on yıl içerisinde entelektüel canlanma zincirinin son halkası olan İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler artık tam anlamıyla Batılı olma yoluna girmişlerdir. Bu yolda kullandıkları argümanların hepsi de 'hakim öz'e (Tann, 2010:20) doğru gidişin birer göstergesi olarak alınabilir. Bu anlamda 'taşıyıcı elit' kadrosunda bulunan Osmanlı elitlerinden oluşan bu örgütlenmenin varlığı, ulus devlete doğru gidişte kilit önemi haizdir. Çünkü 'kültürel öz' arayışında milliyetçi açı, Jön Türkler zamanında her geçen gün genişlemiştir.¹²⁶

¹²⁶ Açı metaforundan yola çıkılarak Tanzimat, Yeni Osmanlılar, Jön Türkler-İttihat Terakki ve en nihayetinde Türk Devriminin geometrik tablosu çizildiğinde; 'hakim kültürel öz' kenan açısının her geçen gün biraz daha daraldığı söylenebilir. Bu anlamda öncelikle Osmanlıcılığın din-dil-renk-ırk-vd. ayrımları yapmaksızın tüm insanları tek çatı altında toplama gayesi içinde olduğu, Yeni Osmanlılık hareketinin bu çatı içerisinde özellikle 'Müslüman'ların olması hususuna gayret gösterdiği, Pantürkist hareketin bu çatı altında Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Türklerin olması konusunda hemfikir oldukları ve en nihayetinde Jön Türklerin özellikle İttihat Terakki ile beraber sadece Anadolu 'Türk'lerinin bu çatı altında bulunmalarını kendilerine gaye edindikleri söylenebilir. Bu manada, bu tablodan yola çıkılarak kapsayıcılığın ve hakim kültürel öz dairesinin giderek daraldığı yorumunu yapmak mümkün gibi görünmektedir.

3. Osmanlı İmparatorluğunda Kültürel Özcülük ve Homojenite

a. Kültürel Öz: Osmanlıcılık, Müslümanlık ve Türklük

Osmanlıcılık, Panislamizm, Pantürkizm (Açıkgöz, 2008:285) ve en nihayetinde 'Türkçülük', Osmanlı asabiyet duraklarını teşkil ederler. Ancak ilk üç asabiyet durağının, mevcut şartlar içerisinde etkin bir harç vazifesi görmeyeceği zaman içerisinde anlaşılmış ve 'hâkim (kültürel) öz' (Tann, 2010:20) olarak en nihayetinde 'Türklük' tercih edilmiştir. Bu doğrultuda 'Osmanlıcılık' ölü doğmuştur, çünkü 1789 Fransız İhtilaliyle beraber milliyetçi cereyanlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Georgeon, 2009b:27). Panislamizm'in İmparatorluk için bir asabiyet bağı oluşturmayaacağı ise; İmparatorluk içindeki (Müslüman) Arap¹²⁷ ve Arnavut milliyetçiliklerinin gelişmesi (Georgeon, 2009a:14) ve özellikle Islahat'tan sonra meydana gelen İslami tepkiler ile beraber anlaşılmıştır (Quataert, 2004:891). Pantürkizm'in ise özellikle 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında bir hayal olarak kaldığı bilinmektedir (Landau, 2009:82-83).

Panislamizm, Pantürkizm (Açıkgöz, 2008:285) ve Türkçülük duraklarından, durulması ve toplumsal uzlaşının sağlanması en zor olan Türkçülük istasyonudur. Çünkü II. Mahmud devrine kadar 'Türk' ve Türklük kelimeleri, Osmanlı İmparatorluğunda, kendisini Müslüman olarak tanımlamaya alışmış olan halk arasında küfür, kalabalık ve vahşet anlamına gelmektedir¹²⁸ (Karal, 1983:291). Bu bakımdan hem 'Türk' hem de 'Müslüman' olarak belirlenecek 'hakim (kültürel) öz' ün birleştirilmesinde ve 'aidiyet odağı' olarak oluşturulan bu kimlikte çatışmaların olması da kaçınılmaz görünmektedir.

¹²⁷ Arapların Osmanlı asabiyeti olan 'İslam' ın kapsama alanından çıkmalarının yanında, Türklere karşı savaştıkları da bilinmektedir.

¹²⁸ Nitekim Osmanlı sınırları içerisinde 'Türk' adı; "Etrak-i napak, Etrak-i merkep-etvar, ağaç ayaklu Türkler" anlamlarına gelmektedir.

Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan 'eski onur' 'yeni onur' ayrışması (Mardin, 1997:222-224), Osmanlı toplumundaki aidiyet hislerini ayrıştıran bir olgu olarak değerlendirilebilir. Tanzimat'a kadar ve hatta Tanzimat esnasında mevcut olan 'Müslümanlar kadar gayri Müslimleri de kapsayan bir Osmanlılık hüviyeti' (Ortaylı, 2005b:274), milliyetçi cereyanlar ile birlikte zaman içerisinde dinler, milletler, cemaatler ve hatta tarikatlar ekseninde 'bizci' bir 'hüviyet' arayışına dönüşmüştür. Nitekim önceleri Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla ortak bir taban arayışında olan Osmanlı İmparatorluğu, bu ortak tabanı yakalayamamış, bununla beraber 1860 ve 1870'lerde Osmanlı Balkan halklarının imparatorluktan kopmaları, Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncelerini bir araya getirmiştir (Karpat, 2011:186).

1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşmasında; Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlığını kazanması ve Bulgaristan'a bağımsız denecek derecede bir özerkliğin verilmesi neticesinde Osmanlı Devleti, ulus-devlet ilkesiyle resmen karşı karşıya gelmiştir (Karpat, 2011:187). Nitekim bu dönemde özellikle edebi çevrelerde 'Vatan' temalı konuların işlenmesi¹²⁹ve 1869 Tabiiyet-i Osmaniye'ye dair nizamnamede (Şentürk, 2010:128-129) ve 1876 tarihli anayasada, ilk defa vatandaşlık fikirlerinin işlenmesi (Osmanlı Devletinin tabiiyetinde bulunan efradın tümüne Osmanlı denir (8. Madde)" ibaresi anayasaya eklenmiştir) kayda değerdir.

'Yeni Osmanlı' ların oluşturduğu 'aidiyet merkezi'nin, 1876'da I. Meşrutiyet'in askıya alınmasıyla dağıtılmasından kısa bir süre sonra oluşturulan İttihat Terakki vd. Cemiyetlerin meydana getirmeye çalıştıkları felsefi-siyasi-kültürel-sosyal 'aidiyet merkezi', İmparatorluktan (Osmanlıcılık-İslamcılık-Pantürkizm) yeni Türkiye'ye (Türkçülüğe) evrilecek olan 'hakim (kültürel) öz' paradigmasının kapsam alanını, içeriğini ve doğrultusunu belir-

¹²⁹ Namık Kemal'in 'Vatan' adlı oyunu bu duruma verilebilecek en iyi örnek olarak gösterilebilir.

lemiştir. Bu anlamda 1889'da kurulan Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin de, Osmanlı asabiyet durakları olarak sıralanan İslamcılık ve Pantürkizm'i birer toplumsal harç olarak denediği (Tekeli ve İlkin, 2003:97), ancak dini-etnik azınlıkların bu tasarıya direnmeleri dolayısıyla ve Balkan Savaşı'nın 1913'de Osmanlıcılığı hükümsüz bırakmasıyla birlikte (Zürcher, 2010:196; Akın, 2002:49), Türk Milliyetçiliğini benimsemeye başladıkları söylenmektedir (Georgeon, 2009b:32). Nitekim memlekete müsavat ve adalet getirmek isteyen Jön Türk hareketinin temel gayesinin Arap, Yunan, Arnavut, Türkler ve yurttaki diğer bütün milletleri birleştirmek olduğu fakat özellikle coğrafi temas bölgelerindeki milliyetçi cereyanların (Yunan- Bulgar-Sırp isyanlarının) neticesinde (Talat Paşa, 1946:14-15) İttihat Terakki programında en esaslı unsur olarak sadece 'Milliyetçi' paradigmanın kaldığı ve bu paradigmanın Jön Türk döneminde doruğa ulaştığı (Makdisi, 2007:275; Tansu, 1960:59-60) da dile getirilmektedir. Bu minvalde öncelikle toplam bir asabiyet durağı ve kimlik saptama evresine giren Osmanlı hakim (Türk) milletinde, ulusçuluk fikrinin en geç safhada ortaya çıkması, İmparatorluğun ana unsuru olan Türk ulusunun siyasi sorumluluğuna bağlanmaktadır¹³⁰ (Ortaylı, 2002:23; Georgeon, 2009b:16).

Kimliğin dini cemaatlere tabiiyet neticesinde doğduğu (Karpat, 2011:184) Osmanlı İmparatorluğunda da, bütün toplumlarda olduğu gibi 19. yüzyılda bir 'kimlik saptama' evresi başlamıştır. Bu evrede, Osmanlı İmparatorluğu ve yeni Türkiye için son durağı teşkil eden ve Türkiye'nin bugünkü olumlu/olumsuz kaderini belirleyen 'hakim (kültürel) öz' paradigmasına taşıyıcı elitler karar vermişlerdir. En nihayetinde (taşıyıcı elit kadrosu olan) Jön

¹³⁰ İbn Haldun, X. ve XI. Yüzyıllarda; aşiretler toplumu olan devletlerin bir arada yaşamalarını sağlayacak egemen gücü, o aşiretler içerisinde bulunan ve asabiyet gücü diğerlerinden daha fazla olan ve de aşiretleri bir arada tutacak harç vazifesini en iyi şekilde görecektir olan aşiretin teşkil ettiğini söylemektedir. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğu düşünüldüğünde Osmanlı 'asabiyet' gücünün 'ırk' ekseninde olmadığı, daha çok 'İslam Dini' ekseninde olduğu söylenebilir.

Türkler tarafından milliyetçilik benimsenmiş ve milliyetçi anlayış İmparatorluk tebaasının ideolojisi yerine, *seçkin zümrenin ideolojisi*¹³¹ haline gelmiştir (Quataert, 2004:891).

‘Farklı toplumlar içinde bulunan farklı kültürel değerler gerçeğini radikal bir şekilde reddeden’ (Yang Tong, 2005:12), kültürleri objeler olarak kuran (Yan, 2010:44), kurgulanan hakim kültürel öz içerisine girmeyi ve kendi dini-etnik-filolojik kimliklerini terk etmeyi istemeyen alt-ikincil toplumsallıkları kimliksizliğe sürükleyen (Altundağ, 2009:5; Iwabuchi, 1994) ve en nihayetinde her ne kadar ilk aşamada homojeniteyi sağlasa da, daha sonraları oryantalizmin tarihsel varsayımlarını içselleştirerek Batılı ideolojik hegemonyayı pekiştiren (Dirlik, 1996:23) bu hâkim kültürel öz varsayımının Osmanlı için son halinin, 1923 Türk Devrimi ile beraber verildiği söylenebilir.¹³² Bu anlamda Türk Devriminin genel karakteri ve bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyetinin değişen yapısı ve de kurucu Mustafa Kemal Atatürk’ün meydana getirdiği yapısal dönüşümlerin incelenmesi, ‘Self Oryantalizasyon’ mantığının tescilini, kurumsallaşmasını ve geliştirilerek kendi içerisinde yeni bir self oryantalist paradigma¹³³ daha ortaya çıkarmasını anlamak için büyük bir önem arz etmektedir.

¹³¹ Self Oryantalizm kavramsallaştırılmasının bir diğer adının ‘İdeolojik Oryantalizm’ olduğu unutulmamalıdır.

¹³² Daha önce de ifade edildiği gibi Türkiye’de Self Oryantalizasyon paradigmasının nesnelerinden olan, objeler olarak kurulan ve kimliksizliğe sürüklenen pek çok toplumsallık mevcuttur. Bu anlamda çalışmada III. Bölümde ayrıntılı olarak incelenecek olan Kürt toplumsallığının yanında ‘hakim öz’ paradigmasının içinde kendine dil-din-ırk-vd. unsurlarından dolayı yer edinemeyen ve bu ‘hakim öz’ dairesinin içine giremeyen diğer toplumsallıkların başka bir çalışmada ayrıntısıyla işlemek daha yerinde gibi görünmektedir.

¹³³ Sürekli bir dahili öteki yaratan ve sürekli çoğalan self oryantalist paradigmanın, Türkiye örneğinde ikincil öznelere Jön Türkler, İttihad Terakki ve Cumhuriyet’in kurucu kadrosuyken, Kürt toplumu içinde ikincil özne olarak (1980’ lerde gündeme gelen, 1990’ larda yoğunlaşan ve bugün Türkiye’nin en büyük problemlerinden birini teşkil eden ‘Kürt’ toplumsallığının içinde bulunan) PKK örgütü

b. Ulus Devlet: Türk Devrimi ve Kemalist Oryantalizm

Toplumda, bireyler ve kurumlar birbirleriyle sıkı bir bağlantı içindedirler. Öyle ki bu kurumların herhangi birindeki kültürel, dini, ekonomik, siyasal veya eğitsel-öğretsel değişiklik, diğer kurumların tamamını ve bireyleri anında etkisi altına almaktadır. (Mutahhari, 1989:17) Bu anlamda Türk Devrimi ve beraberinde gelen üst-yapısal değişikliklerin¹³⁴ sürekli birbirlerini etkileyerek çapraşık bir 'hakim kültürel öz' meydana getirdiği ve bu manada kurumsallaşmanın yaşandığı söylenebilir. Nitekim bu durum, kültür değişmesi ekseninde "Osmanlı kaftarını çıkarıp Cumhuriyet paltosunu sırtına geçiren çok hızlı bir devrim" ve "kökleri bize ait olmayan bitkiyi yetiştirmeye çalışmak" ifadeleriyle açıklanmaktadır (Türkdoğan, 2008a:491).

Türk Devriminin genel karakterinde mevcut olan 'Batı-tipi' bir yaşayageliş tasavvurunun, 'taklitçi entelektüel figürler' (Göle, 2009:96) elinde şekillendiği ve bu figürlerin ulus devletle beraber self oryantalizasyonu tescil ettikleri söylenebilir. Diğer bir ifade ile bu yaşayagelişin, Batı'nın çıktığı varsayılan Rönesans ve Reform basamaklarını, Türk toplumuna tırmandırmak isteyen (Türkdoğan, 2008a:491) "Ülkem için yanlış olan nedir?" (Jacka, 2004:7) sorusunu kendi kendine soran, organik bağ duygusundan

ve diğer siyasal yapılanmalar gösterilebilir. Nitekim onların da 'otantik toplumsal organizmanın ahlak bekçileri' olarak endam ettikleri bir gerçeklik arz etmektedir. Otantik Kürt toplumsallığı ve bu ikincil özne arasındaki ilişki III. Bölümde ayrıntılarıyla incelenecektir.

¹³⁴ Üst yapısal değişikliklerden kasıt, değer-norm-kurum ilişkisi içerisinde, Osmanlı toplumsal değerlerinin kodifike edilmesinden yani normlaştırılmasından ve kurumsallaştırılmasından ziyade 'Avrupamerkezli' normların ve kurumların ithal edilmesidir. Bu anlamda toplumların bir arada yaşamını düzenleyen ve bir arada yaşamın temel direklerini oluşturan anayasaların ve anayasa zeminli yasaların ve Kemalist Devrimin yapıldığı eğitim-kültür-hukuk-vb. gibi alanların tasavvur etmeye çalıştığı 'hakim kültürel öz' ün Osmanlı ve Türkiye değerler topluluğuna çok uzak olduğu söylenebilir. Söz konusu üst yapısal değişiklikler, bir sonraki başlık altında ayrıntılarıyla incelenecektir.

yoksun ahlak bekçileri ve kendi Doğulu toplumlarına, Batılı gözlüklerle bakan ve kararlar veren 'taşıyıcı elitler'in elinde şekillendiği ifade edilebilir¹³⁵ (Jacka, 2004:6-7). Bu bağlamda Jön Türklerden bir tanesi olan Mustafa Kemal'in 1919'da savunmasına giriştiği zaman, zihnini meşgul eden şeyin de aynı soru olduğu belirtilmektedir: "Bu devlet nasıl kurtarılabilir."¹³⁶ (Georgeon, 2009:17)

Kendisi de bir 'taşıyıcı elit' olarak resmedilebilecek olan Mustafa Kemal ve yürüttüğü hareketin tam anlamıyla 29 Ekim 1923'de Self Oryantalizmi tescil ettiği ifade edilebilir. Modern bir Ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti, bu tarihten sonra 'Avrupamerkezli' bir düzlem oluşturmuş ve arkasından gelecek (yapısal) anayasal-yasal-sosyal-kültürel-ve. uygulamalarla da self oryantalizasyon penceresini günden güne büyötmüştür. Nitekim Szurek'e göre Kemalist Batılılaşma projesinde, Batılılaşma ve Oryantalizm iç içe geçmiş (yani içselleştirilmiş¹³⁷) ve Kemalizm transkültürel karakterli bir Oryantalizm olarak ortaya çıkmıştır (Hanioglu, 2012:22).

Temas bölgesi şüphelerine sahip, Batı tipi entelektüel canlanmayı içselleştiren, 'Batı gözlükleriyle kendi toplumuna bakan'

¹³⁵ Türkiye Cumhuriyet'inde meydana gelen bu 'self oryantalist paradigma' nın, Kürt toplumsallığı içinde tekrar ortaya çıkması ve otantik Kürt toplumsallığını temsil ettiğini iddia eden organik bağ duygusundan yoksun, kendi toplumuna Batılı gözlüklerle bakan 'Jön Kürt' hareketi ve bu ikincil self oryantalizasyon algısı III. Bölümde ayrıntılarıyla incelenecektir.

¹³⁶ Elbette ki bu durum, Mustafa Kemal'in içerisinde bulunmuş olduğu zamansal faktörler değerlendirilerek; bir 'anakronizma'ya ya da 'tünelci tarihçi'liğe düşmeden okunmalıdır. Ancak ulusal mücadeleden sonra yapılan üst yapısal değişikliklere ve güdülen politikalara bakıldığında kurgulanmaya çalışılan 'hakim kültürel öz' dairesinin tam bir çelik çember içerisine alındığı ve bu manada giriş ya da çıkışların hakim söylem ve resmi ideolojiye göre değerlendirildiği görölmektedir. Bu doğrultuda atılan her adımda ve 'Batı-tipi' yapılan her yenilikte Dirlik'in ileri sürdüğü gibi 'Avrupamerkezli' hegemonyanın biraz daha pekiştiği net bir şekilde görölmektedir.

¹³⁷ Self Oryantalizmin bir diğer adının 'İçselleştirilmiş Oryantalizm' olduğu unutulmamalıdır.

(Çınar, 2011:20; Yavuz, 1998:117), Batıdaki mevcut özcü yaklaşımların yeni Türkiye'de de yaşatılabileceğini iddia eden ve en nihayetinde kalkınma açısından ulus devleti zorunlu gören elitlerin, kaderini belirlediği Cumhuriyet, bu öz değişimine uyum sağlamakta bir hayli zorlanmış gibi görünmektedir. Nitekim 1923'ten sonra 'hakim kültürel öz' dairesi içerisine giremeyen ya da dahil edilmek istenip de edilemeyen 'Kürt toplumsallığı' ve 'Alevi toplumsallığı' nın, bu duruma karşı duruşları bu önermeyi doğrulamaktadır.¹³⁸ Bu bağlamda Cumhuriyet'in ilanı sonrasında yapılan üst yapısal değişikliklerin: 'fikir', 'değer', 'norm', 'kurum', 'yasa' ve toplam bir 'yaşam şekli' ithallerinin, diğer bir deyişle Türkiye'de 'Avrupamerkezli' ideolojinin kurumsallaşma sürecinin irdelenmesi gerekmektedir. Çünkü 'hakim kültürel öz', Cumhuriyet'in ilk on yılında yapılan değişiklikler ile bina edilmiş gibi görünmektedir. Nitekim bu yıllar arası yapılan düzenlemeler, 'Türkleştirme Serüveni'¹³⁹ (Bali, 1999:102-105) olarak da değerlendirilmektedir.

B. Cumhuriyet Sonrası Dönem / İcat Edilen Self Oryantalist Söylem Sürdürülürken: Kürt Halkı Örneği

Cumhuriyet'in ilanı, self oryantalist paradigmayı oluşturan araçlar zincirinin son halkasını oluşturmaktadır. Ancak Osmanlı taşıyıcı elitlerinin icat ettiği self oryantalist mantık, Cumhuriyet'in sonrasındaki uygulamalarda da şiddetle devam ettirilmiştir.

¹³⁸ Burada ifade edilen karşı duruş eylemlerinin Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte başlamış olması söz konusu değildir. Nitekim merkezileşme politikalarının başladığı Tanzimat devrinden beridir, eyaletlerin ellerindeki yetkilerin günden güne azaltıldığı bilinmektedir. Ancak bu azalışın son raddesi olarak Cumhuriyet'in ilanı gösterilebilir. Diğer bir ifade ile kurgulanan hakim kültürel özün ya da diğer bir ifade ile 'aidiyet merkezi' nin Cumhuriyet ile tescillendiği ve yine Cumhuriyet ile baskın bir hal kazandığı ifade edilebilir.

¹³⁹ 'Türkleştirme Serüveni' burada toplam bir 'aidiyet merkezi'ni teşkil etmektedir. Bu merkezin topluma dair düşünce formlarının bir kısmını içermesi ve diğerlerinin 'işaretlenmesi' self oryantalizasyon süreci açısından bir nirengi noktası teşkil etmektedir.

Çünkü Osmanlı taşıyıcı elitlerinin karar verdiği “kültürel öz” olgusunun “hakim öz”e dönüştürülmesi ve bütün toplumsal organizmalara benimsettirilmesi için self oryantalizm bir metodoloji olarak kullanılacaktır. Bu doğrultuda, Cumhuriyet’in ilanından sonra gelen anayasa ve onun eksenindeki yasama faaliyetlerine bakıldığında hepsinin self oryantalist paradigma ekseninde yapıldığı görülecektir.

1. Hakim Özün Normlaşma Süreci: Yapısal Düzenlemeler, Anayasalar ve Yasalar

Anadolu aydınlanması ve kültür devrimi (Arı, 2009:284-285) mimarı Mustafa Kemal Atatürk’ün kurgulmuş olduğu ‘hakim kültürel öz’ ya da ‘aidiyet merkezi’, diğer bir deyişle self oryantalist strateji¹⁴⁰, 1923 yılında tescillendikten sonra, bu aidiyet merkezinin ırksal-hukuksal-dinsel-dilsel-sosyal/kültürel sınırları ve ihtiva edeceği unsurlar da, Cumhuriyet’in ilk on yılında¹⁴¹ yapılan yasal düzenlemelerle belirlenmiştir. Bu anlamda, hâkim öz dışında kalan ‘yerli halkları kendi kültürlerinden soyup, onları uygarlaştırmak misyonu ile hareket eden’ (Lary, 2006:12) Stratejik oryantalizmin tam anlamıyla bir ‘ulus’ yaratmak adına ve resmi olarak benimsenen ‘Avrupamerkezcilik’ ideolojisine¹⁴² uygun olarak uygulamaya koyduğu bu değişikliklerin, sonradan modernleşme hattına giren pek çok III. Dünya devletinde olduğu

¹⁴⁰ Self Oryantalizm kavramsallaştırmasının aynı zamanda ‘Stratejik Oryantalizm’ olarak isimlendirildiği ve bu adını, özellikle III. Dünya devletleri tarafından uygulanan ‘Batılılaşma’ ve ‘Modernleşme’ politikalarında bir strateji olarak kullanılması dolayısıyla aldığı unutulmamalıdır.

¹⁴¹ Cumhuriyet’in onuncu yılında yapılan kutlamalar bu manada bir kanıt olarak gösterilebilir.

¹⁴² Resmi olarak benimsenen ‘Avrupamerkezcilik’ ideolojisi olarak burada kastedilen Kemalizm fikridir. Bu anlamda, Modernleşme ve modernite ikileminde Kemalizm’in içinde bulunmuş olduğu durum; ‘Batı’ya Batının argümanlarıyla’ karşı durmak gibi bir ifade ile açıklanmaktadır. Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi, Kemalizm’in bir bütün olarak orijininden ‘Avrupamerkezciliğe’ bağlı olduğu söylenebilir.

gibi, Türkiye örneğinde de toplumsal karşı duruşlara neden olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda yapılan bu düzenlemelerin total manada özellikle Kürt toplumsallığının belleğinde nasıl anlaşıldığı/algılandığı, oluşturulmaya çalışılan normlar bütünüünün inşası içerisinde Kürt birey ve toplumsallığına 'yasal-özne' (Ruskola, 2002:227) olarak hiçbir rolün verilmemesi ekseninde değerlendirilebilir.

Toplumsal mutabakat zabıtları olarak değerlendirilen anayasalar (Gözler, 2003:11-14) ve bu bağlamda yapılan yasalar, modernleşme ve dolayısıyla 'self oryantalist' teori ekseninde hareket eden III. Dünya devletlerinde farklı bir şekilde ortaya çıkmaktadırlar. Nitekim 'self oryantalizm' teorisini kurumsallaştıran ve devam etmesini sağlayan araçlardan olan aşamalar¹⁴³ sıralanırken dört aşamada ifade edilen; Batılı değerlerin temas bölgeleri aracılığıyla alınması, ithal edilen anayasa ve yasalar, geçmişin kanunsuz olarak işaretlenmesi ve bir bütün olarak toplumsal bel-
lekten ilga teşebbüsü (Houston, 2009:20) ve de ithal edilen anayasa ve yasalarla hakim kültürel öz içindeki bireylerin hak ve özgürlükleri korunurken, dışarıda kalan dini-ideolojik-etnik 'birey-topluluk-grup' ların entegrasyona/asimilasyona tabi tutulmaları, Türkiye'de de görülebilir. Bu anlamda bu dört aşama ekseninde yapılan düzenlemeler genel olarak şu şekilde ifade edilebilir:

Türkiye'de siyasal, hukuksal, eğitsel, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda (Akkoyun, 1997:131-166) yapılan (hukuki) değişikliklerin (inkılâpların) hepsinin 'resepsiyon yoluyla' (Üçok ve diğ., 2002:308-309) alındığı ve 'çeviri yasalar' (Tunçay, 1992:171) olarak tarihe geçtikleri bilinmektedir. Bu anlamda 1920'de saltanat kaldırılmış, 1923'de Cumhuriyet'in ilanının ardından 1924'de; Hilafet kaldırılmış, (İllere idari özerklik tanıyan 1921 anayasası eksik olduğu gerekçesiyle kaldırılmış) yeni anayasa hazırlanmış-

¹⁴³ Self Oryantalizmi devam ettiren-sürdürücü araçlar için I. Bölüm III. Kısma bakınız.

1924 anayasası- (Akyüz ve diğ., 1997:250) ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır (Çaycı, 1995:29; Genç, 1998:18-19). Şapka ve kıyafet değişikliği Kanunu 1925 yılında çıkarılmış (Tunçay, 1992:149), Tekke ve Zaviyeler yine 1925’de kapatılmış ve Hicri - Rumi takvimler terk edilip Miladi Takvime geçilmiştir (Selvi ve diğ., 2006:218-219). Yeni Medeni Kanun Borçlar Kanunu ile birlikte İsviçre’den 1926’da, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu yine İsviçre’den 1927’de, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Almanya’dan 1929’da, İcra İflas Kanunu İsviçre’den 1929’da alınmış-hazırlanmış-kabul edilmiş-uygulanmıştır¹⁴⁴ (Üçok ve diğ., 2002:308-309). 1928 yılına gelindiğinde ‘Laiklik’ göstergesi olarak “Devletin dini İslam’dır” ibaresi anayasadan çıkarılmış (Özbudun, 1995:22), Arap alfabesi terk edilerek Latin alfabesi kabul edilmiş ve uluslar arası rakamların kullanılmasına karar verilmiştir (Selvi ve diğ., 2006:213-219). 1929 yılına gelindiğinde ise, Ticaret Kanunu ve Deniz Ticaret Kanunu Alman ve İtalyan Hukuk sistemlerine dayanarak hazırlanmış ve kabul edilmiştir (Üçok ve diğ., 2002:308-310). İktisadi olarak “Avrupamerkezcilik” ise, “Liberal temelli İzmir İktisat Kongresi (Yenal, 2003:48-51; Timur, 1997:108), İş Bankası’nın kurulması (1924), Sanayi ve Maden Bankası’nın kurulması (1925) ve Sümerbank’ın kurulması

¹⁴⁴ Atatürk İlke ve İnkılâplarını inceleyenlerin dünya görüşüne göre devrimlerin nitelikleri, karakterleri, zaman/mekân uyumunu yakalayıp/yakalayamadıkları hep tartışla gelmiştir. Ancak temel olarak inkılâpların hangi ideolojiye yakın durdukları, hangi parti elinde şekillendikleri ya da hangi ideolojiye uzaklaştıklarından ziyade, önemli olan tünelci tarihçiliğe düşülmeden; ‘otantik toplumsal organizmaların’ bugünkü durumları göz önünde bulundurularak, toplumsal auradaki ‘öteki’ hanesinin boşaltılması için çaba sarf edilip-edilmemesidir. Bu anlamda sorgulanması gereken ‘şey’, değerler düzleminin özünde gibi görünmektedir. Bu ‘Batı Taklidi’ özün salt olarak Türkiye örneğinden ziyade, dünyadaki bütün Ulus-devletlerde mevcut kapsayıcılığın dolaylı sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Nihai olarak asıl sorgulanması gereken hakim ‘öz’ ün suni karakteri gibi görünmektedir.

ile devam etmiş (Çavdar, 2003:174-175) ve devlet eliyle bir burjuva sınıfı oluşturulmaya çalışılmıştır.¹⁴⁵

Yeni Türkiye Cumhuriyeti 1920 ile 1930 yılları arasında 'yasalar cenneti' olarak kâğıt üzerinde kurulmuştur. Geriye kalan tek şey ise, değişikliğe gidilen bu "Avrupamerkezli" normlar bütününe 'toplumu' uyumlu hale getirmek olmuştur. Bu manada geleneksel geçmişin bir bütün olarak reddi 'şimdi' ye meşruiyet kazandırmak için, özellikle Mustafa Kemal'in söylemlerinin pek çoğunda görülmektedir. Nitekim Mustafa Kemal'in Osmanlı padişahları hakkında söylediklerinden bazıları şunlardır: "O zamanın en yüksek mevkilerine geçmiş Osmanlı idarecilerinin kafaları, bugünün en okumamış insanların kafalarından daha geri idi (Bozkurt ve diğ., 1997 :209). Padişahlar, dış işlerinde izledikleri politikayı, kendi emelleri, arzuları ve hırslarını temel alarak kurmuşlardı." (Afetinan, 1998:109)

Her inkılâbın bir fikir sistemini (ideolojiyi) temsil ettiğinden ve bir fikir sistemine dayandığından (Rado, 1968:79) hareketle: Cumhuriyet inkılâbının ve bu yasa-ma faaliyetlerinin temelinde bir bütün olarak "Avrupamerkezcilik" ideolojisinin bulunduğu söylenebilir. Bu doğrultuda Avrupamerkezcilik ideolojisinin temelinde bulunan pozitivist mantığın¹⁴⁶ Mustafa Kemal'in genel söylemlerine de işlediği görülmektedir. Nitekim İzmir'de yaptığı bir konuşmasında şu ifadeleri beyan etmiştir: "Cinsleri¹⁴⁷ karışık insanların aynı surette sevk ve idaresinin mümkün olduğunu düşünmek, hakikaten *fennin açıklığını reddetmek* demektir, buna

¹⁴⁵ Samir Amin'in ayrıntısıyla işlediği gibi: Kapitalizm ve Avrupamerkezcilik fikir kalıplarının ortaklaşa hareketi, sonradan modernleşme hattına giren toplumlarda anayasal-yasal değişikliklerden sonra suni bir 'ekonomik elit' yaratma çabasında da görülmektedir. Nitekim burada taşıyıcı elit olarak ifade edilen kesimin bu konuda da başat aktör konumunda oldukları söylenebilir.

¹⁴⁶ Pozitivizmin bir bütün olarak Osmanlı'dan beri icat süreci ilk temas bölgeleri, ilk şüpheler ve ilk hayranlıklara kadar götürülebilir. Bu anlamda burada sadece Cumhuriyet'ten sonra oluşmuş bir pozitivist mantıktan söz edilemez.

¹⁴⁷ Burada 'cins' kelimesinden kasıt ırktır.

da imkân yoktur.” (Borak, 1997:162-163) Cumhuriyet’in ilk on yılı, Dirlik’in Çin için ileri sürdüğü gibi, ilk zamanlar ‘homojenite’yi sağlamış gibi görünse de, uzun vadede sadece ve sadece “Avrupamerkezci” ideolojinin hegemonyasını pekiştirmiş gibi görünmektedir (Dirlik, 1996:23).

1920-1930 yılları arasında ilk önce ‘hukuki’ olarak bu devrimler gerçekleştirilmiş yani bir bütün olarak ‘değer-norm-kurum’ lar çekirdeği üst-yapısal ‘yasalar zinciri’ ile yeniden oluşturulmuştur. Etnik olarak Türk, dini olarak Sünni Müslüman ve dil olarak Türkçe, hakim kültürel öz dairesinin içeriğini oluşturmuştur. Hakim kültürel öz dairesini oluşturan bu unsurlar arasında bile bir hiyerarşinin olduğu ise, ‘Laiklik’ adı altında Sünni Müslüman toplumunun self oryantalizasyonunda açık ve net bir şekilde görülmektedir.¹⁴⁸ Diğer yandan 1930 yılından sonraki süreçte ise özellikle Kemalist Milliyetçilik içerisinde meydana gelen (1930) Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi (1932) (Şavkay, 2002,53-81) gibi varsayımsal metinler ile kurgulanan ‘hakim kültürel öz’ kutsanmaya başlanmış ve ‘medeniyet’ adı altında insanlar otantik kültürlerinden soyulmaya başlanmış ve kimlik-sizleşmeye itilmişlerdir. En nihayetinde bu on yıla bakıldığında, birinci yılda (1923) Mustafa Kemal Paşa Time dergisine kapak olmuş (Anadolu Ajansı Yayınları, 2004:33) onuncu yılında ise ülke çapında yapılan kutlamalarla on yıllık süreç kutlanmıştır¹⁴⁹ (Demirhan, 1999:38-39).

¹⁴⁸ Müslümanlığın Sünni yorumunu benimseyenler ve bu doğrultuda hayatlarını yaşamaya devam edenlerin ‘hakim kültürel öz’ değerler alanı içerisinde kimi durumlarda sorun oluşturabileceği korkusundan dolayı ancak resmi devlet tekeli altında bir din tasavvuru olarak kalmalarına izin verilmiştir. Bu anlamda Cumhuriyet’in kurguladığı ‘seküler’ öz içerisine ‘dini’ olanın girememesi ve self oryantalizmin nesnelerinden bir tanesini oluşturmaması durumu açık bir şekilde görülmektedir.

¹⁴⁹ Onuncu yıl hem ülke içi hem de ülke dışı basında büyük yankı bulmuştur. Almanya’nın Leipzig kentinde çıkan *Illustrierte Zeitung* Dergisi Cumhuriyet’in onuncu yıldönümü için “Yeni Türkiye 1923-1933” başlıklı olağanüstü bir nüsha yayınlamıştır. Bunun yanında Londra, Belgrad, Moskova, Varşova, Atina ve Paris’te

İlk on yılın başarıları kutlamalarla taçlandırılırken bu süreç içerisinde taşıyıcı elit kadronun mevcut 'bilinç şekillendirmeye yönelik' (Derichs, 2007:54) politikaları içerisinde, self oryantalizmin nesnesi olarak konumlandırılan pek çok toplumsallıktan 'karşı duruş' lar gelmeye başlamıştır. Bu anlamda çalışmanın bu toplumsallıklardan sadece 'Kürt toplumsallığı' na yönelmesi, bugünün 'Kürt Sorunu' na farklı bir felsefi bakış açısı kazandırabilir.

2. Birincil Dahili (İç) Öteki: Self Oryantalizmin Birincil¹⁵⁰ Nesnesi Olarak Kürt Toplumsallığı

İcat edilen self oryantalist dünya görüşünün Türkiye'deki nesnelerinden bir tanesi olan 'Kürt Toplumsallığı'¹⁵¹, self oryantalizm kavramını meydana getiren (dâhili) iç ötekilik (Lin, 2010:38) kapsamında değerlendirilebilecek olan toplumsal organizmalardan¹⁵² yalnızca bir tanesini oluşturmaktadır. Bu anlamda Kürt toplumsallığının buradaki nesne-lik konumu, "Avrupa-merkezci öznellik" (Dirlik,1998:261) hastalığına yakalanmış olan ve çalışmada genel olarak taşıyıcı elitler¹⁵³ olarak kavramsallaştırılan 'bi-rey-grup'ların oluşturmaya çalıştıkları 'hakim kültürel öz' dairesi içine gir(e)memeleri ve Cumhuriyet'in ilk on yılında oluşturulan

bulunan gazete ve mecmualarda da Türk Devrimini öven makaleler, resimler ve yazılar yayınlanmıştır.

¹⁵⁰ Birincil nesnelikten kasıt, 1980'lere gelindiğinde Kürt toplumsallığını temsil ettiği varsayımlarından hareket eden ve günümüzde hala Türkiye sınırları içerisinde sosyo-politik bir problem teşkil eden PKK yapılanması ve bu minvalde hareket eden siyasal ve sosyal yapılanmaların, "Otantik Kürt" toplumsallığını ikinci kez self oryantalizme maruz bıraktıklarının düşünülmesidir. Bu durum III. Bölümde ayrıntısıyla incelenecektir.

¹⁵¹ Modernleşme hareketlerine karşı duran tek toplumsal organizma 'Kürtler' değildir. Bu anlamda İmparatorluğun bütün etnik kökenlerinden, dini cemaatlerinden ve bütün coğrafyalarından bir karşı tavır sergilendiği tarih yazıcıları tarafından da sabit görülmektedir. Ancak çalışmanın örnekleme açısından sadece 'Kürt toplumsallığı' incelenecektir.

¹⁵² Türkiye'de self oryantalizmin nesnesi olarak değerlendirilebilecek olan diğer toplumsal organizmalar için 53 ve 106 nolu dipnotlara bakınız.

¹⁵³ Taşıyıcı elitler kavramsallaştırılması için I. Bölüm I. Kısma bakınız.

normlar dairesinin, Kürt otantisitesini toplumsal bir organizma olarak tanımak yerine, entegrasyona/asimilasyona tabi tutması gibi şartlar içerisinde şekillendiği söylenebilir. Bu şartlar içerisinde ‘(iç) dahili öteki’ (Bunnel, 2004:303; Iwabuchi, 2004:95; Çapar, 2006:412-430) olarak Kürt toplumsallığı, taşıyıcı elitlerin ‘Avrupamerkezci Öznellik’ konumlarına ve bir bütün olarak ilk on yılda meydana getirilen normlar bütünüünün oluşturduğu ‘Resmi Oryantalizm’¹⁵⁴ (Ruskola, 2002:197) odağına karşı bir takım ‘karşı duruş’ faaliyetleri yürütmüştür.

18. ve 19. yüzyıllardan bu yana meydana gelen ‘modernleşme’ ve ‘merkezileşme’ hareketlerine karşı pek çok ‘karşı duruş’ olayının yaşandığı söylenebilir (Bruinessen, 1993a:178-179). Osmanlı örneğine bakıldığında; ilk modernleşme hareketlerinden beri Güney Doğu Anadolu ve Doğu Anadolu’da bu ‘İdeolojik Oryantalizm’¹⁵⁵ (Kubota, 1999:19) algısına karşı, pek çok toplumsal organizma tarafından çeşitli ‘karşı duruş’ların meydana geldiği ve bu manada eylemlere girildiği bilinmektedir. Bu karşı duruşların özellikle ‘Avrupamerkezci’ ideolojinin ağır ağır arttığı: Sened-i İttifak, Tanzimat-İslahat Fermanları ve Meşrutiyetler esnasında ve sonrasında yavaş yavaş ilerlediği ancak Cumhuriyet sonrası on yılda yapılan değişiklikler sırasında ve sonrasında hızlandığı görülmektedir. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğunda 1808 – 1920 yılları arasında toplam 112 yılda 17 adet farklı karşı duruş olayı yaşanmışken, 1923 – 1937 yılları arasında toplam 14 yılda yine 17 adet farklı karşı duruş olayının yaşanması (Dündar, 2009:91-154), Cumhuriyet ile beraber ‘kurucu kadro’ ya dönüşen taşıyıcı elitlerin kurguladıkları ‘hakim kültü-

¹⁵⁴Self Oryantalizm kavramsallaştırmasının bir diğer adının ‘Resmi Oryantalizm’ olduğu unutulmamalıdır.

¹⁵⁵ Burada ideolojik Oryantalizm’in işaret ettiği bir bütün olarak Kemalizm’dir. Bu anlamda ‘yeni bir onur’ tasavvurunda bulunan Kemalizm ve beraberinde getirmiş olduğu yeniliklerin toplam manada Oryantalist felsefeye uygun olduğu görülmektedir.

rel öz' (Tann, 2010:20) dairesinin kapsama alanının kırmızı çizgilerini açık bir şekilde göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu içinde ilk modernleşme hareketlerinden beri özellikle Babanzade Abdurrahman Paşa Ayaklanması - 1808¹⁵⁶ (Dündar, 2009:91-92) Bedirhan Bey Ayaklanması - 1838/39¹⁵⁷ (Hakan, 2007:122-123), Şeyh Seyid Taha Ayaklanması - 1880¹⁵⁸ (Bruinessen, 1993b:130-131), Bitlis Ayaklanması - 1913-1914¹⁵⁹ (Tan, 2010:123) gibi pek çok ayaklanma¹⁶⁰, bugünkü Güney Doğu ve Doğu Anadolu sınırları içerisinde meydana çıkmıştır. Dikkatle incelendiğinde bu karşı duruşların pek çoğunun Osmanlı modernleşme hareketlerinin doruk noktalarında yaşandığı görülebilir. Bu anlamda bu ayaklanmaların temelinde taşıyıcı elitler tarafından organize edilen toplumsal 'aidiyet merkez'ine karşı bir direnişin bulunduğu söylenebilir.¹⁶¹

¹⁵⁶ Bu ayaklanma Sened-i İttifak zamanında cereyan etmiştir.

¹⁵⁷ Bu ayaklanma Tanzimat Fermanı zamanında cereyan etmiştir.

¹⁵⁸ Bu ayaklanma I. Meşrutiyet zamanında cereyan etmiştir.

¹⁵⁹ Bu ayaklanma II. Meşrutiyet zamanında cereyan etmiştir.

¹⁶⁰ Osmanlı Döneminde bu ayaklanmalardan ziyade Babanzade Ahmed Paşa İsyanı, Yezidi İsyanı, Mir Muhammed İsyanı, Kör Mehmed Paşa İsyanı, Nurullah Bey İsyanı, Şir Yezdan İsyanı, Babanzade Ahmed Paşa İsyanı, Bedirhan Oğullarından Osman ve Hüseyin Beylerin İsyanı, Şeyh Ubeydullah İsyanı, Erzurum Ali Bedirhan Olayı, Molla Selim İsyanı, Şeyh Abdüsselam Barzani İsyanı, Ali Batı İsyanı, Cemil Çeto Olayı, Milli Aşireti İsyanı ve Koçgiri İsyanı gibi toplamda on yedi (17) tane 'karşı duruş' olayının meydana geldiği bilinmektedir.

¹⁶¹ Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası Kürt İsyanlarının her hangi bir nedensellik bağına bağlanması konusunda yapılan yorumların hemen hepsinin ideolojik kalıplar içerisinden yapıldığı rahatlıkla söylenebilir. Örneğin Mir Bedirhan Ayaklanması ya da 1913 Bitlis Ayaklanması bazılarına göre değişime karşı bir duruş, bazılarına göre Tanzimat'ın ve Meşrutiyet'in getirdiği Hristiyan teba ayrıcalıklarına bir karşı duruş, bazılarına göre ise 'modernliğe' karşı duruşu ifade etmektedir. Diğer yandan Cumhuriyet sonrası meydana gelen Ayaklanmaların işaretleşmesi de yine ayrı ideolojik kalıplar içerisinden yapılmıştır. Şeyh Said İsyanı, Ağrı-Ararat İsyanı ve Dersim İsyanı gibi 'karşı duruş'lar self oryantalizmin birer ürünü oldukları gibi, her seferinde 'güvenlik' söylemi içerisinde değerlendirilmiş ve kurgulanan hakim kültürel öze ve 'aidiyet merkez'ine karşı bir duruş olmaktan

Cumhuriyet Türkiye'sine gelindiğinde; özellikle 1925 Şeyh Sait İsyanı, 1930 Ağrı İsyanı ve 1937-38 Dersim İsyanı bu anlamda değerlendirilebilir.¹⁶² Ancak daha önce Osmanlı İmparatorluğu incelenirken; kimi olayların (Mesela Kuleli Vakası) farklı farklı nedensellik bağları ile açıklandığı gibi, Şeyh Said, Ağrı ve Dersim Ayaklanmalarının da farklı fikir çevrelerince farklı farklı nedensellik bağları ile açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin Şeyh Said Ayaklanması kimilerine göre bir bağımsızlık savaşı (Sasuni, 1992:276-277; Bruinessen, 2003:387) iken, kimilerine göre cihad yani dinci bir hareket (Heper, 2008:17), kimilerine göre ise bir irtica hareketi (Soyak, 2004:302) olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan belirli bir kısım zümre için de aynı Şeyh Said Olayı, dış etkenlerle özellikle İngiltere'nin gizli faaliyetleri neticesinde doğmuştur (Dündar, 2009:128-129; Uğurlu, 2006:100). Ancak İngilizler ya da herhangi bir yabancı devletin ya da uluslararası gücün bu isyanda rol oynadığına dair herhangi bir kanıtın bulunamadığı ifade edilmektedir (İnönü, 1987:202; Kalafat, 1992:203). Buna ek olarak Ağrı ve Dersim İsyanı için de bu önermelerle eş doğrultuda bir nedensellik ağının örüldüğü söylenebilir. Bu anlamda genel olarak bakıldığında, bu 'karşı duruş'ların hemen hepsinde; 'Şeriat söylemi', 'Din söylemi', 'İrtica söylemi', 'Mezhep söylemi', 'Etnisite söylemi', 'Dil söylemi' 'Otonomi söylemi' ve 'Dış Destek söylemi'¹⁶³ temel düzlemi oluşturmaktadır.

ziyade devleti ortadan kaldırmaya ya da bölmeye yönelik eylemler olarak adlandırılmışlardır.

¹⁶² Bunların yanında; Şemdinli Olayı, Raçkotan ve Raman Olayları, Pervari ve Rüba Olayları, Koçuşağı Olayı, Hakkâri Olayı, Sason Olayları, Mutki Olayı, Oramar Olayı, Tendürek Olayı, Jilyan Olayı, Bicar Olayı, Batuş Olayı, Zeylan Olayı ve Pülümür(Kuzican) Olayı, Cumhuriyet sonrası cereyan eden 'karşı duruş' olaylarını teşkil etmektedirler.

¹⁶³ Bu karşı duruş olayları hakkında yapılan araştırmalardan bazılarında; bu 'Dış Destek' söyleminin gerçeklik payının bulunduğu dair ifadeler rastlanılmıştır. Ancak 'Dış Destek' söyleminin burada araçsal olarak değil de amaçsal olarak değerlendirilmesi, bu söylemin merkezini de, diğer söylemlerde olduğu gibi 'hakim kültürel öz' mefhumuna götürmektedir. Bu anlamda bu karşı duruşların Self Or-

Buradan da anlaşılacağı gibi bu söylemlerden 'dış destek söylemi' hariç hepsinin aslında 'hakim kültürel öz' olarak kurgulanan toplumsal 'aidiyet odağı' nın birer parçası oldukları görülebilir. Bu minvalde aslında bütün bu söylemlerden hemen hepsinin bu 'karşı duruş'larda bir payının bulunduğu ayrıca ifade edilmelidir.

1920 ile 1937-38 yılları arasında bir 'ideolojik oryantalizm' olarak değerlendirilebilecek olan 'Kemalizm'e karşı bu karşı duruşlar, radikal bir şekilde reddedilmiş ve 'meşruiyet'leri genel anlamda 'güvenlik söylemi' (Roe, 2004:279-281) içerisinde kırılmaya çalışılmıştır.¹⁶⁴ Diğer yandan 1950 yılında iktidara gelen ve genel anlamda da olsa taşıyıcı elitlerin kurgulamış oldukları hakim kültürel öze karşı duran ve 'hakim kültürel öz' dairesini bir birim dahi olsa genişletmeye çalışan¹⁶⁵ Demokrat Parti'nin iktidarı da yine aynı söylemlerle 27 Mayıs'taki 'seçkin bir eylem' (Kongar, 1994:167) ile yani self oryantalist bir strateji ile ilga edilmiştir. Nitekim bu tarihten sonra 12 Mart 1971 Muhtırası ya da 12 Eylül

yantalist strateji ile oluşturulan 'toplumsal aidiyet odağı' na karşı farklı bir 'toplumsal aidiyet odağı' iddiasında oldukları genel olarak ifade edilebilir. Bütün bunlarla birlikte III. Bölümde inceleneceği gibi bu karşı duruşlar PKK ya da diğer siyasal-sosyal yapıların gibi otantik Kürt merkezinden sapmış değildir.

¹⁶⁴ Nitekim bu isyanlar sırasında yapılan harekâtların aleyhinde yayın yapan Basın-Yayın organlarının engellenmeye çalışıldığı hatta kapatıldığı ve ancak isyanlara karşı yapılan harekâtların 'doğru-yerinde-güvenlik merkezli' olduğuna dair yapılan yayınlara izin verildiği bilinmektedir. Burada bir anlamda self oryantalizmin popüler güçlendiricilerinden bir tanesi olan 'basın' kurumundan meşruiyet devşirildiği iddia edilebilir.

¹⁶⁵ Demokrat Parti'nin iktidara geldikten kısa bir süre sonra Ceza Kanunun 526. maddesini değiştirerek Arapça ezan okunmasına izin vermesi, okullardaki din eğitimini zorunlu hale getirmesi ve 1960 yılına kadar 5000'e yakın caminin inşasını finanse etmesi, hakim kültürel öz dairesini dini unsurları içine alacak şekilde genişlettiğine kanıt olarak sunulabilir. Buna ek olarak Demokrat Parti kadrosunda Cumhuriyet'in ilanından sonra çıkan isyanlarda etkin rol oynayan şeyh ve molaların yakınlarının bulunması da kayda değerdir. Nitekim 1954'de bir Demokrat Parti milletvekili olan Kamuran İnan'ın Şeyh Sait İsyanından sonra sürgüne gönderilen Khizanlı Şeyh Salah al Din'in oğlu olduğu bilinmektedir.

1980 Darbesi/İhtilali'nin de birer self oryantalist strateji olarak değerlendirilmesi mümkün gibi görünmektedir.

1923'de tescil edilen ve Cumhuriyet'in ilk on yılında normlar ağı ile örülen bu toplumsal 'aidiyet odağı'na karşı hiçbir eylemin yapılamadığı, toplumsal rıza dahilinde bile olsa, nihayetinde bu 'hakim kültürel öz' çekirdeğinin koruyucuları -ikinci ve üçüncü kuşak¹⁶⁶ taşıyıcı elitler- diğer bir deyişle 'yaratıcı azınlık' (Türkdoğan, 2008b:322) varisleri tarafından bu suni paradigmanın devam ettirildiği, Cumhuriyet tarihindeki pek çok siyasi-kültürel-sosyal-iktisadi olay incelendiğinde anlaşılabılır. Bu doğrultuda söz konusu olayların 'hakim kültürel öz' ün içeriğindeki her hangi bir unsura 'karşıtlık' oluşturması, bertaraf edilmesi için yeterli bir sebep olarak görülmüştür. Örneğin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın programındaki 'Madde-6: Fırka, efkar (fikirler) ve itikadat-ı diniyeye (dini inanışlara) hürmetkârdır" (Yeşil, 2002:226; Zürcher, 2003:142-143) ifadesi hakim kültürel özün 'laik' kanadına, Kürt İsyanlarındaki 'homojenite karşıtı söylem' (Bruinessen, 2011:115) hakim kültürel özün 'etnik' kanadına, 27 Mayıs 1960 tarihli DP'ne karşı¹⁶⁷ yapılan 'müdahale/darbe/ihtilal'

¹⁶⁶ Burada işaret edilen Robert Michels'in Oligarşinin Tunç Kanunu olarak ifade ettiği ya da Edward Shills'in 'Merkez-Çevre' ve 'Merkezi değerler' olarak tanımladığı durumdur. Bunlardan birincisinde 'elitler' kuşaksal bir dönüş içerisinde resmedilirken, ikincisinde 'merkez' ve 'çevre' arasında değerlere sahip olanların birbirlerinin değerlerinden azade olarak yine zincirleme bir dönüşü resmedilmektedir. Nitekim her iki durumda da genel olarak sonradan modernleşme hatına giren ve III. Dünya devletleri olarak adlandırılan toplumlarda; Batı merkezli oluşturulan 'değerler çekirdeği'nin korunmaya çalışılmasının, 'darbe-ihtilal-askeri müdahale' mantığını ortaya çıkardığı bilinmektedir. Bu anlamda herhangi bir birey ya da grubun muhatap olarak alınması için bu değerler dairesi içerisine girme zorunluluğu ve giremeyen bütün toplumsal organizmaların 'self oryantalist' özelliğinin nesnesi olarak konumlandırılması durumu söz konusudur. Nihayetinde Türkiye örneğinde bu koruyuculuk görevini askeri kurumsallıkların yerine getirdiği pekâlâ söylenebilir.

¹⁶⁷ Burada Demokrat Parti iktidarının toplumsal otantisiteye biraz daha yakın olarak değerlendirilmesinin nedeni, Turan Güneş'in şu ifadesiyle açıklanabilir. Demokrat Parti, 'Kitlenin İsyanı' olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim burada söz konusu

hakim kültürel özün elitist kanadına (Kongar, 1994:167), 1971 Muhtırasına mesnet edilen “Solcular Türk Devletini yıkmak istiyor” (Erim, 2007:81) fikri, hakim kültürel özün ideolojik kanadına ve en nihayetinde 12 Eylül 1980 tarihindeki müdahale de hakim kültürel özün kapsam alanı kırmızıçılgıların toplumsal organizmaların tabiatına aykırı olarak ne denli katı olduğuna, diğer bir deyişle hakim kültürel öz çekirdeğinin istediği anda yeni bir normlar bütünü yaratabileceğine ve bu anlamda ‘merkezin değiştirilemezliği ve koruyuculuğu’ durumlarına karşılık gelmektedir. Bu anlamda ‘hakim kültürel öz’ dışındaki toplumsal organizmaların hangi argümanlara dayanarak ve hangi temel üzerinde durduklarına bakılmadan hepsinin ‘hakim öz’ için tehdit oluşturduğunun ileri sürülmesinin ve darbe/muhtıra/ihtilal gibi fiillerin ‘self oryantalist strateji’ olarak kullanılmasının, Türkiye’de genel bir gelenek haline geldiği söylenebilir.¹⁶⁸

Bütün bunlar etrafında dahili bir öteki olarak ‘Kürt toplumsallığı’, 1970’lerin sonlarına doğru, 1923’den bu tarihe kadar taşıyıcı elitler elinde şekillenen modern Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki ‘hakim kültürel öz’ ve ‘aidiyet odağı’ iddialarına karşı dururken, yeni bir ‘hakim kültürel öz’ iddiası ortaya çıkmıştır. Bu yeni ‘hakim kültürel öz’ iddiası ilk zamanlarda sırasıyla, ‘mezhep’, ‘ırk’, ‘kültür’ eksenli okunmaya çalışıldıysa da genel

olan kitle aslında bir bütün olarak Cumhuriyet’in başından beri ‘self oryantalizm’in nesnelği konumunda bulunan toplumsal organizmaların oluşturduğu kitledir.

¹⁶⁸Türkiye’deki darbe/ihtilal ve muhtıraların genel mahiyette self oryantalist strateji olarak değerlendirilmesi, ilk bakışta biraz karmaşık görünebilir. Ancak II. Bölüm I. Kısımda ifade edilen Osmanlı İmparatorluğu içinde oluşan şüphe-endişe ve taşıyıcılık işlerini üstlenenlerin ve bu manada taşıyıcı elitler olarak resmedilenlerin, Cumhuriyet yıllarına gelindiğinde ‘hakim kültürel öz’ün kurgulanmasında ve bu hakim kültürel özü koruyacak ‘normatif ağı’ oluşturulmasındaki rolleri ve bunların genelde ‘askeri’ kanatta bulunmaları ve hatta kurucu kadronun bir ‘paşalar dairesi’ şeklinde oluşması, askeri müdahale mantığının bir self oryantalist strateji olarak ifade edilmesine yeterli sebebi teşkil etmektedir.

olarak 'Sosyalizm' tabanında hareket ettiğini iddia eden PKK ve daha sonraki siyasal yapılanmalar içinde şekillenmiştir.

Bu doğrultuda çalışmanın üçüncü bölümünde yeni bir hakim özün, Kürt otantisitesinin bugün içinde bulunduğu sorunsallar zincirini çözüp çözemeyeceği incelenecektir. Otantik Kürt toplumsallığını temsil iddiasıyla 1980'lerde ortaya çıkan PKK vd. siyasal-sosyal kültürel yapılanmaların self oryantalizm mantığına uygun olarak yeni temas bölgeleri, yeni elitler (jön Kürtler), yeni bir entelektüel canlanma aşamalarından geçerek, yeni bir hakim öz tasavvuru yaptıkları ileri sürülebilir. Nihai olarak söz konusu yapılanmaların kendilerini self oryantalizasyon mantığı içinde 'ikincil özne' (Etkind, 2007:625) konumuna ve Otantik Kürt toplumsallığını da 'ikincil nesne' (Yang Tong, 2005:12) konumuna getirmeleri ve ilk olarak 1923 Devrimi ile self oryantalize edilen otantik Kürt toplumsallığını, ikinci kez self oryantalize ederek 'iki yönü şeyleştirme' eylemine maruz bırakmaları durumu incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİL TEMAS BÖLGELERİ / 1923 SONRASI KÜRT TOPLUMSALLIĞI İÇİNDE SELF ORYANTALİST PARADİGMANIN YENİDEN İNŞASI

*Gerçekler paradoksaldır kendi
Kendilerinin ırzlarına geçerler.*

(Faulkner, 2009:425-426)

A. Oryantalizm İçselleştirilirken: Otantik Toplumsallık ve Kürt Modernizmi

Cumhuriyet öncesi dönem Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan bütün toplumsallıkların "otantik" olarak değerlendirilebileceği bir dönemdir. Bu dönemde self oryantalizmin icadına hamilik eden "temas bölgesi elitleri"nin (Chiang, 2004:40; Pratt, 1991:36) yani taşıyıcı elitlerin¹⁶⁹ haricinde, Osmanlı toplumsal organizması içinde yaşayan her bir varlığın otantik bir duruşa sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Kürt toplumsallığının da,

¹⁶⁹ Taşıyıcı elit kavramsallaştırması için I Bölüm I. Kısma, Osmanlı'da taşıyıcı elitlerin ortaya çıkma serüveni için ise, II. Bölüm II. Kısma bakınız.

bu dönemde otantik bir karakterinin olduğu sabittir. Buradan hareketle "otantik olan", suni, sahte, taklit olmayan yani iradeyle ve planlayarak oluşturulmamış olan, kendiliğinden kendisi olan ve en nihayetinde modern olanla kirlenmemiş olan (Arslan, 2009:117-118) şeklinde tanımlanabilir.¹⁷⁰

1. Cumhuriyet Öncesi Dönem (≈1923): Otantik Kürt Toplumu

Otantik Kürt toplumunun orta Doğu coğrafyasındaki tarihi M.Ö 2000'li yıllara kadar götürülebilir. Nitekim M.Ö 2000 yılında yazılmış Sümer tabletlerinde bugünkü Kürt toplumsallığının yaşadığı yerde Kar-da-ka adlı bir ülkeye rastlanmaktadır (Minorsky ve diğ., 2004:41; Minorsky ve Bois, 2008:11). Daha sonraları ise Kardû adlı bir kavmin varlığı, bugünkü Kürtlerin kökeni olarak gösterilmektedir (Muhammed Emin Zeki Beg, 2012:61-63). Diğer yandan Kürtlerin atalarının Arap olduklarına ya da Hindistan'dan bu coğrafyaya göç ettiklerine dair önermelerin yanında (Muhammed Emin Zeki Beg, 2012:65-70), Kürtlerin Ari ırkına mensup olduklarına dair iddialar (Peşeng, 2011:62) da bulunmaktadır.¹⁷¹ Ancak Kürtler hakkında Arap istilasından sonra daha ayrıntılı bilgiler mevcuttur (Minorsky ve Bois, 2008:19).

¹⁷⁰ Otantik olanın toplumsal anlamda bir ırk, renk, din, dil olarak parçalı bir şekilde düşünülmemesi gerekmektedir. Otantik olan geleneksel toplumsal tabakadan ayrılmış olsa bile modernliğin sahte ve suni yapısı için kendi öz varlığından vazgeçmeyen ve kendi öz varlığını ötekileştirmeyen şeklinde algılanmalıdır. Bu bağlamda bir toplumsal organizmanın otantik olması, onun "modern" anlamda her hangi bir unsurunun (dil, din, ırk, renk), (çalışmada) taşıyıcı elit olarak betimlenen kesim tarafından politize edilmemesi olarak ifade edilebilir.

¹⁷¹ Kürtlerin menşei hakkında pek çok görüş olmakla birlikte en dikkat çeken görüş, eski Yunan Medeniyetinin de aslında Kürt olduğu önermesidir. Ancak burada asıl dikkat edilmesi gereken nokta (ilerleyen başlıklar altında ayrıntılı olarak inceleneceği gibi); Kürt orijinli temas bölgesi elitlerinin Sosyalizmle beraber şekillendirmeye çalıştıkları Kürt modernizmine entelektüel temel olarak Türkiye ve diğer sonradan modernleşen toplumlarda olduğu gibi, alternatif bir mitolojik tarih söyleminde bu argümanları şiddetle kullanılmalarıdır.

Kürtler, sırasıyla Persler, Bizanslılar ve Arapların saldırılarına uğramışlar daha sonraları ise zaman zaman Selçuklu saldırılarıyla karşılaşmışlardır (Tori, 2005: 43-63). Osmanlı hâkimiyetine girmeden önce ise, Safevi devletine bağlı olarak yaşamışlardır. 1514 yılında, İdris-i Bitlisi aracılığıyla yirmi dört (24) tane Kürt Beyliği, Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim ile anlaşma yaparak Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmış (Peşeng, 2011:192-196) ve böylelikle Kürtlerin Osmanlı toplumsallıkları ile beraber yaşama serüveni başlamıştır.

Burada asıl nokta, Kürtlerin tarihsel serüvenlerini anlatmaktan ziyade, Kürtlerin Osmanlı himayesine girmelerinden (1514), Osmanlı modernleşmesinin başlangıcına¹⁷² (Lale Devri 1712-1730) ve bu tarihten yeni Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar (diğer bütün toplumsallıkların olduğu gibi), otantik karakterlerini korumuş olmaları (temas bölgesi elitleri hariç tutulmak kaydıyla) ve bu minvalde hareket etmiş olmalarıdır. Diğer yandan Osmanlı modernleşme ve merkezileşme hareketlerinden itibaren başlayan Kürt karşı duruşlarında ve de 1923 ile 1938 arasındaki Kürt karşı duruşlarında, yine otantik bir tavır görülmektedir.¹⁷³ Bu bağlamda 1938 yılına kadar olan bütün Kürt karşı duruşlarının yine kendi toplumsal öz dinamiklerinden hareket ettikleri söylenebilir.¹⁷⁴ Ancak Kürt toplumsal organizması içerisinde, otantik karakterinden sıyrılıp, kendi toplumsallığından *bir birim zaman önce modernleşen* ve modernizm enstrümanlarını kendi toplumuna uygulamaya çalışan Kürt "taşıyıcı elitler"inin

¹⁷² Osmanlı modernleşmesi ve bu doğrultuda oryantalizmin içselleştirilmesi hususunda ayrıntılı bilgi için II. Bölüm I. Kısım bakınız.

¹⁷³ Burada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta vardır. Otantik halkların sadece Cumhuriyet öncesi dönemde mevcut olmaları, sonrasında olmamaları veyahut da sadece modernleşme öncesi mevcut olmaları, sonrasında olmamaları gibi bir ifade doğru değildir. Bu anlamda "otantik" olanın ontolojik olarak etik olması bu sıfatı kazanmak için temel parametre olarak kullanılabilir.

¹⁷⁴ Bu önerme temas bölgeleri olarak Kürt isyanları başlığı altında yeterli argüman ile açıklanacak ve desteklenecektir.

meydana çıkmasında bu karşı duruş eylemlerinin temas bölgesi olarak oynadıkları rol unutulmamalıdır. Çünkü Cumhuriyet sonrası dönemde ortaya çıkan bu karşı duruş eylemleri, modern Türkiye Cumhuriyeti ile Kürt aydınlanmacıları (taşıyıcı elitleri) arasında bir temas bölgesi oluşturmuşlar ve böylelikle Kürt modernizmini ve Kürt toplumsallığı içinde yeni bir self oryantalist paradigmanın ortaya çıkmasını tetiklemişlerdir.

2. Cumhuriyet Sonrası Dönem (1923-1938): Kürt Modernizmi ve Kürtler’de Temas Bölgelerinin Oluşması

1923 yılında yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı (Akyüz ve diğ., 1997:250), birincil self oryantalist paradigmayı tescil ettiği gibi, Cumhuriyetin ilk on yılında oluşturulmaya çalışılan “aidiyet merkez”i self oryantalist paradigmanın ikinci kez ortaya çıkmasına temel teşkil etmiştir. Bu anlamda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde oluşturulan normlar ağının hiçbir yerinde tanınmayan Kürt toplumsallığı (Yeğen, 2009:53; Kutlay, 2012:22), modern Türkiye Cumhuriyeti devletinin bütün uzuvlarıyla gün be gün temas içinde olmuş¹⁷⁵ ve böylelikle Kürt modernizmi canlanmaya başlamıştır.

Self oryantalizm mantığına uygun olarak self oryantalizmin icatçı araçlarının¹⁷⁶ temelinde bulunan ve toplumsal entelektüel canlanmaya gidişte kilit unsur olan “temas bölgeleri” (Pratt, 1991:33, Dirlik, 1996:1), Kürt toplumsallığında da diğer bütün sonradan modernleşen toplumlarda olduğu gibi işlemeye başlamıştır.¹⁷⁷ Ancak burada özellikle ifade edilmesi gereken husus;

¹⁷⁵ Cumhuriyet’in ilanından önce de İttihat ve Terakki uygulamalarının bir temas bölgesi oluşturdukları söylenebilir. Ancak burada Cumhuriyet’in ilanının bir milat olarak gösterilmesi, yeni kurulan devlete merkezlik teşkil eden “hakim öz” ya da “aidiyet merkezi” nin kurucu kadro taşıyıcı elitleri tarafından tam olarak resmedilmiş olmasıdır.

¹⁷⁶ Self Oryantalizmin icatçı araçları için I. Bölüm III. Kısma bakınız.

¹⁷⁷ Sıurları cetvellerle çizilmiş modern ulus devletler içerisindeki modern terminolojiye göre “azınlık” olarak tanımlanan toplumsal organizmalarda self or-

birincil self oryantalizasyonun tescili ardından gelen self oryantalizmi devam ettiren (sürdürücü) araçların¹⁷⁸, ikincil self oryantalizasyon için bir temas bölgesi teşkil etmesi halidir. Bu anlamda özellikle 1923 sonrası isyanlar ve isyanların akabinde çıkarılan iskân kanunları ve göç olayları, Cumhuriyetle beraber oluşturulan "değer-norm-kurum" ağları, gazete-sinema-radyo/televizyon ve moda gibi popüler güçlendiriciler, uluslararası toplumdaki değişiklikler, Türkiye'ye sınır ülkelerdeki diğer Kürt toplumsallıklarındaki (Suriye, İran, Irak, Ermenistan) hareketlilikler ve Kürtlerin milli eğitimle tanışması, Cumhuriyet sonrası Kürt nesli içerisinde Kürt "taşıyıcı elitleri" nin belirmesine, diğer bir ifade ile "Jönkürtler" (Arslan, 2009:71)'in ortaya çıkmasına ve neticede Kürt toplumsallığı içinde self oryantalist paradigmanın tekrar meydana gelmesine sebep olmuştur.¹⁷⁹

yantalist paradigmanın yeniden canlanması birincil self oryantalist paradigmanın ortaya çıkmasına göre daha "kurbanlaştırıcı" olmaktadır. Bu durumun oluşmasında temel etken ise, ikincil self oryantalist paradigmanın oluşmasında ön şart olan temas bölgelerinin zamansal ve mekânsal olarak aynı aralıkta ve karşılıklı etkileşim halinde etkilerini gösteriyor olmalıdır.

¹⁷⁸ Self Oryantalizmin sürdürücü araçları için I. Bölüm III. Kısma bakınız.

¹⁷⁹ Jönkürtler'in 1923 sonrasında modern Türkiye devletinin bütün uzuvlarıyla temas haline geçerek 1960'lardan sonra ortaya çıktığı önermesi bu çalışmanın genelinde temel parametre olarak alınmıştır. Ancak özellikle 1980'li yıllarda ortaya çıkan ve milliyetçi yanları ağır basan Kürtçülük ideolojisine temel kaynak aranırken; yapılan bütün çalışmalarda henüz 1900'lerde "Jönkürt" ideolojisinin mevcut olduğu ve 1920'lerde şekillendiği ifade edilmektedir. Fakat bu çalışmada "Jönkürt" lük ideolojisinin hamiliğini yaptığı ileri sürülen PKK ve sonrası ortaya çıkan siyasal-sosyal-kültürel yapılamalara önderlik eden Öcalan'ın söylemlerinde özellikle 1923 sonrası Şeyh Said, Ağrı ve Dersim Ayaklanmalarını "feodal", "işe yaramaz" ve "yüz karası" olarak nitelemesi, çalışmaya dayanak teşkil eden önermeyi doğrulamaktadır.

a. İsyanlar, İskânlar ve Göç Olayları: Temasın İlk Eşiği¹⁸⁰

Kürt tarihinde, Osmanlı modernleşme hareketlerinin ağırlık kazanmasından sonra, irili ufaklı yaklaşık otuz dört (34) tane isyandan bahsedilebilir. Babanzade Abdurrahman Paşa Ayaklanması (1808), Dersim (1937) İsyanına kadar olan bu karşı duruşlardan (Dündar, 2009:91-92) özellikle Cumhuriyet sonrasında meydana gelenlerin “otantik” oldukları iddiası, ilk bakışta biraz karmaşık gelebilir. Nitekim bu karşı duruşlar, pek çok bilimsel çalışmada ideolojik gözlüklerle değerlendirilmiş ve hemen hepsinde; milliyetçi (Sasuni, 1992:276-277; Bruinessen, 2003:387), İslamcı (Heper, 2008:17; Olgun, 1997:34-35) ya da irticacı (Soyak, 2004:302) nüvelerin bulunduğu dair yüzlerce söylem geliştirilmiştir. Ancak Osmanlı asabiyetinin her bir toplumsal organizmayı ihtiva edebilme yeteneğinin özellikle 1920’li yıllara kadar kabiliyetini koruduğu unutulmamalıdır.¹⁸¹ Diğer yandan Osmanlı’nın son döneminde meydana çıkan “Avrupa Merkezli” ideoloji ekseninde hareket eden Osmanlı taşıyıcı elitlerinden birçoğunun orijin olarak Kürt olması¹⁸² da, henüz ayrı bir “Kürt Ay-

¹⁸⁰ Temas bölgeleri bir eylem sahası olarak ya da eyleme temel teşkil eden bir felsefi mukayese sahası olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu doğrultuda bu bölümün son başlığı altında inceleneceği gibi bir bütün olarak Osmanlı toplumsallığında oluşan “temas bölgesi olarak savaş alanları”, Kürt toplumsallığında oluşan “temas bölgesi olarak isyanlar, iskânlar ve göç olaylarına” benzerlik göstermektedir.

¹⁸¹ Şerif Mardin bu dönemdeki cemiyet, gazete ve mecmualar için: “Her ne kadar Kürtçü oldukları söylenirse de, Osmanlı zımnı sözleşmesi içerisinde hareket etmişlerdir” ifadelerini kullanmaktadır. Diğer yandan milli mücadele esnasında bütün Kürt cemiyet ve diğer örgütlenmelerinin eylemlerine ara vermesi, Mardin’in bu tezini doğrulamaktadır. Bütün bunlara ek olarak Şaban İba’nın Sevr’den Lozan’a Kürt sorunu ve Kemalist Hareket isimli kitabında belirttiği gibi; Misak-ı Milli görüşmeleri Amasya, Erzurum ve Sivas kongreleri gibi yeni oluşturulacak hakim özün şekillendiği görüşmelerde; Kürt toplumsallığının “aidiyet odağı” içinde değerlendirildiği bilinmektedir.

¹⁸² Osmanlı modernleşmesi ve yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu kadrosu içinde bulunan Kürt orijinli taşıyıcı elitlere; Terakki ve İttihad Cemiyeti’nin kurucu üyelerinden İshak Sukuti ve Abdullah Cevdet örnek olarak gösterilebilir. Diğer yandan Türk Milliyetçiliğinin felsefi temellerini oluşturan Ziya Gökalp’in de Kürt

dınlanmacılığı" (Tori, 2005:169)' nın meydana çıkmadığı önermesini destekler niteliktedir. Nitekim 1900'lü yıllarda çıkmaya başlayan Kürdistan gazetesinde Osmanlı İmparatorluğu için; "Devletimizin sağlığı bizim sağlığımızdır, sonu da bizim sonumuz olacaktır" gibi ifadelerin yer alması (Bajalan, 2010:91) bu önermenin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

1923 sonrasında meydana çıkan isyanların¹⁸³ "otantik" olduğu iddiası pek çok önerme ile desteklenebilir. Ancak özellikle Şeyh Said, Ağrı ve Dersim İsyanlarında; Kürt toplumundaki bütün aydınların, din adamlarının ve feodallerin elele olmaları¹⁸⁴ (Kutlay, 2012:23-37; Bozarslan, 2005a:200), bu karşı duruş eylemlerinin toplumsal tabana tam olarak yayıldıklarını ve kendi "öz" dinamiklerinden hareket ettiklerini ve de sonuç olarak "otantik" olduklarını göstermektedir. Diğer yandan Şeyh Said İsyanında, Şeyh Said'in uluslararası güçlerden gelen yardım teklifini reddetmesi de bu anlamda kayda değerdir (Minorsky ve Bois, 2008:346). Bu doğrultuda pek çok kaynakta milliyetçi ku-

olması bu konudaki önermeyi tam olarak doğrulamaktadır. Son olarak birincil self oryantalist pradiğmanın oluşmasında İttihatçı Kürtlerin payı göz ardı edilmemelidir. Nitekim Kutlay bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: " İttihatçı Kürtler de, diğer İttihatçılar gibi, seçkin aydınlar arasındaydı, sıradan halkla ilişkileri zayıftı, halka nasıl gideceklerini bilmiyorlardı." En nihayetinde 1923 yılına kadar olan zamanda bir Kürtçülük hareketi olduğu iddialarını; özellikle 1902 ve 1907 tarihli I. ve II. Jön Türk kongrelerine pek çok Kürt'ün katılması ve Kürtçülük yaptığı iddia edilen gazete, dergi ve cemiyetlerin savaşlar sırasında basım ve yayına ve hatta kültürel propagandaya bile ara vermeleri gibi veriler tam anlamıyla çürütmektedir.

¹⁸³ 1923 ile 1938 yılları arasında pek çok isyan çıkmıştır. Ancak çalışmadaki mevcut self oryantalist önermesinde; ikincil self oryantalist paradigmayı PKK vd. örgütlenmelerin ortaya çıkardığı tezi öne sürüleceği için örneklem olarak sadece Şeyh Said, Ağrı ve Dersim İsyanları dikkate alınmıştır.

¹⁸⁴ İlerleyen bölümlerde ayrıntısıyla incelenecek olan; Kürt toplumsallığı içinde oluşan "taşıyıcı elit" kadro için örnek olarak verilecek PKK ve diğer yapılanmaların Kürt toplumsallığındaki parçalı örgütlenmesine dikkat edilmelidir. Nitekim özellikle "din" ve "yerel aydınlar" ekseninde PKK ve diğer siyasal-soyal örgütlenmelerin meşruluk oranı bu duruma en iyi örneği teşkil etmektedir.

ruluş olarak tanımlansalar da, 1900 ve 1938 yılları arasındaki Kürt örgütleri ve gazetelerinin başında İttihatçı seçkinlerle aynı sıralarda oturan¹⁸⁵ Osmanlı asabiyetini benimseyen Kürtlerin olması (Bozarslan, 2005a:226-227; McDowal, 2004:136) da ayrıca ifade edilmelidir. Nitekim *Jin* dergi ve gazetesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. 1918 yılında Kürdistan Teavün Cemiyeti'nin¹⁸⁶ yayın organı olarak çıkan *Jin* dergisi ve haftalık gazetesi, her ne kadar milliyetçi paradigmaya temel olarak gösterilse (Parlar, 2005:523-547) de, her iki metnin de büyük oranda Türkçe yazılmış olması ve genel olarak *Osmanlı İmparatorluğu* penceresinden Kürt toplumsallığının içinde bulunduğu güne ait sorun-sallar zincirini işlemesi (Özcan, 2007:26-34; Kaya, 2005:90-92) ve *Jin* Gazetesini yayınlayan Abdurrahman Bedirhan'ın 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet'in ardından sürgün yerinden kızına yazdığı mektuptaki "O despot hükümdarın saltanatı sona erdi, milletimizin özgürlüğünü zorla geri aldık, artık kasvetli günler geride kaldı" (Malmisani, 2011:139-140) ifadeleri¹⁸⁷ "Osmanlıcılık" bağrın hala mevcut olduğunu göstermektedir.

Şeyh Said İsyanının temelinde bulunan Azadi örgütü gibi¹⁸⁸ (Olson, 1992:72) Ağrı İsyanının temelinde bulunan Hoybun ör-

¹⁸⁵ İttihatçı Osmanlı seçkinleriyle aynı okullarda yetişen bu elitlerin bir kısmı da Osmanlı mantığı içerisinde eğitim veren "Aşiret Mekteplerinde" yetişmişlerdir. Nitekim Osmanlı zamanında kurulan bu "Aşiret Mekteplerinde" Osmanlıcılık fikrinin daha baskın olduğu çalışma için yapılan bütün kaynaklarda ortak kavı olarak görülmüştür. Bu doğrultuda Osmanlı'nın son dönemlerinde bile taşıyıcı elitler arasında "Birlik" fikrinin temel alındığı söylenebilir.

¹⁸⁶ Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti nizamnamesi incelendiğinde; cemiyetin kendisine amaç olarak belirlediği baş ilkenin "Osmanlı Sultanına Bağlılık" olarak belirlendiği görülmektedir.

¹⁸⁷ Kürt Milliyetçiliğine kaynak gösterilen *Jin* gazetesinin sahibi Bedirhan'ın gerek bu ifadelerindeki gerekse diğer yazılarındaki "biz" vurgusu bir bütün olarak Osmanlı asabiyetine işaret etmektedir.

¹⁸⁸ Çalışma için yapılan araştırmalarda; Şeyh Said İsyanının temelinde Azadi örgütünün bulunduğu önermesini yalanlayan ve bu isyanın Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun kıskırtması neticesinde suni bir şekilde ortaya çıkarıldığını ileri süren tezlere de rastlanmıştır.

gütlenmesinin (Bayrak, 2004:338) de Kürt toplumsallığının kendi "öz" dinamiklerinden hareket ettiği söylenebilir.¹⁸⁹ Ancak burada üzerinde önemle durulması gereken; ideolojik bir perspektifle Hoybun'un Cumhuriyet'i yıkmaya yönelik bir örgüt olduğunu öne sürerek birincil self oryantalist mantığın doğruluğunu kanıtlamaya çalışmak ya da milliyetçi bir örgüt olduğunu öne sürerek Kürt Milliyetçiliğine kaynak aramak vasıtası ile ikincil self oryantalizmi kurumsallaştırmaya çalışmak değildir. Asıl nokta Hoybun'da, Şeyh Said olayları ve 1930 yılı Ağrı Ayaklanmasına kadar yapılan self oryantalist yasalarla beraber birincil self oryantalist algının Cumhuriyet felsefesine iyice yerleşmeye başlamış olması ve self oryantalizasyon mantığına uygun olarak Kürt toplumsallığında toplumsal şüphe ve endişenin artmış olmasıdır. Nitekim Kürt toplumsallığındaki "toplumsal şüphe"¹⁹⁰ nin artmasına neden olanlardan en önemlisi, Şeyh Said isyanından sonra uygulanmaya konulan "Şark Islahat Planları" (Bayrak, 2009:16-17) ve bu doğrultuda gelişen Kürtçenin yasaklanması ve Kürt önderleri öncelikli olmak kaydıyla Kürt halkına iskân politikalarının uygulanması olarak sıralanabilir (Jwadih, 2009:405). Bu anlamda Hoybun'un kurulması ile Şark Islahat planlarının başlamasının aynı yıllara (1927) gelmesine dikkat edilmelidir.

Şeyh Said ve Ağrı İsyanlarının yaratmış oldukları "temas bölgeleri", isyanlardan sonra ve isyanlar sırasında uygulanan iskân

¹⁸⁹ Ağrı Ayaklanmasında başı çeken ve 1927 yılında kurulan Hoybun Cemiyeti de diğer bütün Kürt Cemiyetleri gibi 1980'lerden sonra yapılan araştırmalarda "milliyetçi", "bölücü" ya da "dinci" gibi etiketlerle anılmışlardır. Ancak Hoybun Cemiyetinin de Kürt toplumsallığının kendi öz dinamiklerinden hareket ettiği söylenebilir. Her ne kadar Hoybun Cemiyetinin Ermeni Taşnak Fırkasından yardım aldığı ve bu Fıkra doğrultusunda kurulduğu söylene de; Cemiyetin isyandan önceki son aylarda Taşnak Fırkası ile aynı yola girdiği bilinmektedir.

¹⁹⁰ II. Bölümde ayrıntısı ile incelenmiş olan Osmanlı İmparatorluğu içinde toplumsal şüphe mefhumunun ortaya çıkmasındaki (birincil) temas bölgelerinin oluşturulan eylem alanlarının etkisi ile beraber düşünüldüğünde Kürt toplumsallığındaki "toplumsal şüphe" ve değer-norm-kurum karşılaştırma durumu biraz daha anlaşılır olabilir.

ve zorunlu göç olayları ile şekillenmiştir. Nitekim 1926, 1927, 1928 ve 1929 yıllarında tam olarak Ağrı Ayaklanması'dan önce ve Şeyh Said İsyanı'ndan sonra yaklaşık beş yüz bin (500,000)'den fazla Kürt'ün göç ettirildiği bilinmektedir (Jwadih, 2009:405; Bora, 1995:37). Diğer yandan bir temas bölgesi olarak Dersim İsyanı da kayda değerdir. Çünkü Birincil self oryantalist paradigmaya sahip yeni Türkiye taşıyıcı elitlerinin (kurucu kadro) "Dahili Kurtuluş Savaşı" (Bulut, 1991:233) olarak etiketledikleri Dersim İsyanı, 1923 yılından beri toplumsal aurada oluşan "toplumsal endişe" yi bir üst düzeye taşımıştır. Nitekim Dersim İsyanının 1934 yılında çıkarılan 2534 sayılı Mecburi İskân Kanunu¹⁹¹ ve 1935 yılında çıkarılan Tunceli kanunu sırasında ortaya çıkması (Bayrak, 2009:87-155; Güney, 2011:46-48), isyanın Cumhuriyetle beraber gelen modern bürokratik ağa karşı bir "karşı duruş" eylemi olarak nitelendirilmesine ve neticede "otantik" olarak tanımlanmasına dayanak teşkil etmektedir.

Yeni Türkiye'de self oryantalizmi tescilleyen Cumhuriyet'in ilanı, aynı zamanda modern bir kimlik saptama operasyonu olarak değerlendirilebilir. Nitekim kimliğin oluşabilmesi için öncelikle o kimlik dairesinin dışındakilerin tespiti ilkesine (Kocatepe, 2005:27) dayanarak 1923 Türkiye'sinde öncelikle "ırk, dil, din, kültür" gibi kimlik öğretilerinden dışarıda olanların tanımlan-

¹⁹¹ Mecburi İskân Kanunu neticesinde Doğu'dan Batı'ya doğru yönlendirilen ve Self Oryantalizasyon mantığı dahilinde "değer-norm-kurum" homojenliğini sağlamak adına yapılan uygulamalar arasında bulunan "zorunlu göç" durumlarından birinde, şu şekilde bir olay yaşanmıştır. Dersimden sürülen ya da zorunlu göç ettirilen kişilerin trenlerle Batı'ya gönderildikleri zamanlarda, vagonlara insanlar balık istifi dizilmekte ve hiçbir istasyonda mola verilmemektedir. Bu durumda vagondaki insanlar bütün ihtiyaçlarını vagonların içinde gidermektedirler. 1938 dolaylarında Sakarya İli Pamukova İstasyonundan geçen trenlerden bir tanesine bakmak için gelen Pamukova halkı vagonun kapısı açıldığında yayılan kokudan bunalmış ve kaçmışlardır. Bu durumdan daha kötüsü ise, 1938 yılı içinde, kendilerini tasavvur edilen "aidiyet merkezi" ne ait hisseden Pamukova halkının istasyona trenle gelenlerin insandan başka bir varlık olduklarını duydukları için, doğrulamak adına gelmiş olmalıdır.

dıkları bilinmektedir. Bu manada dışarıda kalanlardan bir tanesi olan “Kürt” toplumsallığının 1923 ile 1938 arasında bu duruma karşı eyleme geçmelerinin kendi otantik karakterlerinden kaynaklandığı ve tam anlamıyla kendi “öz” dinamiklerinden ortaya çıktığı söylenebilir.¹⁹² Bu bağlamda Kürtlerin söz konusu kimlik dairesi dışında kalmalarına yönelik 1923-38 arasında uygulanan Kamu politikalarından (Bayrak, 2009:15) pek çok örnek gösterilebilir. Sonuç olarak Cumhuriyetin bu yıllarda oluşturduğu bürokratik ağın ve uygulanan kamu politikalarının, Kürt toplumsallığında belirecek olan taşıyıcı elitlerin ortaya çıkmasına doğru gidişte bir adım daha ilerlenmesine sebep olduğu ifade edilebilir.

b. Cumhuriyet ve Bürokratik Ağın¹⁹³ Oluşturduğu Temas Bölgeleri

Cumhuriyetin modern kafesi self oryantalist bürokrasi ağlarıyla örülürken, Kürt toplumsal organizması günden güne bu kafesin dışına doğru çıkarılmıştır. Bu anlamda modern bir devletin halkı ile arasında bir iletişim aracı olan bürokrasi aygıtı, Türkiye’de 1923’ten beri ‘çeviri yasalar’ (Tunçay, 1992:171) ve bu doğrultuda oluşturulan kurumlar ile ilk on (10) yıl içinde şekillenmiş ve Kürt toplumsal organizmasını bu yasal bürokratik ağ içerisinde tanımayarak, Kürtler ile olan iletişim günden güne koparılmıştır. Di-

¹⁹² Burada 1923 ile 1938 yılları arasındaki karşı duruş eylemlerinin otantik olduğunu kanıtlayacak bir başka şey ise; 1923 sonrasıındaki her bir karşı duruşun o toplumsal ortamın kendi içinde şekillenmiş olmasıdır. Nitekim Şeyh Said, Ağrı ve Dersim karşı duruşlarında bir birlik duygusunun görülmediği gibi Dersim karşı duruşunun bastırılmasında diğer Kürt toplumsallıklarının yardım ettiği bilinmektedir.

¹⁹³ Modern devletin olmazsa olmazlarından olan “bürokrasi” aygıtının Türkiye’deki genel kurumsallaşma serüveni ve Kürt toplumsallığı içinde self oryantalist algının yeniden oluşmasına yaptığı olumsuz katkı, bu başlık altında incelenecektir. Ancak eğitim ve okullaşmanın modern bir ulus devlet kurmak için kullanılan enstrümanlardan en önemlisi olması nedeni ile; eğitim ve eğitim felsefesinin İkinci self oryantalist paradigma için oluşturduğu temas bölgesi etkileri bir sonraki başlık altında incelenecektir.

ğer yandan 1933 yılında olgunlaştırılan Cumhuriyet'in bürokratik ağı içerisinde Kürtlerin hiçbir şekilde dahil edil(e)memesine (Yeğen, 2011b:120-122) örnek olarak, oluşturulan bürokrasinin en önemli yanı olan "Devlet Memurluğu" vazifesinde¹⁹⁴ Kürtlere yer verilmemesi gösterilebilir. Özellikle 24 Eylül 1925 tarihli Şark Islahat Planında bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Bu planda II. derece bir memurluğa bile Kürtlerden birinin atanmamasına dair ifadeler bulunmaktadır (Bayrak, 2009:128).

Avrupamerkezli yasalar zincirinin 1923-1933 yılları arasında yeni Türkiye'deki tezahürünün, çok geçmeden bu yasa-anayasa düzleminde bürokratik ağı örülmesini beraberinde getirdiği bilinmektedir.¹⁹⁵ Türkiye'deki bürokratik gelenek her ne kadar Osmanlı'dan miras alınmış olsa bile (Ortaylı, 1998:144-145; Heper, 1997:296-297), Cumhuriyet ile beraber gelen yasaların oluşturduğu köklü değişikliklerin, genel anlamda Kürt toplumsallığındaki "toplumsal şüphe" mefhumunu biraz daha ileriye götürdüğü söylenebilir. Bu minvalde Tek Parti Döneminde (1923-38) Bürokrasinin, Cumhuriyet'in getirdiği bütün değişim ve dönüşümlerin hem uygulayıcısı hem de bekçisi olduğu (Eryılmaz, 2008:243) bilinmektedir. Bu duruma verilebilecek en güzel örnek ise; 1923 ile 1945 yılları arasında mebusluğun, memurluğun en yüksek basamağı olarak görülmesi ve bu şekilde bürokratik ve siyasal eylemlerin aynı çerçevede değerlendirilmiş olmasıdır

¹⁹⁴ Islahat Planlarında en üst düzey memurluklara özellikle hakim ve savcılıklara ve diğer memurluklara Kürt orijinli insanların getirilmemesi düzenin sağlanması adına şiddetle önerilmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır.

¹⁹⁵ Onuncu Yıl Marşı dünya üzerindeki bütün marşlar gibi, otantik olarak toplumsal olana değil de, retorik olarak toplumsal olanla birey-toplum-devlet mekanizması ilişkisinde Cumhuriyetin onuncu yılında örülen bürokratik-yasal ağa işaret etmektedir. Nitekim Onuncu Yıl Marşındaki "Demir ağlarla ördük ana yurdu dört baştan" ifadesi ile "On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan" ifadesinin retorik olarak anlatmak istediği "self oryantalizasyon" mantığının ilk on yıl içerisinde uygulamaya korulmuş olduğudur. Bu anlamda 1933 yılı itibari ile Cumhuriyetin bürokratik ağının bütün toplumsal organizmalara ulaştığı bilinmektedir.

(Koçak, 2003:26-28). Nitekim Cumhuriyet'in ilanından çok partili döneme geçiş arasındaki sürece bürokrasinin altın çağı adının verildiği bilinmektedir (Eryılmaz, 1998:155-157).

1923 ile 1938 yılları arasında bürokrasinin kurumsallaşmasında "yasal özne" (Ruskola, 2002:227) olarak tanınmayan Kürt toplumsallığı, bürokrasinin uygulanmasında da "yasal nesne" lik konumunu elde edememiştir. Bu bağlamda bürokrasi ile her gün yüz yüze gelen Kürtler, modern bir devletin bireyleri olarak "bürokrasi" den yararlanmak için öncelikle modern bürokrasinin öngördüğü belirli şartları taşımak zorunda kalmışlardır. Bu şartlar ekseninde köylerin ya da şehirlerin isimleri, bireylerin kendi isimleri (Yeğen, 2011a:173) ve bürokrasinin dili "hakim öz" odağına göre değiştirilmiştir (Maraşlı, 2010:97).

Kısacası modern Türkiye'de çıkarılan yasalar ve bu yasalar etrafında örgütlendirilen yeni modern bürokrasinin, hem hizmet etme anlamında ve hem de hizmet alma anlamında Kürt toplumsallığına karşı bakışı, birincil self oryantalizasyon mantığının sürdürülmesini sağlarken, diğer yandan Kürt toplumsallığı içinde canlanacak olan ikincil self oryantalizasyon mantığına dayanak oluşturmuştur. Bu anlamda 1926 tarihli Memurin Kanunundaki şu ifadeler kayda değerdir: "Hukuk-i siyasiyeyi haiz her *Türk* ehliyet ve istihkakına göre devlet memuriyetlerinde istihdam olunmak hakkına haizdir." (Terzi, 2012:399) Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi; ancak "hakim öz" dairesi diğer bir ifade ile "aidiyet odağı" sınırları içinde yasal özne sayılanlar bürokrasi çarkına dahil olabilmektedirler. Bu doğrultuda modern devletin çarkına bütün toplumsallıkları dahil edebilmek için "eğitim ve okullaşma" metotları kullanılmış ve Cumhuriyet neslinde modern devlete bilişsel meşruiyet sağlamaya çalışılmış ise de, bu eğitim felsefesi ve okullaşmanın Kürt toplumsallığındaki "toplumsal endişe" durumunu biraz daha arttırdığı ifade edilebilir.

c. Eğitim Felsefesi ve Okullaşmanın Oluşturduğu Temas Bölgeleri

Çalışmada bir bütün olarak modern devletin bürokrasi ağı dışında değerlendirilen “eğitim” olgusunun, temas bölgesi olarak Kürt toplumsal organizmasındaki “toplumsal şüphe” yi bir üst aşamaya taşıdığı söylenebilir. Nitekim bürokratik yollarla kurulan ancak siyasal anlamda eğitsel bir işleve sahip olan Türk Ocakları (Üstel, 2002:264-266; Karaer, 1992:45-71)’nın Cumhuriyet’in bürokratik ağı¹⁹⁶ vasıtasıyla, bir temas oluşmasına yaptığı katkı, 1933 yılında Kürt beyi tarafından Mustafa Kemal Atatürk’e yazılan mektupta geçen “Bu Türk Ocakları size Türkçü yetiştirdiği kadar bize Kürtçü yetiştirmektedir” (Bayrak, 2009:54; Celadet Ali Bedirhan, 2012:33) ifadesinde apaçık görülmektedir.¹⁹⁷ Bu anlamda Cumhuriyet ve “milli olan”ın anlatılmasında ve dolayısıyla Kürt toplumsallığı içinde yeni taşıyıcı elitleri oluşturan “toplumsal şüphe”nin biraz daha artmasında eğitim ve okullaşmanın katkısı gözden kaçırılmamalıdır.

Cumhuriyet’in ilanından sonraki Kürt karşı duruşları, arkasından uygulanan iskân politikaları, zorunlu göçler ve yeni düzeni oluşturacak olan siyasa-bürokrasi ağı ve en nihayetinde “milli olanı anlatan ve mitleştiren” (Bora, 2006:43-48) eğitim ve okullaşma olarak temas bölgeleri, Kürt toplumsallığındaki şüpheyi bir üst seviyeye taşımıştır. Diğer bir ifade ile self oryantasyon mantığı içindeki Cumhuriyet dönemi eğitim felsefesi, modern Türk Devrimini kökleştirmeye çalışırken (Uyar, 2007:61;

¹⁹⁶ Erken Cumhuriyet Dönemi, bürokratik ağıın örülmesinin göstergelerinden birkaç tanesi şunlardır: “1920’lerde memur sayısı, henüz yüz dört binlerdeyken (104000), 1940’larda iki yüz yirmi iki binlere (222000) kadar ulaşmıştır. Diğer yandan 1919 ile 1950 yılları arasında yaklaşık on dokuz (19) tane Kamu İktisadi Teşebbüsü kurulmuştur.”

¹⁹⁷ Bu ifadeler, Kürt Beyi Celadet Bedirhan’ın Mustafa Kemal’e yazdığı mektupta geçmektedir. Bedirhanilerden olan Celadet Bey’in bu ifadesi, her ne kadar sadece Türk Ocakları için söylenmiş olsa da bu önerme, modern Cumhuriyet’in eğitim felsefesi dolayısıyla ilköğretimden üniversiteye tüm okullar için genişletilebilir.

Güven, 2000:80-94; Kaplan, 2005:167) Kürt toplumsal ortamındaki "modern farkındalığın" ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda self oryantalizasyon mantığı içinde Cumhuriyet'in eğitime dair ilk uygulaması olarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gösterilebilir (Erdoğan, 2002:6; Akyüz, 1997:285). Bunun ardından gelen uygulamaların ise yine "Avrupamerkezci" felsefenin uzantıları olduğu bilinmektedir.¹⁹⁸ Nitekim 1930'lu yıllarda eğitimin amaçları sayılırken ön şart milliyetçilik son şart ise laiklik olarak vurgulanmıştır (Türk Demokrasi Vakfı, 1995:42; Adem, 2008:65-66). Bu bağlamda Tevhid-i Tedrisat Kanununun ardından Harf İnkılâbı yapılmış, Halkevleri açılmış ve ardından Köy Enstitüleri oluşturulmuştur (MEBSGB, 2010:26).

Yeni okullaşma ile beraber 1923 ile 1939 yılları arasında okur-yazar, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite sayısı ortalama 7 kat artmıştır (Başgöz ve Wilson, 1968:245-248). Bir bütün olarak okullaşmanın artmasının ve eğitim felsefesinin birincil self oryantalist paradigma ile perçinlenmesinin en büyük sonuçlarından bir tanesi, eğitimde kullanılan "retorik" (Stiffler, 2010:98) olmuştur. Nitekim Cumhuriyet'in kurucu kadrosu (taşıyıcı elitler) elinde şekillenen "suni" paradigma eğitime hakim olmuş ve self oryantalizmin nesnesi olan bütün toplumsal organizmalar "edebitarıhsel-dinsel-ideolojik-felsefi-ve." anlatılardan çıkarılmış ya da iç öteki olarak işaretlenmişlerdir (Alakom, 2010:84-100; Arslan, 2010:367-371). Şüphesiz Türkiye'de bu iç ötekileri; Gayrimüslim Azınlıklar, Aleviler, Osmanlı İmparatorluğu, Din-Hilafet taraftarları ve çalışmanın konusunu oluşturan Kürtler oluşturmuşlardır¹⁹⁹ (Çapar, 2006:412-430).

¹⁹⁸ II. Bölüm III. Kısımda ayrıntısı ile incelendiği gibi; Cumhuriyet ile beraber gelen köklü değişikliklerden hemen hepsi "Avrupamerkezli" ideolojiye göre oluşturulmuştur. Ancak eğitim felsefesi ve okullaşma anlamında Tevhid-i Tedrisat Kanununa ek olarak en önemli değişikliklerden bir diğeri ise Latin Harflerinin kabulü olmuştur.

¹⁹⁹ Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite ders kitapları incelendiğinde çalışmada self oryantalizmin nesnesi olarak belirtilen top-

Bir bütün olarak Avrupamerkezli dünya görüşüne göre kurgulanan "hakim öz" ün eğitimdeki en büyük yansıması şüphesiz pozitivizm olmuştur²⁰⁰(İnal, 2008:80-87). Cumhuriyet felsefesinin bu doğrultuda güttüğü eğitim politikasındaki amaç ise "Batı değerlerine sahip yeni bir toplum yaratmak" (Gökçe, 2003:193) olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda "ırk" konusunda zaten "hakim öz" dışında kalan ve self oryantalizmin nesnesi konumuna düşen Kürt toplumsallığı, "din" konusunda da self oryantalizmin nesnesi konumundan payını almıştır. Nitekim 1927 yılında H. Cahit Yalçın'ın tercüme ettiği, Cumhuriyet'in eğitim felsefesinde temel alınan Durkheim'ın "Education Moral" adlı kitabında Durkheim Eğitim ve Din konusunda şöyle söylemektedir: "Eğitimi baştan sona rasyonelleştirmek zorundayız, rasyonellikten kastımız; eğitim de dahil her sahadan dini temizlemektir." (Bolay, 1995:275) Bu minvalde Cumhuriyet'in eğitim felsefesinin temelinde bu önermenin olduğu kesinlikle söylenebilir. Diğer yandan Türk eğitim felsefesine dair Nurettin Topçu'nun yaptığı tarif burada anlatılmak istenen durumu özetlemektedir: "Millet dili, milli tarih ve milletin ruhuyla bütün bağlarını koparmış olan ve kültürün yerine tekniği oturtan bir maarif sistemi ve eğitimin yabancı milletlerin kültürüne teslim edilmesi, düşman silahı ile değil içimizdeki yıkıcı irade²⁰¹ ile millet ruhuna karşı kazanılmış zaferdir." (Topçu, 1998:40)

lumsal organizmalara ait ya hiçbir bilgi bulunmamaktadır ya da "kötü" olarak etiketlenmişlerdir. Diğer yandan yurt içindeki bütün yazınsal literatürden çıkanlar "Kürt" toplumsallığının uluslararası ansiklopedi ve kitaplardan çıkarılması için de pek çok gayret sarf edildiği bilinmektedir. Nitekim eski İttihatçı yeni Cumhuriyetçi Adnan Adıvar'ın bu konuda gayret gösterenlerden biri olduğu da bilinmektedir.

²⁰⁰ Cumhuriyet'in mevcut ideolojisinin pozitivist çeperlerle çevrili olduğuna en güzel örnek; zamanın Meclis Başkanı Ahmet Rıza'nın Meclis'te "Ben Pozitivistim" diyerek Kur'an üzerine yemin etmeyi reddetmesi olayıdır.

²⁰¹ Nurettin Topçu'nun buradaki "içimizdeki yıkıcı irade" ifadesi, bir bütün olarak çalışmada mesnet edinilen self oryantalizm olgusuna karşılık gelmektedir.

Bir eğitim projesi olarak bütün okullaşma faaliyetlerinin ve diğer uygulamaların Atatürk Devrimlerinin yurt çapında yayılması için oluşturulduğu söylenebilir. Bu doğrultuda örneğin Köy Enstitüleri ile amaçlanan devrimin topluma kar tanesi gibi tepeden düşmesi ve yayılması olmuştur (Türkoğlu, 1997:150-151). Birincil self oryantalist algının ürünü olan Köy Enstitüleri'nin kurucusu İ. Hakkı Tonguç'un şu ifadeleri zamanın Türk eğitim felsefesini anlamada biraz daha yardımcı olabilir: "İnsanlar, gelenek ve göreneğin, alışkanlığın tesiriyle ve çok defa kendi akıllarını kullanmak zahmetine katlanmak istemedikleri için ne isteyebileceklerini, kendileri için en esaslı ve faydalı şeyin ne olduğunu bilmezler." (Tonguç, 1990:160) Bu ifade nazarında her ne kadar yeni eğitim felsefesi toplum adına karar veren "ahlak bekçileri" (Jacka, 2004:7) boyunduruğunda bir bütün olarak toplumu özelde ise Kürt toplumsallığını cehaletten kurtarmaya çalıştıysa da (Sekban, 2009:36), bu eğitim felsefesinin toplumu cehaletten kurtarmak yerine kurgulanan "hakim öz" dışında bulunan toplumsallıklar içinde özellikle Kürt toplumsallığında yeni bir entelektüel canlanma için sosyo-psikolojik ve kültürel teması sağladığı ifade edilebilir. Bu anlamda mitlerle²⁰² desteklenen modern Türkiye devletinin (Başkaya, 2009:43-49) "millî" (self oryantalist) eğitim felsefesi ile bu gibi eğitim kurumlarında karşılaşan Kürt çocukları (taşıyıcı elitleri), 1960'larda gerçekleşen Kürt entelektüel canlanmasında "Batının hegemonyasını kabul etmiş ve Batı gücüne gönüllü olarak teslim olmuş *Doğulu ikincil özne* (Etkind, 2007:625) karakterini oynamışlardır.

²⁰² Cumhuriyet'in mitleri modern bir Türkiye yaratmak adına gerekli görülmüş ve taşıyıcı elitler elinde şekillenmiştir. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi bu mitlerin başında gelmektedir. Ancak burada daha da önemli olan çalışmanın asıl konusunu oluşturan Kürt toplumsallığı içinden ortaya çıkan Kürt taşıyıcı elitlerinin, diğer bir ifade ile PKK ve diğer siyasal örgütlenmelerin ayrı yolda ve ayrı argümanlarla yeni bir mit eksenli tarih ve millet yaratma projesi içinde self oryantalist mantığı kendi toplumlarına (Kürt toplumuna) tekrar uygulamaya çalışmalıdır. Bu önerme yeterli sosyolojik veriler ile daha sonraki bölümlerde ayrıntısı ile incelenecektir.

Kürt toplumsallığının modern ikincil öznelere, bütün temas bölgelerinin bir ürünü sayılabilecekleri gibi, çoğunlukla eğitim ve okullaşmanın oluşturduğu temas bölgelerinin çıktısı olarak değerlendirilebilirler (Aslan, 1996:161-163). Bu anlamda ilköğretim bölge okulları, köy okulları, köy enstitüleri ve de özellikle “yatılı bölge okulları” (Bayrak, 2009:11-38; Marcus, 2010:46), Kürt taşıyıcı elitlerinin ortaya çıkmasında çok etkilidir.²⁰³ Bu konuda hemen hemen bütün akademik incelemelerde okullaşmanın arttığı 1938 yılından 1960'lara kadar Kürt toplumsallığında bir sessizlik döneminin varlığından bahsedilmektedir (Bozarslan, 2005b:54-56; Özoğlu, 2009:161-162). Ancak bu dönem self oryantalizm mantığı içerisinde 1923 ile 1938 yılları arasında karşılıklı etkileşim halinde temas bölgeleri cereyanında kalan Kürt toplumsallığının temasın şokunu yaşadığı dönem olarak tanımlanabilir. Diğer yandan bu dönemde temas bölgelerindeki çarpışmadan sonra entelektüel mülahazadaki Batılı ivmenin en üst düzeye çıktığı da ifade edilebilir.

Eğitim felsefesi ve okullaşmanın meydana getirdiği temas bölgelerinin ardından bir bütün olarak radyo, televizyon, gazete, sinema ve moda gibi popüler araçların Kürt toplumsallığında bir temas bölgesi oluşturdukları söylenebilir. Çünkü bu gibi popüler araçların birincil self oryantalist paradigmanın pekişmesi adına pragmatistçe kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu pragmatist kullanıma, Cumhuriyet'in erken dönemlerinde gazete-radyo ve

²⁰³ Bir sonraki bölümde ayrıntısıyla incelenecek olan Kürt entelektüel canlanmasına hamilik eden Kürt taşıyıcı elitlerinin Cumhuriyet'in eğitim felsefesi kapsamında hayat buldukları bilinen bir gerçektir. Bu doğrultuda Jönkürt olarak değerlendirilen PKK ve lideri Abdullah Öcalan ve diğer pek çok Kürt taşıyıcı elitlerinin okullarda yaşadıkları olaylar zinciri Cumhuriyet'in eğitim felsefesi ve bu doğrultudaki okullaşmanın oluşturduğu temas bölgesi yoğunluğunu gözler önüne sermektedir. Nitekim Öcalan kendi okul dönemindeki bir arusunu şu şekilde ifade etmektedir: “Benimle okulda hep dalga geçiyorlardı ve kuyruklu Kürt, kuyruklu Kürt diye bağıyorlardı ve de beni bir tehlike olarak görüyorlardı.”

sinema yayınlarında, geç dönemlerinde ise televizyon yayınları ve moda algısında örnekler bulunabilir.

d. Popüler Güçlendiricilerin Oluşturduğu Temas Bölgeleri

Birincil self oryantalist paradigmanın sürdürülmesi adına kullanılan popüler güçlendiricilerin, ikincil self oryantalist paradigmanın canlanmasında bir temas bölgesi oluşturması ilk bakışta biraz karmaşık gelebilir. Ancak sonradan modernleşen toplumların hemen hepsinde 20. yüzyılın ortalarında yaygınlaşan gazete-radyo-televizyon gibi araçların “hakim öz” doğrultusunda yayın yaptıkları bilinen bir gerçektir (Çaplı, 1995:11-12). Bu doğrultuda “hakim öz”ün bu gibi popüler güçlendiriciler ile görsel ya da yazınsal olarak devleştirilmesi, “hakim öz” dışında kalan “etnik-dini-kültürel-filolojik” iç ötekilerin ise sanatsal manipülasyonları (Fukuzimi, 2006:1) popüler güçlendiricilerin temel çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Self oryantalizasyon merkezinde popüler güçlendiriciler, temelde merkezin kuvvetine²⁰⁴ ve bu kuvvetin “modern” olandan geldiğine vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda geleneğe karşı modernlik anlayışının bir sonucu olarak geleneksel olan çok abartılı bir şekilde dramatize edilmekte, ritüeller ve kostümler çok abartılı olarak kullanılmaktadır (Neveling ve Wergin, 2007:4; Tasker, 2011:437). Bu kullanımlar, self oryantalist strateji ekseninde rahatlatmaktan ziyade baskıcı ve engelleyici bir nitelik arz etmektedirler (Yan, 2010:159). İşte bu baskıcı ve engelleyici nitelik ise, “hakim öz” dairesi içinde “yazılmayanlar-çizilmeyenler-

²⁰⁴ Burada merkezin kuvveti ve “hakim öz” dairesi dışındakilerin sterilize edilmesine gösterilecek en iyi örnek 1966 yılında çekilen Hudutların Kanunu isimli filmde bulunabilir. Nitekim Hudutların Kanunu (1966) isimli filmde görüldüğü üzere; merkezden gelen bir kişi diğer bir deyişle “hakim öz” dairesi içinde bulunan bir birey, yerli olanı şekillendirmekte, diğer bir ifade ile aydınlatmaktadır. Bu anlamda sinematik tasvirler penceresinden bakıldığında geleneksel olanın bir bütün olarak sanatsal manipülasyona uğratıldığı ifade edilebilir. Diğer taraftan filmde Kürt toplumsallığına ait “kostüm ve ritüellerin” de aşırı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

söylenmeyenler-görüntülenmeyenler” için bir temas bölgesi oluşturmaktadır.

Türkiye örneğine bakıldığında; Cumhuriyet’in erken dönemlerinde popüler güçlendiriciler olarak özellikle gazete ve radyoların büyük bir işlev gördüğü ifade edilebilir. Nitekim 1923 ile 1938 yılları arasında çalışmanın konusunu oluşturan Kürt toplumsallığından gazete ve mecmualarda hiçbir surette bahsedilmediği; bahsedilse bile “Kürt yoktur” önermesi üzerinde durulduğu görülmektedir (Bulut, 2005:110-112). Bu anlamda temel alınan diğer bir meşhur önerme ise Kürt’lerin bir Türk boyu oldukları önermesidir (Taneri, 19??). Bunların yanında özellikle 1950’li yıllardan sonra çekilen sinema filmlerinde ve televizyon programlarında bir toplumsal otantisite olarak “Kürt” varlığının yok sayılması ve “Kürt” lere ait olan ritüel ve kostümlerin abartılı bir şekilde kullanılması durumu göze çarpmaktadır.²⁰⁵

Popüler güçlendiriciler içerisinde “Moda” kavramsallığı, sürekli “hakim öz”ün görsel kanadını işaret ederek; kültürel uzlaşma çağrısı yaparken bile kültürel erotikleşme mefhumunu ve self oryantalizmi körüklemektedir (Burman, 2007:193). Nitekim popüler güçlendiriciler sahnelerinde Kürt toplumsallığının teatral tasvirlerine bakıldığında geleneksel bir kıyafet olan Kürt puşisinin aşırı kullanımı, esmer tenlilik ve bıyıklı olmanın etnik ve konuşma aksarındaki karşılığının üzerinde bastıra bastıra durulması göze çarpmaktadır. Nihayetinde otantik Kürt toplumsallığı beyaz perdenin de doğusunda görülmektedir (Yücel, 2008:64).

²⁰⁵ Çoğalan oryantalizmler algısı ve bu doğrultuda self oryantalist algının tam olarak görselleştirilebilmesi için Giovanni Scognamiglio’nun Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler isimli eserinde ifade ettiği şu sözler dikkate alınmalıdır. “Yabancı ve gizemli... Belki de ürkütücü gemici, bir Türk’tür. Türkçe konuşuyor fakat Türkçe konuşması öylesine acayip geliyor. Öylesine yabancılaşmış bir dünya dışı gibi...” Burada Avrupa’dan daha doğuda olan Türkiye ve Türkiye’den daha doğuda olan Kürtler olarak genel bir tasnif göze çarpmaktadır. İşte bu durum dahilinde Batıdan Doğuya değer yargılarının büyükten küçüğe doğru dizilişi ve self oryantalist mantık açık bir şekilde görülmektedir.

Bir bütün olarak gazete ve mecmualardaki Kürtleri red-inkâr politikaları (Yeğen, 2009:53; Kutlay, 2012:22), radyolardaki programlara, sonra sinema filmlerine daha sonra ise televizyon programlarına yansımıştır. 1960'lı yıllardan sonra ise daha da keskinleşen popüler güçlendiricilerdeki self oryantalist mantık, "otantik" olanı hakim öz dairesi içine çekebilmeyi ve otantik kimliğinden soyundurmayı amaçlamıştır (Iwabuchi, 1994). Bu doğrultuda popüler güçlendiricilerin oluşturdukları temas bölgeleri, Kürt entelektüel canlanmasına gidişte büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü popüler güçlendiricilerin bastırıldığı "hakim kültür" ile "alt kültür" arasında kimliksizliğe sürüklenen (Altundağ, 2009:5) Kürt toplumsallığı içinde "eşitlik" olgusunun sorgulanmaya başlanmasında ve Kürt taşıyıcı elitlerinin sosyalist ideolojiyi benimsemelerine doğru gidişte popüler güçlendiriciler ayrı bir önem itibar etmektedir.

Bir temas bölgesi olarak popüler güçlendiriciler birinci "hakim öz"ü güçlendirmekten ziyade ikincil self oryantalist paradigmanın canlanmasında rol oynamışlardır. Bu anlamda uluslararası toplumun oluşturduğu temas bölgelerinde şekillenen Kürt entelektüel canlanmasından önce, Kürt toplumsallığında sosyalizme bilişsel meşruiyetin yolunu açmışlardır. Popüler güçlendiricilerin oluşturduğu temas bölgelerinden sonra ise uluslararası toplumun oluşturduğu temas bölgeleri, özellikle sosyalist hareketlenmelerin olduğu dönem olarak, Kürt toplumsallığındaki entelektüel uyanışın ideolojik perspektifini oluşturmuştur (Öcalan, 1992:52; Özcan, 1999:59). Nitekim bu dönemde uluslararası toplumda meydana gelen II. Dünya Savaşı ve özellikle sosyalist dünya görüşünün yaygınlaşması gibi hareketlenmeler ve Türkiye'ye sınır diğer ülkelerdeki Kürt toplumsallıklarındaki gelişmeler, Kürt entelektüel canlanmasının kapısını aralayan son temas bölgelerini oluşturmuşlardır.

e. Uluslararası Toplumun Oluşturduğu Temas Bölgeleri

1920'li yıllarda modern devletlerin kurulmasından sonra Kürt toplumsallıkları, çizilen surî sınırlar ile beraber Türkiye, Ermenistan (SSCB içinde), İran, Irak ve Suriye sınırları içerisine dağılmışlardır (Minorsky ve diğ., 2004:107). Bu bağlamda her bir Kürt toplumsallığı içinde, Türkiye'de olduğu gibi temas bölgeleri ve entelektüel canlanmalar ve dolayısıyla self oryantalizasyondan bahsedilebilir. Ancak burada önemli olan 1938 ile 1960 yılı arasında uluslararası toplumdaki ve özellikle içerisinde Kürt toplumsallığını barındıran ülkelerdeki fiili-düşünsel hareketlenmelerdir. Bu doğrultuda Türkiye dışındaki bu dört (4) ülkedeki Kürt'lerden bir kısmının 1923-1938 arasında Türkiye'de meydana gelen ayaklanmalardan sonra bu ülkelere yerleşen Kürtler oldukları bilinmektedir (Fuccaro, 2005:233-234).

Türkiye²⁰⁶ haricindeki Kürtler; Irak'ta İngilizlerin sömürgesi (Mihoyan, 1998:17; Çevik, 2011:52-53), İran'da Şah Yönetiminin tebası ve İngilizlerin sömürgesi (Saray, 1999:108-112), Suriye'de Fransız'ların sömürgesi (Ekinci, 2000:84-85) ve SSCB Ermenistan'ında Sosyalizm nesnesi (Gestrein, 2012:46) olarak bir müddet yaşamışlardır. Bu anlamda farklı sosyal ortamlarda bulunan diğer Kürt toplumsallıklarında *modernlik* dürtüsü, Türkiye'de bulunanlardan biraz daha önce başlamıştır.²⁰⁷ Nitekim 1956 yazında ABD'den güney doğuya gelen Anthony Parsons gözlemlerini şöyle aktarmaktadır: "Türkiye'de, sıradan bir gözlemcinin Irak'ta mutlaka fark ettiği türden bir Kürt milliyetçiliğinin en soluk bir

²⁰⁶ İlerleyen bölümlerde ifade edileceği gibi Jönkürtlerin temel söylemi de, Türkiye içinde Kürt toplumsallığının bir sömürge olduğu önermesine dayanmaktadır.

²⁰⁷ Burada dikkat edilmesi gereken yegâne husus; 1923 ile 1938 yılları arasında her ne kadar isyanlar, iskânlar ve göç olayları yaşanmış olsa bile; Kürt toplumsallığının büyük bir çoğunluğunun Türkiye asabiyet bağına kendilerini ait hissetmiş olmalarıdır. Nitekim bu önermeyi destekler nitelikte bu dönem için Jwadih, "Türkiye Kürtlerinin sağlık standardı diğer ülkelerdekilerden çok daha iyiydi" demektedir.

ifadesini bile yakalayamadım.” (McDowal, 2004:535) Bu doğrultuda özellikle Irak ve Suriye’de “kolonizasyon²⁰⁸” sonrasında modern yapılanma taklitlerinin ortaya çıktığı ve bu yapılanmaların Türkiye’deki Kürt toplumsallığı ile bir temas oluşturduğu sabittir.

Uluslararası toplumun oluşturduğu temas bölgelerine gösterilebilecek en iyi örnek İran’da kurulan “Mehabat Kürt Cumhuriyeti” (Aegleton, 1976:152; Fırat, 2002:523) dir. Diğer yandan özellikle II. Dünya Savaşından sonra uluslararası toplumdaki “demokrasi” ve “sosyalizm” furyalarının oluşturduğu temas bölgeleri de gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim Türkiye’de Çok Partili Hayata geçişi zorlayan ve siyasal katılmada alternatifi oluşturan şartların bu dönemde olduğu bilinmektedir (Ekinci, 1997:221-222). Buna karşılık 1950’lerde dünya genelinde yaygınlaşan “Sosyalizm” ideolojisinin Türkiye’deki yansıması ise, daha etkili ve yüksek yoğunluklu bir temas bölgesi oluşturmuştur. Bütün bunlarla beraber özellikle bu dönemlerde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde yapılan radyo programları²⁰⁹, Edebiyat araştırmaları ve üniversitelerde Kürt bölümlerinin kurulması gibi olayların da etkin birer temas bölgesi oluşturdukları söylenebilir (Can, 2005:56-57; Çay, 1996:378-383; Hassanpour, 2005:243-247).

²⁰⁸ Self oryantalizasyon mantığı içinde en önemli husus kolonizasyondur. Nitekim Batılı güçlerin gelip her hangi bir Doğulu ülkede Batı tipi bir koloni oluşturması sonrasında; söz konusu Doğulu yerel elitlerin sömürgeci Batılı güçlerle girdiği temas sonrasında kendi değerlerini Batı’nın değerleriyle karşılaştırması sonucu self oryantalizasyon durumunun ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu anlamda Türkiye haricindeki diğer Kürt toplumsallıklarının “kolonizasyon” evresini tam olarak yaşadıkları söylenebilir. Buna karşılık Türkiye’deki durumun diğerlerine nazaran daha az kurbanlaştıncı olduğu ifade edilebilir. Çünkü Türkiye’de bu durum ancak yan sömürü olarak değerlendirilmektedir. Nihayetinde ise Türkiye’deki bu durum daha sonraki bölümlerde ifade edileceği gibi, Kürt taşıyıcı elitlerinin kendi toplumlarını “Sosyalizm” gözlüğünden okumalarına neden olmuştur.

²⁰⁹ Nitekim PKK öncüsü Öcalan radyo programları hakkında; “Henüz çocuktum ve Erivan radyosundan gizli gizli “Kürtçe” şarkılar dinlerdik” ifadelerini kullanmaktadır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti ve diğer ülkelerdeki Kürt hareketlenmelerinin “modern” mi yoksa “geleneksel” mi olduğu tartışmasından (Kutlay, 2012:265) ziyade burada önemli olan; Türkiye’deki Kürt toplumsallığının kendi ile özdeş tutabileceği diğer ülkelerdeki Kürt toplumsallıklarındaki gelişmeler ve onların statüsü ile, kendi toplumsal statülerini mukayeseye gitmeleridir. Nitekim özellikle bu dönemde İran, Irak ve SSCB Ermenistan’ından yapılan radyo yayınlarından (Jwadih, 2009:431; Marcus, 2010:35; Taels, 2001:80-83) Türkiye’de 1960 sonrası ortaya çıkan Kürt toplumsallığının ahlak bekçilerinin etkilendikleri, diğer bir ifade ile sosyo-psikolojik temas haline geçtikleri bilinmektedir.

En nihayetinde toplumsal şişkinliği son aşamasına kadar getiren diğer bütün temas bölgeleri ile beraber uluslararası toplumun oluşturduğu temas bölgeleri, Kürt toplumsallığı içinde yeni bir entelektüel canlanmanın oluşmasına neden olmuştur. Burada Kürt entelektüel canlanmasına doğru gidilirken; uluslararası toplumun oluşturduğu temas bölgeleri hakkında altının önemle çizilmesi gereken yegâne husus ise, Kürt entelektüel canlanmasında baz alınan ideolojik öğretinin büyük oranda uluslararası toplumun oluşturduğu temas bölgelerinin bir çıktısı olmasıdır.

3. Kürtlerde Entelektüel Canlanma²¹⁰

I. ve II. Meşrutiyet ve arkasında şekillenen modern Türk Devrinde Osmanlı taşıyıcı elitlerinin kendi toplumlarını okudukları Batı icadı Liberalizm gözlüğü (Oğur, 2012:14), 1923-1938 arasındaki temas bölgelerinin oluşturduğu Kürt entelektüel canlanmasında diğer bir ifade ile “Kürt Rönesansında” (Fuccaro, 2005:251;

²¹⁰ Entelektüel canlanma durumu, taşıyıcı elit olarak kavramsallaştırılan temas bölgesi elitlerinin “Avrupamerkezci” bir gözlükle kendi toplumlarını “bakma-görme-şekillendirme” eylemlerine maruz bırakılma olarak açıklanabilir. Bu doğrultuda ilerleyen bölümlerde inceleneceği gibi; II. Bölümde ayrıntısıyla ifade edilen Osmanlı toplumundaki taşıyıcı elitler yani Jöntürker, Kürt toplumsallığındaki Jönkürtler’e temel olarak bir benzerlik göstermektedir.

Öcalan, 1999c:191) yerini Sosyalizm gözlüğüne bırakmıştır.²¹¹ Bu bağlamda "otantik" olanı sunileştirmek adına girilen uygulamalar zinciri, her iki entelektüel canlanmada birbirine çok benzerdir. Nitekim Kürt entelektüel canlanması ile beraber ortaya çıkan yeni "Doğulu ikincil özne" (Etkind, 2007:625)'ler için Klasik Batı Sosyalizminin Leninizm yorumu yenedünya görüşü halini almıştır. Sonuç olarak Kürt entelektüel canlanmasında ve Jönkürtlerin ortaya çıkmasında Sosyalist entelektüel metodolojinin temel parametre olarak kullanıldığı ifade edilebilir.

Kürt Rönesansı ve Reformu (Öcalan, 1999c:191), ikinci kuşak Kürt Aydın hareketi (Tori, 2008:72-75) Kürt kültürel Rönesansı (Fuccaro, 2005:251), Kürt Aydınlanmacılığı (Tori, 2005:169), Kürt Aydınlanma Hareketi (Ekinci, 2006:106) ya da Kürt entelektüel canlanması²¹², 1923 ile 1938 arasında Kürt toplumsallığının temas bölgelerinde edildiği şüphenin 1938-1960 döneminde şekillenmesiyle beraber ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda self oryantalizm

²¹¹ Dünya genelinde modernite ekseninde hareket eden ve modernleşme çabası içerisine giren ve bunu gerçekleştirecek yeterli temas bölgesine, taşıyıcı elite ve entelektüel canlanmaya sahip olan hemen hemen bütün toplumlar ve ülkeler hangi ideolojik formasyon ilkelerince hareket ederlerse etsinler, (farkında olmadıklarını iddia etselerde) self oryantalizasyonu bir strateji olarak kullanmışlardır. Nitekim çalışmanın I. Bölüm I. Kısımında ayrıntısıyla açıklanan Çin, Rusya, Japonya, Tayland, Malta vd. pek çok ülkede self oryantalizasyonun kimi zaman bir strateji kimin zamansa bir resmi ideoloji olarak kullanılmış olması bu durumu doğrulamaktadır. Bu anlamda çalışmanın I. Bölümünde teorize edilen self oryantalizm doktrini sonradan modernleşen bütün toplumlarda olduğu gibi, Kürt toplumsallığı içinde de benzer şekilde tezahür etmiştir. Nitekim burada temel fark olarak sadece gözlüğün değişmiş olması gösterilebilir. Osmanlı taşıyıcı elitleri liberalizm gözlüğü ile kendi toplumlarına bakmışlar ve kendi toplumlarını Batılı hermönetik çemberden okumaya çalışmışlar, 1960 sonrası Kürt entelektüel uyanışında ise, PKK ve diğer örgütlenmeler yani ikincil taşıyıcı elitler, kendi toplumlarını Batı merkezli olan başka bir hermönetik çemberden okumaya çalışmışlardır. Bu anlamda Jöntürk ve Jönkürtlerin bu paradigmatik beraberlikleri bu bölümün sonunda analiz edilecektir.

²¹² Burada özellikle ifade edilmesi gereken; çalışma için incelenen bütün Kürt taşıyıcı elitlerinin yazdıklarında Kürt entelektüel canlanmasının 1960'lı yıllarla birlikte kendi bünyelerinde başlamış olduğu önermesidir.

öğretisinin temel dinamiklerine uygun olarak temasın eşiğindeki Kürt taşıyıcı elitlerinde bir “değerler hiyerarşisi” (Palat, 200:118) oluşmuştur. Bu hiyerarşiyle beraber ise, Kürt taşıyıcı elitleri modern bir devlet çatısı altında oldukları için self oryantalizmin kilit sorusu olan “Ülkem için yanlış olan nedir?” sorusu (Jacka, 2004:7) yerine “Halkım için yanlış olan nedir?” sorusunu²¹³ kendi kendilerine sormuşlar ve Kürt toplumsallığını bir araya getirecek modern asabiyet bağı olarak “Sosyalizm” ideolojisini benimsemişlerdir. Bu gelişmelerle beraber Jönkürtler, Kürt toplumsallığındaki modern “özne”lik görevini eline almak isteyen ahlak bekçileri olarak ortaya çıkmışlardır.

Self oryantalizm mantığına göre; taşıyıcı elitler Batı’da yaratılan entelektüel araçları benimsedikleri anda (Nihei, 207?:91) Batının hegemonyasını kabul etmiş ve Batı gücüne gönüllü olarak teslim olmuş Doğulu özneyi (Etkind, 2007:625) teşkil etmektedirler. Bu anlamda Kürt toplumsallığı içinde Batı’ya dair “toplumsal şüphe” mefhumunun 1923 ile 1938 yılları arasında gerçekleştiği, 1938 ile 1960 arasındaki dönemde “değer-norm-kurum” bakımından “mukayese” olgusunun cereyan ettiği, 1960 sonrası dönemde ise “benimseme” fiilinin şekillendiği söylenebilir.²¹⁴ Nitekim Türkiye’de 1961 Anayasası sonrasında meydana

²¹³ Sonradan modernleşen toplumların pek çoğu, Avrupamerkezli hayatı, bir bütün olarak ithal ettikleri için yönetim metodu ya da hükümet etme biçimlerini de Avrupa tarzı bir şekilde oluşturmuşlardır. Bu anlamda kullanılan temel enstrüman Cumhuriyet fikri ve onun modern bağdaştırıcısı olan Demokrasi fikridir. Ancak özellikle modern devlet sınırları içinde kalan ve modern terminolojiye göre “dini-etnik-filolojik” olarak “azınlık” olan toplumsal organizmaların “hakim kültür” ile ilişkileri neticesinde ortaya çıkan ikincil self oryantalist paradigma ekserinde özellikle “eşitlik” çerçevesindeki dünya görüşlerini daha fazla benimsemişlerdir. Bu anlamda burada Kürt taşıyıcı elitleri tarafından sorulan “Halkım için yanlış olan nedir?” sorusunun da aslında retorik olarak “Sosyalizm” ideolojisini çağrıştırdığı açık bir şekilde görülmektedir.

²¹⁴ Necati Alkan “Terörizm ve Gençlik” isimli kitabında bu konuya açıklık getirmektedir. Nitekim Alkan özellikle 1980 sonrası PKK’nın Gençlik içinde örgütlenmesi ve örgütün canlı tutulması unsurlarının; örgüt içindeki bireylerin ve hiziple-

gelen daha-özgürlükçü ortamın da bu "benimseme" olayının gerçekleşmesine ivme kazandırdığı ifade edilmektedir (Parla, 1993:71; Sayılğan, 1968:7).

Temas halindeki Kürt toplumsallığında yeni taşıyıcı elitlerin ortaya çıkması, entelektüel canlanmayı tetiklemiştir. Bu bağlamda temasın arkasında oluşan entelektüel canlanmanın en önemli tarafı olan 'modern kurumların sıcak enerjisini açığa çıkarmak, şahsiyeti ve kişiselliği düzenlemek ve yeniden biçimlendirmek' (Yu, 2008:13) eylemlerini Kürt toplumsallığı içinden çıkan Jönkürtler, temel vazife olarak edinmişlerdir.²¹⁵ Bu doğrultuda self oryantalizmin ortaya çıktığı andan itibaren ayrıcalıklı kıldığı kesimin (Stiffler, 2010:90) 1960 sonrasında sosyalizm ile beraber canlanan ve 1970'lerde kurulan PKK ve diğer örgütlenmelerin olduğu söylenebilir.

a. Sosyalizm ve Jönkürtlerin Ortaya Çıkışı

Sosyalizm ideolojisinin bu topraklardaki tezahürü şüphesiz 1960'lardan çok daha öncesine dayanmaktadır. Bu doğrultuda Osmanlı toplumunda sosyalist düşüncenin, Marks'ın Komünist Manifestoyu yayınladığı yılların hemen arkasına tekabül ettiği söylenebilir (Cerrahoğlu, 1965:16-17; Adanır, 2000:33-39; Cerrahoğlu, 19??36-37). Ancak ilk sosyalist parti olarak 1910 yılında kurulan Osmanlı Sosyalist Fıkrası gösterilmektedir (Tevetoğlu, 1967:16; Tunçay, 1967:26). Diğer yandan 1910 yılından sonra hem Osmanlı'da hem de Cumhuriyet Döneminde 1960 yılına kadar pek çok meşru ya da gayri meşru sosyalist, komünist parti, örgüt ve organizasyondan bahsedilebilir (Sayılğan, 1968:51-366). Fakat

rin birbirlerine ve sisteme karşı duymuş oldukları şüphe mefhumundan beslendiğini ifade etmektedir.

²¹⁵ Çalışmada Kürt toplumsallığının taşıyıcı elitleri olarak değerlendirilecek olan PKK ve diğer yapılanmaların lideri olarak görülen Abdullah Öcalan'ın "Biz Kürt toplumuna Rönesans ve Reform basamaklarını turmandıracağız" ifadesi, bu önermeyi destekler niteliktedir.

1960'lerden sonra, (Türkiye'de) ilk kez Kürt taşıyıcı elitleri, sosyalist dünya görüşünü yeni (modern) bir asabiyet bağı oluşturmak için kullanmışlardır.²¹⁶

1961 Anayasası Türkiye tarihinde sosyalist düşünce için bir milat olarak alınabilir. Çünkü bir bütün olarak yeni reformların gelmesi, sol hareketler için elverişli bir ortam yaratmıştır²¹⁷ (Karpap, 2007:85). Bu doğrultuda 1961 anayasası sonrasında Türkiye'de sosyalist örgütlenmeler kurulurken Kürt taşıyıcı elitlerinin bu örgütlenmelerin çeşitli kademelerinde yer aldıkları bilinmektedir.²¹⁸ Diğer yandan entelektüel canlanmada Avrupamerkezli ideolojik formasyonların pragmatistçe kullanılması, sonradan modernleşen bütün toplumlarda olduğu gibi Kürt entelektüel canlanmasında da söz konusu olmuştur. Nitekim Kürt taşıyıcı elitleri, öncelikle Kürt kültürel çıkmazının Türkiye'de gelişen kapitalizmin bir açmazı olduğunu ileri sürmüşler (Okuyan,

²¹⁶ İdeolojilerin taşıyıcı elitler için hiçbir ehemmiyeti yoktur. Taşıyıcı elitler pragmatistçe ideolojik doktrinlere yaklaşır ve kendi çıkarları doğrultusunda karar verirler. Milliyetçi Çin Eski Milli Emniyet Şefi U. T. Husu'nun ifadelerinden de anlaşılacağı üzere; bu anlamda verilecek en iyi örnek Çin lideri Sun Yat-Sen'in Avrupamerkezli dönüşümlerle toplumu değiştiremediğini ve Avrupa'dan yeterince destek alamadığını gördüğünde; Çin-Sovyet işbirliğine ümit bağlamış olmasıdır. Nitekim 1924 yılında Çin'de Milliyetçi Partilerin Komünist Partilerle işbirliği yapmaya başladıkları bilinmektedir.

²¹⁷ 1961 Anayasası hazırlanırken cereyan eden bir olayı, Kurucu Meclis Üyesi Abdülhadi Toplu hatıralarında şu şekilde anlatmaktadır. Anayasa hazırlanırken Üye Abdülhadi Toplu, Ferit Melen'e "Sosyalizm fikri anayasada serbest bırakılmakta" demiştir. Ancak Ferit Melen aldırmayarak: "Sen müfritsin ya sana ondan öyle geliyor, arkadaşlarımız sosyalist bir yasa yapmazlar" diyerek karşılık vermiştir. Ancak anayasa metni hazırlanıp Meclise geldiğinde, Ferit Melen Meclis kürsüsünde şu ifadeleri beyan etmiştir: "Anayasa komisyonundaki arkadaşlarımı tenzih ederim. Fakat yapılan bu yasa ile bir Komünist partisi iş başına gelip icrayı faaliyette bulunabilir."

²¹⁸ Nitekim TİP, Doğu Mitingleri ve DDKO'nun faaliyet alanları incelendiğinde genel olarak Güney Doğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde hareket halinde oldukları görülmektedir.

2003:97) daha sonraları ise sosyalizmi Kürt toplumsallığını modernleştirmek adına kullanmışlardır.

1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi (Ünsal, 2002:72-73), Türkiye tarihinde genellikle aforoz edilen solculuğun (Mardin, 2010:165-170) içinde canlanan Kürt entelektüel canlanmasında çok önemlidir. Çünkü Kürt aydınları, TİP'i Türkiye'nin somut koşullarına yanıt veren ve Kürt aydınlanma hareketine katkı yapacak bir parti olarak algılamışlardır (Ekinci, 2004:288-289). Bu anlamda TİP kendisinden sonra gelecek olan "Doğu Mitingleri"ne (Beşikçi, 1992:9-15), Devrimci Doğu Kültür Ocaklarına ve PKK'ya kuluçka görevi yapmıştır (Çaycı, 1996:359). Bu doğrultuda öncelikle "ezilenlerin hakkı" sonra "işçilerin hakkı" ve "kapitalizm karşıtlığı" en sonunda ise Kürt toplumsallığı hakkında TİP'deki görüş ayrılıkları ve 12 Mart Muhtırası ile beraber TİP'in kapatılması neticesinde Cumhuriyet'in solculuğu aforoz eden tavrı yeniden ortaya çıkmış ve PKK ve diğer siyasi örgütlenmelere giden yol açılmıştır.

"Marksist Değer Teorisi" (Selik, 1982:122-128) ekseninde hareket etmek ve toplumu bu doğrultuda hareket ettirmek²¹⁹ isteyen 1960'ların Kürt aydınlanmacıları diğer bir ifade ile Kürt taşıyıcı elitleri, TİP, Doğu Mitingleri ve nihayetinde DDKO ile beraber Kürt toplumsallığını birleştirmek ya da Kürt toplumsallığının

²¹⁹ Bilindiği üzere self oryantalist mantıkta toplumun büyük bir çoğunluğundan bir birim zaman önce modernleşen ya da aydınlanan taşıyıcı elitlerin ilgili toplumu otantisitesinden soyundurmak için giriştiği adımlar çok önemlidir. Bu anlamda 1960'larda kendisini Kürt aydını olarak tanımlayanların yazdıklarına bakıldığında genel olarak şu ifadeler görülmektedir: "Kürt toplumu hala feodal olarak hayatını devam ettirmektedir ve Kürt toplumunda aydınlanmacı bilincin oluşturulması için öncelikle onların Sosyalist ideolojiyi benimsemeleri gerekmektedir. Nitekim zaten İslamiyet Kürt toplumunda yayılmadan önce, Kürt toplumu tam olarak Sosyalizm felsefesine uygun Zerdüştlük dinini yaşamıştır." Sosyalizm ideolojisinin benimsenmesinde ise Çetin Yetkin'in Fethi Naci Kalpakçıoğlu ile yaptığı görüşmede Kalpakçıoğlu'nun şu ifadeleri kayda değerdir: "Lenin'in eserlerinin çevrilmesi, bazı kesimlerdeki delikanlılara birtakım bilgiler öğretmekten çok, Leninvari küfretmeyi öğretti. Opportunist emperyalizm ajanı gibi..."

hakkını savunmak adına “Sosyalizm” ideolojisini benimsemişlerdir (Güçlü, 2010:246-262). Bu doğrultuda self oryantalizm enfeksiyonunun (Jouhki, 2006b:7) özellikle 1971 Muhtırası’ndan sonra Kürt toplumsallığındaki Kürt aydınlarına diğer bir ifade ile taşıyıcı elitlerine tam olarak bulaştığı ifade edilebilir. Bu anlamda bir bütün olarak edebi anlatılara da bu enfeksiyonun yansıdığı görülmektedir. Nitekim Ereğ Şemo tarafından yazılan ve Kürt aydınlanması hususunda hatırı sayılır bir referans olarak gösterilen “Kürt Çoban” isimli eserin kendi muhteviyatındakileri özetleyen önsözündeki “Bu kitap Kürt meselesine Lenin ve Stalin’in Bolşevik çizgisiyle yaklaşmaktadır.” (Şemo, 1993:9-10) ifadeleri ve 31 Ağustos 1959 günü Diyarbakır’da yayınlanan “Kımlı”²²⁰ adlı Kürtçe bir şiirde buğdaylarını yediği için kımlı feryat eden çocuğun yakanışına “Üzülme bacım, seni kımlı, süne ve sömürenlerin zararından kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık” (Anter, 2011:11) ifadeleri, 1960’larda Kürt taşıyıcı elitlerinin tam olarak ortaya çıktıklarını ve kendi toplumlarındaki milyonlarca değişkeni “Sosyalizm” gözlüğünden²²¹ okumaya başladıklarını doğrulamaktadır.

²²⁰ Kımlı bir çeşit haşeredir. Buğday ve benzeri bitkilerin başakları ile beslenir. Burada “kımlı” birincil self oryantalistleri betimlemektedir. Ancak çalışmanın temelindeki önerme baz alınarak birincil ve ikincil self oryantalistlerin her ikisinin de bu “metafor”la değerlendirilebileceği açıktır.

²²¹ Hiç şüphesiz; self oryantalizasyonun ortaya çıkmasında, taşıyıcı elitlerin kendi toplumlarına Batılı gözlüklerle bakmalarında ve kendi toplumlarının “değer-norm-kurum” zincirini bir ahlak bekçisi olarak şekillendirmeye çalışmalarında ve de en nihayetinde kendi toplumlarının “iyi” sini Avrupamerkezli “iyi” ile değiştirmeye çalışmalarında, ideoloji kavramı büyük bir önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ilerleyen bölümlerde Osmanlı taşıyıcı elitleri ile Kürt taşıyıcı elitleri mukayesesinde ayrıntılı olarak inceleneceği gibi Osmanlı taşıyıcı elitlerindeki “devletçi liberalizm” gözlüğü ile Kürt taşıyıcı elitlerindeki “Sosyalizm” gözlüğü birbirine temel olarak benzerlik göstermektedir.

Kürt toplumsallığını aydınlatmayı kendilerine görev edinen Kürt taşıyıcı elitlerinin eylemleri²²², onlardan daha önce modernleşen modern Türkiye elitlerince izlenmiş ve kontrol altına almak adına pek çok karşı faaliyet sürdürülmüştür. Bu doğrultuda birincil hakim öz ya da merkezîyet odağının temsilcileri "güvenlik söylemi" (Roe, 2004:279-281) ile her defasında Kürt taşıyıcı elitlerini modern hapishanelere göndermişlerdir. Ancak burada altı önemle çizilmesi gereken husus; modern anlamda otoritenin disiplin merkezi olarak kurgulanan hapishanelerin (Foucault, 2003:14) genel olarak bütün Sosyalistler ve özelde Kürt aydınlanmacılar tarafından entelektüel canlanmaya yön verilen merkez olarak kullanılmış olmalarıdır.

b. Hapishanelerin İşlevi: Entelektüel Tartışmalar

Modern tarihin yazılmasında hapishanelerin ayrı bir yerinin olduğu bilinmektedir (Foucault, 2000:7-8).Çünkü modern devletle birlikte oluşan beraber yaşama halkası içinde kendi "öz"ünü yakalayamayan pek çok birey-grup ya da toplumsallık için modern hapishaneler büyük bir önem arz etmektedirler. Bu doğrultuda-modern Türkiye Cumhuriyeti ve Kürt toplumsallığı açısından hapishanelere bakıldığında; Kürt entelektüel canlanmasında hapishanelerin birer okul vazifesi üstlendikleri görülmektedir (Öztürk, 2004:201). Aynı zamanda hapishaneler Kürt taşıyıcı elitlerinin kurumsallaştırdığı PKK'nın personel kaynağı olarak ifade edilmektedir (Ersever, 2010:117; Aydın, 1992:97). Diğer yandan

²²²Self oryantalizm ideolojisizliği ya da teorisizliği, diğer bir ifade ile felsefe yoksunluğunu ifade etmektedir. Bu anlamda hemen hemen tüm Doğu taşıyıcı elitlerinin Avrupamerkezli doktrinler bütününe benimsediği ve kendi toplumlarında bu doktrinler bütününe benimseyemeyen, içselleştiremeyen diğerlerini, yani "Doğulu" kalmış olanları şekillendirmeyi amaç edindikleri ifade edilebilir. Buradan yola çıkarak self oryantalizmle beraber aslında modernleşmiş ya da aydınlanmış "Doğulu" elitlerin direk olarak kendi çıkarlarını işaret ettikleri söylenebilir. Bu durumda taşıyıcı elitin temel argümanı, toplumdaki diğerlerinin "ne kadar Batılılaşmış olduğu ya da ne kadar Doğulu kaldığı" sorunsalıdır.

aynı hapishaneler, Kürt taşıyıcı elitleri tarafından “politik karargâh” olarak tanımlanmaktadır (Alınak, 1996:191).

Kürt toplumsallığı içinözellikle 1959 yılında meydana gelen 49’lar Olayı’ndan 1974 genel affına kadar olan “mahpusluk” sürecinde (Ekinci, 2004:314) hapishanelerin, Kürt taşıyıcı elitlerinin örgüt kalıplarının ve bir bütün olarak “ideoloji” lerinin şekillenmesinde önemli bir yerlerinin olduğu görülmektedir.²²³ Nitekim Öcalan bu dönemi PKK’nın ideolojisinin oluştuğu dönem olarak tanımlamaktadır (Özcan, 1999:370).

Jönkürtlük ve çıkış noktası olarak aldığı Avrupamerkezli sosyalizm ideolojisinin dünyadaki en parlak dönemini özellikle Çin’de Sosyalist bir rejimin kurulmasından 1980’li yıllara kadar olan dönemde yaşadığı ifade edilebilir. Bu dönemde iki kutuplu dünya (Gönlübol, 1993:461-463) kavram tahtasında Jöntürkler sağ başı, Jönkürtler ise sol başı tercih etmişlerdir. Bu doğrultuda Kürt taşıyıcı elitleri “sosyalist ideoloji” gözlüğüyle kendi toplumsallıklarının içinde bulunduğu sorunlar temelinde hapishanelerde yoğun bir tartışma içine girmişlerdir. Bu anlamda hapishaneler Kürt taşıyıcı elitlerinin hem tanışma ve örgütlenme yeri, hem de örgüt ideolojilerinin şekillenme yeri olarak ifade edilmektedir (Marcus, 2010:156).

1959 yılında Kürt toplumsallığında kendi toplumlarına dair “toplumsal endişe” mefhumunu üst seviyede hisseden elli (50) kişinin tutuklanması olayından (Bozarslan, 2007:1170-1175; Yeğen, 2007:1210-1211) sonra Kürt toplumsallığındaki entelektüel

²²³ Self oryantalizasyonun her hangi bir toplumda oluşması için ilgili toplumun “Batı(lı)” ile temas halinde olması ve o toplumdan taşıyıcı elitlerin ortaya çıkması olmazsa olmaz şartlardandır. Ancak taşıyıcı elitlerin ortaya çıkmasında bir o kadar önemli olan diğer bir şey ise; taşıyıcı elitlerin Batılı entelektüel mülahazalarını geliştirecekleri mekânlardır. Bu bağlamda II. Bölümde ayrıntısı ile incelenen Osmanlı toplumsallığı içinde taşıyıcı elitlere tartışma ortamı sağlayan paşa konakları, okullar ve piknik yerlerinin gördüğü işlevi, 1960’lar Türkiye’sinde Kürt toplumsallığı için hapishaneler görmüştür.

canlanma olayının tam olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Nitekim bu tarihten sonra 1974 Genel Affına kadar Kürt taşıyıcı elitlerinden hemen hemen hepsinin en az bir defa olmak üzere hapisanelerde kaldıkları bilinmektedir.²²⁴ Diğer yandan hapisaneler Kürt taşıyıcı elitleri için sadece mutabakat sağlama yerleri olmamışlar aynı zamanda görüş ayrılıklarına düştükleri ve bölündükleri yerler olmuşlardır²²⁵ (Ekinci, 2011:66-67; Aydınoglu, 2007:338). Nitekim 1974 Genel Affından sonra; 1960'larda sadece TİP içinde bulunan pek çok Kürt gencinin daha sonraları irili ufaklı pek çok örgüt oluşturarak dağıldıkları bilinmektedir.²²⁶

1974 yılı Genel Affından sonra 1980 Darbesine giden süreçte Türkiye'deki ideolojik kutuplaşmanın en üst düzeyine ulaştığı bilinmektedir (Orakoğlu, 2008:24-25). Bu bağlamda özellikle Türk Milliyetçilik bilincinin toplumsal ortamda artmış olması ve (Türk) Milliyetçi Hareket Partisi'nin kurulup aktif olarak siyasete başlaması (Çınar ve Arıkan, 2002:25-29; Teziç, 1976:312-315), Kürt toplumsallığı için Cumhuriyet'in "hakim öz" dairesine girebil-

²²⁴ Çalışmanın genelinde Jönkürt ifadesi PKK ve Kürt halkını temsil iddiasıyla ortaya çıkan diğer "sosyal-kültürel-siyasal" örgütlenmeler için kullanılmıştır. Ancak merkez olarak PKK örgütü ele alınacaktır. Bu doğrultuda başta PKK Genel Sekreteri Abdullah Öcalan olmak üzere PKK'nın kurucu kadrosu ve 1990'lardan itibaren örgütlenmeye başlayan siyasal partilerin Merkez Yürütme Kurulu ve diğer organlarına müntesip hemen herkesin birincil "hakim öz" bekçileri tarafından, "birincil aidiyet odağı" na ters hareket ettikleri gerekçesiyle hapisanelere atıldıkları bilinmektedir.

²²⁵ Bu dönemde irili ufaklı pek çok örgüt kurulmuştur. Bunlardan bazıları ise şunlardır: Türkiye Kürdistan'ı Demokrat Partisi, Türkiye Kürdistan'ı Sosyalist Partisi, Kürdistan Öncü İşçi Partisi, RIZGARI Örgütü, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Hareketi, KAWA, Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Emek Partisi, Sosyalist Devrim Partisi, Türkiye İşçi Köylü Partisi ve Türkiye Komünist Partisi. Çalışmanın genelinde PKK ve özellikle PKK ile beraber anılan siyasi partiler değerlendirileceğinden diğer örgütlenmeler üzerinde fazla durulmamıştır.

²²⁶ Kemal Burkay'ın Sosyal Emperyalizm Sorunu ve Türkiye'de Maocu Akım isimli kitabında ifade ettiği gibi; söz konusu bölünmede Sosyalizm ekseninde Marks yorumu, Lenin yorumu, Mao yorumu ve revizyonist yorum (revizyonizm) tartışmaları büyük rol oynamıştır.

meyi daha da zorlaştırmıştır (Karahana, 2005:31). Bu şartlar çerçevesinde artık alternatif bir "hakim öz" iddiası ve alternatif bir "aidiyet odağı" oluşturmak hedefleriyle Kürt taşıyıcı elitleri, ikincil özneler ve diğer bir deyişle ahlak bekçileri olarak PKK örgütünün temelini atmışlardır.

c. PKK (Kürdistan İşçi Partisi): Doğulu İkincil Özne 1

1923 yılında birinci self oryantalist paradigmanın tescillenmesinin ardından, 1923 ile 1938 yılları arasında temas bölgelerinde kalan Kürt toplumsallığının 1938 ile 1960 yılları arasında entelektüel mülahazada yaşadıkları temasın şoku ile beraber, 1961 anayasası sonrasında uluslararası ideoloji yelpazesinde kendisini hissettiren sosyalizm vasıtasıyla şekillenen, kendisini "Kürt Rönesansı mimarı"²²⁷ olarak sunan Abdullah Öcalan öncülüğünde, 1974 yılına kadar ideolojik temeli oluşan ve bir entelektüel canlanma ibaresi olarak Kürt toplumsallığını temsil iddiası ile ortaya çıkan temas bölgesi elitleri tarafından 1978 yılında kurulan PKK nedir?²²⁸

²²⁷ Modern Türkiye Cumhuriyet'inin kurulması yıllarında ve daha sonraki dönemlerde Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türk Kültür Mimarı" olarak tanımlandığı bilinmektedir.

²²⁸ Çalışma için incelenen hemen hemen bütün kaynaklarda PKK'nın ne olduğu sorusuna ideolojik bir "bakış-görüş-alglama" sisteminde cevap verildiği-arandığı görülmüştür. PKK nedir sorusuna, Türkiye'de yaşayan her bir toplumsal organizma farklı bir cevap vermektedir. Ancak PKK ne kadar "modern" ya da "Avrupamerkezli" ise, PKK nedir? sorusuna verilen cevaplar da bir o kadar "modern" ve "Avrupamerkezli"dir. Milliyetçi paradigmaya göre PKK terör örgütüdür, Sosyalist paradigmaya göre PKK özgürlük savaşçısıdır, liberal paradigmaya göre PKK Türkiye'de bireyin özgürleşmesi önündeki en büyük engeldir, muhafazakâr paradigmaya göre ise PKK İslam düşmanıdır. Diğer yandan Kürt milliyetçilerine göre ise aynı PKK Kürtlerin temsilcisidir. Bu manada PKK'yı tanımlamak çoğu zaman uluslar arası platformlarda sorun teşkil etmektedir. Ancak çalışmanın hiçbir bölümünde kullanılmadığı gibi bu bölümde de PKK incelenirken "Avrupamerkezli" kavramlar hiyerarşisi kullanılmayacaktır. Bu durumda PKK nedir? sorusuna "modern" olanla kirlenememiş "otantik" bir gözlemlikle yaklaşılmaya çalışılacaktır. Nihayetinde otantik toplumsal "öz" ün çalışmada hem daha objektif hem de daha bilimsel bir metod oluşturacağı düşünülmektedir.

PKK self oryantalist mantık içerisinde “Halkım için yanlış olan nedir?” (Jacka, 2004:7) sorusuna 1973 yılında Abdullah Öcalan’ın verdiği; “Kürdistan sömürgeci” (Altıntop, 2011:86) cevabıyla başlayan bir sürecin sonucudur.²²⁹ Marksizm ve Leninizm’in temsilcisi olarak Türkiye’deki Kürt toplumsallığına Rönesans ve Reform basamaklarını tırmandırmak isteyen bir grup tarafından 1978 yılında kurulan PKK (Öcalan, 1992:52-56; Parmaksız, 2009:26-27), ikincil self oryantalist paradigmanın ortaya çıkmasında ve ikincil Doğulu öznelerin sahneye konmasında başat aktör konumundadır.²³⁰ Buradan hareketle PKK nedir sorusuna “modern” yaftalar ile yanıt aramak yerine, PKK’nın “zaman-mekân-algı” düzeyinde özelde temsil ettiği varsayılan Kürt toplumsallığının otantisitesinden, genelde ise bu coğrafyadaki toplumsallıkların otantisitesinden uzaklaşma oranı ve bir bütün olarak Avrupamerkezli felsefeyi yani oryantalizmi içselleştirme oranı ve nihayetinde “ikincil self oryantalist” paradigmanın inşa süreci incelenecektir.

PKK, Abdullah Öcalan ve bir grup arkadaşı tarafından 1978 yılında kurulmuştur (Kutlay, 2012:43; McDowal, 2004:554; Demirel, 2005:124-125). 1980 Darbesine/İhtilaline giden süreçte PKK, Türkiye’de kurulan pek çok sosyalizm eksenli örgütten yalnızca bir tanesidir. Ancak PKK’nın bu yıllarda her geçen gün biraz da-

²²⁹ Nitekim Tuncer Günay’ın Şemdin Sakık’la yaptığı röportajda Şemdin Sakık, Öcalan’ın DDKD’deki “sömürge sorunu” adlı tartışmada PKK’nın kurulma felsefesini şöyle açıkladığını dile getirmektedir: [1975’te, örgüt şefimiz çetesini oluşturmaya çalıştığı sıralarda, bir gün DDKD’ye gider. “Kürt sorununu nasıl çözebiliriz, ne yapmalıyız?” sorusuna cevap bulmak amacıyla düzenlenen tartışmaya kendisi de katılır. Her bir katılımcı şiddeti dışlayan, legal çalışmaların nasıl geliştirileceğini anlatırken, Öcalan söz alır ve şöyle özetler: “Biz sömürge bir ülkenin devrimcileriyiz. Sömürge ülkelerde legal çalışma ortamı yoktur. Legal örgütlenmelerin hepsi polis denetimi altındadır. Bu nedenle illegal örgütlenme ve silahlı mücadele yöntemiyle sonuç alabiliriz. Silahlı mücadele için yeterince kin ve düşmanlık yoksa onu da yaratabilmeliyiz...]

²³⁰ PKK’nın yanında self oryantalizasyon mantığının özneleri ya da çalışmada ikincil Doğulu özne olarak kavramsallaştırılan Kürt toplumsallığı içinde beliren siyasal partiler, bir sonraki başlık altında ayrıntısı ile incelenecektir.

ha sivrildiği görülmektedir. Nitekim kurulduğu günden itibaren öncelikli olarak diğer sosyalizm ve Kürt merkezli örgütlenmeleri tasfiye için çalışmış²³¹ (Marcus, 2010:216), sonraları ise bir bütün olarak Kürt toplumsallığının “otantik” hayat felsefesine karşı modernleş(tir)me eylemlerine girişmiştir (Öcalan, 2009c:13). Nitekim bu doğrultuda hem kendi hem de PKK adına konuşan Abdullah Öcalan, Kürt otantisitesi hakkında “Kürt gerçeğini ben değiştirdim”(Öcalan, 1999b:143)ifadelerini kullanmaktadır.

Kürt taşıyıcı elitlerinin lideri Abdullah Öcalan’ın oluşturduğu PKK parti programına bakıldığında; temel olarak sosyalizm ek-seninde Leninizm’in merkeze alındığı görülmektedir (Öcalan, 1992:56; Kürdistan Komünist Partisi, 1992). Alternatif hakim öz iddiaları eşliğinde Kürt toplumsallığının ahlak bekçileri olarak ortaya çıkan Öcalan ve onun karakterinde şekillenen PKK’nın toplumu aydınlatmak adına (Öcalan, 1999b:158-159) seçtiği “sos-yalizm” metodolojisi bilindiği üzere Avrupa menşelidir. Bu an-lamda Öcalan’ın 1977 yılındaki şu sözleri aslında kendisinin self oryantalist bir strateji uyguladığını itiraf etmektedir: “Eğer bir halk kendi geleneğine sarılırsa ve kültürünü canlı tutarsa bu bir başkaldırıdır.” (Marcus, 2010:61) Buradan da anlaşılacağı üzere Öcalan önderliğindeki PKK’nın ortaya çıkış itibari ile zaten Kürt toplumsallığına ters bir toplumsal merkezde durduğu ifade edi-lebilir.²³² Çünkü PKK, Öcalan’ın burada ifade ettiğinin aksine kendi toplumsal “değer-norm-kurum” zincirine sarılmak yerine

²³¹ II. Bölümde ayrıntısıyla incelendiği gibi; Jöntürklerin kurumsallaştırdıkları İttihat ve Terakki örgütlenmesinin de diğer Osmanlı örgütlenmeleri arasında bir korku yaydığı ve toplumsal olarak meşru olsa bile iktidarna ortak olabilecek bütün yapılanmaları sindirmek için çalıştığı bilinmektedir.

²³² II. Bölümde Osmanlı entelektüel uyanışına hamilik eden örgütlenmeler incele-nürken Terakki ve İttihad (Adı daha sonra İttihad ve Terakki olmuştur) Ce-miyetinin bir bütün olarak Osmanlı entelektüel mülâhazasını Avrupamerkezli olanla mukayeseye giden bir yapılanmaya sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu an-lamda self oryantalizasyonun kurumsallaşması (icadı) sürecinde diğer bütün un-surlar benzeştiği gibi; entelektüel canlanmada ortaya çıkan örgütlenmeler olarak İttihad Terakki ve PKK’nın bu anlamdaki benzerliği de dikkate alınmalıdır.

Avrupamerkezli yeni bir "hakim öz" oluşturmak için "sosyализm" ideolojisine kapılmıştır. Bunların yanında PKK parti programındaki "Kürt lehçelerinden birinin ulusal dil haline gelmesi teşvik edilecektir" (Özcan, 1992:369) ibaresi ve PKK'nun temel öngörüsünün milli bir devrim olduğunun her fırsatta dile getirilmesi (Marcus, 2010:17; Kürdistan Komünist Partisi, 1992:34) self oryantalizmin diğer bir ifadesi olan "çoğalan oryantalizmler" (Bakic-Hayden, 2007:356) algısı²³³ ortaya çıkarmaktadır.

Modernizmin en temel iticilerinden bir tanesi ve aynı zamanda self oryantalizasyonun kurumsallaşmasının olmazsa olmazlarından bir tanesi olan geçmişin bir bütün olarak reddi (Ruskola, 2002:197) de Öcalan ve PKK'nun eylemlerinde açıkça görülmektedir. Nitekim Öcalan'ın bu çalışmada otantik olarak tanımlanan 1923 ile 1938 arasındaki Kürt karşı duruşları dahil bütün Kürt karşı duruşlarını reddettiği bilinmektedir (Öcalan, 1999b:36-37). Ona göre PKK haricindeki bütün Kürt karşı duruş eylemleri "yüz karası" olarak tarihe geçmişlerdir. Çünkü onlar feodal bir nitelik taşımaktadırlar (Marcus, 2010:55; Öcalan, 1999c:71).

Öcalan'ın sosyalizm gözlüğüne göre Kürt toplumsallığı için beliren en temel tehlike "feodalizm" dir. Ona göre bir bütün olarak "geleneksel" olan aslında feodal olandır (Öcalan, 1999b; Öcalan, 1999a:21). Bu bağlamda Öcalan'ın çizmiş olduğu feodal çizginin kimi zaman Marks'ın feodalizm hatlarından bile daha keskin olduğu görülmektedir.²³⁴ Örneğin "aile" kurumu Öcalan'a

²³³ Bakic Hayden'in kavramsallaştırdığı "Çoğalan Oryantalizmler" olgusu, Avrupa'nın kendi içinde bile bir "Doğu(lu)"nun üretildiği önermesine karşılık gelmektedir. Örneğin Balkanlar, Fransa'dan daha "Doğuludur." Bu anlamda PKK'nun oluşturmaya çalıştığı "hakim öz" içinde daha Doğulu olacak olanlar, "Kırmancı" dairesinin dışında olanlar olarak ifade edilebilir.

²³⁴ Nitekim Karl Marks'ın kızının nişanlısı Paul Lafargue'ye yazdığı mektupta geçen (Mektup, Paul Lafargue'nin Tembellik Hakkı kitabının ekindedir.) "Ben kızımın anasına hayatı zehir eden zorlukları aşamadığım için pişmanım, dolayısıyla

göre Kürt toplumsallığını geriye götürmektedir ve aile feodal zavallılıklardan ilkidir (Özcan, 1992:161). Bunun yanında bir diğer önemli feodal zavallılık ise “ağalık” kurumlarıdır ve “ağalık kurumu”, Öcalan’ın Kürtleri modernleşirmesi önünde en büyük engeldir. Nitekim Öcalan öncülüğündeki PKK’nın bir bütün olarak “ağalık” kurumuna savaş açtığı ve suikastlar düzenlediği bilinmektedir (Buran, 2011:150). Diğer yandan Öcalan’a göre Kürtlerin modernleştirilmesi önündeki diğer bir feodal engel ise İslam “Dini” dir.²³⁵ Bu manada Öcalan için Kürtlerin asıl dini Zerdüştlüktür ve İslam Dini Kürt toplumsallığından silinmelidir²³⁶ (Öcalan, 2009b:357). Çünkü İslam Dini, Kürdistan’ın işgalinde Kürtlerin beynindeki Truva atıdır²³⁷ (Özcan, 1992:216). Kürtler manevi olarak da işgale uğramışlardır. Öcalan’a göre 1970’li yıllar itibari ile “Hz. Muhammed Karl Marks’a yenilmiştir” (Avcı, 2008:25)ve bu doğrultuda Kürt toplumsallığı, bütün bu feodal unsurlardan arındırılmalı ve 1980’lerde ideoloji ve örgüt olarak olgunlaşan PKK’ya ve sosyalist metodolojinin öngördüğü yaşam sistemine bir an evvel uyumlaştırılmalıdır.²³⁸

sizin de kızıma benzer şeyler yaşatacağınızdan kuşkuluyum...” ifadeleri, Marks ile Öcalan’ın tasavvur ettiği “aile” olgusunun tezatına örnek olarak gösterilebilir.

²³⁵ Cumhuriyet Dönemi kurucu elitlerinin “modern bir toplum yaratma” projesinde de “İslam” dininin bir bütün olarak ilerlemeye engel teşkil edip etmediği çok tartışılmıştır. Nitekim birincil self oryantalist paradigmada “din” mefhumunun ve “dindar” olanın self oryantalize edilen toplumsal gruplardan bir tanesi olduğu daha önce de ifade edilmiştir. Bu anlamda birincil self oryantalist algı ile “din”e olan yabancılaşma açısından da Öcalan İttihat Terakki ve PKK birbirlerine benzerlik göstermektedirler.

²³⁶ Öcalan’ın modern asabiyeti oluşturmada seçtiği sosyalizm ideolojisi ile beraber bir bütün olarak “din” olgusunu dışlaması, Avrupamerkezli modernite anlayışının laiklik kanadını hatırlatmaktadır. Diğer taraftan bu durumun Cumhuriyet ve birincil self oryantalist paradigmanın kurumsallaşma süreci olan Tek Parti Dönemine benzerlik gösterdiği ayrıca ifade edilmelidir.

²³⁷ Öcalan’ın İslam dinine yaklaşımı, İslam’ı Kürt toplumsallığından çıkarmak olarak algılansa da, 1990’larda PİK (Kürdistan İslam Partisi) adlı bir yapılanma ile Müslüman Kürt toplumundan meşruiyet devşirmeye çalıştığı bilinmektedir.

²³⁸ II. Bölümde ayrıntısı ile incelendiği gibi; Cumhuriyet’in kurucu kadrosunun elinde şekillenen birinci “hakim öz” 1923 ile 1933 yılları arasında çıkarılan ana-

1984 yılından sonra PKK örgütü olgunlaşmış ancak bu olgunluk esnasında örgüt içinde kimi uygulamaları eleştiren Öcalan'a lider olarak alternatif oluşturacak kimselerin de ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda 1984 ile 1990 yılları arasında Öcalan'ın örgütün kuruluşunda yer almış pek çok kişinin ölüm emrini verdiği bilinmektedir (Marcus, 2010:126; Ersever, 2010:130-131). Bunlardan en bilineni ise, PKK'dan ayrılan Semir kod adlı kişidir.²³⁹ Burada önemli olan nokta ise, 1982 ile 1990 yılları arasında örgüt içi iktidarını sağlamak adına Öcalan'ın yaptığı uygulamaların onun kültleştirilmesine²⁴⁰ dayanak sağlamış olmasıdır (Marcus, 2010:282; Saral, 2012:310-311). Bu doğrultuda Öcalan'ı kültleştirmek için örgüt içi infazların yanında pek çok uygulamanın yapıldığı bilinmektedir. Nitekim PKK'nın eğitim kampları önüne Öcalan'ın tunçtan büstlerinin ve heykellerinin dikilmesi ve PKK'nın tanrısı olarak sunulması bu duruma örnek teşkil etmektedir²⁴¹ (Elçi, 1977:27; Gürses, 1997:146).

yasa ve yasalar ve bu doğrultuda oluşturulan "değer-norm-kurum" zinciriyle çeperlenmiştir. Bu doğrultuda 1930'lu yılların, Avrupamerkezli çeviri uygulamalar ile oluşturulan bu hakim öze mevcut toplumsal organizmaları dahil edebilme uğraşı içinde geçtiği bilinmektedir. 1980'li yıllara bakıldığında ise; PKK ve Abdullah Öcalan'ın oluşturmaya çalıştığı alternatif "hakim öz" ün Kürt toplumsallığı için 1930'lardaki sürece benzerlik gösterdiği söylenebilir.

²³⁹ Semir'in PKK'dan kaçtıktan sonra Öcalan'a, "PKK dogmatizmi ve lanetli ideolojisiyle mücadele edeceğine dair bir mektup yazdığı bilinmektedir." Diğer yandan Marcus'un eski bir PKK'lı ile yaptığı görüşmede eski gerillanın gülererek şunları söylediği bilinmektedir: "PKK'daki her önemli insanın ortadan kaldırılmasının tek nedeni grubun devamlılığıdır."

²⁴⁰ Cumhuriyet Döneminde 1923 ile 1933 yılları arasında gelişen özellikle Takrir-i Sükun Kanunu ve İstiklal Mahkemelerinin yaptığı pek çok uygulamanın, Mustafa Kemal Atatürk'ü milletin nezdinde kültleştirdiği ifade edilebilir. Nitekim "kül" kelimesi kavramsal olarak özellikle modernizme geçiş evresinde "korku" kavramı ile beraber şekillenmiştir. Bu durumda Öcalan'ın 1982 ile 1990 arası dönemde örgüt içinde yaptığı uygulamalar ile erken Cumhuriyet Dönemi uygulamaların birbirlerine benzerlik gösterdiği söylenebilir.

²⁴¹ Öcalan'ın PKK kamplarındaki dersliklerin önüne büstünü diktirmesi, Cumhuriyet'in eğitim felsefesi ekseninde Atatürk'ün bütün resmi kurumların ve özellikle de okulların önüne büstlerinin dikilmesine benzerlik teşkil etmektedir.

PKK'nın mali kaynağı ve uluslararası toplumla ilişkileri incelendiğinde; 1923 ile 1938 arasındaki Kürt karşı duruşlarına tezat içinde pek çok Avrupa ülkesiyle anlaşma içerisinde olup onlardan yardım aldığı görülmektedir²⁴² (Denker, 1997:79-133; Pekmezci, 2008:94-95; Özoğlu, 2007:430-437). Diğer yandan PKK'nın kaynak sağlamak için bir bütün olarak insani otantisite gözlüğünden iyi görünmeyen kimi uygulamalara giriştiği de bilinmektedir. Nitekim bu uygulamalar arasında insan tacirliği, uyuşturucu ve silah kaçakçılığının da bulunduğu bilinmektedir (Kemalist Atılım Birliği, 1991:46; Dalman ve Tabak, 1995:66-69; Erciyes Üniversitesi, 1991:47; Erbaş, 1996:110).

PKK'nın ve Öcalan'ın uygulamalarından bir diğeri ise, Kürt tarihinin sil baştan tekrar yazılması olmuştur. Bu doğrultuda özellikle 1990'larda Kürt toplumsallığının kökeni, dini, kültürü vs. hakkında pek çok basım-yayın yapıldığı bilinmektedir (Üşümezsoy, 2006:39-47). Bu yayınların hemen hemen hepsinde modern bir tarih oluşturma çabaları açıkça görülmektedir. Nitekim modern Kürt tarihi yazılırken Osmanlı Tarihinin bir bütün olarak çıkarıldığı, İslam'dan önceki Kürt toplumsallığı ile tarihsel olarak irtibata geçilmeye çalışıldığı görülmektedir.²⁴³ Diğer yandan bir millet yaratma adına Kürt Tarih Tezi, Modern Kürt Edebiyatı ve Kürt Des-

²⁴² Öcalan önderliğindeki PKK'nın 1923 ile 1937 arasındaki (çalışmada otantik olarak değerlendirilen) karşı duruşları kabul etmediği ve onları "feodal" olarak etiketledikleri bilinmektedir. Ancak Öcalan'ın "Keşke olmasaydı" dediği bu karşı duruş eylemlerinde; örneğin Şeyh Said'in İngilizlerden gelen yardım teklifini reddetmesi, PKK ile mukayese mantığı geliştirilmesinde kayda değerdir.

²⁴³ Cumhuriyet Dönemindeki uygulamalarda ve bir bütün olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün söylemlerinde de özellikle Osmanlı tarihinin tarihten kesilip çıkarıldığı ve Osmanlı'dan önceki Türk devletleriyle irtibata geçilmeye çalışıldığı II. Bölümde ayrıntısıyla incelenmiştir. Bu anlamda PKK ve Öcalan merkezli 1990 sonrasında yapılan yayınlarda da aynı felsefi metodun kullanıldığı görülmektedir. PKK ve bir bütün olarak Kürt entelektüel canlanmasıyla meydana getirdiği bu yayınlara Mehmed Uzun'un "Abdal'ın Bir Günü" isimli romanı örnek gösterilebilir. Nitekim romanda genel olarak "Osmanlı İmparatorluğu"nun olumsuz bir çerçevede değerlendirildiği görülmektedir.

tanları gibi pek çok basım ve yayının yapıldığı da bilinmektedir (Uzun, 1999; M. Said Ramazan El-Buti, 2011; Campanile, 2009).

Öcalan'ın kültleştirilmesi, Kürt toplumsallığında self oryantalizmin öznesi olarak Öcalan'a ve PKK'ya işaret etmektedir. Bu anlamda Doğulu ikincil özne olan Öcalan ve PKK'nın ihtiyaç duyduğu diğer bir şey ise, resmi bir ideoloji olmuştur. Tam burada "Öcalanizm" (Bekaroğlu, 2008:224) ya da 1970'lerdeki adıyla "Apoculuk" (McDowal, 2004:554) Kürt toplumsallığı için tasavvur edilen yeni "hakim öz" ün resmi duvarı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda Kürt taşıyıcı elitlerinin lideri Abdullah Öcalan ve PKK parti programı ve diğer bütün veriler incelendiğinde ortaya çıkan durum, self oryantalizasyon mantığını tam olarak görselleştirmektedir. Bu anlamda toplumu aydınlatmak adına sosyalizmin bir metot olarak seçilmesi (Öcalan, 1992:56; Kürdistan Komünist Partisi, 1992), geleneksel geçmişin bir bütün olarak reddi, sosyalizmle birlikte materyalist bir yaşam felsefesini yerleştirme çabaları, İslam dinini Zerdüştlikle ikame girişimi (Öcalan, 2009b:357), lider olarak Öcalan'ın kültleştirilmesi ve Öcalanizm ya da Apoculuk olarak ifade edilen "alternatif hakim öz" için resmi ideoloji arayışları (Bekaroğlu, 2008:224; Pirim ve Örtülü, 1999:29), yeni oluşturulacak "aidiyet odağı" için tarihin yeniden yazılması ve "alternatif hakim öz" için tarihsel kaynak arayışlarının beraberinde "değer-norm-kurum" ilişkisinde sosyalizm eksenli "kodifikasyon" çalışmaları²⁴⁴ (Marcus, 2010:1993) bir bütün olarak self oryantalizmin kurumsallaşma sancısını göstermektedir.

1990'ların başında PKK, varlığını ve Kürt toplumsallığı içerisinde uyguladığı self oryantalist stratejiyi günden güne daha da hissettirmeye başlamıştır. Bu süreçte Kürtleri modernize etmek (Öcalan, 2009a:9-20) diğer bir deyişle "modern bir toplum yarat-

²⁴⁴ PKK'nın 1993 yılında kurduğu Ulusal Meclis'in pek çok alanda yasa taslağı yaptığı ve Kuzey Irak'ta kurduğu Mahkemelerde bu normatif ağ ekseninde yargılama yaptığı bilinmektedir.

mak”²⁴⁵ adına PKK’nın eylemleri siyasal alana da yansımıştır. Ancak birincil “hakim öz” odağı elitleri PKK’nın bu duruşunu hiçbir zaman kabul etmedikleri gibi, birincil self oryantalist paradigmayı da PKK’nın eylemleri doğrultusunda keskinleştirmişlerdir. Nitekim 1990’larda; 1920’lerde uygulanan İskân politikalarının tekrar uygulandığı, Doğu ve Güney Doğu Anadolu’dan milyonlarca kişinin Batı’ya iskân edildiği bilinmektedir (Yükseker, 2008:220; Jongerden, 2008:153-157). Bu anlamda Kürt toplumsallığı içinde bulunan Kürt taşıyıcı elitleri haricindeki pek çok (otantik) Kürt bireyinin hem birincil self oryantalist paradigmanın hem de ikincil self oryantalist paradigmanın nesnesi konumuna düşmeleri söz konusu olmuştur.²⁴⁶

TİP, Doğu Mitingleri ve DDKO, PKK’ya kuluçka vazifesi görmüş (Çaycı, 1996:359), PKK ise Kürt merkezli siyasal partilere kuluçka vazifesi görmüştür. Bu doğrultuda Kürt taşıyıcı elitleri 1990’lı yıllardan itibaren Kürtleri modernize etmek (Öcalan, 2009a:9-20) ve siyasal alanda bir “aidiyet merkezi” oluşturmak adına pek çok siyasal parti kurmuşlardır. PKK orijiniinde kurulan bu siyasal partiler ile PKK, 1990 yılından itibaren Kürt toplumsallığı adına “iktidarı” diğer bir deyişle “ahlak bekçiliği” vazifesini ya da Modern Kürt toplumsallığının “öznellik” görevini paylaşmışlardır.²⁴⁷ Nitekim bu partilerin kadrosunun da ilk aş-

²⁴⁵ “Modern Toplum Yaratmak”, sonradan modernleşen bütün toplumların taşıyıcı elitlerinin kendilerine biçtikleri temel görev olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda II. Bölümde ayrıntısıyla incelendiği gibi 1920’lerde yapılan bütün değişikliklerin de “modern bir toplum yaratmak” adına faaliyete geçirildiği açık bir şekilde görülmektedir. Buradan hareketle birincil self oryantalizasyon mantığındaki “modern toplum yaratma” olgusu ile PKK ve Kürt Merkezli siyasal partilerin Kürt toplumsallığı için hayata geçirdikleri “Kürtleri modernize etme” olgusu birbirine benzerlik göstermektedir.

²⁴⁶ Bu durum “iki uçlu şeyleştirme” kavramsallaştırılmasıyla ilerleyen bölümlerde incelenecektir.

²⁴⁷ Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde İttihad ve Terakki’nin partileşmeden önce Osmanlı toplumunda İttihatçılığın bir korku aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Nitekim İttihat Terakki 1913 yılında partileşmiş ve toplumsal aura-

malarda PKK tarafından oluşturulduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda PKK'nın desteğiyle kurulan HEP, ÖZEP, ÖZDEP, DEP, HADEP, DEHAP, DTP ve BDP'nin (Marcus, 2010:406) PKK ile beraber Kürt toplumsallığını şekillendirmek için politik enstrüman vazifesi gördükleri söylenebilir. En nihayetinde özellikle Öcalan'ın yakalanmasından (1999) sonra aktif olarak HADEP, DEHAP, DTP ve nihayetinde BDP'nin self oryantalizasyon ekseninde Kürt toplumsallığında modernleşmenin sıcak enerjisini açığa çıkarmak, şahsiyeti ve kişiselliği düzenlemek ve yeniden biçimlendirmek' (Yu, 2008:13) için etkin bir şekilde çalıştıkları ifade edilebilir.

Bütün bunlar çerçevesinde PKK'nın Kürt otantisitesi içindeki "değer-norm-kurum" dairesinden çok uzakta bir aidiyet merkezi oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Ancak Öcalan PKK için "Bir isyanın yasallığı değil ancak meşruiyeti sorgulanabilir" (Öcalan, 1999a:9) demektedir. Meşruiyetin özellikle iktidarın kendi tabanındaki kabullüne ya da iktidarın kendi tabanıyla mutabakatına karşılık gelmesi (Daver, 1993:110; Dursun, 2008:102) açısından değerlendirildiğinde; siyasal bir örgütlenmenin meşruluk derecesi, kendi otantik toplumsallığına olan mesafesiyle ölçülür ifadesi yerinde olacaktır. Bu minvalde Kürt toplumsallığı içinde PKK'nın meşruiyeti sağlamada başarılı olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan Kürt toplumsallığındaki self oryantalizasyonun ve ikincil özne ve nesne olgularının tam olarak anlaşılabilmesi için legal olarak siyaset yapan Kürt Merkezli siyasal partilerin de bireysel ve toplumsal otantisite gözlüğünden ayrıntılı olarak analiz edilmesi gerekmektedir.

d. Kürt Merkezli Siyasal Partiler: Doğulu İkincil Özne 2

Kürt merkezli siyasal partiler ve PKK, self oryantalizm ekseninde Kürt toplumsallığı içinde "Doğulu ikincil özne" lik görevini paylaşmaktadırlar. Bu paylaşım, 1990 yılında kurulan Halkın Eşitliği

da görünür hale gelmiştir. Buradan hareketle PKK'nın kurulma aşaması ve partilerin ortaya çıkış süreci incelendiğinde İttihat Terakki ile bir benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Partisi (HEP) (HEP, 1992:11-13) ile beraber başlatılabilir. Halkın Eşitliği Partisi, hem ilk Kürt merkezli parti olması dolayısıyla hem de 15 Aralık 1991 tarihinde toplanan HEP I. Olağanüstü Kongresinde yaşananlar dolayısıyla çok önemlidir. Çünkü Kürt toplumsallığındaki ikincil öznel görevini paylaşan Kürt Merkezli siyasal partiler ile PKK'nın bu beraberliğine, kongredeki resimlere "PKK Genel Sekreteri" (Özcan, 199:42) Öcalan'ın annesi Ema Öcalan'ın metaforik olarak okunması²⁴⁸ ile ulaşılabilir. Bu doğrultuda kongrede Ema Öcalan'ın protokolde en ön sırada yerini alması, "Hepimizin anası, anaların anası"²⁴⁹ (DEP, 1994a:4) sloganlarıyla karşılanması ve eksiksiz bütün HEP parti merkezi üyelerinin ve temsilcilerinin Ema Öcalan'ın elini öpmesi ve de HEP'in ikinci kongresinde PKK'nın yasallaşmasının istenmesi²⁵⁰ (Ölmez, 1995:168-205) bu beraberliği doğrulamaktadır.

Kürt Merkezli siyasal partilerin parti programları, parti tüzükleri, mensuplarının söylemleri ve bu konuda diğer Kürt taşıyıcı elitlerince yazılanlara bakıldığında; genel olarak PKK ile aynı siyasal ve toplumsal "aidiyet odağı" içinde bulundukları ve dolayısıyla otantik Kürt toplumsal merkezinden uzak bir merkezde hareket ettikleri ve de otantik Kürt toplumsallığını bu suni "aidiyet odağı"na çekmek suretiyle hareket ettirmeye çalıştıkları açıkça görülmektedir.²⁵¹ Nitekim hülle yoluyla kurulanlar hari-

²⁴⁸ Abdullah Öcalan'ın annesi Ema Öcalan, bu resimlerde metafor olarak Abdullah Öcalan'ın yerine kullanılmıştır. Bu doğrultuda bir bütün olarak bu resimlerde; siyasal alana taşınan Kürt taşıyıcı elitlerinin gütnüş olduğu siyasetin aslında Abdullah Öcalan öncülüğündeki PKK orijini hareket edeceği ifade edilmektedir.

²⁴⁹ Nitekim bu ifadenin daha sonra HEP (DEP)'in kapatılmasında bir delil olarak alındığı bilinmektedir.

²⁵⁰ PKK'nın yasallaşması istemi sadece HEP tarafından dile getirilmemiştir. 1990 yılında kurulan HEP'ten 2012'de siyasete devam eden BDP'ye kadar bütün Kürt merkezli siyasal partiler tarafından PKK ile beraberliklerini kanıtlayacak söylemlere rastlanmaktadır. Bunlardan en bilinenleri; "PKK yasallaşsın", "PKK muhatap olarak tarınsın" ve Öcalan yakalandıktan sonra "Öcalan için af çıkarılsın" söylemleridir.

²⁵¹ Bu doğrultuda PKK da olduğu gibi otantik Kürt toplumsallığını kendi kimliğinden soyundurmak ve başka bir libas giydirmeye çalışmak ve bu minvalde

cinde²⁵² aktif siyaset yapan HEP, DEP, HADEP, DEHAP, DTP ve BDP'nin hepsinin genel söylemi, PKK ile aynı çerçeve içinde görünmektedir.²⁵³ Kürt Aydınlanmacılığı (DEHAP, 1997:5) başta olmak üzere ideolojik yelpazede "sol" değer siyaseti (HEP, 1991:5; DEHAP, 1997:1; HADEP, 1994:1; BDP, 2011:1), sosyalist ideoloji (HADEP, 2002:75-77; DEP, 1994b:10), sosyalist aydınlar ve sosyalist aydınlanma (HEP, 1990:10), Kürt toplumsallığını modernize etmek (aydınlatmak) (Satan, 1997:3-4) ve bütün bunlar çerçevesinde bu onurlu rolü Kürt halkı adına üstlenmek (Geyik, 1994:11) söz konusu çerçeve içinde temel unsurlar olarak görülmektedir.

Bir bütün olarak (PKK gibi) Avrupamerkezli sosyalizm ideolojisi çerçevesi içinde olan Kürt merkezli siyasal partilerin temel argümanlarına bakıldığında; self oryantalist strateji net bir şekilde görülmektedir. Bu minvalde PKK'nın ardından bu partilerin Kürt toplumsallığında modern sosyalist bilinci canlandırmak adına sahneye konulduğu ayrıca ifade edilmelidir. Nitekim Kürt merkezli siyasal partilerin; Kürt halkının özgürlük mücadelesi (Geyik, 1994:20), emekçi halk savunması (HEP, 1990:9), katı bir la-

Kürt toplumsallığını modernleştirmek fikrinin Kürt merkezli siyasal partilerde de mevcut olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Kürt merkezli siyasal partilerin de Kürt toplumsallığının otantisitesinden uzak bir toplumsal aidiyet merkezinde oldukları ifade edilebilir.

²⁵² HEP kurulduktan bir müddet sonra birincil self oryantalizasyon mantığı içinde olan birincil taşıyıcı elitler HEP ve onun güttüğü "yasal" ikincil self oryantalist paradigmaya karşı birincil "hakim öz" odağını korumak adına karşı eylemlerine devam etmişlerdir. Nitekim bu karşı eylemlere hemen hemen bütün Kürt merkezli siyasal partilerin maruz kaldığı bilinmektedir. Bu doğrultuda HEP adına Anayasa Mahkemesine dava açılmıştır. Bu süreçte kapatılma olasılığına karşı hülle olarak ÖZEP ve ÖZDEP'in kurulduğu bilinmektedir.

²⁵³ PKK ve Kürt merkezli siyasal partiler yanında Kürt toplumsallığı içinde "ikincil Doğulu özne" olarak değerlendirilebilecek pek çok yan örgütlenmeden bahsedilebilir. Nitekim bütün Kürt merkezli partilere araştırma ortamı sağlayan İnsan Hakları Dernekleri ve daha sonraları kurulan KCK yapılanmaları bu doğrultuda değerlendirilebilir. Çünkü Önder Deligöz'ün KCK isimli kitabında belirttiği gibi KCK PKK'nın şehir yapılanması olarak değerlendirilmektedir. (Ancak çalışmada örneklem olarak sadece PKK ve Kürt merkezli partilere yer verilmiştir.)

iklik tasavvuru²⁵⁴ (Türk, 1997:8), kadınların özgürleştirilmesi/aydınlatılması(HADEP İstanbul İl Kadın Komisyonu,1997:18; BDP, 2012:4; Çalışlar, 1993:36-39)gibisöylemleri, Kürt toplumsallığı içindebir bütün olarak Avrupamerkezli Sosyalizm'in Leninizm yorumuna uygun bir yaşam felsefesini şekillendirmenin şifreleri olarak okunabilir. Diğer taraftan aynı ifadelerin, kendilerini sosyalist aydınlar olarak sunan Kürt merkezli siyasal partilerin (HEP, 1990:10) temsilcilerinin self oryantalist "bakma-görme-algılama" ve şekillendirme eylemlerine karşılık geldiği söylenebilir.

Parti programları ve mensuplarının söylemleri incelendiğinde; PKK gibi, Kürt merkezli partilerin de Kürt toplumsallığını modernleştirmek ve Kürtleri otantik kimliğinden soyundurmak adına politikalar yürüttüğü açıkça görülmektedir (White, 2012:312-313). Bu doğrultuda Kürt merkezli siyasal partilerin PKK ile beraber giyinmiş oldukları Doğulu ikincil öznellik libasını Kürt toplumsallığına giydirmeye çalışmaları; otantik Kürt toplumsallığını kendi otantik kimliklerinden soyundurarak ikinci kez self oryantalizasyona maruz bırakmaktadır.²⁵⁵ Nitekim Kürt toplumsallığı içinde bireyler arasında "Doğulu-Batılı" ya da "feodal-çağdaş" (Ekinci, 1967:5-34) ayrımlarının da PKK ve Kürt merkezli siyasal partiler ile beraber başladığı bilinmektedir.²⁵⁶ Bu

²⁵⁴ Bir bütün olarak Kürt merkezli partilerin program ve tüzüklerine ve bu partilere mensup Kürt taşıyıcı elitlerinin yazmış olduklarına bakıldığında; birincil self oryantalizmin "dini" olarak nesnesi konumuna düşen Kürt toplumsallığı hakkında hiçbir söylemin geliştirilmediği görülmektedir. Bu anlamda Kürt merkezli partilerin neden bu şekilde yaklaşım gösterdikleri Avrupamerkezli katı Laiklik anlayışıyla ve PKK'nın (bir önceki bölümde ifade edildiği gibi) Zerdüştlük söylemiyle ilişkilendirilebilir.

²⁵⁵ Bu durum "ikincil dahili ötekilik" başlığı altında ilerleyen bölümlerde incelenecektir.

²⁵⁶Çalışma için yapılan bütün araştırmalarda Kürt toplumsallığı adına ahlak bekçisi olarak ortaya çıkan Kürt taşıyıcı elitlerinin (birincil self oryantalistlerle paralel olarak) şu kanıya vardıkları görülmüştür: "Kürt toplumu feodal bir yaşam sürmektedir ve onların bu yaşamdan arındırılması için sosyalist aydınlanma (onla-

anlamda PKK'nın Kürtlerin modernleştirilmesi önünde engel olarak gördüğü bütün unsurların Kürt merkezli siyasal partiler tarafından da engel olarak algılandıkları görülmektedir. Bu engeller arasında "din", "gelenek", ve "feodal kurumlar" (PKK da olduğu gibi) başı çekmektedir. Burada "din" kurumu için Kürt merkezli partilerin "katı bir laiklik" (Geyik, 1994:6) anlayışını benimsedikleri ve bir bütün olarak "feodalite" başlığı altında değerlendirilen "geleneksel olan"ın ise toplumsal ortamdan arındırılması gerektiği üzerinde şiddetle durdukları görülmektedir. Nitekim son seçimlerde Kürt merkezli son siyasal parti olan BDP'nin bir milletvekiline "Neden Diyarbakır'dan²⁵⁷ aldığınız oyu Urfa'dan alamadınız?" sorusu sorulduğunda "Çünkü onlar feodal" diye cevap verdiği bilinmektedir (Arslan, 2009:162).

Bir bütün olarak Jönkürtler (Kürt Merkezli siyasal partiler ve PKK) için ortaya çıktıkları andan itibaren iki tane kırılma noktasından bahsedilebilir. Bunlardan birincisi 1999 yılında PKK Genel Sekreteri Öcalan'ın yakalanması²⁵⁸ (Güller, 2012:34-35; Ünal,

nın büyük bir çoğunluğu bu durumu kabul etmeseler bile) elzemdir. Burada görüldüğü üzere; Cumhuriyet'in erken dönemlerinde mevcut olan toplumu aydınlatmak adına yapılan uygulamalar ile Kürt taşıyıcı elitlerinin uygulamaları bir bütün olarak birbirlerine benzerlik göstermektedir. Nihayetinde her iki durumda da "Halka rağmen halk için" anlayışının hakim olduğu ifade edilebilir.

²⁵⁷Taşıyıcı Kürt elitlerinin sosyalist aydınlanmada Diyarbakır'a biçtikleri role dikkat edilmelidir. Çünkü II. Bölümde Osmanlı taşıyıcı elitlerinin İstanbul'a ve Jöntürklerin Ankara'ya biçtikleri rolün burada Jönkürtler tarafından Diyarbakır'a biçtikleri rolle benzeştiği görülmektedir. Bu anlamda Jöntürkler için Türk modernleşmesinde lokomotif rolünü Ankara görürken; Jönkürtler için Kürt modernleşmesinde lokomotif rolünü Diyarbakır'ın oynadığı ifade edilebilir.

²⁵⁸Öcalan'ın yakalanmasından sonra Kürt Merkezli siyasal partilerin gütmüş oldukları politikada yumuşama olduğu görülmektedir. Nitekim özellikle "demokratik özerklik" söylemlerinin yaklaşık olarak bu zaman diliminde ortaya çıktığı bilinmektedir. Ancak PKK parti programına bakıldığında şu ifadeler göze çarpmaktadır. "Kapitalizme bularınmış TC yönetiminin demokratik özerklik gibi tekliflerine hiçbir surette yanıt verilmeyecektir ve mücadeleye devam edilecektir" Burada PKK'nın Kürt toplumsallığı içindeki ikincil öznellik oranının daha baskın

Avrupa..., 2005:1-2) ikincisi ise 2002 yılında AKP'nin kurulması (Akdoğan, 2010:11-15) olarak ifade edilebilir. Bu kırılma noktalarından her ikisinde de PKK ve Kürt merkezli partilerin çalışmada ifade edilen "Jönkürtlük" dairesi içinde hareket ettikleri kesin olarak görülmektedir. Nitekim Öcalan'ın 1999 yılında yakalandığı sırada (Özkan, 2005:156-157) örgütün ve gütmüş olduğu ideolojinin devamlılığı yerine kendi canını tercih ederek ²⁵⁹Irak'a geçmek yerine yurt dışına çıkması (Marcus,2010:380)ve PKK ve Kürt merkezli partilerin AKP'nin "hakim öz" dairesini genişletmeye dair politikalarına²⁶⁰(Akdoğan, 2011:20-21)

olduğundan yola çıkılarak bu yumuşamanın kayda değer olmadığı ifade edilebilir.

²⁵⁹ Marcus Kan ve İnanç isimli eserinde bu durumu ayrıntısı ile incelemekte ve aslında Öcalan'ın Kürt toplumsallığında bir ahlak bekçiliğine soyunduğunu ve bu anlamda gerçekten Jönkürtlük ideolojisine göre hareket ettiğini ayrıntısıyla açıklamaktadır.

²⁶⁰2002 yılı 3 Kasım seçimlerinden itibaren aktif siyaset yapmaya başlayan Adalet ve Kalkınma Partisi parti programları, tüzüğü, genel başkanı ve diğer mensuplarının söylemleri ve özellikle Kürt açılımı ya da Demokrasi açılımı olarak belirlenen politikalar zinciri incelendiğinde; 1923 ile 2002 yılları arasında mevcut olan Kürt toplumsallığını red-inkâr politikalarının (kısmen) terk edildiği görülmektedir. Bu anlamda otantik Kürt toplumsallığının kendini gerçekleştirebilmesi için bir bütün olarak bürokrasi ağında çeşitli değişikliklerin yapıldığı bilinmektedir. Kürtçe kurslarının açılması, üniversitelerde Kürdoloji bölümlerinin kurulması ve TRT altında Kürtçe yayın yapan TRT-ŞEŞ adında bir kanalın açılması bu doğrultudaki gelişmelere örnek gösterilebilir. Ancak burada ayrıca ifade edilmesi gereken AKP'nin 1923 yılında tescillenen "hakim öz" odağı içerisindeki "değerler hiyerarşisi zincirini" kırmayıp değerlerin hiyerarşisini değiştirmiş olmasıdır. Bu bakımdan self oryantalizmin kültürlerin herhangi bir kısmının objeler olarak kurulması yönüne işaret olarak; AKP genel başkanının "Dindar bir nesil yetiştireceğiz" ifadesi örnek olarak gösterilebilir. Bu söylem, birincil taşıyıcı elitler tarafından oluşturulan "hakim öz" odağı içerisinde sürekli zincirin son halkası olarak değerlendirilen (self oryantalize edilen) "İslamcılık" anlayışının ve müntesiplerinin zincirin ilk halkası ile yer değiştirmesine işaret etmektedir. Bu minvalde değerler hiyerarşisinin kırılması yerine hiyerarşik düzende değerlerin yerlerinin değiştirilmesi self oryantalist mantığın farklı bir türevinin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Fakat yine de bu uygulamaların, çalışmanın konusunu oluşturan Kürt toplumsal organizmasının self oryantalizasyonun kurbanlaştırmacı etkilerinden korumak için faydalı oldukları ifade edilmelidir.

rağmen bile "Jönkürtlük " ideolojisinden vazgeçmemeleri bu ifadeleri doğrulamaktadır.

Kürt taşıyıcı elitlerinin Jönkürtlük ideolojisine göre hareket etmelerine pek çok örnek gösterilebilir. Ancak PKK ve Kürt merkezli partilerin "Pareto'nun elitlerin dönüşümü" teoremine (Aydın, 2006:44-46) göre analizi, bu durumu tam olarak doğrulamaktadır. Nitekim 1990 yılındaki HEP'ten 2012 yılındaki BDP'ye kadar kurulan yaklaşık yedi (7) tane Kürt merkezli partiye bakıldığında²⁶¹; PKK ile beraber Kürt toplumsallığını modernleştirmeyi kendilerine görev addeden Kürt merkezli partilerdeki taşıyıcı elit kadrosunun hiç değişmediği görülmektedir.²⁶² Bu anlamda 1990 yılından 2012 yılına kadar olan süreçte (22 yıl) aynı kişilerin ya da aynı grupların PKK ve Kürt Merkezli siyasal partilerde aktif öznellik konumunu teşkil ettikleri ifade edilebilir. Diğer taraftan Kürt merkezli partilerin PKK'nın tasavvur ettiği "toplumsal aidiyet odağı" dışına çıktıklarında (çok nadiren de olsa böyle durumlar her beraberlikte doğabilir.) PKK'nın kurguladığı yeni "hakim öz" ün resmi ideolojisi olan "Öcalanizm" (Bekaroğlu, 2008:224) ile karşılaştıkları görülmektedir.²⁶³ Bu doğrultuda Kürt toplumsallığı içinde kurgu-

²⁶¹ Nitekim 2012 yılı itibarı ile BDP çatısı altında mebus olarak görev yapanlardan pek çoğunun HEP ve DEP içerisinde ya da DEP ve HEP eksenindeki diğer sosyal örgütlenmelerde aktif olarak yer aldıkları görülmektedir.

²⁶² Birincil self oryantalizasyon mantığı içinde Cumhuriyet'in kuruluş felsefesi değerlendirildiğinde; taşıyıcı elit kadronun hemen hemen hiç değişmediği görülmektedir. Bu bakımdan Kürt toplumsallığı içinde de aynı durum söz konusu olmuş ve taşıyıcı elit kadro hemen hemen hiç değişmemiştir. Kısacası "merkezin katılığı" özelliği hem Türk taşıyıcı elitlerinde hem de Kürt taşıyıcı elitlerinde birbirlerine benzerlik göstermektedir.

²⁶³ İkinci bölümde ayrıntısı ile incelendiği gibi; Cumhuriyet'in ilanıyla tescillenen birincil self oryantalist paradigmanın tasavvur ettiği "aidiyet odağı"nın resmi ideolojisi olan "Kemalizm"ın, "merkezin katılığı ve değiştirilemezliği" hususlarında, Kürt toplumsallığının taşıyıcı elitleri tarafından kurgulanan "Öcalanizm" olgusuna benzerlik gösterdiği söylenebilir.

lanmak istenen “ikincil hakim öz” ün koruyuculuk görevini PKK’nın üstlendiği ifade edilebilir.²⁶⁴

Birincil hakim öz ve onun koruyucuları tarafından her zaman bir tehdit unsuru olarak görülen Kürt merkezli partiler (PKK gibi) için 1990 yılından beri pek çok kez kapatılma davası açılmış ve Anayasa Mahkemesince kapatılmışlardır (Marcus, 2010:301-308). Nitekim HEP’in 1993 yılında kapatılmasının hemen ardından 1994 yılında DEP kapatılmış (HADEP, 2000:5), 1995 yılında kurulan HADEP 2003 yılında, 1997 yılında kurulan DEHAP 2005 yılında kapatılmış ve son olarak DTP ise 2009 yılında kapatılmıştır (Yayman, 2011:492-493). 2012 yılı itibarıyla ise, Kürt taşıyıcı elitleri PKK ile beraber BDP çatısı altında Kürt toplumsallığını modernleştirme faaliyetlerine devam etmektedirler. Buradan da anlaşıldığı gibi birincil taşıyıcı elitler ile ikincil taşıyıcı elitler sürekli bir çatışma içerisindedirler. Bu çatışmada her iki taşıyıcı elitlerin “özcülük” anlayışlarının çok önemli olduğu ise ayrıca ifade edilmelidir.

Nihayetinde self oryantalizasyon algısı içerisinde; temas bölgelerinin arkasından taşıyıcı elitlerin ortaya çıkması, sonra entelektüel carlanmanın gerçekleşmesi ve modern örgütlenmelerin ortaya çıkıp olgunlaşması, en sonunda ise ilgili toplumu şekillendirme faaliyetleri sonucunda suni bir kültürel hakim öz dairesinin oluşturulmaya çalışılması durumlarının gerçekleştiği bilinmektedir. Bu doğrultuda otantik Kürt toplumsallığı içinden çıkan ve otantik olandan bir birim zaman önce modernleşmiş olan taşıyıcı elitlerin kurgulamaya çalıştıkları suni “hakim öz” dairesinin kapsayıcılığının

²⁶⁴ Nitekim birinci bölümde ayrıntısıyla incelenen ve özellikle sonradan modernleşen toplumlarda birincil “hakim öz odağı”nın bekçisi olarak betimlenen askeri güçlerin; ikincil self oryantalizasyon içinde de söz konusu olduğu ifade edilebilir. 1960, 1971 ve 1980 yıllarında birincil “hakim öz”ün koruyucusu olarak ifade edilen TSK’nın giriştiği eylemler zincirinin benzeri olayların PKK ve Kürt Merkezli partiler içinde de söz konusu olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı’nın “Artık silahlı eyleme gerek kalmamıştır” ifadelerinin PKK tarafından çok sert bir şekilde karşılandığı bilinmektedir.

incelenmesi, Kürt toplumsallığında ikincil self oryantalist paradigmanın anlaşılabilmesi için elzem görülmektedir.

4. Kürtlerde Kültürel Özcülük ve Homojenite

"Kültürel öz"²⁶⁵ Doğulu toplumların taşıyıcı elitleri tarafından "Batı tipi toplum yaratına" (Gökçe, 2003:193) projelerinde temel olarak alınan bir olgudur. Bu bağlamda "kültürel özcülük" ise self oryantalizasyon mantığının kurumsallaşmasına doğru giden süreçte taşıyıcı elitlerin merkezi karakteristik özelliklerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürel özün oluşturulması, homojeniteyi sağlamak için toplumsal değerler bütünü içerisinde keskin bir hiyerarşinin ortaya çıkarılmasını (Palat, 200:118), suni olarak ortaya çıkarılan bu hiyerarşi ise, kültürel öz dairesinin dışında kalan kimi "etnik-dini-filolojik-kültürel" varlıkların reddedilmesini beraberinde getirmektedir (Yang Tong, 2005:12). En nihayetinde kültürler objeler olarak kurulmakta (Yan, 2010:44) ve ulus devlet ortaya çıkmaktadır. Ulus devletle beraber ise, söz konusu "kültürel öz", "hakim öz"e dönüşmektedir. Buradan hareketle Kürt toplumsallığında geleneksel asabiyetten modern kültürel öz ve hakim öz durağına geçişte; aşiretçilikten, İslam'a, İslam'dan sosyalizme, sosyalizmden milliyetçiliğe doğru giden bir sürecin yaşandığı ifade edilebilir.

a. Kürtlerde Kültürel Öz: Aşiretçilik ve İslam, Sosyalizm ve Milliyetçilik

Kürt toplumsallığının Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde diğer bir deyişle Osmanlı asabiyeti dahilinde yaklaşık dört (4) asır yaşadığı bilinmektedir (Peşeng, 2011:192-196). Bu doğrultuda

²⁶⁵ "Kültürel Öz" kavramsallığı, modernleşme ile beraber kurulan ulus-devletlerin moral bağı olarak değerlendirilebilir. Ancak burada özellikle ifade edilmesi gereken; İbn-i Haldun'un geleneksel devletler ve bu devletlerde yaşayan toplumsallıkların moral bağı olarak değerlendirdiği "asabiyet" olgusunun, "kültürel öz" ya da "hakim öz" olgusundan daha geniş ve kapsayıcı olmasıdır.

Kürtlerin Osmanlı asabiyetini tam olarak benimsemeleri için bu sürenin yeterli olduğu ve Kürtlerde Osmanlılık asabiyetinin güçlü bir bağ olduğu ifade edilebilir.²⁶⁶ Diğer taraftan Kürt toplumsallığının sosyolojik davranış kuralları içinde özellikle aşiret olgusunun çok büyük bir yerinin olduğu söylenebilir (Gökalp, 2009:44-45; Gültekin, 1994:22-23). Bunun yanında bir bütün olarak İslam kurallarının (şeriatın), Kürt toplumsallıkları içinde önemli bir yer tuttuğu da sabittir (Moltke, 2010:356-357). Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğu içinde Osmanlılık halkası, Osmanlılık halkası içinde Kürt toplumsallığı halkası, Kürt toplumsallığı içinde İslam halkası, İslam içinde ise aşiret halkası gibi birbiri içine geçmiş asabiyet halkaları zincirinden bahsedilebilir. Ancak burada özellikle ifade edilmesi gereken; Osmanlı asabiyetinin en büyük halka olarak bütün asabiyet dairelerini sardığından dolayı; bireylerin ya da grupların kendilerini “asabiyet dairesi” dışında hissetmelerinin mümkün olmayışıdır.

Cumhuriyet’in ilanı ile beraber 1923 yılında Osmanlılık bağının çözülmesi sonrasında “aşiretçilik” bağının da (zorunlu) çözülmesi söz konusu olmuştur. Çünkü modern Cumhuriyet’in modern hükümet paradigması, homojenliği sağlamak için aşiretlerin medenileştirilmesini²⁶⁷ temel almıştır (Gökalp, 2009:47-49; Karabekir, 1995:160-161). Bu medenileştirme projeleri içinde ise Kürt toplumsallığı, 1900’lü yıllardan beri oluşturulmaya çalışılan kültürel özün 1923 yılında hakim öze dönüşmesinden sonra mevcut “hakim öz” (Tarrn, 2010:20) dairesi içinde hem etnik olarak hem filolojik olarak ve hem de dini olarak kendi yerini bulamamış ve Kürt toplumsallığının çok yönlü birincil nesneliği baş-

²⁶⁶ Kürt aydınlanmacılığına giden yolda diğer bir ifade ile Kürt entelektüel canlanmasının oluşmasında temel etken olan temas bölgeleri incelenirken; bu durum özellikle Cumhuriyet’in ilk on beş (15) yılındaki ayaklanmaların (bile) otantik olarak değerlendirilmesiyle açıklanmaya çalışılmıştır.

²⁶⁷ Bir bütün olarak Kürtlere ve diğer toplumsal varlıklara karşı bu medenileştirme projelerinin Kürt toplumsallığı özelinde oluşturdukları temas bölgeleri önceki bölümlerde ayrıntısı ile incelenmiştir.

lamıştır. 1960'lı yıllarda ise Kürt toplumsallığı içinde ikincil taşıyıcı elitlerin ve ikincil self oryantalist paradigmanın ortaya çıkmasıyla Kürt toplumsallığı için yeni bir "kültürel öz" olgusu ortaya atılmıştır. Ancak birincil taşıyıcı elitlerin oluşturdukları birincil "hakim öz" dairesi nasıl ki seçkin bir zümreye ait olmuştusa (Quataert, 2004:891); ikincil taşıyıcı elitlerin oluşturdukları ikincil "kültürel öz" de yine sadece seçkinlere ait olarak kalmıştır.

İslam, aşiretçilik, sosyalizm ve sosyalizm içinde milliyetçilik Kürtlerin asabiyet duraklarını teşkil etmektedirler. Bu anlamda aşiretçilik ve İslam'ın politik-kültürel bir kimlik olarak birincil "hakim öz"e dahil edil(e)memesiyle (Yeğen, 2011b:120-122) başlayan sürecin, Kürt toplumsallığı için yeni bir asabiyet dairesi aramaya çalışan Kürt taşıyıcı elitlerinin ortaya çıkmasına sebep olduğu söylenebilir. Ancak 1960'lı yıllarda ortaya çıkan "Kürt Aydınlanmacılığı" (Ekinci, 2006:106; Tori, 2005:169) içinde tasavvur edilen "kültürel öz" dairesinin birinci "hakim öz"le aynı süreci işleyerek tepkisel gelişmesi ve birincil "hakim öz"e, birincil "hakim öz"ün fikir ve eylemleriyle karşılık vermesi²⁶⁸ gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü bu doğrultuda ortaya atılan "ikincil hakim öz" iddialarının daha kurbanlaştırmacı olması kaçınılmaz görünmektedir.

İkincil hakim öz iddialarının kurbanlaştırmacı durumu, otantik Kürt toplumsal merkezinden çok uzak bir yörüngede olan Avrupamerkezli sosyalizm ideolojisinin "moral bağ" (Şahin, 2009:133) olarak kullanılmasıyla beraber başlatılabilir. Çünkü Kürt taşıyıcı elitleri tarafından iddia edilen ikincil hakim öz, birincil "hakim öz" dışında kalan Kürt kimliği öğelerinden ne "aşı-

²⁶⁸ Nitekim II. Bölümde ayrıntısıyla incelendiği gibi; Osmanlı'nın son dönemlerinde Cumhuriyet'in kurucu kadrosuna dönüşen Osmanlı taşıyıcı elitlerinin "Batı" ya karşı Batı'nın kendi maddi-manevi donanımlarıyla karşılık verdiği bilinmektedir. Bu anlamda Kürt toplumsallığında toplumsal ortamında bulunan bireylerden bir birim zaman önce modernleşmiş olan taşıyıcı elitlerin de bir bütün olarak Cumhuriyet'in paradigmasına yine Cumhuriyet'in söylemleriyle karşılık verdiği söylenebilir. Burada Cumhuriyet'in felsefi ereği ile Kürt taşıyıcı elitlerinin felsefi ereğinin benzerliğine dikkat edilmelidir.

ret" olgusunu ne de "İslam" olgusunu barındırmaktadır. Nitekim PKK'nın öncelikle aşiretlere savaş ilan etmesi ve İslam'ı Zerdüştlükle ikame çabası bilinmektedir.²⁶⁹ Bunun yanında PKK ve Kürt merkezli siyasal partilerin şiddet, korku ve "sosyalist aydınlanma" (HEP, 1990:10) ekseninde suni olarak oluşturmaya çalıştıkları moral bağın, salt olarak Kürt toplumsal organizmalarından biri olan "Krumançı"ler merkezinde olduğu görülmektedir.²⁷⁰ Bu minvalde bir bütün olarak Kürt toplumsallığı içinde bulunan diğer "dini-filolojik-kültürel" farklılıkların reddedilmesi (Yang Tong, 2005:12) söz konusudur. Bu reddediş hiç şüphesiz şu anda keskin sınırlarla ifade edilmemektedir.²⁷¹ Çünkü Kürt toplumsallığı içindeki farklılıkların bastırılması, şu anda "Kürt Modernizmine" ve bu modernleşme dalgasının getireceği çıkarın ortadan kalkmasına neden olacaktır. Ancak nihai manada PKK'nın ve onun gölgesinde Kürt merkezli partilerin gütmüş oldukları "kendi kaderini tayin hakkı" (Tori, 2008:43-45) politikasında tescillenecek olan ikincil "self oryantalist" algının yaratacağı etki için; bir bütün olarak Kürt toplumsallığının içinde bulunduğu sorunlar zinciri güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu doğrultuda Kürt toplumsallığı içindeki farklılıkları bastırmak için "tek millet-tek tarih-tek dil-tek vatan" kavramları ekseninde homojen bir "ulus" ve bu ulusun devleti olarak Kürdistan algısının yaratılmaya çalışıldığı görülmektedir.

²⁶⁹ Daha ayrıntılı olarak bu konuyu destekleyecek önermeler için; "PKK (Kürdistan İşçi Partisi): Doğulu İkincil Özne" başlığına bakınız.

²⁷⁰ Nitekim PKK parti programında özellikle dil olarak "Krumançı"nin Kürt toplumsallığının ulusal dili haline getirilmesinin şart koşulduğu bilinmektedir.

²⁷¹ Kültürel özün "hakim öz"e dönüşmesi sırasında "hakim öz" ilan edilene kadar bu reddedişin toplumsal ortamda çok dile getirilmemesi temel kural olarak ifade edilebilir. Nitekim Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süreçte Kürt toplumsallığının "hakim öz" dışında tutulacağının Kürt toplumsallığına çok hissettirilmediği bilinmektedir. Bu anlamda da Cumhuriyet'in kuruluş felsefesi ve metodolojisi ile Kürt taşıyıcı elitlerinin felsefe ve metodolojilerinin birbirlerine benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

b. Homojen Bir Ulus: Kürt Devrimi ve Öcalanist Oryantalizm

Kürt taşıyıcı elitlerinin genel kanısı olan "sosyalist aydınlanma" (HEP, 1990:10) fikri moral bağ oluştursa da, homojeniteyi sağlamak için Kürt ulusu fikri PKK ve Kürt merkezli partiler tarafından temel olarak alınmaktadır (Öcalan, 1992:54-55; Satan, 1997:3-4). Nitekim sosyalist bir aydınlanma anlayışı içinde PKK ve Kürt merkezli siyasal partilerin her seferinde kendi kaderini tayin hakkına gönderme yaptıkları görülmektedir (Öcalan, 2009b:224-225; Denker, 1997:71). Bu bağlamda genelde taşıyıcı elitlerin, özelde ise PKK ve Kürt merkezli partilerin "Kürdistan bir ülkedir, Kürtler bir ulustur" (Kürdistan Komünist Partisi, 1992:34) önermesinden hareket ettikleri bilinmektedir.

Ulusların kendi kaderini tayin hakkı normları içinde otantik Kürt toplumsallığını kendi kimliğinden soyundurmaya çalışan (Lary, 2006:12) PKK'nın bütün söylemlerinde ve bildirilerinde Kürdistan Bağımsız devleti ve bağımsız Kürt ulusundan bahsedilmektedir (Öcalan, 1992:38-41). Ancak özellikle PKK Genel Sekreteri Öcalan'ın yakalanmasından sonra Kürt merkezli partilerin hükümet(ler)le "demokratik yerellik" ekseninde görüşmelere girdikleri bilinmektedir (Güller, 2012:58-62). Bu doğrultuda Öcalanizm'in Kürtlerin "resmen" resmi ideolojisine dönüşmesi için "demokratik yerellik" olgusunun bir aşama olarak görüldüğü ifade edilebilir²⁷² (Öcalan, 1999c:12-13). Diğer bir ifade ile ulus devletin kurulmasına doğru gidilen yolda bu sürecin bir aşama olarak alındığı söylenebilir. Nitekim Kürt toplumsallığını temsil iddiasıyla Kürt Merkezli siyasal ve sosyal yapılanmalara yön veren (Ölmez, 1995:433) PKK'nın parti programındaki şu

²⁷² Nitekim Karl Marks'ın teorize ettiği Sosyalizm ideolojisinin hem Marks hem de Lenin ve Stalin (Sovyet) yorumlarına bakıldığında Avrupamerkezli Demokrasi felsefesinin Sosyalist Devrime geçişte bir aşama olarak değerlendirildiği görülecektir. Bu anlamda PKK ve Kürt merkezli partilerin ilk çıktıklarında bu durumu genel olarak ifade ettikleri görülmektedir.

ifadeler bu önermeyi doğrulamaktadır: TC'nin demokratik yerellik gibi uzlaşma söylemleri hiçbir surette kabul edilmeyecek ve buna karşı mücadele sürdürülecektir (Özcan, 1999:395).

Türk Devrimi gibi, hayal edilen Kürt devriminin en temel özelliklerinden bir tanesi "milli" olmasıdır (Özcan, 1999:365). Bu anlamda ulus olarak Kürtler (Krumançiler), toprak olarak Güney Doğu/Doğu Anadolu bölgesi ve modern egemenlik anlayışı olarak Kürt egemenliği baş unsurlardır. Ulus devletin bu üç unsuru (Ünal, Devletler... 2003:57-83) çerçevesinde Kürdistan Coğrafyasında büyük bir "milli" anlatı olarak Kürt ulusunun ve bu suni kültürel özün hakim öze dönüşebilmesi için gerekli olan her şeyin aşama aşama uygulandığı görülmektedir.

Öncelikle fikir bilimi olarak Avrupamerkezli bir "ideoloji"nin (sosyalizmin) topluma modernleştirici araç olarak benimsetilmesi²⁷³, bununla beraber Kürtlerde (modern) milli şuurun (Kırlangıç, 2007:29) yaratılması için; Kürt (modern) Tarih Tezi (Üşümezsoy, 2006:39) ile ulusun geçmişe yaslandırılması, (modern) Kürt Edebiyatı unsurları (Mem-u Zin gibi) yeniden (yanlış) yorumlanarak²⁷⁴(Öcalan, 1993:115); Kürtlerin Destanları (Demirci Kawa Destanı gibi) ve efsaneleri ile Kürt ulusunun devleştirilmesi (Antik Yunan Medeniyetinin Kürtlerin atasına ait olduğu gibi) ve kahramanlıklarının ilan edilmesi gerekmektedir (Balmain, 2008:26). Daha sonra ise Ulus Devletin olmazsa olmazı lider ve onun karakterinde şekillenen bir hayat felsefesi oluşturulacaktır. Taşıyıcı elitlerce oluşturulan bu modern "hayat ku-

²⁷³ Oral Çalışlar'ın Abdullah Öcalan ile yaptığı görüşmede Öcalan'ın şu ifadeleri kayda değerdir: "Ben Türkiye'ye hatta İstanbul'a bile geleceğim. Ancak yoğun bir Kürt milliyetçiliği ile gelmeyeceğim, ben İstanbul'a Sosyalizm ile geleceğim."

²⁷⁴ Çalışma için incelenen kaynaklar içerisinde Kürt Milliyetçiliği ya da PKK ve Kürt merkezli partilerin sosyalizm gözlüğüyle yapılan yorumların hemen hepsinde kurgulanacak Kürdistan ve Kürt ulusunun homojenitesini sağlamak için destan-efsane-hikâye-türkü gibi otantik metinlerin yanlış-eksik-terafli yazıldıkları görülmüştür. Nitekim modern Kürt tarihi oluşturmak için Demirci Kawa destanına verilen anlam bu duruma iyi bir örnek teşkil edebilir.

rumu"nun (kültürel özün) Avrupamerkezli ideoloji ekseninde normatif bir ağla şekillendirilmesi ise bir sonraki aşamayı oluşturmaktadır. Bunların yanında milli bir marşın ulusun kahraman geçmişini övmesi ve bir bayrakla (PKK Bayrağı ve Marşı gibi) ulusun sembolize edilmesi (Çelik, Ağrı..., 2000:75-100; Bozarslan, 2000:25-26) gerekmektedir. En sonunda ise homojenite sadece görsel unsurlarla desteklenecektir. Bu anlamda özellikle heykeller, büstler ve bir bütün olarak modern ulusun oluşturulmasında katkısı bulunan bireylerin anıtları (PKK Genel Sekreteri Öcalan'ın büstlerinin dikilmesi gibi) ve bu ulusun atalarına ait arkeolojik kalıntıların sergileneceği müzeler (Öcalan'a ait eşyaların sergilendiği müzeler gibi) bu görsel unsurların devamlılığını sağlayacaktır²⁷⁵ (Houston, 2009:20).

Ulus devletin kurgulanması ve hayata geçirilmesinde karar her zaman taşıyıcı elitlerin elinde olmaktadır. Bu durumda ulus devletin adı, dili, etnisitesi, dini vd. unsurların da taşıyıcı elitler elinde şekilleneceği kesindir (Tunçay, 1992). Peki Kürtlerin homojenleştirilmesinde seçilen araçlar, uygulanan politikalar ve bir bütün olarak kurgulanan "hayat kurumu" Kürt otantisitesi için "en iyi" yi sağlayacak mıdır? Yoksa sosyalizm perdesi altında Kürt milliyetçiliği yükseltilerek Kürt taşıyıcı elitlerinin çıkarlarını olanaklı kılınacaktır (Yamaguchi, 2004: 24-25). Diğer yandan Kürtlerin homojenliğini sağlamaya çalışanların ortaya attıkları Kürdistan tezleri toplum içindeki heterojeniteyi bastırarak hâkim bir sınıf yaratıp sonra o hakim sınıfın sosyal değerlerini mi yüceltecektir (Tann, 2010:20). En önemlisi; iddia edilen kültürel öz "hakim öz"e dönüştüğünde "dahili öteki" olacak mıdır?

²⁷⁵ Öcalan yakalandıktan sonra; Suriye Beka vadisinde kaldığı ev dahil olmak kaydı ile bütün kaldığı evlerdeki özel eşyalarının bir yerde toplandığı ve sergilendiği bilinmektedir. Bu anlamda özellikle ulus devletlerin tarihsel meşruiyetlerini devşirdikleri müzelerin, Kürt toplumsallığında Öcalan'ın merkezinde çoktan şekillendiği ifade edilebilir. Bu minvalde Cumhuriyet'in kurucularının özel eşyalarının sergilendiği pek çok müze ile Öcalan için kurgulanan yerlerin temel olarak bir benzerlik gösterdikleri ifade edilebilir.

Modern ulus devletin oluşması için ne gerekiyorsa PKK ve Kürt merkezli siyasal partilerin “mikro milliyetçi” (Örs, 2009:344) söylem-eylem dairesi içinde hepsinin mevcut olduğu görülmektedir. Ancak nereden bakılırsa bakılsın “modernizm” merkezli “ulus” devlet pratiklerindeki zorluklar (Tagore, 1999:92; Coşkun, 2009:400-404; Hippler, 2007:204-206) ve ulus devlet fikrinin kimi farklı birey ya da grupları “şeyleştirici” etkileri çok ağır bir sosyal bunalım yaratmaktadır. Bu anlamda Kürtlerin homojen olduğunu ispata dayalı bütün önermeler ya da Kürtleri homojenleştirmeye dayalı kullanılan Avrupamerkezli gözlükler, self oryantalizasyonu net bir şekilde görselleştirmektedir. Sonuç olarak PKK ve Kürt merkezli siyasal yapılanmaların Kürt toplumsallığına olan mesafesi ve “Kürt aydınlanmacılığı” (Ekinci, 2006:106; Tori, 2008:72-75) anlayışının ikincil bir özne, ikincil bir nesne ve yeni bir ötekilik meydana getirdiği sabittir. Bu durumda Kürtler adına taşıyıcı elitlerin karar verdiği yeni kültürel özün dışında kalanların ve bu kültürel özün hakim öze dönüşmesi halinde dışarıda kalacak olanların analizi, Kürt toplumsallığı içindeki ikincil özne, ikincil nesne ve dolayısıyla ikincil dahili iç ötekileri görselleştirecektir.

5. İkincil Dahili (İç) Öteki: Self Oryantalizmin İkincil Nesnesi Olarak Otantik Kürt Toplumsallığı

Self oryantalizmin modernleşme dinamikleri esnasında kimi zaman bir ideoloji, kimi zaman bir strateji, kimi zaman bir modernleşme metodu olarak kullanıldığı ifade edilebilir.²⁷⁶ Örneğin Türkiye’de bir ideoloji olarak ortaya çıkan self oryantalizm halinin (Kemalist oryantalizm) (Hanioglu, 2012:22), Malta’da bir strateji (stratejik oryantalizm)(Scherer, 1998:1), Japonya’da ise bir modernleşme metodu (iradi oryantalizm) (Shirong Lu, 2008:175) olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Ancak self oryantalizmin adlandırma/anlamlandırma dinamikleri farklı kültürlerle göre her ne kadar farklılık gösterse de; self oryantalizmi ortaya çıkaranlar

²⁷⁶ Self oryantalizmin anlamlandırma dinamikleri için I. Bölüm II. Kısma bakınız.

ve self oryantalizmin sonuçlarının hemen hemen bütün toplum-
larda aynı olduğu görülmektedir. Bu anlamda self oryantalizmi
sonradan modernleşen bütün toplumlarda ortaya çıkaranlar,
kendi kültürlerini yanlış temsil eden (Dirlik, 1999:168-169) “elit-
entelektüel-seçkin” bir kadro iken; self oryantalizmin ortak so-
nucu; otantik olanın dahili öteki olarak işaretlenmesi olarak be-
lirmektedir (Lin, 2010:38).

Kürt toplumsallığı içinde “dahili öteki” (Iwabuchi, 2004:95;
Çapar, 2006:412-430) algısının ortaya çıkma serüveni incelendi-
ğinde diğer bütün toplumlarda beliren “dahili öteki” algısıyla eş
düzeyde bir sebep-sonuç illiyetinden bahsedilebilir. Bu doğrul-
tuda self oryantalizm “Doğu felsefesizlik teorisine” göre temas
bölgelerinde kültürel-sosyal-psikolojik temasın meydana gelmesi
(Chiang, 2004:40; Pratt, 1991:36), akabinde taşıyıcı elitlerin oluş-
ması ve bu taşıyıcı elitler elinde Batılı bir entelektüel canlanma
olgusunun ortaya çıkması aşamalarının, Kürt toplumsallığında
da aynı yollarla ortaya çıktığı bilinmektedir.²⁷⁷ Bu anlamda taşı-
yıcı elitlerin kurucu kadro haline gelmesi ve bu kurucu kadronun
hakim bir kültürel öz inşasına girişmesi ise, self oryantalizm sü-
recinin sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bütün bunlar çerçeve-
sinde Kürt toplumsallığı içinde Avrupamerkezci öznelik hastalı-
ğına (Dirlik,1998:261) tutulan PKK ve Kürt merkezli partilerin
(ahlak bekçisi kadroların) kurucu kadro iddiası ile beraber Kürt
toplumsallığı içinde dahili ötekilik mefhumundan bahsedilebilir.

Otantik Kürt toplumsallığına (ikincil) nesne gözü ile bakan
PKK ve Kürt merkezli partilerin, 1990’lardan sonra Kürtlerin
ikincil öznesi olarak, Kürt otantik “değer-norm-kurum” dairesini
çarpıtarak bir değerler hiyerarşisi oluşturdıkları ve kendi “suni”
değerler özünü bu hiyerarşik dizinde en merkeze koydukları
ifade edilebilir (Palat, 2000:118-119). Akabinde ise özellikle Kürt

²⁷⁷ Kürt toplumsallığı içinde self oryantalizmin yeniden canlanması; temas bölge-
leri, taşıyıcı elitler ve entelektüel canlanma eylemlerinin ortaya çıkması süreçleri
ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için III. Bölüm II. Kısma bakınız.

merkezli siyasal partilerle sonradan modernleşmenin temel kuralı olan merkezden çevreye doğru (baskı ile) bir gidişin (Mardin, 2009:121-125) yollarını açtıkları söylenebilir. Bu gidişte ise merkeze alınan “değerler çekirdeğinin” Kürt otantisitesinden bir hayli uzak olduğu ve beraberinde bir bütün olarak Kürt otantisitesine ait bütün tarihsel gerçeklerin inkâr edildiği (Ruskola, 2002:197) ifade edilebilir.

PKK ve Kürt merkezli partilerin “ikincil özne” (Etkind, 2007:625) olarak sürekli “öteki Kürt bireyleri-toplumsallıkları” hakkında konuştukları görülmektedir. Ancak bu konuşmalar her ne kadar demokratik temsil (Geyik, 1994:1-16) ekseninde değerlendirilse de; self oryantalizme göre mercek altına alındıklarında; konuşmaların kayıtsız şartsız konuşan Kürt taşıyıcı elitlerinin self çıkarlarına işaret ettikleri görülecektir (Nihei, 20???:91). En nihayetinde ise bu süreçte Kürt otantisitesine uzak bir toplumsal merkezde örgütlenen PKK ve Kürt merkezli partilerin “tarihe zıt bir Kürt kültürel dairesi” (Dirlik, 1999:168) yaratarak kendi temsillerini meşrulaştırmaya çalıştıkları ifade edilebilir.

Kürt ulusu ve onun toprakları olarak gösterilen Kürdistan içinde; “etnik-dini-filolojik-kültürel” olarak çok farklı otantik toplumsal organizmaların olduğu bilinmektedir (Campanile, 2009:53-133; Gökalp, 1992:56-59). Filolojik olarak Krumançi lehçelerinin yanında Sorani, Hewrami, Kirmaşani gibi Krumançi’den son derece farklı dillerin varlığı (Hassanpour, 1997:77-86), diğer yandan ulus devletin ortak vatanı²⁷⁸ olarak betimlenen coğrafyada pek çok farklı etnisitenin yaşadığı (Türkmen ve Aze-

²⁷⁸ Türkiye sınırları içinde kurulması tahayyül edilen Kürdistan devleti sınırlarını ve coğrafi konumunu gösteren PKK tarafından çizilen haritadan yola çıkılarak bu önerme yapılmıştır. Nitekim bu haritada Diyarbakır (Amed)’ın merkeze alındığı ve Batıda Adana ve Hatay, doğuda Hakkâri ve Iğdır, kuzeyde Kars ve Ardahan, güneyde ise Antep, Urfa, Mardin ve Şırnak’ın sınır olarak gösterildiği bilinmektedir. (Harita Türkmen Törelî’nin 2002 yılında onaylanan “PKK Terör Örgütü – Tarihsel ve Siyasal Gelişim Süreci Bakımından İncelenmesi 1978-1998” isimli doktora tezinin ekinde.)

riler)(Minorsky ve Bois, 2008:108-110), dini olarak ise yine aynı yörede Süryani ve Hristiyan gibi farklı otantik toplumsal varlıkların olduğu bilinmektedir (Minorsky ve diğ., 2004:147-152; Moltke, 2010:356-357).En mühimi iseKürt toplumsallığı içinde hala otantik Kürt değerlerine bağlı birey-grupların olduğu gerçeğidir.Dolayısıyla orada kurulacak ulus devletin diğer bütün ulus-devlet pratikleri göz önüne alındığında “daha kurbanlaştıracı” (Tak ve Lai, 2007:6) olacağı önermesi yapılabilir.

Kürt merkezli siyasal partiler ve PKK’nın her fırsatta dile getirdikleri homojen Kürt ulusu içinde “etnik-dini-filolojik-kültürel” olarak farklı otantik toplumsal organizmaların varlığı (Muhammed Emin Zeki Beg, 2012:262-306), ikincil özne olarak Kürt merkezli siyasal partilerin ikincil nesnelere işaret etmektedir. Bu anlamda PKK ve Kürt merkezli partilerin Kürt otantik özünden çok uzakta hareket etmeleri sebebiyle; Kürt toplumsallığı içindeki her türlü “Otantik olan” organizma self oryantalizasyondan nasibini alacak ve kimliğinden soyunmaya (Obendorf, 2006:73) mahkûm kalacaktır.

Otantik Kürt bireyi-toplumsallığı için otantik kimliğinden (zorla) sıyrıldıktan sonra; kimin kaftanını giydiği “otantisite” gözlüğünden bakıldığında çok da önemli görünmemektedir. Çünkü her ikisinde de kurban “otantik olan”dır. Ancak Kürt modernleşmesinde ve Türk modernleşmesinde ve de bir bütün olarak Doğu modernleşmelerindeki her anlamda otantik olanı “öteki” haline sürükleyen düşünce-eylemlerin karşılaştırılması; “self oryantalist” felsefesizlik iddiasını net bir şekilde ortaya koyabilir.

B. Sonradan Modernleşenler: Doğu Modernleşmeleri ve Çoğalan Ötekiler

Türk modernleşmesi ve Kürt modernleşmesi birbirine benzerlik göstermekte midir? Soru biraz daha genişletilirse sonradan modernleşen Türk, Kürt, Japon, Tayland ve Çin gibi bütün Doğu toplumlarının modernleşme dinamikleri birbirlerine benzerlik

göstermekte midir? Diğer bir deyişle bütün Doğu toplumlarının yaşadığı sıkıntılar aynı merkezden (self oryantalizasyon felsefesizlik merkezinden) mi hareket etmektedir?²⁷⁹ Örneğin Türk Devrimi, Japon Devrimi, Çin Devrimi gibi devrimlerin arkasından gelen anayasa ve yasama faaliyetleri ekseninde inşa edilen modern “hayat kurum”ları, toplumsal olarak “otantik olan” merkezli midirler? Bu bağlamda bugün (2012) ısrarla üzerinde durulan Kürt Devrimi ve bu Devrim yolunda atılan adımlar toplumsal olarak “otantik olan” merkezinde midirler?

Bu sorulara verilecek “Hayır” cevabı self oryantalizasyonun bütün Doğu toplumlarında yarattığı “modern bunalım”ın (Gue- non, 2005:30-33) sonuçlarına karşılık gelmektedir. Bu anlamda Doğu toplumlarının “modernleşme” algılarındaki yanlış tasvir, bugün itibariyle bu toplumlardaki bütün sorunların temeline işa- ret etmektedir. Bu çerçevede modernizmle self oryantalizm ara-

²⁷⁹ Sonradan modernleşen toplumlarda yaşanan “değer-norm-kurum” ve bir bü- tün olarak “yaşam kurumu” çatlaklıklarının benzerliklerine üç ayrı ülkede yazıl- mış romandan yola çıkılarak örnekler verilebilir. Sonradan modernleşen toplum- larda yaşanan sıkıntıları merkeze alan birinci roman Chinua Achebe’nin Afrika kı- tası genelinde Nijerya ülkesi örneğinde “hayat kurumu”nun çatlamasını anlattığı “Parçalanma” adlı romandır. Romanın adına da dikkat edilirse eğer; bir bütün olarak içeriği hakkında fikir edinilebilir. Nitekim Achebe bu romanında gelenek- sellik ile modernlik arasında sıkışan “hayat kurumu”nun çatlamasını anlatmakta- dır. Diğer yandan Albert Camus’un “Düşüş” adlı romanı da bu bağlamda değer- lendirilebilir. Yine adından da anlaşılacağı üzere Camus, bu romanında; modern- leşmeyi ve başarıyı yakaladığını zanneden bir karakterin, kendi duygu alanında gelenekselliğe dönerek, birden bire yok olan hayatına işaret etmektedir. Burada da karakter, geleneksellik ile modernlik arasında “hayat kurumu”nun çatlamasını tasvir etmektedir. Son olarak ise Necip Mahfuz’un genelde Arap dünyasını özelde ise Mısır’ı anlatan Zamanın Hükümü adlı romanındaki başkarakterin “hayat ku- rumu”nun çatlamasına ailenin parçalanmasına ve “değer-norm-kurum” zincirin- deki değişime işaret etmektedir. Yine bu romanın adına bakıldığında da, değiş- min toplumsal otantisite merkezinden çok uzak olduğunu ifade eden bir olgu ile karşılaşılacaktır. En nihayetinde modern olana dönük olan toplumsal değişimin sancılarının hemen hemen bütün toplumlarda aynı yönde ilerlediği ifade edilebi- lir. Bu çerçevede Ahmet Mithad Efendi’nin Felatun Bey ve Rakım Efendi isimli romanı Türkiye için verilecek en iyi örneği teşkil edebilir.

sındaki ilişkinin çok çapraşık bir karakterinin olduğu ifade edilebilir. Ancak self oryantalizm modernizmin yarattığı pek çok sıkıntıdan (Taylor, 2011:28-32) biri olarak ifade edilemez, aksine modernizm self oryantalizmin sıkıntılarından sadece bir tanesi olarak okunabilir. Çünkü self oryantalizm, bir bütün olarak Doğu toplumlarındaki felsefe yoksunluğunun sonucu olarak ortaya çıkmış, yanlış düzlemde ilerleyen ya da düzlemsiz bir olgu olarak görünmektedir. Bu minvalde çalışmada konu edilen modern terminolojiye göre "azınlık"²⁸⁰ (Kymlicka, 1998:92-94; Preece, 2001:8-15) olarak tanımlananların; self oryantalizasyonun dünya toplumlarında yarattığı sorunlardan yalnızca bir tanesini teşkil ettiği söylenebilir.

Self oryantalizm merkezinde; bir bütün olarak "otantik" olanı modern ile sunileştiren (Arslan, 2009:117-118) ya da otantik Kürt toplumsallığında olduğu gibi sunileştirmeye çalışan "elit-entelektüel-seçkin" kadroların varlığı, bütün Doğu toplumlarında görülmektedir.²⁸¹ Diğer yandan temas bölgeleri, entelektüel canlanma ve eliteleşme süreci gibi bu elit kadroyu ortaya çıkaran unsurların da yine bütün Doğu toplumlarında mevcut olduğu ifade edilebilir. Çin (Lopez, 2008:227), Japonya (Annet, 2011:245), Rus-

²⁸⁰ Çalışmada "azınlık" gibi modern terminoloji içerisinde bannan kavramlar kullanılmamıştır. Çünkü self oryantalizmin diğer bir sıkıntısı, kavramlar alanında görülmektedir. Nitekim "Avrupamerkezli" kavramlarla kendi toplumlarını okuyan Doğulu insan bilimleri uzmanlarının yaptıkları araştırma-incelemelerin, self oryantalizasyonun ortaya çıkardığı sıkıntıları günden güne genişlettiği ifade edilebilir.

²⁸¹ Bütün Doğu toplumlarında self oryantalist "felsefesizlik" algısı mevcuttur. Ancak burada bir ayrıntının ifade edilmesi gerekmektedir. Modern devlet içinde bulunan birey-grupların self oryantalizmin nesnesi konumuna düşmeleri, ilgili toplumda oluşturulan suni "aidiyet odağı" sınırları içine girememelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak bütün toplumlarda modernleştirici metod olarak algılanan "Avrupamerkezli" ideolojik format ve bu formatın öngördüğü hükümet etme biçimi değişiklik gösterdiğinden dolayı; Doğu toplumlarında "dahili öteki" olanlar bölgeye ve "algı" biçimine göre değişmektedir. Örneğin; Japonya'da Ainular etnik bir kabile olarak "dahili öteki" iken, Almanya'da Yahudiler dini bir topluluk olarak "dahili öteki" olmuşlardır. Diğer taraftan tahayyüli Kürdistan toplumsallığı içinde belirecek olan Soraniler ise filolojik olarak "dahili öteki"yi temsil edecektir.

ya (Tlostanova, 2008:6), Malta (Grixti, 2006:113), Tayland(Aizura, 2010:14), Türkiye ve en nihayetinde çalışmanın konusunu oluşturan (tahayyüli) Kürdistan içerisinde de self oryantalizm sürecinin eş doğrultuda ilerlediği görülmektedir.

Hem çalışmanın örneklemi açısından hem de birbirlerine gösterdikleri benzerlik açısından Türk ve Kürt modernleşmeleri ve bu doğrultuda gelişen self oryantalizasyon süreçleri çok önemlidir. Çünkü her ikisinde de genelde “otantik olan herkes/her şey”in özelde ise otantik Kürt toplumunun self oryantalizmin nesnesi konumuna düşürüldükleri görülmektedir. Diğer bir deyişle her iki self oryantalizasyonda da nesne konumunda olan otantik Kürt toplumsallığı, “iki uçlu şeyleştirme” eylemine maruz kalmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada işlenen Türk ve Kürt “hakim öz” iddialarında meydana gelen self oryantalizasyon süreçlerinin karşılaştırmalı analizi ile self oryantalizmin etkileri daha iyi anlaşılabilir.

Türk Modernizmi ve Kürt Modernizmi

Self Oryantalizasyon Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Temas Bölgeleri	Türk Modernizmi	Kürt Modernizmi
a.) Şüphesiz	Savaş Alanları	Isyanlar, İskanlar, Göçler
b.) Mukayese	Papa Konakları, Okullar	Hapishaneler, Okullar
c.) Benimsenme	Müstürkler	Münkürtler
Entelektüel Cansızlaşma		
a.) Aydınlanma	Rasyonalite, Pozitivizm, Laiklik	Rasyonalite, Pozitivizm, Laiklik
b.) İdeoloji	Liberalizm	Sosyalizm
c.) Örgütlenme	İTC	PKK
d.) Liderin Kültleştirilmesi	Atatürk	Abdullah Öcalan
e.) Resmi İdeoloji	Kemalizm	Öcalanizm (Apoculuk)
Öncülik ve Homojenite		
a.) Kültürel Öz	Türklük, Müslümanlık, Türkiye	Kürtlük, Zerdüştlük, Kürdistan
b.) Hakim Öz	Kurucu Kadro / Elitlerin Hakimiyeti	Kurucu Kadro / Elitlerin Hakimiyeti
c.) Meşruiyet Araçları	Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi	Kürt Tarih Tezi, Demirci Kawa Destanı
Dahili Ötekiler		
a.) Dil	Türkiye Haricinde Kalanlar	Kırımancı Dışındakiler
b.) İrk	Türklük Haricinde Kalanlar	Kırımancı Dışındakiler
c.) Din	Sünni Mezhep Dışındakiler	Zerdüşt Ahlak Dışındakiler
d.) Genelde	Otantik Olam Harbes/Hersey	Otantik Olam Harbes/Hersey

Şekil-4

Şekil-4'den de anlaşıldığı gibi self oryantalizasyon sürecinde (diğer bütün toplumlarda olduğu gibi) Kürt ve Türk toplumsallığında; temas bölgelerindeki “şüphe-mukayese-benimseme” eylemleri ve eylem alanları, entelektüel canlanmadaki “aydınlanma-ideoloji-örgütlenme-liderin kültleştirilmesi-resmi ideoloji” fikir-eylem ve kurumsallaşmalar, özcülük ve homojenitedeki “kültürel öz-hakim öz-meşruiyet araçları” gibi suni unsurlar ve dahili öteki olarak işaretlenerek aidiyet odağı dışına çıkarılmış olan “dil-ırk-din-otantisite” olarak farklı olan birey ve gruplar birbirlerine benzerlik göstermektedirler. Bu anlamda Türkiye'ye ait aidiyet odağından Kürdistan'a ait aidiyet odağına geçişte; temas bölgesi olarak savaş alanları – isyan ve iskânlara, taşıyıcı elitler olarak Jöntürkler – Jönkürtlere, lider olarak Mustafa Kemal – Öcalan'a, resmi ideoloji olarak Kemalizm – Öcalanizme, meşruiyet aracı olarak Türk Tarih Tezi – Kürt Tarih tezi ve destanlarına, modern toplum yaratmak için seçilen Liberalizm lokomotifine ise – sosyalizm lokomotifine doğru bir evrilmenin varlığı görülmektedir.

Sonuç olarak; birincil temas bölgesi elitleri ve Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, self oryantalizmin nesnesi olarak Kürt otantisitesine sahip bireylere birincil “hakim öz” libasını giydirmeye çalışırken, ikincil temas bölgesi elitleri olan PKK ve Kürt merkezli siyasal partilerin, Kürt otantisitesine sahip bireylere “sosyalist toplum” ve “komünist birey” libasını yani ikincil “hakim öz” elbisesini giydirmeye çalıştıkları görülmektedir.²⁸² Bu anlamda Yugoslavya'da Bulgarlar (Bakic-Hayden, 2007:356), Bulgaristan'da Türkler (Turan, 1998: 211-216), Türkiye'de Kürtler (Bezci ve Çifci, 2012), (tahayyüli) Kürdistan'da Zazalar olarak ilerleyecek olan ve

²⁸² Her iki (hem Kürt hem Türk) self oryantalist taşıyıcı elitlerin içinde bulunmuş oldukları durumu Ferdinand Peroutka'nın Bildiri isimli eserindeki şu ifadeler tam anlamıyla özetlemektedir: “Modern ideolojiler arasında yalnızca tek bir fark vardır. O da hangi ayağınızın prangalı olduğundadır. Sağ ideoloji içinde olanların sağ ayağı prangalı iken, sol ideoloji içinde olanların sol ayağı prangalıdır.”

hiç bitmeyen-sonu gelmeyen bir ötekilik yaratacak olan "self oryantalizasyon"un hala çoğalmaya devam ettiği görülmektedir.²⁸³

²⁸³ Self oryantalist mantıkta çoğalan ötekilerin ve ötekilik algılarının bütün toplumlarda yarattığı sıkıntıların yanında daha pek çok sıkıntıya gebe olduğu bir gerçektir. Sadece hükümet etme ve yönetme sistemleri değil, bütün bilim disiplinlerinde de "Avrupamerkezli" bir ilerlemenin olduğu görülmektedir. Bu anlamda Doğu "hayat kurumu"nun tüm bilim disiplinlerinde yeniden kodifike edilmesi, toplumsal ortamda hala kırıntıları bulunan "asabiyet" dairesinin "içeridekilerin çokluğu" ya da "dışandakilerin azlığı" ile değil "herkesi kapsayacak olması" üzerinden gidilmesi, self oryantalizmin ilga edilmesine yardımcı olabilir.

SONUÇ

Oryantalizm adına onlarca ansiklopedi, yüzlerce tartışma, binlerce söyleşi ve on binlerce kitap düzenlenmiştir. Ancak hiçbirinde “self oryantalizm” olgusuna (etraflica) yer verilmemiştir. Klasik oryantalistlerin bütün çalışmalarında Doğu(lu)yu biçimlendirmek için uğraştıkları ve Batı(lı)nın istisnasız Doğu karşıtlığı ya da İslam karşıtlığı yaptığı, oryantalizm literatürünün temelini oluşturmaktadır. Ancak Batı haricindeki, diğer bir deyişle ilk modern toplumlar haricindeki toplumsallıkların modernleşme hattına girmeleri sırasında oryantalizmin *anlam kaymasına* uğradığı hep göz ardı edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada oryantalizm kavramına öncülük ettiği iddia edilen self oryantalizm kavramı, teorize edilmeye çalışılmış ve bu kavram merkezinde Türk ve Kürt modernleşme hareketleri incelenmiştir. Diğer taraftan oryantalizmin söz konusu anlam kaymasını görselleştirebilmek için sonradan modernleşen toplumlar için söz konusu oryantalist paradigma, modernleşme öncesi ve modernleşme sonrası olarak iki ayrı düzlemde incelenmiştir.

Modernleşme öncesinde oryantalizmin daha çok bir söylem niteliğinde olduğu açıkça ifade edilebilir. Nitekim 12. yüzyıldan beri Batıda “Doğu”ya ait pek çok incelemenin ve araştırmanın yapıldığı bilinmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken; bu incelemelerde Doğu(lu)yu şekillendirmek ve ona hükmetmek

gibi bir amacın olmayışıdır. Bu anlamda özellikle modernleşme öncesi Doğu(lu)nun, Batı(lı) için aktif bir nesne konumunda olduğu açıkça ifade edilebilir. Bununla beraber Batı(lı)nın hegemonik oryantalizmde oynadığı özne rolünden ziyade, Doğuda bulunan aydınların kendi toplumları için oynadıkları özne rolü daha önemli görünmektedir. Çünkü Doğudaki herhangi bir toplumsallığın modernleşme hattına girmesinden sonra, Batılı uygulamalar zincirinin başlaması ve kendi toplumlarından *bir birim zaman önce modernleşmiş* olan taşıyıcı elitlerin “Avrupamerkezli” olarak yaptıkları her bir (self oryantalist) uygulamada; oryantalizmin hegemonyasının pekişmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu için düşünüldüğünde de, Osmanlı’nın modernleşme hareketlerinin başlangıcından itibaren self oryantalizmin ve dolayısıyla oryantalizmin hegemonyasının pekiştiği açıkça görülmektedir.

Geleneksel toplum önde gelenleri, “değer-norm-kurum” alanında Batı(lı) ile aralarında oluşan temas bölgelerinde “şüphemukayese-benimseme” eylemlerini sırasıyla benimseyerek taşıyıcı elitlere dönüşmektedirler. Nitekim bütün Doğu toplumlarında yerel elitlerin taşıyıcı elitlere dönüştükleri anda Batı(lı)nın hegemonik bir uzvu haline geldikleri ifade edilebilir. Bu bağlamda ortaya çıkan hegemonyanın ise oryantalizmin değil self oryantalizmin hegemonyası olduğu açıkça söylenebilir. Çünkü taşıyıcı elitlerin kurguladıkları toplumsal “öz” ya da “hayat kurumu”, her ne kadar onlar özgür bir şekilde oluşturduklarını iddia etseler de; Batı(lı)nın hegemonyasına çoktan girmiş olarak görünmektedir.

Bütün Doğu toplumlarında olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunda da self oryantalizmin ortaya çıkış süreci temas bölgeleri ile beraber şekillenmiştir. Savaş ve ticaret alanlarında, elçiler ve eğitim alanlarında Avrupamerkezli felsefe ile temas haline geçen Osmanlı aydınları ve toplumlarının en nihayetinde coğrafi temas bölgeleri ile beraber “Avrupamerkezli” değer-norm-kurum zincirini benimsemeye başladıkları tam olarak ifade edilebilir. Nitekim bunların arkasından entelektüel canlanmanın ve Avrupa-

merkezli düzenlemelerin göstergesi olarak Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ve Meşrutiyet anlayışının ortaya çıktığı bilinmektedir.

Temas bölgelerindeki şüphenin artmasıyla ortaya çıkan entelektüel canlanmanın en büyük getirilerinden bir tanesi, modern moral bağ olarak değerlendirilen "ulus" nosyonudur. Entelektüel canlanma ile beraber "ulus", "kültürel öz" olarak ortaya çıkmakta ve ulus-devletin ilanı ile beraber hakim özün temel taşıyıcısı konumuna geçmektedir. Bu anlamda Osmanlı'nın son dönemlerinden beri Osmanlıcılık, İslamcılık, Turancılık ve en nihayetinde millet olarak "Türk" olgusunun öne çıkması ve akabinde taşıyıcı elit kadronun kurucu kadroya dönüşmesi ile beraber ulus devletin inşası, self oryantalizmi tescillemiştir.

1923 Cumhuriyet'in ilanı ile beraber self oryantalizmin tescili, toplumsal aurada resmi özneler ve resmi nesneler meydana getirmiştir. Bu doğrultuda resmi nesne olarak ortaya çıkan "birey-grup-topluluk"lardan bir tanesi de çalışmanın konusunu oluşturan Kürt toplumsallığıdır. Kürt toplumsallığı, 1923 sonrasında yapılan yasal-anayasal düzenlemelerle kurgulanan "aidiyet odağı" içerisinde kendisine yer bulamamış ve self oryantalizmin kaçınılmaz sonucu olarak "dahili öteki" olarak işaretlenmiştir.

Modern devletin kurucu kadrosu tarafından 1923 yılı itibari ile oluşturulan aidiyet odağı; din olarak Sünni Müslümanlık, dil olarak Tükçe ve genel olarak Garb etiketli hayat kurumunu beraberinde getirmiştir. Bu suni kültürel özün (aidiyet odağının) modern devletin hakim özüne dönüştürülmesi ile beraber ise, Kürtlerle beraber pek çok toplumsallık içinden çıkılmaz bir sorunlar zincirine halka olarak eklenmiştir. Ancak burada Kürt toplumsallığının çok ayrı bir anlamı ve önemi bulunmaktadır. Çünkü oryantalizmin "sürekli çoğalma" karakterine uygun olarak Türk self oryantalizasyonunun birincil nesnesi olan Kürt toplumsallığı içinde ikincil bir self oryantalist paradigma ve ikincil özne ve ikincil nesne algıları ortaya çıkmıştır.

Kürt toplumsallığı içerisinde ikincil self oryantalist paradigmanın ortaya çıkması da diğer bütün Doğu toplumlarında olduğu gibi temas bölgeleri ile beraber başlamıştır. Ancak Kürt toplumsallığı zaten modern bir devletin sınırları içerisinde olması dolayısıyla kendi self oryantalizasyonunu, birincil self oryantalizasyon üzerinden temellendirmiştir. Nitekim özellikle birincil self oryantalistlerin yapmış olduğu her bir uygulamanın Kürt toplumsallığı için birer temas bölgesi vazifesi gördükleri ifade edilebilir.

1923 sonrasında birincil self oryantalist paradigmanın çizmiş olduğu "aidiyet odağı"na bütün toplumsallıkları dahil etme uğraşları esnasında birincil self oryantalist algı ekseninde yapılan iskanlar ve göç olayları bu anlamda Kürt toplumsallığı için temasın ilk eşiği sayılabilir. Bunun yanında modern bürokrasinin, milli eğitim felsefesinin ve popüler güçlendiricilerin "hakim öz" yanlı tavırları ve nihai olarak uluslar arası toplumun oluşturduğu temas bölgeleri, Kürt toplumsallığı içinde kendi toplumundan bir birim zaman önce modernleşmiş taşıyıcı elitlerin (aydınların) ortaya çıkmasını tetiklemiştir.

Özellikle 1961 Anayasasından sonra, Türkiye'de sosyalist dünya görüşünün kısmi serbestliği, Kürt entelektüel canlanmasında çok önemlidir. Çünkü TİP, DDKO, Doğu Mitingleri ve ardından PKK ve de nihayetinde Kürt Merkezli siyasal partilerin bu entelektüel canlanmanın arkasından ortaya çıktıkları bilinmektedir. Bu bağlamda ikincil self oryantalist paradigmayı şekillendiren ve ona yön veren görüşün sosyalist ideoloji olduğu açıkça ifade edilebilir. Ancak PKK'nın 1978'den beri ve Kürt Merkezli partilerin 1990'dan beri savundukları değerlerin Kürt otantisitesini temsil etmediği aşikârdır. Türk modernleşmesine benzer şekilde; ideoloji, aydınlanma, rasyonalite, pozitivizm ve laiklik gibi modernleştirici araçlarla otantik Kürt toplumsallığını dönüştürmeye çalışan bu yapılanmaların, aslında "self" (kendi) çıkarlarına işaret ettikleri görülmektedir. Birincil taşıyıcı elitler gibi ikincil taşıyıcı elitler olarak PKK ve Kürt Merkezli partiler,

her ne kadar "kültürel hakim öz" iddialarını özgürce oluşturduklarını iddia etseler de; çoktan Batı(lı)nın hegemonyasına girmişlerdir.

Birincil taşıyıcı elitler ve ikincil taşıyıcı elitler... Birincil taşıyıcı elitler Batı(lı)nın sağ kolu olarak kendi toplumlarını dönüştürmeye çalışırken, ikincil taşıyıcı elitler ise Batı(lı)nın sol kolu olarak kendi toplumlarını dönüştürmeye çalışmaktadırlar. Her ikisi arasında düzlem farkı olmamakla beraber kullandıkları araçlar bakımından ayrılmaktadırlar. Ancak ortak amaçları "otantik olan"ı, otantik kimliğinden soyundurmak ve onların kurguladıkları "kimlik libası"nı giydirmek olarak ifade edilebilir. Bu anlamda çalışmanın örnekleme olarak otantik Kürt toplumsal organizmasının iki kere self oryantalist paradigmanın nesnesi konumuna düştüğü açık bir şekilde ifade edilebilir. Çünkü birincil "hakim öz"çüler Kürtlere "Siz Kürt değilsiniz" derken; ikincil "hakim öz"çüler Kürtlere "Siz Müslüman değilsiniz" demektedirler. İlkinde etnik kimliğini terk etmek zorunda kalan otantik Kürt organizması, ikincisinde dini kimliğini terk etmek zorunda kalacaktır. Bu anlamda kimliksizlik ve ötekilik kaçınılmaz son gibi görünmektedir. Ancak şu bir gerçeklik arz etmektedir ki; self oryantalizm, ortaya çıktığı andan itibaren sürekli bir "öteki" yaratmaktadır. Ve (tahayyüli) Kürdistan içinde oluşturulmaya çalışılan "hakim öz" ya da "aidiyet odağı", Krumançi-Zerdüştlük-Öcalanizm dışındakileri, kaçınılmaz olarak "iç öteki" olarak işaretleyecektir. Buradan hareketle birincil self oryantalist paradigma ve onun oluşturmaya çalıştığı "değer-norm-kurum" zincirinin, "toplumsal öz"ü yakalayamamasına ve bütün toplumsallıkları "Avrupamerkezli" suni bir aidiyet odağına çekmeye çalışmasına paralel olarak, PKK ve Kürt merkezli partilerin de iddia edilen Kürt "değer-norm-kurum" zincirinde "toplumsal öz"ü yakalayamadıkları ifade edilebilir.

Türkiye'de temel sorun olarak tanımlanan "Kürt Sorunu" adına onlarca ansiklopedi, yüzlerce tartışma, binlerce söyleşi ve on binlerce kitap düzenlenmiştir. Ancak bütün bu faaliyetlerde

temel olarak alınan bu sorunun çözülmesi değildir. Ansiklopedilerin hangi yayınevinden çıktığı, tartışmaların hangi kanalda yapıldığı, söyleşilerin hangi üniversitede yapıldığı ve kitapların hangi parti-ideoloji-kesim-cemaat-cemiyet-grup-zumre mensuplarınca yazıldığı sorun olarak işaretlenen şeyden daha önemli hale gelmiştir. Bu çalışmada ise Kürt toplumsallığının içinde bulunmuş olduğu sorunlar kümesi, self oryantalizmin zorunlu sonucu olan “dahili öteki”lik açısından irdelenmeye çalışılmıştır. Ancak self oryantalizm kavramının Osmanlı ve Türk modernleşmesinde bir metot olarak alınması ve bu bağlamda hareket eden aydınların genel seyri ve yaptıkları uygulamalar, self oryantalizm kavramını tam olarak görselleştirmekle yetse de; Kürt toplumsallığı içinde ortaya çıkan sosyalist aydınlanma ve sosyalist aydınların genel seyri ve uygulamaları incelendiğinde kavram net bir şekilde anlaşılmayabilir. Bu durumun ise, özellikle sosyalist aydınlar merkezinde örgütlenen Kürt modernleşme seyrinin tamamlanmamış bir süreç olmasından kaynaklandığının altı çizilmelidir.

Çalışmada self oryantalizm kavramı ekseninde yapılan Türk ve Kürt modernleşmesi süreçlerinin analizi, Türk ve Kürt toplumsallığının bugün içinde bulunmuş olduğu sorunsallara neden olan kendi toplumunun “değer-norm-kurum” dairesinden uzaklaşmış ve Avrupamerkezli “değer-norm-kurum” dairesini benimseyerek bu yönde değişimi oluşturmaya çalışan aydınların, hem Türk hem de Kürt toplumlarında varlığına işaret etmektedir. Bu anlamda “Kürt Sorunu”, Avrupamerkezli gözlüklerle geçen “birey-grup-toplum-önder-aydın-parti-devlet-üniversite-”nin ortaya çıkardığı ve hala üzerinde ısrarla durulan bir “self oryantalizasyon” sorunu olarak tanımlanabilir. Buradan hareketle self oryantalizasyonun sürekli çoğalan karakterine uygun olarak self oryantalizmin yarattığı sorunlar zincirine sürekli bir yenisinin eklendiği ve self oryantalist paradigma ile devam edildiği takdirde “dahili öteki” sayısının sürekli çoğalacağı ayrıca ifade edilmelidir. Sonuç olarak Avrupamerkezli “taklit” yerine kendi “değer-norm-kurum” zinciri içinde hareket eden bir “bi-

rey-toplum-devlet" ve özellikle "aydın" yapılanmasıyla, self oryantalist gözlüğün çıkarılıp atılması, Kürt toplumsallığının bugün içinde bulunmuş olduğu sorunun çözülmesinde olumlu sonuçlar doğurabilir.

1. The first step is to identify the main components of the system. This includes the hardware (CPU, memory, storage) and software (operating system, applications).

2. Next, we need to understand the data flow and how the components interact. This can be done by creating a block diagram or a flowchart.

3. Once the components and their interactions are understood, we can begin to analyze the system's performance. This involves measuring various metrics such as response time, throughput, and resource utilization.

4. After analyzing the performance, we can identify any bottlenecks or areas for improvement. This might involve upgrading hardware, optimizing software, or changing the system architecture.

5. Finally, we need to implement the improvements and monitor the system's performance over time to ensure that the changes have been effective.

[illegible]
$$p = 1 + \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right) = 1 + \frac{1}{2} = \frac{3}{2}$$
[illegible]

⁴ En det som "för näringslivet" kompensabeständs av ett stort antal olika faktorer.

77. Üstünhan'ın propagandistlığına tam son dönemlerinde istihadi ve devrâd'ını parti meclisi önce Üstünhan'ı toplandırmakta iktihâs edip bir kere daha ağız olarak kullandığı bildirilmiştir. Sonradan iktihâs terzile 1922 yılında partideğinin ve toplandırmak

KAYNAKÇA

- Abadan, Yavuz. (2006), "Tanzimat Feri'atı'nın Tahlili", **Tanzimat – Değişim- Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Editörler: Halil İnalçık ve Mehmet Seyit danlıoğlu, Ohoenix Yayınevi, Ankara.
- Abdülmelik, Enver. (2007), "Krizdeki Oryantalizm", **Doğu Batı Yayınları, Tartışma Metinleri**, Ankara.
- Achebe, Chinua. (2011), **Parçalanma**, Çev: Nazan Arıbaş Erbil, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Açıkgöz, Ömer. (2008), **Osmanlı Modernleşmesi İkisadi-Siyasi Dinamikler ve Kırılmalar**, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Adanur, Fikret. (2000), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluş-ması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği", **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, Derleyenler: Mete Tunçay ve Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Adem, Mahmut. (2008), "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye Cumhuriyetinin Laik Eğitimi", **Cumhuriyetimizin Kuruluş Felsefesinin Öngördüğü Eğitim Bildiriler**, Malatya.
- Aegleton, William. (1976), **1946 Mehabad Kürt Cumhuriyeti**, Çev: M. Emin Bozarslan, Koral Yayınları, İstanbul.
- Afetinan, A. (1998), **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Afyoncu, Erhan. Önal, Ahmet. Demir, Uğur. (2010), **Osmanlı İmparatorluğu'nda As- Askeri İsyanlar ve Darbeler**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Agoston, Gabor. (2003), "1453–1826 Avrupa'da Osmanlı Savaşları," **Top, Tüfek ve Süngü**, Jeremy Black (ed.), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Ahmad, Feroz. (1999), **İttihat ve Terakki**, Çev: Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, Feroz. (2007), **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, Çev: Sedat Cem Karadeli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Aizura Z, Aren. (2010), "Feminine Transformations: Gender Re-assignment Surgical "Tourism in Thailand", **Medical Anthropology**, 29(4):1-20, Francis Group, LLC. pp. 1-20.
- Akdoğan, Yalçın. (2010), **Demokratik Açılım Sürecinde Yaşananlar**, Meydan Yayınları, İstanbul.
- Akdoğan, Yalçın. (2011), "Kürt Meselesinde Paradigma Değişimi: Demokratik Açılım", **2000'li Yıllar Türkiye'de Paradigma Değişimi**, Editör: Hüseyin Yayman, Meydan Yayınları, İstanbul.
- Akın, Nur. (1998), **19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera**, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Akın, Rıdvan. (2002), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi 1908-1918**, Der Yayınevi, İstanbul.
- Aksun, Ziya Nur. (1994), **Osmanlı Tarihi İkinci Cilt**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Akyol, Taha. ve Ortaylı, İlber. (2002), **Osmanlı Mirası**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Yahya. (1997), **Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1997'ye**, İstanbul KültürÜniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akyüz ve diğ. (1997), **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ayraç Kitapevi, Ankara.
- Alakom, Rohat. (2010), **Türk Edebiyatında Kürtler**, Avesta Basın Yayın, İstanbul.
- Al-Azmeh, Aziz. (2007), **İslamlar ve Moderniteler**, Çev. Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Alınak, Mahmut. (1996), **HEP, DEP ve Devlet Parlamento'dan 9. Koğuşa-2**, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Aliye, Fatma. (1995), **Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı**, Bedir Yayınları, İstanbul.
- Alkan, Necati. (2002), **Gençlik ve Terörizm**, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi Şube Müdürlüğü, Ankara.
- Altınay, Ahmet Refik. (2010), **Lale Devri 1718-1730**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- Altıntop, Ömer. (2011), **PKK Gerçeği ve Kürt Sorunu**, MY Kitap, İstanbul.
- Altun, Fahrettin. (2011), **Orientalization Practices in Mainstream Turkish Foreign News Coverage, Perceptions, Vol: XVI, No:3**, pp. 139-166.
- Altundağ, Zeynep. (2009), “ **Landscape of Globalization: Animanga Otaku Culture in İstanbul and Berlin**”, (Unpublished M.A Thesis in Communication Sciences), Kadir Has University, Social Science Institute, İstanbul.
- Amin, Samir. (2007), **Avrupa merkezçilik Bir İdeolojinin Eleştirisi**, Çev. Mehmet Sert, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul.
- Anadolu Ajansı Yayınları. (2004), **Türkiye Cumhuriyeti 80 Yıl Kronolojisi**, Anadolu Ajansı Yayınları, Ankara.
- Anderson, Benedict. (2000), **Batı Milliyetçiliği ve Doğu Milliyetçiliği**, NLR(II), 2001, Taipei’de Yapılan Konuşma Metni.
- Andıç, Fuat. ve Andıç, Süphan. (2006), **Batıya Açılan Pencere Lale Devri**, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Annet, Sandra. (2011), “**Animating Transcultural Communities: Animation Fandom in North America and East Asia from 1906-2010**”, (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), The University of Manitoba, Winnipeg Canada.
- Anter, Musa. (2011), **Kımul**, Aram Yayınları, Diyarbakır.
- Arı, Kemal. (2009), **Atatürk ve Aydınlanma**, Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir.
- Armağan, Mustafa. (2011), “**Osmanlı’nın Kabuk Değiştirme Dönemi**”, **Tarihin Sınırlarına Yolculuk**, Editör: İlber Ortaylı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Hüsamettin. (2009), **Jöntürkler Jönkürtler ve Muhafazakarlar, Meçhul Okurla Söyleşiler**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Arslan, Remziye. (2010), “**Cumhuriyet Dönemi Romanlarında Kürtler**”, **Resmi Tarihte Kürtler, Resmi Tarih Tartışmaları 6**, Editör: İsmail Beşikçi, Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul.

- Asian Research Centre. (2005), **"Orientalist Imaginations and Touristification of Museums: Experience from Singapore"**, Copenhagen Discussion Papers.
- Aslan, Mehmet Ali. (1996), **Kürt Sorunu PKK Realitesi Sosyalizm Geleceği**, Söğüt Ofset Yayınları, İstanbul.
- Avcı, Gültekin. (2008), **Entrikalar Ağında Kürt Buhranı**, Metropol Yayınları, İstanbul.
- Aydın, Ahmet. (1992), **Kürtler PKK ve A. Öcalan**, Kiyap Yayın Dağıtım Ankara.
- Ayverdi, İlhan. (2005), **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- Aydın, Mehmet S. (2002), **Siyasi Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme**, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- Aydın, Mustafa. (2006), **Siyasetin Sosyolojisi Bir Sosyal Kurum Olarak Siyaset**, Açılım Kitap, İstanbul.
- Aydınöğlu, Ergun. (2007), **Türkiye Solu (1960-1980)**, Versus Yayınları, İstanbul.
- Babacan, Hasan. (2005), **Mehmed Talat Paşa 1874-1921**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bailey, Frank Edgar. (2006), **"Palmerston ve Osmanlı Reformu"**, Çev: Yasemin Avcı, **Tanzimat - Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Editörler: Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ohoenix Yayınevi, Ankara.
- Bajalan, Djene Rhys. (2010), **Jön Kürtler Birinci Dünya Savaşı'ndan Önce Kürt Hareketi (1898-1914)**, Çev: Burcu Yalçınkaya, Avesta Yayınları, İstanbul.
- Bakic-Hayden, Milica. (2007), **Oryantalizm Tartışma Metinleri**, "Süreklili Çoğalan Oryantalizmler: Eski Yugoslavya Örneği" **Doğu Batı Yayınları, Tartışma Metinleri**, Ankara.
- Bali, Rıfat N. (1999), **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Balmain, Colette. (2008), **Introduction to Japanese Horror Film**, Edinburg, Edinburgh University Press.

- Başgöz, İlhan. ve Wilson, Howard E. (1968), **Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk**, Dost Yayınları, Ankara.
- Başkaya, Fikret. (2009), **Paradigmanın İflası, Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş**, Maki Basın Yayın, Ankara.
- Bayrak, Mehmet. (2004), **Kürdoloji Belgeleri II**, Öz-Ge Yayınları, Ankara
- Bayrak, Mehmet. (2009), **Kürtlere Vurulan Kelepçe Şark Islahat Planı**, Özge Yayınevi, Ankara.
- BDP. (2011), **Barış ve Demokrasi Partisi Tüzüğü**, Ankara.
- BDP. (2012), **Barış ve Demokrasi Partisi Programı**, Ankara.
- Bekaroğlu, Mehmet. (2008), **Abdülbaki Erdoğan Kitabı Mahzun Mezopotamya, PKK ve Kürt Ulusalçılığının İnşası**, Söyleşi, Elips Kitap, Ankara.
- Benda, Julien. (2011), **Aydınların İhaneti**, Çev. Cem Soydemir, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Berger, Mark T. & Borer, Douglas A. (1997), **The Rise of Critical Visions of the Pasific Century**, Routledge Press, New York.
- Berkes, Niyazi. (2010), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Beşikçi, İsmail. (1992), **Doğu Mitingleri’nin Analizi**, Yurt Kitap Yayın, Ankara.
- Bezci, Bünyamin. ve Çifci, Yusuf. (2012), “Self Oryantalizm: İçimizdeki Modernite Ve/Veya İçselleştirdiğimiz Modernleşme”, **Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries Cilt / 7 Sayı: 1**, Sakarya.
- Bilge, Arif. (1966), **Nevşehir ve Lale Devri Tarihi**, Nazımbey Basımevi, Konya.
- Breidenbach, Joana, Pal Nyiri, Zupanov, Ines. (2004), “in Identities: Global Studies”, **Culture and Power Vol. 11**, pp. 619-628
- Bruinessen, Martin Van. (1993a), “Kürt Toplumu ve Modern Devlet: Uluslaştırmaya Karşı Etnik Ulusçuluk”, **Kürdistan Üzerine Yazılar**, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Bruinessen, Martin Van. (1993b), "Osmanlılıktan Ayrılmaklığa: Şeyh Sait Ayaklanması'nın Dini ve Etnik Arka Planı", **Kürdistan Üzerine Yazılar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bruinessen, Martin Van. (2003), **Ağa, Şeyh, Devlet**, Çev: Banu Yalcut, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bruinessen, Martin Van. (2011), "Türkiye'de Kürtler, Türkler ve Alevi Uyanışı", **Kürtlük Türklük ve Alevilik, Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri**, Çev: Hakan Yurdakul, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bolay, Süleyman Hayri. (1995), "Pozitivizm'in ve Pragmatizm'in Türk Milli Eğitimine Etkileri", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye I. Eğitim Felsefesi Kongresi Bildiriler Müzakereler Kitabı**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Van.
- Bora, Tanul. (1995), "Türkiye'de Milliyetçilik ve Azınlıklar", **Birikim Sayı: 71-72**, İstanbul.
- Bora, Tanul. (2006), **Medeniyet Kaybı Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar**, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Borak, Sadi. (1997), **Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev ve Demeçleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Boroujerdi, Mehrzad. (2001), **İran Entelektüelleri ve Batı**, Türkçesi: Fethi Gedikli, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- Bozarslan, Hamit. (2000), "Why the Armed Struggle? Understanding The Violence in Kurdistan of Turkey", **The Kurdish Conflict in Turkey – Obstacles and Changes for Peace and Democracy**, Editörler: Ferhat İbrahim ve Gülistan Gürbey, St. Martin's Press, New York.
- Bozarslan, Hamit. (2005a), "Türkiye'de Kürt Milliyetçiliği Zımni Sözleşmeden İsyana (1919-1925)" **Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri içinde**, Editör: Abbas Vali, Türkçesi: Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş, Sema Kılıç, Avesta Yayınları, İstanbul.
- Bozarslan, Hamit. (2005b), "Türkiye'de (1919-1980) Yazılı Kürt Tarihi Söylemi Üzerine Bazı Hususlar" **Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri içinde**, Editör: Abbas Vali, Türkçesi: Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş, Sema Kılıç, Avesta Yayınları, İstanbul.

- Bozarslan, Hamit. (2007), "Türkiye'de Kürt Sol Hareketi", **Sol Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 8**, Editör: Murat Gültekin, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, Mahmut Esat. ve Peker, Recep. ve Tengirşenk, Yusuf Kemal. (1997), **1933 Yılında İstanbul Üniversitesinde Başlayan İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları**, Haz.: Oktay Aslanapa, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Bukh, Alexander. (2010), "Ainu Identity and Japan's Identity: The Struggle for Subjectivity", **The Copenhagen Journal of Asian Studies**, 28(2), pp. 35-54.
- Bulut, Faik. (1991), **Belgelerle Dersim Raporları**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Bulut, Faik. (2005), **Türk Basınında Kürtler**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Bulut, Yücel. (2010), **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, Küre Yayınları, İstanbul.
- Bunell, Tim. (2004), "Re-viewing the Entrapment Controversy: Megaprojection, (mis)representation and postcolonial performance", **Kluwer Academic Publishers, Geo Journal** 59, Netherland, pp. 297-305.
- Buran, Ali. (2011), **Bir DDKO'lunun Kürt Yaşamı**, Peri Yayınları, İstanbul.
- Burkay, Kemal. (1976), **Sosyal Emperyalizm Sorunu ve Türkiye'de Maocu Akım**, Özgürlük Yolu Yayınları, Ankara.
- Burman, Erica. (2007), "Between Orientalism and Normalization: Cross Cultural Lessons From Japan for a Critical History of Psychology", **History of Psychology**, Vol. 10, No:2, pp. 179-198.
- Bven, Jorund. & Kjellgren Björn. (2002), "The Sinicization of the Social Sciences and the Chinese Mind", **Selecten Proceedings from sixth biennial NACS conference at Sandbjerg Slott**, Denmark.
- C. Alves, Jose. & Butterfield, Anthony D. & Manz, Charles C. (2005), "Framing Leadership in Asia and China" **Professional Deve-**

lopment Workshop of the Asia Asia Academy of Management Meeting, Hawaii.

- Campanile, R.P. Giuseppe. (2009), **Kürdistan Tarihi**, Çev: Heval Bucak, Avesta Yayınları, İstanbul.
- Camus, Albert. (2012), **Düşüş**, Çev: Hüseyin Demirhan, Can Yayınları, İstanbul.
- Can, Hüseyin. (2005), **Sosyalist Sovyetler Birliği'nde Kürtler (1917-1956)**, Peri Yayınları, İstanbul.
- Canning, Lord Stratford. (1959), **Türkiye Hatıraları**, Çev: C. Yücel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Carr, Edward Hallett. ve Fontana, J. (1992), **Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Carr, Edward Hallett. (2008), **Tarih Nedir?**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Celadet Ali Bedirxan. (2012), **Mustafa Kemal'e Mektup**, Hazırlayan: Mithat Kutlar, Avesta Yayınları, İstanbul.
- Cerrahoğlu, A. (19??), **Şeyh Bedrettin ve Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri**, Gün Matbaası, İstanbul.
- Cerrahoğlu, A. (1965), **Türkiye'de Sosyalizm**, Yeni Matbaa, İstanbul.
- Cevizci, Ahmet. (2002), **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Cheng, Marcus. (2009), "An Acoustic Fourth World", **Platform, Vol. 4, No. 2.** pp. 37-57.
- Chiang, Yung-chen. (2004), "Chinese Students Educated in the United States and the Emergence of Chinese Orientalism in the Early Twentieth Century", **New Perspectives on the History of East Asian Education, Taiwan Journal of East Asian Studies, Vol 1, No:2.**
- Clausewitz, Carl Von. (1999), **Savaş Üzerine**, Çev: H. Fahri Çeliker, Özne Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, İsmail. (1997), **Modern Devletin Doğuşu**, Der Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, Vahap. (2009), **Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu**, Liberte Yayınları, Ankara.

- Connerton, Paul. (1992), **Toplumlar Nasıl Anımsar**, Çev. Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çağman, Ergin. (2010), **III. Selim'e Sunulan Islahat Layihaları**, Kitabevi, İstanbul.
- Çalışlar, Oral. (1993), **Öcalan ve Burkey'la Kürt Sorunu**, Pencere Yayınları, İstanbul.
- Çapar, Mustafa. (2006), **Türkiye'de Eğitim ve Öteki Türkler**, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara.
- Çaplı, Bülent. (1995), **Televizyon ve Siyasal Sistem**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Çavdar, Tevfik. (2003), **Türkiye Ekonomisinin Tarihi**, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Çay, A. Haluk. (1996), **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, Ankara.
- Çaycı, Abdurrahman. (1995), "Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Atatürk İnkılâpları İçindeki Yeri ve Önemi", **Türkiye Cumhuriyeti'nin Laikleşmesinde 3 Mart 1924 Tarihli Kanunların Önemi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Paneli, Ankara.
- Çelebi, Kâtib. (2008), **Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)**, Hazarlayan: İdris Bostan, Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.
- Çelebi, Yirmisekiz Mehmed. (2010), **Paris'te Bir Osmanlı Sefiri**, Hazırlayan: Şevket Rado, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Çelik, Selahattin. (2000), **Ağrı Dağı' nı Taşımak - Çağdaş Kürt Halk Direnişi; Siyasi, Askeri, Ekonomik ve Toplumsal Sonuçları**, Zambon Verlag, Frankfurt.
- Çelik, Bilgin. (2004), **İttihatçılar ve Arnavutlar**, Büke Yayınları, İstanbul.
- Çetin, Halis. (2007), **Modernleşme Krizi, İdeoloji ve Ütopya Arasında Türkiye**, Orion Yayınevi, Ankara.
- Çetin, Mahmut. (2009), **Aydın Yabancılaşması - Üst seçkin Heterodoksi**, Biyografi net Yayıncılık, İstanbul.

- Çevik, Ali. (2011), **Ortadoğu Denkleminde Irak Türkiye ve ABD**, Bengisu Yayınları, İstanbul.
- Çınar, Aliye. (2011), **Değişen Dünya ve Yerinde Say(may)an Oryantalizm**, 9 Temmuz Zaman Gazetesi.
- Çınar, Alev. ve Arkan, Burak. (2002), "The Nationalist Action Party: Representing the State, the Nation or the Nationalist", **Political Parties in Turkey**, Editors: Barry Rubin ve Metin Heper, Routledge, New York.
- Dalman, Metin. ve Tabak, İsmail. (1995), **Avrupa'da İnsan Ticareti ve PKK**, Terör Araştırmaları Dizisi 1, DTPA Türk-Alman Basın Ajansı, İstanbul.
- Daver, Bülent. (1993), **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Davies, Norman. (2006), **Avrupa Tarihi**, Çev: Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya, İmge Yayınevi, İstanbul.
- Davison, Roderic H. (2004), **Osmanlı-Türk Tarihi 1774 1923**, Çev: Mehmet Morali, Alkım Yayıncılık, İstanbul.
- Davison, Roderic H. (2005), **Osmanlı İmparatorluğunda Reform, 1856-1876**, Çev: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- DEHAP. (199?), **DEHAP Gençlik Kolları 1. Konferans Belgeleri**, Yayın ve Baskı Yeri Yok.
- DEHAP. (1997), **Demokratik Halk Partisi Parti Tüzüğü**, Ankara.
- Deligöz, Önder. (2012), **KCK Demokrasi Kılıfında Terör**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Demir, Ömer. ve Acar, Mustafa. (1992), **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- Demirel, Engin. (2005), **Geçmişten Günümüze PKK ve Ayaklanmalar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara.
- Demirhan, Nezahat. (1999), **Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Denker, M. Sami. (1997), **Uluslararası Terör Türkiye ve PKK**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

- DEP. (1994a), **İddianame**, Orman Yayıncılık, Ereğli.
- DEP. (1994b), **9 Ocak 1994 I. Olağanüstü İl Kongresi, İstanbul İl Yönetim Kurulu Çalışma Raporu**, Aydınlar Matbaacılık, İstanbul.
- Derichs, Claudia. (2007), "Ulus Oluşturmak: Ulus İnşasının İdeolojik Yüzleri", **Ulus İnşası**, Editör: Jochen Hippler, Çev: Algan Sezgintüredi ve Burhan Şayli, Versus Yayınları, İstanbul.
- Digeçligil, Beylü. (2006), "Sosyal Bilimler Epistemolojisinde Sorunların Kaynağı: Ontolojiyi Unutmak", **Felsefe ve Sosyal Bilimler Muğla Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri**, Vadi Yayınları, Ankara, s. 31-53.
- Dinçer, Nahid. (1988), **Türkiye'de Kültür Buhranı Sebepleri ve Neticeleri**, Kayihan Yayınevi, Ankara.
- Dirlik, Arif. (1996), "Chinese History and the Question of Orientalism", **History and Theory**; Dec 1996, Vol. 35, Issue 4.
- Dirlik, Arif. (1998), "Avrupa merkezclikten Sonra Tarih Var mı ? Küreselcilik, Sömürgecilik Sonrası ve Tarih'in İnkârı", **Cumhuriyet Alkışla Olmaz, Cogito, Sayı 15**, 251-274.
- Dirlik, Arif. (1999), "Culture Against? The Politics of East Identity", **Development and Society Volume 28 Number 2**.
- Dirlik, Arif. (2006), "Üçüncü Dünya Hayaleti: Global Modernite ve Üç Dünyanın Sonu", **Global Modernite ve Sosyalizm, Üçüncü Dünya Hayaleti, Globalite ve Çin Halk Cumhuriyeti**, Çev Veysel Batmaz,
- Doğan, Mehmet. (1978), **Batılılaşma İhaneti**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Durna, Tezcan. (2004), **Köşe Yazılarında Avrupa Birliği Tartışmaları: Helsinki Zirvesi 1999**, Haber Hakikat ve İktidar ilişkisi içinde, Elips Yayınları, Ankara.
- Dursun, Davut. (2008), **Siyaset Bilimi**, Beta Yayınları, İstanbul.
- Dündar, Safiye. (2009), **Kürtler ve Azınlık Tartışmaları**, Doğan Kitap, İstanbul.
- Ekinci, Dr. Necdet. (1997), **Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

- Ekinci, Tark Ziya. (1967), **Doğu Dramı**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara.
- Ekinci, Tark Ziya. (2000), **Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi**, Küyerel Yayınları, İstanbul.
- Ekinci, Tark Ziya. (2004), **Sol Siyaset Sorunları Türkiye İşçi Partisi ve Kürt Aydınlanması**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Ekinci, Tark. (2006), **Türkiye'nin Çağdaşlaşması ve Kürtler, (Makaleler, Konferanslar, Söyleşiler)**, Peri Yayınları, İstanbul.
- Ekinci, Tark Ziya. (2011), **Kürt Siyasal Hareketlerinin Sınıfsal Analizi**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul.
- Elçi, Şeyhmus. (19??), **Apo'nun Gerçek Yüzü ve PKK**, Yayın Yeri ve Yayınevi Bilgisi Yok.
- Emir, Ali Haydar. (1931), **Kılıç Ali ve Lepanto**, Deniz Matbaası, İstanbul.
- Engelhardt. (1999), **Tanzimat ve Türkiye**, Çev: Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Erbaş, Mehmet. (1996), **Zorunlu Göç, Etniklik ve Kentlilik Mersin'de Hadeş'li Kurmançlar 1996**, Yazıt Yayın Dağıtım, Ankara.
- Erciyes Üniversitesi. (1991), **PKK Gerçeği**, Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 13, Kayseri.
- Erdoğan, İrfan. (2002), **Yeni Bir Binyıla Doğru Türk Eğitim Sistemi Sorunlar ve Çözümler**, Sistem Yayıncılık, Ankara.
- Erer, Tekin. (1966), **Türkiye'de Parti Kavgaları**, Çınar Matbaası, İstanbul.
- Erim, Nihat. (2007), **12 Mart Anıları**, Yayına Hazırlayan: Raşit Çavaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ersever, Ahmet Cem. (2010), **Kürtler, PKK ve Abdullah Öcalan**, Milenyum Yayınları, İstanbul.
- Eryılmaz, Bilal. (1998), **"Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Bürokrasi-İktidar İlişkileri", Türkiye'de Yönetim Geleneği Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları**, Editörler: Davut Dursun ve Hamza Al, İlke Yayıncılık, İstanbul.

- Eryılmaz, Bilal. (2006), **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Eryılmaz, Bilal. (2008), **Kamu Yönetimi Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar**, Okutman Yayıncılık, Ankara.
- Etkind, Alexander. (2007), "Orientalism Reversed: Russian Literature in the Times of Empires", **Modern Intellectual History**, 4, 3, United Kingdom, pp. 617-618.
- Evliya Çelebi. (2011), **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul**, 1. Kitap 1. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Faroqhi, Suraiya. (1995), **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, Çev: Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Faroqhi, Suraiya. (2006), "Krizler ve Değişim 1590-1699", **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914 Cilt 2**, Çev: Ayşe Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Faulkner, William. (2009), **Ağustos Işığı**, Çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Finkel, Caroline. (2007), **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı 1300-1923**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Fırat, Melek. (2002), "1945-1960 Batı Bloku Ekseninde Türkiye 1", **Türk Dış Politikası 1919-1980**, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Foucault Michel, (1999), **Bilginin Arkeolojisi**, Çev.Veli Urhan, Birey Yayınları, İstanbul.
- Foucault, Michel. (2000), **Hapishanenin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, İstanbul.
- Foucault, Michel. (2003), **İktidarın Gözü**, Çev: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, Michel. (2011), **Özne ve İktidar**, Çev.: Işık Ergüden ve Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Fuccaro, Nelida. (2005), "Manda Yönetimi Suriye'sinde Kürtler ve Kürt Milliyetçiliği" **Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri içinde**, Editör: Abbas Vali, Türkçesi: Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş, Sema Kılıç, Avesta Yayınları, İstanbul.

- Fukuzimi, Ren. (2006), "Criticism on Orientalism of the Concept of Superflat-Case Study: Scenes of the Japanese Contemporary Art" **Oriental Metaphor 2006 Symposium I**, pp. 1-4.
- Gencer, Ali İhsan. (2001), **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu 1789-1867**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Genç, Reşat. (1998), **Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Gestrein, Heinz. (2012), **Avukatsız Halk Kürtler**, Çev: K. Yalım, Parşömen Yayıncılık, İstanbul.
- Georgeon, François. (2009a), "Bir Kimlik Arayışı: Türk Milliyetçiliği", Çev: Ali Berktaş, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930**, Editör: Tamer Erdoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Georgeon, François. (2009b), "Osmanlı Devletinde Türk Milliyetçiliğinin Yükselişi, 1908-1914", Çev: Ali Berktaş, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930**, Editör: Tamer Erdoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Geyik, Tülay. (1994), "Özgürlük, Demokrasi ve Değişim İçin", **DEP İstanbul Delegeesi Tülay Geyik'in 1. Olağanüstü Kurultay Konuşma Metni**, İstanbul.
- Gramsci, Antonio. (2008), **Hapishane Defterleri**, Aşınakitaplar, Ankara.
- Grant, Jonathan. (2007), "Osmanlı Gerilemesini Yeniden Düşünmek: 15. Ve 18. Yüzyıllardaki Askeri Teknoloji Yarışında Osmanlı İmparatorluğunun Konumu", Mustafa Armağan Edit., **Osmanlı Geriledi mi?**, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- Griswold, William J. (2000). **Anadolu'da Büyük İsyan: 1591-1611**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul.
- Grixti, Joe. (2006), "Symbiotic Transformations: Youth, Global Media and İndigenous Culture in Malta", **Media Culture Society**, pp. 105-122.
- Golden, Sean. (2009), "Orientalism in East Asia: A Theoretical Model", **İnter Asia Papers**, Barcelona.

- Goffman, Daniel. (2004), **Osmanlı Dünyası ve Avrupa**, Çev: Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Göçmen, Muammer. (1995), **İsviçre’de Jöntürk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Ziya. (2009), **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Gökçe, Feyyat. (2003), **Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim**, Tekaç Eylül Yayıncılık, Ankara.
- Göle, Nilüfer. (2009), **İç İçte Girişler: İslam ve Avrupa**, Çev: Ali Berktaş, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Gönlübol, Mehmet. (1993), **Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Gözaydın, İhtar B. (2002), “Türkiye Hukukunun Batılılaşması”, **Modern Siyasi Düşünce Cilt 3, Modernleşme ve Batıcılık**, Editör: Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gözler, Kemal. (2003), **Anayasa Hukukuna Giriş**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Guenon, Rene. (2005), **Modern Dünyanın Bunalımı**, Çev: Mahmut Kanık, Hece Yayınları, Ankara.
- Güçlü, İbrahim. (2010), “DDKO: Türkiye’de Kürtlerin Siyasete Doğrudan Katılma Aracı ve Yeni Kürt Baharı’nın İlk Açık-Legal Kürt Örgütlenmesi Kürt Ocakları”, **Resmi Tarih Tartışmaları 6**, Editör: İsmail Beşikçi, Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul.
- Güller, Mehmet Ali. (2012), **Hükümet-PKK Görüşmeleri 1986-2011**, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Gültekin, Ali İhsan. (1994), **Kürt Gerçeği**, Aktuğ Matbaası, Ankara.
- Günay, Tuncer. (2007), **Şemdin Sakık Anlatıyor Kobralar Üzerimize Geline Aklımızı Kaçınyorduk**, Doğan Kitap, İstanbul.
- Gündoğdu, Raşit. (2007), **Sultan İkinci Abdülhamid Han’a Yapılan Suikastın Tahkikat Raporu**, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Güney, Enis. (2011), **Cumhuriyet Tarihinde Kürtler**, Paraf Yayınevi, İstanbul.

- Gürses, Emin. (1997), **Ayrıılıkçı Terörün Anatomisi IRA-ETA-PKK, Bağlam Yayınları, İstanbul.**
- Güven, İsmail. (2000), **Türkiye’de Devlet Eğitim ve İdeoloji, Siyasal Kitabevi, Ankara.**
- HADEP İstanbul İl Kadın Komisyonu. (1997), **“8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü”, HADEP Bülteni Sayı:2, Ankara.**
- HADEP. (2000), **Halkın Demokrasi Partisi 4. Olağan Büyük Kongre Faaliyet Raporu, Berdan Matbaacılık, Ankara.**
- HADEP. (2002), **HADEP Gençlik Kolları I. Konferans Belgeleri, Berdan Matbaacılık, Ankara.**
- HADEP. (1994), **Halkın Demokrasi Partisi Tüzük, Ankara.**
- Hakan, Sinan. (2007), **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kürtler ve Kürt Direnişleri 1817-1867, Doz Yayıncılık, İstanbul.**
- Hamit ve Muhsin. (1930), **Türkiye Tarihi, Devlet Matbaası, İstanbul.**
- Hammer, Joseph. (2005), **Osmanlı Tarihi Cilt 2, Çev: Mehmet Ata, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.**
- Hanioglu, Şükrü. (2012), **Kemalist Oryantalizm, Sabah Gazetesi, 12 Şubat Pazar.**
- Hasegawa, Yoko. & Hirose, Yukio. (2005), **“What the Japanese Language Tells Us about the Alleged Japanese Relational Self”, Australian Journal of Linguistics, Vol. 25, No. 2, pp. 219-251.**
- Hassanpour, Amir. (2005), **Kürdistan’da Milliyetçilik ve Dil 1918-1985, Avesta Yayınları, İstanbul.**
- Hayta, Necdet. ve Ünal, Uğur. (2003), **Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri, Gazi Kitabevi, Ankara.**
- HEP. (1990), **Halkın Emek Partisi Program, Ankara.**
- HEP. (1992), **Halkın Emek Partisi Program, Ankara.**
- HEP. (1991), **Halkın Emek Partisi Tüzük, Ankara.**
- Heper, Metin. (199?), **“Bürokrasi”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul.**
- Heper, Metin. (2008), **Devlet ve Kürtler, Doğan Kitap, İstanbul.**
- Hill, Michael. (2000), **“Asian Values as Reverse Orientalism: Singapore”, Asia Pacific Viewpoint, Vol. 41, No:2, pp. 177-190.**

- Hippler, Jochen. (2007), "İhraç Malı Ulus Devletler? Askeri Müdahale, Kriz Önleme ve Kalkınma Politikaları Arasında Ulus İnşası", **Ulus İnşası**, Editör: Jochen Hippler, Çev: Algan Sezgintüredi ve Burhan Şayli, Versus Yayınları, İstanbul.
- Hsu, U.T. (1967), **Gizli Mücadele Komünistler Çin'i Nasıl Ele Geçirdi?**, Çev: Cevdet San, İstanbul.
- Hockx, Michel. & Strauss, Julia. (2005), "Culture in Contemporary PRC", **the China Quarterly Special Issues, New Series, No:6**.
- Hoff, Katharina. (2009), "The Orient Tastes Strange: The Relationship Between Cuisine and Culture in the Context of East Asia", **Dissertation Thesis Viyana University**.
- Houston, Christopher. (2009), "An Anti-History of Non-People: Kurds, Colonialism and Nationalism in the History of Anthropology", **Macquarie: Journal of the Royal Anthropological Institute(N.S)**.
- Hölderlin. (1965), **Hyperion I**. Çev. Melahat Togar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Hui, Wendy. & Chun, Kyong. (2000), "Orienting Orientalism, or How to Map Cyberspace", **Master of Representation: Feminism, Theory and the Arts Conference**, University of Buffalo.
- Huntington-Dominguez. (1985), **Siyasal Gelişme**, Çev: Ergun Özbudun, Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Irmak, Sadi. ve Çağlar, Behçet Kemal. (1973), **Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler Cilt 1**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Issawi, Charles. (2004), "Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Ekonomisindeki Yeri (1600-1914): Bazı Gözlemler ve Sorunlar", Hazırlayan: Kemal Karpat, **Osmanlı ve Dünya**, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- İşközlü, Fazıl. (1973), "Başbakanlık Arşivinde Yeni Bulunmuş Olan ve Sadreddin Zade telhisi Mustafa Efendi Tarafından Tutulduğu Anlaşılan H. 1123 (1711) – 1184 (1735) Yıllarına Ait Bir Ceride (jurnal) ve Eklentisi", **VII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler II. Cilt**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- Iwabuchi, Koichi. (1994), "Complicit Exoticism: Japan and Its Other", **Critical Multiculturalism, Continuum: The Australian Journal Media and Culture**, Vol 8, No 2.
- Iwabuchi, Koichi. & Muecke, Stephen. & Thomas, Mandy. (2004), **Rogue Flows Trans-Asian Cultural Traffic**, Hong Kong University Press, Hong Kong.
- İba, Şaban. (2008), **Sevr'den Lozan'a Kürt Sorunu ve Kemalist Hareket**, Maki Basın Yayın, Ankara.
- İbn Haldun. (2009), **Devlet**, Çev. Osman Arpaçukuru, İlke Yayınları, İstanbul.
- İbrahim Temo. (1939), **İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları**, Arba Yayınları, İstanbul.
- İğdemir, Uluğ. (1937), **Kuleli Vaka'sı Hakkında Bir Araştırma**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnal, Kemal. (2008), **Eğitim ve İdeoloji**, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- İnalcık, Halil. (1992), **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- İnalcık, Halil. (2006), "Tanzimat Nedir?", **Tanzimat - Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Editörler: Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ohoenix Yayınevi, Ankara.
- İnalcık, Halil. (2009a), "Kültür Etkileşimi, Küreselleşme", **Doğu Batı Makaleler I**, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- İnalcık, Halil. (2009b), **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600**, Çev: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, Halil. (2009c), "Osmanlılarda Batı'dan Kültür Aktarması Üzerine", **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- İnönü, İsmet. (1987), **Hatıralar Cilt 2**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Jacka, Tamara. (2004), "Creating A Public Sphere: A Case study of a Rural Women's NGO in Beijing " **Gender Relations Centre, RSPAS, The Australian National University, Working Paper No. 10**.

- Jelavich, Barbara. (2006), **Balkan Tarihi 18. ve 19 Yüzyıllar**, Haşım Koç-Gülçin Koç, Küre Yayınları, İstanbul.
- Jongerden, Joost. (2008), **Türkiye'de İskân Sorunu ve Kürtler, Modernite Savaş ve Mekân Politikaları Üzerine Bir Çözümleme**, Çev: Mustafa Topal, Vate Yayınları, İstanbul.
- Jorga, Nicolae. (2005a), **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**Cilt 3, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Jorga, Nicolae. (2005c), **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**Cilt 5, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Jouhki, Jukka Pekka. (2008), "Korean Communication and Mass Media Research: Negotiating the West's Influence", **International Journal of Communication** 2, pp. 253-275.
- Jouhki, Jukka. (2006a), **Imaginig the Other Orientalism and Occidentalism in Tamil European Relations in South India**, University of Jyväskylä Press, Jyväskylä.
- Jouhki, Jukka. (2006b), "Orientalism and India", **J@rgania-Elektronien**, Issn 1459-305, pp. 1/20.
- Jørgensen, Christer. Pavkovic, Michael F. Rice, Rob S. Schneid, Frederick C. Scott, Chris. (2011), **Dünya Savaş Tarihi Erken Modern Çağ 1500-1763, Cilt III**, Çev: Özgür Kolçak, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Jwadiéh, Wadie. (2009), **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Kökenleri**, Yayına Hazırlayan: Nevzat Kırac, Çev: İsmail Çekem, Alper Duman, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kahraman, Hasan Bülent. (2002), **İçselleştirilmiş, Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm, Oryantalizm-I, Doğu Batı, Yıl 2, Sayı 20**, Ankara, ss. 159-185.
- Kahraman, Hasan Bülent. (2010a), **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I, Kavramlar Kuramlar Kurumlar**, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Kahraman, Hasan Bülent. (2010b), **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-II, 1920-1960**, Agora Kitaplığı, İstanbul.

- Kalafat, Yaşar. (1992), **Şark Meselesi Işığında Şeyh Said Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar**, Boğaziçi Yayınları, Ankara.
- Kalkan, Veli Denizhan. (2008), "Hürriyete Giden Yolun Kısa Tarihi", **Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet**, Yayına Hazırlayanlar: Halil Akkurt, Akif Pamuk, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Kaplan, İsmail. (2005), **Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet. (2006), "Mustafa Reşid Paşa ve Yeni Aydın Tipi", **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Editörler: Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ohoenix Yayınevi, Ankara.
- Karabekir, Kazım. (1995), **Kürt Meselesi**, Yayına Hazırlayan: Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul.
- Karaer, Dr. İbrahim. (1992), **Türk Ocakları 1912-1931**, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara.
- Karahan, Edip. (2005), **Bir Kürt Devrimcisi Edip Karahan Anısına**, Editör: Müslüm Yücel, Elma Yayınları, İstanbul.
- Karal, Enver Ziya. (1983), **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri 1861-1876**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Karal, Enver Ziya. (1995a), **Osmanlı Tarihi V. Cilt Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Karal, Enver Ziya. (1995b), **Osmanlı Tarihi Cilt 7**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karal, Enver Ziya. (1999), **Tanzimat-ı Hayriye Devri**, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Karal, Enver Ziya. (2006), "Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda Batı'nın Etkisi", **Tanzimat - Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Editörler: Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ohoenix Yayınevi, Ankara.
- Karpat, Kemal H. (2007), **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Karpat, Kemal H. (2004), **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Çev: Recep Boztemur, İmge Kitabevi, Ankara.

- Karpat, Kemal H. (2011), "Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde Millet ve Milliyetçilik", **Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik**, Editör: Adem Koçal, Çev: Recep Boztemur, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Fetullah. (2010), **Kürt Basını**, Hıvda İletişim, İstanbul.
- Kaynar, Reşat. (1985), **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kazgan, Gülten. (2004), **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kemalist Atılım Birliği. (1991), **Uyuşturucu, Silah, Terör İşte PKK**, Kemalist Atılım Birliği Yayını No:10, Ankara.
- Keyman, Fuat. Mutman, Mahmut. ve Yeğenoğlu, Meyda. (1999), **Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark içinde "Dünya Nasıl Dünya Oldu"**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Khusku-Lahiri, Rajyashree. and Rao, Shweta. (2008), "India on A Platter: A Study of Gurinder Chadha and Paul Mayeda Berges' Cinematic Adaptation of Mistress of Spices", **Post-colonial Text**, Vol. 4, No. 2, pp. 1-13.
- Kınross, Lord. (2009), **Osmanlı İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kıraç, Rıza. (2000), Şiddet, Oryantalizm ve Minimalizm: 90'lı Yıllarda Türk Sinemasına Genel Bir Bakış, **25. Kare Sinema Kültür Dergisi**, Sayı: 31, pp. 11-17.
- Kırlangıç, Sezai. (2007), **Kürt Milli Şuuru ve Ahlakı, Tarih-Kimlik-Kültür-Ahlak**, Artieksi Yayınları, İstanbul.
- Kısakürek, Arda. ve Kısakürek, Evin Esmen. (2011), **Anadolu Merkez Dünya Tarihi Ulusal Devletlere Doğru 18. Kitap 1575-1600**,
<http://www.dunyatarihi.com/index.asp?PageID=30>.
- Kızılcıkelik, Sezgin. (2005), **Batı Bataklığı**, Arı Yayıncılık, Ankara.
- Kili, Suna. ve Gözübüyük, Şeref. (2006), **Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Kreutel, Richard. (1998), **Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşısı Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü**, Çev: Esat Mermi Erendor, Aksoy Yayıncılık, Ankara.
- Kocabaş, Süleyman. (1990), **Paris'in Doğu Yolunda Yaptıkları Tarihte Türkler ve Fransızlar**, Vatan Yayınları, İstanbul.
- Kocabaş, Süleyman. (1993), **Osmanlı İhtilallerinde Yabancı Parmakları**, Vatan Yayınları, İstanbul.
- Kocatepe, Mehtap. (2005), **"Troubling Essentialised Constructions of Cultures, An Analysis of a Critical Discourse Analysis Approach to Teaching and Learning Language and Culture"**, (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), James Cook University, Australia.
- Koçak, Cemil. (2003), **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) I. Cilt**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kongar, Emre. (1994), **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı Cilt 1-2**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kont Dö Gobino. (1931), **Rönesans**, Çev: Cami, İstanbul Sanayi Nefise Matbaası, İstanbul.
- Korkut, Hasan. (2007), **Osmanlı Elçileri Gözü ile Avrupa**, Gök-kubbe Yayınları, İstanbul.
- Kubota, Ryuko. (1999), **"Japanese Culture Constructed by Discourses: Implications for Applied Linguistics Research and ELT"**, **Quarterly Volume 33, Number 1**.
- Kunt, Metin. (1995), **"Siyasal Tarih 1600-1789"**, Edit: Sina Akşin, **Türkiye Tarihi 3, 1600-1908**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Kuran, Ercüment. (2004a), **"Türkiye'nin Batılılaşmasında Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Rolü"**, **Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Derleyen: Mümtazer Türköne, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kuran, Ercüment. (2004b), **"III. Selim Zamanında Türkiye'nin Çağdaşlaşması ve Fransa"**, **Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Derleyen: Mümtazer Türköne, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

- Kutlay, Naci. (2012), **Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci**, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Kürdistan Komünist Partisi. (1992), **1986İstanbul ve Diyarbakır Yargılamaları Savunma Belgeleri**, Pele Sor Yayınları, İstanbul.
- Kütükoğlu, Bekir. (1994), **Vekayü'nüvis Makaleler**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Kymlicka, Will. (1998), **Çokkültürlü Yurttaşlık-Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Lafargue, Paul. (2009), **Tembellik Hakkı**, Çev: Hasan İlhan, Alter Yayınları, Ankara.
- Landau, Jacob M. (2009), "Pan-Türkizm: Dün Bugün ve Yarın", Çev: Burak Sevingen-Gönül Pultar, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili**, Derleyen: Gönül Pultar, Odtü Yayıncılık, ss. 80-86. Ankara
- Laroui, Abdullah. (1993), **Tarihselcilik ve Gelenek**, Vadi Yayınları, Ankara.
- Lary, Diona. (2006), "Edward Said: Orientalism and Occidentalism", **Journal of The Canadian Historical Association**, Vol. 17. No:2, pp. 3-15.
- Latouche, Serge. (1993), **Dünyanın Batılılaşması – Gezegeneğimizin Bir Örnekleşmesinin Anlamı Önemi ve Sınırları Üzerine Bir Deneme**, Çev. Temel Keşoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Leshkowich, Ann Marie. & Jones, Carla. (2003), "What happens When Asian Chic Becomes Chic in Asia", **Fashion Theory**, Volume 7, Issue 3/4, pp. 281-300
- Leskovikli Mehmed Rauf. (1991), **İttihat ve Terakki Ne İdi**, Hazırlayan: Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, İstanbul.
- Lin, Ling. (2010), "**The Asian Renaissance: Reclaiming Centrality**", (Unpublished M.A Thesis in East Asian Studies), University of Toronto, Toronto.

- Lopez, Ignacio. (2008), "Imagining the Chinese in Cuban Literature and Culture", **Gainesville: University Press of Florida, Vol. 37, No:2.**
- Lu, Sheldan H. & Mi, Jiayan. (2009), **Chinese Ecocinema in the Age of Environmental Challenge**, Hong Kong University Press, Hong Kong.
- Lybyer, Albert Howe. (2000), **Osmanlı İmparatorluğunun Yönetimi**, Çev: Seçkin Cılızoğlu, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- M. Said Ramazan El-Buti. (2011), **Mem-u Zin**, Çev: Abdulhadi Timurtaş, Pak Yayıncılık, İstanbul..
- Maalouf, Amin. (2010), **Çivisi Çıkmuş Dünya**, Çev. Orçun Türkay, YKY, İstanbul.
- Mahfuz, Necib. (2011), **Zamanın Hükümü**, Çev: Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Makdisi, Ussama. (2007), "Osmanlı Oryantalizmi", Çev: Aytaç Yıldız, **Doğu Batı Yayınları, Tartışma Metinleri**, Ankara.
- Malmisarij. (2011), **İlk Kürt Gazetesi Kürdistan'ı Yayımlayan Abdurrahman Bedirhan (1868-1936)**, Vate yayınevi, İstanbul.
- Mantran, Robert. (1991), **XVI. Ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat**, Çev: Mehmet Ali Kulıçbay, Eren Yayıncılık İstanbul.
- Mantran, Robert. (1995), **XVI-XVIII Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu**, Çev: Mehmet Ali Kulıçbay, İmge Yayıncılık, Ankara.
- Mantran, Robet. (2011), **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I**, Çev: Server Tanilli, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Maraşlı, Recep. (2010), "Resmi Tarih'te Kürtler, Ermeniler, Asuriler", **Resmi Tarihte Kürtler, Resmi Tarih Tartışmaları 6**, Editör: İsmail Beşikçi, Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul.
- Marcus, Aliza. (2010), **Kan ve İnanç PKK ve Kürt Hareketi**, Çev: Ayten Alkan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Şerif. (1997), **Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1**, Derleyenler: Mümtazer Türköne ve Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Mardin, Şerif. (2002), "Yeni Osmanlı Düşüncesi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi Cilt-1**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Şerif. (2004), **Türk Modernleşmesi Makaleler 4**, Derleyenler: Mümtazer Türköne / Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Şerif. (2005), **Jön Türkler'in Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Şerif. (2006), "Tanzimat Fermanın Manası Yeni Bir İzah Denemesi", **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Editörler: Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ohoenix Yayınevi, Ankara.
- Mardin, Şerif. (2007), "Edward Said Oryantalizm ve İslam Çalışmaları", **Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Şerif. (2009), "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez-Çevre İlişkileri", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, Editörler: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, Dora Yayınları, Bursa.
- Mardin, Şerif. (2010), **Siyasal ve Sosyal Bilimler Makaleler 2**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Martinez, David. (2008), "The Western Representation of Modern China: Orientalism, Culturalism and Historiographical Criticism", **Digithum, Iss.10, UOC, Catalunya**, pp. 7-16.
- McDowal, David. (2004), **Modern Kürt Tarihi**, Doruk Yayıncılık, Çev: Nuşenur Domaruç, Doruk Yayıncılık, Ankara.
- Mcgowan, Bruce. (2004), "Ayanlar Çağı 1699-1812", Çev: Ayşe Berktaş, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt 2**, Editörler: Halil İnalçık, Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- McNeil, William H. (2005), **Dünya Tarihi**, Çev: Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- MEBSGB. (2010), **Türk Eğitim Sisteminin Örgütlenmesi**, MEB Yayınları, Ankara.

- Mehmed Selahaddin Bey. (1989), **İttihat ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim**, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Mehmet Tahir Efendi. (1975), **Osmanlı Müellifleri, C. III, C.III**, Yalacık Yayınevi, İstanbul.
- Mihoyan, Şakire Xidoye. (1998), **Irak'ta Kürt Sorunu**, Türkçesi: J. Slav, Peri Yayınları, İstanbul.
- Minorsky, V. Bois, Th. Mac Kenzie, D.N. (2004), **Kürtler ve Kürdistan**, Çev: Kamuran Furatlı, Doz Yayıncılık, İstanbul.
- Minorsky, Viladimir. ve Bois, Thomas. (2008), **Kürt Milliyetçiliği**, Türkçesi: E. Karahan, H. Akkuş, N. Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- Moltke, Helmuth Von. (1960), **Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar 1835-1839**, Çev: Hayrullah Örs, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Moltke, Helmuth Von. (2010), **Kürdistan Dağlarından**, Türkçesi: E. Karahan, N. Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- Montaigne, (2010), **Denemeler I. Kitap**, Çev. Temel Keşoğlu, Doruk Yayınları, İstanbul.
- Moreau, Odile. (2010), **Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu Askeri "Yeni Düzen" in İnsanları ve Fikirleri 1826 1914**, Çev: Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Morgan, Jamie. (2006), "Issues in the Political Economy of Economic transition in the Peoples' republic of China", **Working Paper Number 1: The Center of Excellence in Global Governance Research**, University of Helsinki, Finland.
- Muhammed Emin Zeki Beg. (2012), **Kürtler ve Kürdistan Tarihi, Tarihin Eski Devirlerinden Günümüze**, Türkçesi: Vahdettin İnce, Mehmet Dağ, Reşat Adak, Şükrü Aslan, Nubihar Yayınları, İstanbul.
- Mutahhari, Murtaza. (1989), **Tarih ve Toplum**, Çev: Cengiz Şişman, Yöneliş Yayınları, İstanbul.

- Mutman, Mahmut. (1996), **Oryantalizmin Gölgesinde İslam, Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark İçinde, İletişim Yayınları, İstanbul.**
- Nazır, Bayram. (2006), **Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Neveling, Patrick. & Wergin, Carsten. (2007), " Large-scale Toursim in Small-scale Societies, Introductory Paper", **Asa Conference: Thinking Through Tourism.**
- Nihei, Chikako. (20??), " Thinking Outside the Chinese Box: David Mitchell and Mukarami Haruki's Subversion of Stereotypes about Japan", **New Voices Volume-3, Sydney**, pp. 86-103.
- Noyan, Bahri S. (1980), "III. Selim Döneminde Yenilik Hareketleri ve Türk Bahriyesi", **Hayat Tarih Mecmuası, 16/5, ss. 19-23.**
- Palat, Ravi Arvind. (2000), " Beyond Orientalism: Decolonizing Asian Studies", **Development of Society, Volume 29, Number 2**, pp. 105-135.
- Palmer, Alan. (1997), **Osmanlı İmparatorluğu Son Üç yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, Çev: Belkis Çorakçı Dışbudak, Sabah Kitapları, İstanbul.
- Parla, Taha. (1993), **Türkiye'nin Siyasal Rejimi 1980-1989**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Parlar, Suat. (2005), **Türkler ve Kürtler Ortadoğu'da İktidar ve İsyan Gelenekleri**, Bağdat Yayınları, İstanbul.
- Parmaksız, Alaettin. (2009), **PKK Gerçeği Terör Örgütünün İç Yüzü ve Çözüm Önerileri**, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Peçevi, İbrahim. (1969), **Peçevi Tarihi**, Çev: Murat Uraz, Neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul.
- Pekmezci, Necdet. (2008), **Apo ve Pilot Öteki Devletin Derin Sırrı, PKK'nın MİT'olojik Tarihi**, Silüet Yayınları, Ankara.
- Pelek, Selin. (2011), **Dağın Ardına Tepeden – Bakmak- ya da Kürt Aydınından Öz Oryantalizm Sorunu, Dağdan Taşmak: Kürt Hareketinin Dönüşüm Seyri Toplum ve Kuram, Sayı 5, Yaz 2011, İstanbul.**

- Peşeng, Remzi. (2011), **Dördüncü Bakış Kürt Milliyetçiliği'nin Alt Yapı Analizi Cilt 1**, Hıvda İletişim Yayınları, İstanbul.
- Peroutka, Ferdinand. (1979), **Bildiri Bir Demokratik Manifesto**, Çev: Avni Kadıgil, Tur Yayınları, İstanbul.
- Pirim, Oktay. ve Örtülü, Süha. (1999), **Ömerli Köyünden İmralı'ya PKK'nın 20 Yıllık Öyküsü**, Boyut Kitapları, İstanbul.
- Pratt, Mary Louise. (1991), "Arts of The Contact Zone", **Prefession 91**, MLA, New York, pp. 33-40.
- Preece, Jennifer Jackson. (2001), **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, Çev: Ayşegül Demir, Donkişot Yayınları, İstanbul.
- Portelli, Hugues. (1982), **Gramsci ve Tarihsel Blok**, Çeviri: Kenan Somer, Savaş Yayınları, Ankara.
- Rado, Şevket. (1968), **İnkılâp ve Kadro**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ramsaur, Ernest E. (2004), **Jön Türkler 1908 İhtilalinin Doğuşu**, Çev: Muhsin Önal Mengüşoğlu, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Roe, Paul. (2004), "Securitization of Minority Rights: Conditions of Desecuritization", **Security Dialogue 35(3)**, pp. 279-294.
- Roux, Jean-Paul. (2007), **Türklerin Tarihi Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yıl**, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Ruskola, Teemu. (2002), "Legal Orientalism", **Michigan Law Rewiev**, Vol. 101, No:1, pp. 179-234.
- Said, Edward. (1995), "East isn't East: The İmpending End of the Age of Orientalism", **Time Literature Supplement**, .3-5.
- Said, Edward. (1998), **Oryantalizm**, Çev: Nezih Uzel, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- Saral, Cevdet. (2012), **Terörün Gizli Efendileri, Dünyayı Armageddona Zorlayanlar**, Kripto Yayınları, Ankara.
- Saray, Mehmet. (1999), **Türk-İran İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Sarı, Osman. (1991), **Aydınlar İhaneti**, Timaş Yayınları, İstanbul.

- Sasuni, Garo. (1992), **Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri**, Çev: Bedros Zartaryan ve Memo Yetkin, Med Yayınevi, İstanbul.
- Satan, Mehmet. (1997), "Aydınlık Türkiye'ye Doğru", **HADEP Bülteni Sayı:2**, Ankara.
- Sayılğan, Aclan. (1968), **Solun 94 Yılı 1871-1965**, İstanbul.
- Scherer, Frank F. (1998), **Sanfancon: Orientalism, Confucianism and the Construction of Chineseness in Cüba, 1847-1997**, York University Press, Toronto.
- Scognamillo, Giovanni. (1996), **Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- Selik, Mehmet. (1982), **Marksist Değer Teorisi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Selvi, Haluk. ve Şahin, Eris. ve Demir, Mustafa. (2006), **Atatürk İlke-leri ve İnkılâp Tarihi**, Değişim Yayınları, Sakarya.
- Sencer, Muzaffer. (1974), **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, May Yayınları, İstanbul.
- Shaw, Stanford. (1994), **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Birinci Cilt**, E Yayınları, İstanbul.
- Shihade, Magid. (2009), "War on Terror, or Interests and Ideology? reforming U.S Foreign Policy Before and After 9/11", **Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences**, Vol 1, No:3, pp. 883-891.
- Shirong Lu, Amy. (2008), "The Many faces of Internatlization in Japanese Anime" **Animation: An Interdisiplinary Journal Article**, Vol.3/2, London, Los Angeles- New Delhi and Singapore, pp. 169-187.
- Simmel, Georg. (2009), **Kültürde Çatışma**, Çevirenler: Tanıl Bora, Nazile Kalaycı ve Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Stiffler, Matthew W. (2010), "Authentic Arabs, Authentic Christians: Antiochian Orthodox and the Mobilization of Cultural Identity", (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), University of Michigan, Michiggan.

- Somel, Selçuk Akşin. (2010), **Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi 1839-1908**, Çev: Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sorgun, Taylan. (2003), **Devlet Kavgası İttihad ve Terakki**, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul.
- Soyak, Hasan Rıza. (2004), **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Süphandağı, İsmail. (2004), **Batı ve İslam Arasında Oryantalizm, Gelenek Yayınları**, İstanbul.
- Symmelis, Marie-Carmen. (2003), "İzmir'de Avrupalı Koloniler ve Etnik-Dini Cemaatler, Birlikte Varolma ve Toplumsallık Ağları" (XVIII. Yüzyıl Sonu – XIX. Yüzyıl Ortası)", **Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak**, Derleyenler: François Georgeon – Paul Dumont, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şahin, Köksal. (2009), **Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet**, Yeni yüzyıl Yayınları, İstanbul.
- Şavkay, Tuğrul. (2002), **Dil devrimi**, Gelenek Yayınları, İstanbul.
- Sekban, M. Şükrü. (2009), **Kürt Sorunu**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.
- Şemo, Ereb. (1993), **Kürt Çoban**, Çev: Gani Bozarslan, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, Nalan Soyank. (2010), "Vatandaşlığın İmparatorluk Kökenleri: Osmanlı'ya Bakmak", **Osmanlılar-IV, Doğu Batı, Yıl 13, Sayı 54**, Ankara, ss. 121-137.
- Şişman, Adnan. (2004), **Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri 1839-1876**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Taels, Herman. (2001), **Eski Sovyetler Birliği'nde Kürtler (1927-1994)**, Çev: Nadire Işık, Peri Yayınları, İstanbul.
- Tagore, Rabindranath. (1999), **Milliyetçilik**, Çeviren: Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Tai, Shuxia. (2009), **"Mispronouncing Resistance: Uncovering Tales and Lessons in the Production of Creative Cultural Expression in Singapore"**, (Unpublished M.A Thesis in Environment Studies), York University, Ontario- Canada.

- Tak, Amy. & Lai, Yee. (2007), **Chinese Woman Writers in Diaspora**, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, England.
- Talat Paşa. (1946), **Talat Paşa'nın Hatıraları**, Neşreden: Enver Bolayır, Güven Yayınevi, İstanbul.
- Tan, Altan. (2010), **Kürt Sorunu**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tann, Ken. (2010), "**Semogenesis of A Nation: An Iconography of Japanese Identity**", (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), The University of Sydney, Sydney.
- Taneri, Aydın. (19??), **Türkistanlı Bir Türk Boyu Kürtler, Kürtlerin Kökeni Siyasi, Sosyal ve Kültürel Hakları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Tansu, Samih Nafiz. (1960), **İttihad ve Terakki İçinde Dönenler**, Anlatan: Galip Vardar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Tasker, Yvonne. (2011), **Fifty Contemporary Film Directions**, Routledge key Guides, Routledge, New York.
- Taylor, Charles. (2011), **Modernliğin Sıkıntıları**, Çev: Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İlhan. ve İlkin, Selim. (2003), **Cumhuriyet'in Harcı, Köktenci Modernitenin Doğuşu**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Terzi, Mehmet Akif. (2012), **Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi ve Memur**, 20. Yıl Yayınları, Ankara.
- Tevetoğlu, Dr. Fethi. (1967), **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler**, Ankara.
- Tevfik, Ebuzziya. (2006), **Yeni Osmanlılar İmparatorluğun Son Dönemindeki Genç Türkler**, Günümüz Türkçesine Uygulayan: Şemsettin Kutlu, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Teziç, Erdoğan. (1976), **Siyasi Partiler Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Tian, Mei. (2008), "**'Chinese Learner' or 'Learners from China'? A Multiple Case Study of Chinese Masters' Students in the University of Bath**", (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), University of Bath, England.

- Timur, Taner. (1997), **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tlostanova, Madina. (2008), "The: Janus-Faced Empire Distorting Orientalist Discourses: Gender, Race and Religion in the Russian (post) Soviet Constructions of the 'Orient' ", **Worlds Knowledges Otherwise**.
- Tunaya, Tarık Zafer. (2001), **Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Birinci Kitap: Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi (1876-1918)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, Tarık Zafer. (2004), **Hürriyet’in İlanı İkinci Meşruiyet’in Siyasi Hayatına Bakışlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tunçay, Mete. (1967), **Türkiye’de Sol Akımlar**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Turner, Brayn S.(2001), **Marx ve Oryantalizmin Sonu**, Çev. Çağatay Keskinok, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Türk, Ahmet. (1997), "Laiklik ve Türkiye", **HADEP Bülteni Sayı:2**, Ankara.
- Türkoğlu, Pakize. (1997), **Tonguç ve Enstitüleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Todorova, Maria. (2003), **Balkanlar’ı Tahayyül Etmek**, Çev: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tonguç, İ. Hakkı. (1990), **Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Topçu, Nurettin. (1998), **Türkiye’nin Maarif Davası**, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Toplu, Abdülhadi. (1976), **Anayasada Milliyetçilik Mücadelesi 27 Mayıs ve Kurucu Meclis’in Perde Arkası**, Töre Devlet Yayınevi, Ankara.
- Tori. (2005), **Aşiretten Millet Olma Yapılanmasında Kürtler**, Doz Yayınları, İstanbul.
- Tori. (2008), **Asimilasyon Sarmalında Kürtler**, Doz Yayıncılık, İstanbul.

- Törel, Türkmen. (2002), **PKK Terör Örgütü – Tarihsel ve Siyasal Gelişim Süreci Bakımından İncelenmesi 1978-1998**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tunçay, Mete. (1992), **T.C.'inde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Turan, İlter. (1969), **Cumhuriyet Tarihimiz Temeller, Kuruluş, Milli Devrimler**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- Turan, Ömer. (1998), **The Turkish Minority in Bulgaria**, TTK Basımevi, Ankara.
- Turner, Brayn S.(2003), **Oryantalizm Postmodernizm ve Globalizm**, Anka Yayınları, İstanbul.
- Türk Demokrasi Vakfı. (1995), **2000'e Beş Kala Türk Eğitim Sistemi Genel Bir Bakış**, Hazırlayan: Ömer Dinçsoy, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara.
- Türkdoğan, Orhan. (1991), **"Tanzimat'ta Batılılaşma Tezi", Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Milli Kütüphane Matbaası, Ankara.
- Türkdoğan, Orhan. (2005), **Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Türkdoğan, Orhan. (2008a), **Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Türkdoğan, Orhan. (2008b), **Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tütengil, Cavit Orhan. (1954), **Prens Sabahattin**, Geçit Yayınları, İstanbul.
- Tütüncü, Fatma. (2007), **"The National Pedagogy of the Early Republican Era in Turkey"** (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Obendorf, Simon Benjamin. (2006), **"Sexing Up the International"**, (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), The University of Melbourne, Melbourne.

- Oğur, Yıldırım. (2012), **Liberal Kemalizm'e İhtiyaç Var mı?**, 14 Ekim Taraf Gazetesi.
- Okuyan, Kemal. (2003), **Türkiye'de Sosyalizm'in İktidar Arayışı Burjuva Restorasyonu ve Solun Yakaladığı Fırsat**, NK Yayınları, İstanbul.
- Olgun, Aydın. (1997), **Cumhuriyete Başkaldıranlar**, Yayın Yeri yok, Ankara.
- Olson, Robert. (1992), **Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı**, Türkçesi: Bülent Peker, Nevzat Kırış, Öz-Ge Yayınları, Ankara.
- Orakoğlu, Bülent. (2008), **İhanet Çemberi PKK'yı Yöneten Türkler**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (1998), **"Devraldığımız Miras", Türkiye'de Yönetim Geleneği Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları**, Editörler: Davut Dursun ve Hamza Al, İlke Yayıncılık, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2002), **"Osmanlı İmparatorluğunda Milliyetçilik", XIII. Türk Tarih Kongresi Kitabı Cilt II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ortaylı, İlber. (2005a), **"Osmanlı Uluslarının Yeniçağı", İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Editör: Adem Koçal, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2005b), **"Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumu", İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Editör: Adem Koçal, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2007a), **"Lale Devri", Üç Kıtada Osmanlılar**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2007b), **Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarihyazımı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2008a), **"Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Reformlar ve Polonyalı Mülteci Subaylar", Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

- Ortaylı, İlber. (2008b), **"İkinci Viyana Kuşatması'nın İktisadi Sonuçları Üzerine", Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2010), **Gelenekten Geleceğe**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2011a), **"Eğitimde Batılılaşma", Son İmparatorluk Osmanlı**, Editör: Adem Koçal, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2011b), **"Batılılaşma", Son İmparatorluk Osmanlı**, Editör: Adem Koçal, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Öcalan, Abdullah. (1992), **Sosyalizm ve Devrim Sorunları**, Melsa yayınları, İstanbul.
- Öcalan, Abdullah. (1993), **Kürdistan Devriminin Yolu Manifesto**, Agri Verlag, Köln.
- Öcalan, Abdullah. (1999a), **Kürt Sorununda Çözüm ve Çözüm-süzlük İkilemi**, Mem Yayınları, İstanbul.
- Öcalan, Abdullah. (1999c), **Onbinler Ölmesin**, Derleyen: Ali Yılmaz, Aram Basım ve Yayıncılık, İstanbul.
- Öcalan, Abdullah. (1999b), **Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi**, Mem Yayınları, İstanbul.
- Öcalan, Abdullah. (2009a), **Demokratik Uygarlık Manifestosu Kapitalist Uygarlık Maskesiz Tanrılar ve Çıplak Krallar Çağı**, Aram Yayıncılık, İstanbul.
- Öcalan, Abdullah. (2009b), **Demokratik Uygarlık Manifestosu Özgürlük Sosyolojisi**, Aram Yayıncılık, İstanbul.
- Öcalan, Abdullah. (2009c), **Demokratik Uygarlık Manifestosu, Uygarlık Maskeli Tanrılar ve Örtük Krallar Çağı**, Aram Yayıncılık, İstanbul.
- Ölmez, A. Osman. (1995), **Türkiye Siyasetinde DEP Depremi, Legal Kürt Mücadelesi**, Doruk Yayınları, Ankara.
- Örs, H. Birsen. (2009), **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özbudun, Ergun. (1995), **"Halifeliğin Kaldırılmasının Cumhuriyet'in Laikleşmesindeki Önemi", Türkiye Cumhuriyeti'nin Laikleşmesinde 3 Mart 1924 Tarihli Kanunların Önemi**, Atatürk

Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Paneli, Ankara.

Özcan, Ahmet. (2007), **İmparatorluk Çökerken Yeni Bir Ulus Tahayyülü**, Lotus Yayınevi, Ankara.

Özcan, Nihat Ali. (1999), **PKK [Kürdistan İşçi Partisi] Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Asam Yayınları, Ankara.

Özkan, Abdullah. (1982), **Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük**, Ansiklopedik Yayıncılık, İstanbul.

Özkan, Tuncay. (2005), **Abdullah Öcalan Neden Verildi? Nasıl Yakalandı? Ne Olacak?**, Alfa Yayınları, İstanbul.

Öztuna, Yılmaz. (1988), **Keçecizade Fuat Paşa**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Öztürk, Şaban. (2004), **Türkiye Solunun Hapishane Tarihi**, Yar Yayınları, İstanbul.

Özoğlu, Ali. (2007), **Şifre Çözüldü Masonlardan Türkiye'ye Kanlı Hediye ASALA-PKK**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

Özoğlu, Hakan. (2009), **Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği**, Türkçesi: Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Uğurlu, Nurer. (2006), **Kürtler ve Şeyh Said İsyanı**, Örgün Yayınevi, İstanbul.

Uluç, Güliz. (2009), **Medya ve Oryantalizm, Yabancı, Farklı ve Garip Öteki**, Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Unat, Faik Reşit. (1992), **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Univeresity of Havai. (2004), **Occidentalism Reconsidered**, University of Havai Press, Havai.

Uyar, Hakkı. (2007), "Atatürk Dönemi İç Politikası", **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Editörler: Süleyman İnan, Ercan Haytoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara.

Uzun, Ahmet. (2002), **Tanzimat ve Sosyal Direnişler**, Eren Yayıncılık, İstanbul.

- Uzun, Mehmed. (1999), **Kürt Edebiyatına Giriş**, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul.
- Uzun, Mehmed. (2005), **Abdalın Bir Günü**, Kürtçeden Çeviren: Selim Temo, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. (1973), **Osmanlı Tarihi, Cilt III II. Kısım**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. (1982), **Osmanlı Tarihi, Cilt IV, I. Bölüm**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. (1988), **Osmanlı Tarihi, Cilt III**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Üçok, Coşkun. Ve Mumcu, Ahmet. ve Bozkurt, Gülnihal. (2002), **Türk Hukuk Tarihi**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Ülken, Hilmi Ziya. (2005), **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul.
- Ünal, Tahsin. (2001), **Türk Siyasi Tarihi Cilt 1**, Berikan Yayınları, Ankara.
- Ünal, Şeref. (2003), **Devletler Hukukuna Giriş**, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Ünal, Şeref. (2005), **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Öcalan Davası**, Ufuk Üniversitesi Yayınları-5, Ankara.
- Ünsal, Artun. (2002), **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Üstel, Füsun. (2002), **"Türk Ocakları", Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Milliyetçilik Cilt:4**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Üşümezsoy, Şener. (2006), **Kürt Kimliği**, İleri yayınları, İstanbul.
- Yamaguchi, Masataka. (2004), **"A Critical Study of Discursive Practices of 'Othering' in Construction of National Identities: The Case of Learners of Japanese as Foreign Language"**, (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), Georgia University, Athens Georgia.
- Yang Tong, Kuo. (2005), **From Philosophy of History to Political Philosophy: An Ideological Investigation of Globalization**, prepared for first International Congress of Quatitative

Inquiry University of Illinois at Urbana- Champaign, IL May 5-7.

- Yan, Cheng. (2010), “ **Tourism Media Dynamics: Narratives of the Nation State**”, (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), University of Illinois, Urbana-Champaign.
- Yavuz, Hilmi. (1998), **Osmanlılık Kültür Kimlik**, Boyut Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, Hilmi. (2000), **Modernleşme, Oryantalizm ve İslam**, Buke Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, Hilmi. (2002), “Modernleşme: Parça mı, Bütün mü? Batılılaşma: Simge mi?, Kavram mı?”, **Modern Siyasi Düşünce Cilt 3, Modernleşme ve Batıcılık**, Editör: Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yayman, Hüseyin. (2011), **Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası**, Doğan Kitap, İstanbul.
- Yazıcı, Nevin. (2002), **Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yeğen, Mesut. (2007), “Türkiye Solu ve Kürt Sorunu”, **Sol Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 8**, Editör: Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yeğen, Mesut. (2009), **Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yeğen, Mesut. (2011a), **Son Kürt İsyanı**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yeğen, Mesut. (2011b), **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yenal, Oktay. (2003), **Cumhuriyet’in İktisat Tarihi**, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Yeşil, Ahmet. (2002), **Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Neşriyat, Ankara.
- Yetkin, Çetin. (1970), **Türkiye’de Soldaki Bölünmeler 1960-1970 Tartışmalar Nedenler ve Çözüm Önerileri**, Toplum Yayınevi, Ankara.

- Yıldız, Hasan. (1996), **20. Yüzyılın Başında Kürt Siyaseti ve Modernizm**, Doz Yayıncılık, İstanbul.
- Yılmaz, Aytekin. (1996), **Moderninden Postmoderne Siyasal Araştırmalar**, Vadi Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, Ömer Faruk. (1999), **Belgelerle Osmanlı Tarihi II. Cilt**, Osmanlı Yayınevi, İstanbul.
- Yu, Hongmei. (2008), **"The Politics of Images: Chinese Cinema in the Context of Globalization"**, (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), Oregon University, Oregon.
- Yue, Audrey. (2006), "The Regional Culture of New Asia, Cultural Governance and creative Industries in Singapore", **International Journal of Cultural Policy**, Vol. 12, No:1, pp. 17-33.
- Yücel, Müslüm. (2008), **Türk Sinemasında Kürtler**, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Yurdaydın, Hüseyin G. (2009), "Düşünce ve Bilim Tarihi 1600-1839", **Osmanlı Devleti 1600-1908 Cilt 3**, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Yükseler, Deniz. (2008), "Yerinden Edilme ve Sosyal Dışlanma: İstanbul ve Diyarbakır'da Zorunlu Göç Mağdurlarının Yaşadıkları Sorunlar", **Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası**, Editörler: Dilek Kurban, Deniz Yükseler, Ayşe Betül Çelik, Turgay Ünalan, A.Tamer Aker, Tesev Yayınları, İstanbul.
- Zizek, Slavoj. (2010), **Yamuk Bakmak Popüler Kültürden Jacques Lacan'a Giriş**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Zürcher, Erik Jan. (2003), **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)**, Çev: Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Zürcher, Erik Jan. (2010), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev: Yaşemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, Immanuel. (2010), **Gücün Retoriği Avrupa Evrenselciliği**, Çev. Aziz Ufuk Kılıç, BGST Yayınları, İstanbul.

- White, Paul J. (2012), **İlkel İsyancılar mı? Devrimci Modernleştiriciler mi? Türkiye’de Kürt Ulusal Hareketi**, Çev: Mustafa Topal, Vate Yayınları, İstanbul.
- Wing Yi, Tsang. (2007), **“Jewish Imagery and Orientalism in Nineteenth and Early Twentieth Century European Art”**, (Unpublished Thesis of the degree of doctor of Philosophy), Hong Kong University, Hong Kong.
- Quataert, Donald. (2003), **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Quataert, Donald. (2004), **“19. Yüzyıla Genel bakış Islahatlar Devri 1812-1914”**, Çev: Süphan Andıç, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt 2**, Editörler: Halil İnalcık, Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Türkiye'deki Kürt toplumsallığı ve içinde bulundukları sorunlar ile ilgili pek çok bilimsel yayın olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak bunlardan hemen hepsinin tarafgir söylemler merkezinde yazıldığı ifade edilebilir. Kimi zaman devlet merkezli, kimi zaman ideoloji (Türk Milliyetçiliği, Kürt Milliyetçiliği, Liberalizm, Sosyalizm vs.) merkezli, kimi zaman yazarların kendi dünya gö-

rüşleri merkezli ve kimi zaman ise henüz merkezinde hangi felsefi doktrinin bulunduğu tespit bile edilemeyen pek çok yayının olduğu söylenebilir. Bu kitap ise, hem bütün bu yayınlara bir "karşı duruş" sergilemekte, hem de toplumsal problemlerin incelenmesinde ve çözümünde "otantik olan"ın merkez alınması gerektiğinin altını dikkatle çizmektedir.

Self oryantalizmi Asya, Afrika, Arap Yarımadası, Osmanlı İmparatorluğu ve bütün Doğu toplumlarında mevcut modernleşme ikilemleri ile aydınlar ekseninde kuramlaştıran bu kitap; genel anlamda Osmanlı aydınlarının, özelde Cumhuriyet aydınlarının ve de nihayetinde Kürt aydınlarının mukayeseli bir incelemesini yapmakta ve diğer Doğu toplumlarının analizi için yeni bir teori (Self Oryantalizm) sunmaktadır.

Kendi kültürünü yanlış temsil eden ya da kendi kültürünü Avrupa merkezli hermeneutik çemberden izleyen ve de bu anlamda kendi toplumunu dönüştürme işine soyunan aydın tasvirinin genel olarak tüm Doğu toplumlarının portresinde mevcut olduğu ifade edilebilir. Bu aydınlar, Osmanlı'dan bugüne toplumsal olarak "otantik olan" merkezinden çok uzak bir merkezde toplumu dönüştürmeyi kendilerine adeta görev edinmişlerdir.

Aydınlar ile toplumun dilinin örtüşmediği toplumsal ortamlarda pek çok sorunun ortaya çıkması muhtemeldir. Bugün Kürt toplumsallığının içinde bulunduğu sorunlar zinciri de, Türk aydınına ve aynı zamanda Kürt aydınına bağlıdır. Kendi toplumunun gerçeğinden uzaklaşan ve toplumunu da bu gerçekten uzaklaştırmaya çalışan Türk ve Kürt aydınlarının temel silahı ise "self oryantalizm"dir.

Kendi toplumuna batılı gözlüklerle bakan self oryantalist Kürt aydınları ve de Türk aydınları... toplum hala Doğu(lu)"...

Orient Yayınları : 76
Siyaset : 41

